

T.C.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İSTANBUL ARAŞTIRMALARI ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**ŞEMS: İSTANBUL'DA YAYIMLANAN BİR FARŞÇA
GAZETENİN BAKIŞ AÇISIYLA II. MEŞRUTİYET
DÖNEMİ'NİN İLK YILI
(1908-1909)**

Muhammet KELEŞ

2501171516

TEZ DANIŞMANI

Prof. Dr. Namık Sinan TURAN

İSTANBUL - 2019

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS
TEZ ONAYI

ÖĞRENCİNİN;

Adı ve Soyadı : MUHAMMET KELEŞ Numarası : 2501171516
Anabilim Dalı /
Anasanat Dalı / Programı : İSTANBUL ARAŞTIRMALARI Danışmanı : PROF. DR. NAMIK SİNAN TURAN
Tez Savunma Tarihi : 24.12.2019 Saati : 14:30
Tez Başlığı : "ŞEMS: İSTANBUL'DA YAYIMLANAN BİR FARŞÇA GAZETENİN BAKIŞ AÇISIYLA II. MEŞRUTİYET DÖNEMİ'NİN İLK YILI (1908-1909)"

TEZ SAVUNMA SINAVI, İÜ Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 36. Maddesi uyarınca yapılmış, soruların sorularına alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **KABULÜNE** OYBİRLİĞİ / **ÇOKLUĞU** LA karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- PROF. DR. NAMIK SİNAN TURAN		Kabul
2- PROF. DR. AHMET KALA		
3- DR. ÖGR. ÜYESİ UĞUR YASİN ASAL		Kabul

YEDEK JÜRİ ÜYESİ	İMZA	KANAATİ (KABUL / RED / DÜZELTME)
1- DOÇ. DR. ÖMER KARAOĞLU		Kabul
2- DOÇ. DR. HİLAL AKGÜL		

ÖZ

ŞEMS: İSTANBUL'DA YAYIMLANAN BİR FARSÇA GAZETENİN BAKIŞ AÇISIYLA II. MEŞRUTİYET DÖNEMİ'NİN İLK YILI (1908-1909)

Muhammet KELEŞ

Şems gazetesi, II. Meşrutiyet Dönemi'nin başlarında 4 Eylül 1908 tarihinde haftalık olarak İstanbul'da yayımlanmaya başlamıştır. Seyyid Hasan Tebrizî'nin idaresinde Farsça basılan gazetenin yayımı yaklaşık I. Dünya Savaşı'na kadar aralıklarla sürmüştür ve toplam 153 sayı yayımlanmıştır. Gazetede başta İttihat ve Terakkî Cemiyeti'nin desteğini alan Encümen-i Saâdet-i İraniyan olmak üzere Komite-i Nisvân-ı İraniyan ve İran İstanbul Sefir-i Kebîri gibi hürriyetperver İranlılar'ın haberlerine ve makalelerine yer verilmiştir. Ayrıca dönemin İstanbul'una dair siyasî, sosyal ve kültürel haberler (Mahmut Paşa'nın naaşının İstanbul'a getirilmesi, 31 Mart Vak'ası, İstanbul'daki İranlı azınlık, İstanbul'da gerçekleştirilen tiyatro vb. etkinlikler gibi) de yer almıştır. Bununla birlikte İran ve şehirlerinden, yakın ve uzak coğrafyalardan haberlerin de yer aldığı gazete, Osmanlı Vilayetleri, İran, Avrupa ve Rusya'da da yayımlanmıştır. Tezde 1908-1909 yılları arasında 48 sayı olarak yayımlanan gazetenin çeviri-değerlendirme-fihrist yöntemiyle irdelenmesi ve döneme, özellikle dönemin İstanbul'una bir başka açıdan ışık tutması amaçlanmıştır.

Muhammet KELEŞ, 2019

Anahtar Kelimeler: Şems, Basın, Farsça, Osmanlı, İstanbul

ABSTRACT

SHAMS: FIRST YEAR OF THE SECOND CONSTITUTIONAL ERA FROM THE PERSPECTIVE OF A PERSIAN LANGUAGE NEWSPAPER PUBLISHED IN ISTANBUL (1908-1909)

Muhammet KELEŞ

Shams, a Persian language newspaper that was started to publishing weekly in Istanbul in the early months of the Second Constitutional Era 4th of September 1908. It's publishing was continued irregularly under the administration of Sayyid Hasan Tabrizī approximately until the beginning of the World War I and it was published as 153 numbers. News and columns of the liberitarian Iranians in Istanbul that especially were like Anjuman-e Saādat-e Iranīan -it was supported by the Ittihat ve Terakkī Cemiyeti-, Committee-e Nisvān-e Iranīan and Ambassador of Iran in Istanbul were reported in the newspaper. Also, political, social and cultural news about Istanbul, like be bringing back of Mahmut Pasha's mortal remains to Istanbul, the 31 march incident, Iranian minority in Istanbul and theatre plays etc. events that were arranged in Istanbul were reported in the newspaper. However, news about Iran and near and far geographies were reported in the newspaper. Moreover, the newspaper was published in the Ottoman provinces, Iran, Europe and Russia. In our thesis, examined in detail 48 numbers of the newspaper that were published between 1908-1909 by way of translation-evaluation-preparing a index and with that it was aimed to particularly enlighten on political life of Istanbul in the Second Constitutional Era's First Year from a different viewpoint.

Muhammet KELEŞ, 2019

Keywords: Shams, Press, Persian, Ottoman, Istanbul

ÖNSÖZ

Bu çalışma Osmanlı İmparatorluğu İstanbul'unda yabancı basın-yayın organlarının ihtiva ettiği değerli bilgi birikiminin günümüze taşınması düşüncesiyle ortaya çıkmıştır. Bu düşünce de bahsedilen basın-yayın organlarının düşünsel, politik, ekonomik ve kültürel bağlamdaki perspektiflerinin yansıtılması fikrini beraberinde getirmiştir.

İstanbul Araştırmaları Anabilim Dalı'nda ders döneminde bu çalışmayı kapsayan kaynaklarla karşılaşmış ve konuya dair sunum dâhi yapılmıştır. Bu dönemde çalışmaya yönelik ilk tahayyül oluşmuştur. Bölümümüzde ders aldığımız İktisat Fakültesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü hocalarından Prof. Dr. Namık Sinan Turan, Osmanlı İmparatorluğu İstanbul'unda Farsça süreli yayınlar ile ilgili bir çalışmanın önemine değinmiş ve birtakım önerilerde bulunmuştur. Bunun neticesinde gerekli literatür taraması yapılmış ve yayımının başlangıcı II. Meşrutiyet Dönemi'nin İlk Yılı'na rastlayan Şems gazetesi ile karşılaşmıştır. Şems gazetesinin ilk yılının kaynağına İBB Atatürk Kitaplığı NS2012 Demirbaş numarasından ulaşılmıştır. Hem dönem hem de içerik itibariyle önemli meselelerin yer aldığı gazete üzerine özellikle "Osmanlı İmparatorluğu'nda II. Meşrutiyet Dönemi" bağlamında pek bir çalışmanın bulunmadığı görülmüş ve bu görülen eksiklik sebebiyle de böyle bir çalışmanın elzem olduğu kanısına varılmıştır.

Çalışmaya öncelikle çeviri ile başlanmış, II. Meşrutiyet Dönemi ve İstanbul konteksti üzerinde ağırlıklı olarak durulmuştur. Değerlendirme noktasında mevzuya ilişkin çeşitli kaynaklardan faydalanılmış ve eleştirel bir üslup izlenilmiştir. Gazete, içeriğine ve çalışmanın bağlamına göre sınıflandırılmış ve bunlara, uygun alt ve üst başlıklarla yer verilmiştir. Ekler bölümünde, gazetenin fihristi ayrıntılı bir şekilde oluşturulmuş, ilk yılında 48 sayı yayımlanan gazetenin tüm içeriği ayrıntılı olarak bu kısımda yer almıştır. Bununla konu ile ilgilenen araştırmacıların rahat bir şekilde içeriği takip etmeleri hedeflenmiştir. Gazetenin yayımlanma tarihleri, yayımlandığı

Perşembe gününe göre Milâdî takvime dönüştürülmüştür. Gazetenin kullandığı dile örnek vermek maksadıyla gazetede yayımlanan çeşitli haberler Farsça olarak birebir yer verilmiştir. Bununla birlikte gazete ile ilgili çeşitli evrak ve gazetede portreleri yayımlanan önemli devlet adamlarının fotoğrafları eklenmiştir.

İstanbul Üniversitesi İstanbul Araştırmaları Anabilim Dalı Başkanı ve değerli hocam Prof. Dr. Ahmet Kala'ya ve bölümdeki tüm hocalarımın can-ı gönülden müteşekkir olduğumu dile getirmek isterim. Tez danışmanım ve saygıdeğer hocam Prof. Dr. Namık Sinan Turan'ın örnek aydın ve entelektüel akademisyen kişiliği ile bir rehber niteliğinde yol gösterici ve aydınlatıcı tutumu dolayısıyla minnettar olduğumu bilmesini isterim. Bununla birlikte tezin her aşamasında her türlü önerileri ve katkıları için ayrı ayrı teşekkürlerimi arz ederim. Ayrıca her zaman yanımda olup bana destek olan anneme, babama, kardeşlerime ve yeğenlerime teşekkür ederim.

Muhammet KELEŞ

İstanbul, 2019

İÇİNDEKİLER

ÖZ	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	v
İÇİNDEKİLER	vii
BELGELER VE GÖRSELLER LİSTESİ	ix
KISALTMALAR LİSTESİ	x
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ŞEMS GAZETESİ HAKKINDA GENEL BİLGİLER

1.1. Yayın Hayatı	10
1.2. İçeriği	15
1.3. Edebî Yönü	17
1.4. Şekil Özellikleri ve Mizanpajı	19
1.5. Kadrosu	21
1.6. İlanlar	23
1.7. Yayımlandığı Yerler ve Diğer Gazetelerle İlişkisi	24
1.8. Okuyucu Mektupları	24

İKİNCİ BÖLÜM

İSTANBUL'DAKİ İRANLILAR

2.1.	İstanbul'daki İranlılar	26
2.1.1	Encümen-i Saâdet-i İranîyan	28
2.1.2.	Komite-i Nisvân-i İranîyan	35
2.1.3.	Vâlîde Hanı'nın Rolü	36
2.1.4.	Debistân-ı İranîyan ve Muzafferî Hastanesi	38
2.2.	İran Sefâreti ve Sefir-i Kebîr Prens Erfâüddevle	41

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İSTANBUL'DA SİYASİ HAYAT

3.1.	Meclis-i Mebûsan ve Meclis-i Âyan	50
3.2.	31 Mart Vak'ası ve Hareket Ordusu'nun İstanbul'a Gelişi	59
3.3	Sultan II. Abdülhamid'in Hal'i, Sultan V. Mehmed Reşad'ın Cülûsu ve Saltanatı	73

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

OSMANLI İMPARATORLUĞU'NUN MESELELERİ VE BAZI HADİSELER

4.1.	Osmanlı-Bulgaristan İlişkileri ve Doğu Rumeli Demiryolu Meselesi	90
4.2.	Makedonya ve Girit Meseleleri	92
4.3.	Dış Haberler	104
SONUÇ		109
KAYNAKÇA		116
EKLER		122

BELGELER VE GÖRSELLER LİSTESİ

Belge 1: Seyyid Hasan Tebrizî'nin Şems Gazetesini Yayımlamak İstedğine Dair Arzuhâli	170
Belge 2: Şems Gazetesinin Yayımlı ile Alakalı Daire-i Hariciye Mektubi Kalemi ile Dâhiliye Nezâreti Vekaleti Arasındaki Yazışma	171
Belge 3: Şems Gazetesinin Yayımlı ile İlgili Nezâret-i Celile-i Dâhiliye İdare-i Matbûât'tan Gelen Cevap	172
Görsel 1: Şems Gazetesinin 4 Eylül 1908'de Yayımlanan İlk Sayısının İlk Sayfası	173
Görsel 2: Enver Paşa	174
Görsel 3: Sultan V. Mehmed Reşad	174
Görsel 4: Cemâleddin Afgânî	175
Görsel 5: Atabat-ı Aliyat Hücetülişlâmları	175
Görsel 6: Muhammed Ali Şah Kaçar ve Albay V. Liyakof'un Karikatürü	176
Görsel 7: Ahmed Şah Kaçar	176
Görsel 8: Prens Erfâüddevle	177

KISALTMALAR LİSTESİ

A.e.	: Aynı eser
A.g.e.	: Adı geçen eser
A.g.g.	: Adı geçen gazete
Bkz.	: Bakınız
Edt.	: Editör
Çev.	: Çeviri
Gb.	: Gibi
Gön.	: Gönderen
Nr.	: Numara
S.	: Sayfa
Sy.	: Sayı
Trc.	: Tercüme
Vb.	: Ve benzeri
Vd.	: Ve diğerleri
Yy.	: Yüzyıl

GİRİŞ

Basın sözcüğü, bas- fiil kökünden türetilmiştir. Gazete-dergi vb. haber verici ve bilgilendirici yayımları tanımlamak için kullanılmaktadır. Osmanlı Türkçesi'nde ise basına karşılık olarak Arapça kökenli matbûât sözcüğü kullanılmıştır.

Basının ortaya çıkışı ile her türlü bilginin kolaylıkla topluma iletilebilmesi sağlanmıştır. Basın aracılığıyla kısa sürelerde en son gelişmelerin kitlesel anlamda yayımlanabilmesi haberleşme alanına büyük bir dönüşüm yaşatmıştır. Kamuoyu oluşturulmasına önemli ölçüde tesir etmiş ve toplumu edilgen bir halden etken bir hale ulaştırmıştır. Ayrıca bilginin çokluğuyla ve kolay erişilebilmesiyle toplumda eleştirel düşüncenin yer etmesine olanak sağlamıştır.

Osmanlı basınında, başlangıç-yaygınlaşma-ilk dönem(1828-1878) itibariyle yayım için izin alınması mecburi olmuştur. Basın organları yayım öncesinde denetime tâbi tutulmuştur. İlk zamanlarda bir hayli sayılı olan Türkçe gazeteler, devlet memurlarının yönetiminde olmasıyla, yabancı gazeteler ise herhangi bir kusurlu yayınında maddi yetersizlikleri dolayısıyla bütçeden verilen paranın kesilmesi yoluyla denetim altında tutulmuştur. Kırım Savaşı(1853-1856) akabinde Osmanlı'da yayımlanan gazetelerde gözle görülür derecede çoğalma meydana gelmiştir. Sultan Abdülaziz Dönemi'nde İstanbul'da yayımlanan Türkçe gazeteler 13 iken yabancı dilde yayım yapan gazeteler 30'a ulaşmıştır.¹ Osmanlı'da gazetelerin ortaya çıkması itibariyle gazetelerin kamouyuna tesir etmede ne kadar önemli bir rol oynadığının farkına varılmış ve sürekli olarak gazeteler denetlenmiştir. İmparatorluğa etkisi büyük olan politik ve sosyal olaylar farklı görüşlerin ortaya çıkmasına ve netice olarak farklı farklı gazetelerin türemesine sebep olmuştur. İmparatorluk Payitahtı da Türkçe ve birçok farklı dilden gazetenin burada yayımlanması ile önemli bir görev üstlenmiştir.

¹ Koloğlu, Orhan, **Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Basın**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1. Basım, 1992, s. 41.

1864'de Fransız basın kanunlarının tesirinde 1909'a kadar uygulamada kalacak olan Matbûât Nizâmnâmesi yayımlanmış ve Matbûât Dairesi oluşturulmuştur. Bu nizâmnâme ile yabancı dilde yayım yapan gazetelerin imtiyazları sınırlandırılmıştır. Türkçe yayımlanan gazetelerle benzer haklara sahip olacaklarını belirten maddeler Osmanlı basınında yer alan Türkçe gazeteler adına olumlu gelişmelerden sayılmıştır. Fakat tanınan kısmî ayrıcalıklar ve denetleme noktasında kabul görmeyen bazı uygulamalar da devam etmiştir. 1867 senesinde Girit Meselesi'ne dair gazetelere yansıyan muhalif üslup nedeniyle Âlî Kararnâmesi yayımlanmıştır. Bu tarihten itibaren, Sultan II. Abdülhamid'in tahta geçmesine kadar olan süre boyunca Osmanlı basını sıkı denetime tâbi tutulmuş, muhalif gazetelere karşı yıldırma politikaları izlenmiştir.² İmparatorluk, basın ve basının denetlenmesi noktasında kendisinden daha gelişmiş olan Fransa'dan etkilenmiştir. Fransızlar'ın basın kanunlarından yola çıkılarak ilgili kanunlar ve denetleme mekanizmaları meydana getirilmiştir. Yabancı dilde yayım yapan gazeteler mütemadiyen ayrıcalıklarını sürdürmüşlerdir. İmparatorluğu etkileyen olayların gazetelerin sayfalarında olumsuz haberlerle ve makalelerle yer alması sansür uygulamalarının artmasına yol açmış ve yukarıda bahsi geçen ilgili kararnâmeler yayımlanmıştır.

1876 yılında Sultan Abdülaziz'in tahttan indirilmesi Osmanlı İmparatorluğu'nda gazete yayıncılığının bir süreliğine hür bir şekilde icra edilebilmesine olanak sağlamıştır. V. Murad'ın kısa süreli iktidarı³ ve sonrasında Sultan II. Abdülhamid'in saltanatının başlangıcı bu rahat ortamı oluşturmuş, nefyedilen gazeteciler geri dönmüşlerdir. Elbette bu durum çok uzun sürmemiştir. Kânûn-ı Esâsî'nin ilanı ile birlikte içerdiği muğlak madde basın özgürlüğünü kısıtlamıştır. Hâlihazırda bulunan Matbûât Nizâmnâmesi ve Sansür Kararnâmesi de basın özgürlüğüne zarar vermiştir. Ayrıca bahsedilen bu kısa dönem için çok da hür demek doğru değildir. V. Murad zamanında *Hayal* gazetesinin sahibi Teodor Kasap yazdığı bir makale sebebiyle cezalandırılmış ve bunun sonucunda da kaçmıştır. Sultan II. Abdülhamid Dönemi'nde⁴ ise 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı gerekçe

² A.e., s. 42-43.

³ 30 Mayıs 1876-31 Ağustos 1876

⁴ 31 Ağustos 1876-27 Nisan 1909

gösterilerek pek çok kısıtlamaya gidilmiştir. Yayımlanan belge, tebliğ ve karnâmeler basına olumsuz yönde tesir eder nitelikte olmuştur. Basının nisbeten özgür olduğu bu dönem Meclis-i Mebûsan'ın kapatılması⁵ ile son bulmuştur.⁶ Osmanlı'da, hükümdar değişikliği olduğunda basın kısa süreli olsa da yayımlarında daha hür olmuştur. Bunun sebebi olarak Sultan'ın saltanat tahtına geçmesi sebebiyle geçici de olsa gazetelere basın hürriyeti tanınması ya da saltanat değişikliğinin başlangıcında gazetelerin denetlenmesinde çok da sıkı olunmadığı şeklinde yorumlanmıştır. Fakat ilerleyen zamanlarda muhalif gazetelerin tekrardan sansüre maruz kaldıkları görülmüştür.

Meşrûtiyet kelimesi Arapça şart sözcüğünün çekimlenmesi ile oluşmuştur. Siyasî bağlamda 1850'den itibaren Osmanlı'da sultanın mutlaki yönetimi yanında anayasa ve meclis gibi yazılı kanunlarla ve halkın yönetimde söz sahibi olduğu bir sistem mahiyetinde istifade edilmiştir. 23 Aralık 1876'da Kânûn-ı Esâsî'nin ilan edilmesinden sonra 19 Mart 1877'de İstanbul'da toplanan meclisi, Sultan II. Abdülhamid'in 93 harbini gerekçe göstererek kapatması arasında geçen süre I. Meşrutiyet Dönemi, meşrutiyetin tekrardan ilan edildiği 23 Temmuz 1908'den Mondros Mütarekesi(1918), Teşkilat-ı Esâsiye Kanunu(1921) ya da saltanatın kaldırıldığı(1922) bahsi geçen tarihler arasındaki süre de II. Meşrutiyet Dönemi olarak adlandırılmıştır.⁷ Osmanlı'da, XIX. yy'ın ikinci çeyreğinden itibaren Batı'dan etkilenilerek birtakım reformların gerçekleştirilmesine başlanmış ve bu dönem Tanzimat Dönemi olarak isimlendirilmiştir. Gazeteler de bu yenilikçi ortamda ön plana çıkmışlardır. İmparatorluk tebaasının ilerici dönüşümüne, yenileşmeye ve modernleşmeye, farklı fikirleri ve düşünceleri geniş kitlelere ulaştırarak katkı sağlamışlardır. Bahsedilen yüzyılın son çeyreğine gelindiğinde de bu yenilikçilik hareketleri, Osmanlı'da bir anayasanın ve meclisin teşkil edilmesi ile sonuçlanmıştır. I. Meşrutiyet Dönemi oldukça kısa sürmüş ve Sultan II. Abdülhamid imparatorluk hakimiyetini mutlakiyetçi bir anlayışla uzunca bir süre devam ettirmiştir.

⁵ 13 Şubat 1878

⁶ Topuz, Hıfzı, **100 Soruda Türk Basın Tarihi**, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1. Baskı, 1973, s. 49-52.

⁷ Hanioglu, M. Şükrü, "Meşrutiyet", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul, cilt 29. 2004, s. 388.

Sultan II. Abdülhamid'in tahta geçmesinden bir süre sonra bir komisyon kurularak, basın kanunu tasarısı hazırlanmış ve Meclis-i Mebûsan'a sunulmuştur. Bu kanun tasarısında basın özgürlüğünü kısıtlayan pek çok madde yer almıştır. Gazete çıkartmak için Hükûmet'ten ruhsat alınması gerekliliği ve muhalif seslerin kısıtlanmasına yönelik yer alan maddeler Meclis-i Mebûsan'da büyük tartışma konusu olmuştur. Meclis-i Mebûsan'da bazı düzeltmelerle geçen tasarı, Sultan II. Abdülhamid tarafından kabul görmemiş ve uygulanmamıştır. Sultan II. Abdülhamid'in hükümdarlığında izlenen tüm gücün tek elde bulunduğu idare şekliinden gazeteler çok büyük ölçüde etkilenmiş çıkarılan çeşitli nizâmnâmelerle basının kontrolü ele geçirilmiştir. Gazetelere sansür uygulanmış, kapatılmış ve menfaatler doğrultusunda basın organları kullanılmıştır.⁸ Sultan II. Abdülhamid Dönemi, diğer sultanların devirlerine kıyasla, seyrinde farklılıklar göstermiştir. İmparatorluğun ömrü bakımıyla çok önemli bir dönem olarak kabul edilmiştir. 93 Harbi ve vilayetlerde ortaya çıkan ayrılıkçı isyanlar neticesinde önemli toprak kayıpları yaşanmıştır. İmparatorluk toprakları içerisinde pek çok meselenin zuhur etmesi, Sultan'ı daha baskıcı bir yönetim anlayışına yöneltmiştir. Gazetelerin imparatorluk meseleleriyle alakalı olarak etkin bir güce sahip olması, Sultan'ın yaptırımlarına maruz kalmalarına sebep olmuştur.⁹

Sultan II. Abdülhamid'in saltanatının son bulmasına neden olan ve Sultan V. Mehmed Reşad'ın tahta geçmesini sağlayan 31 Mart Vak'ası sonrasında yeni bir Basın Kanunu Tasarısı hazırlanmıştır. Özgürlükçü bir anlayışla hazırlanan bu tasarı, Meclis-i Mebûsan'da tartışmalara yol açmış ve neticesinde üzerinde yapılan bazı düzenlemelerle kabul edilmiştir. Bu yeni kanun¹⁰ basın hürriyeti açısından yine de bir hayli kısıtlayıcı olmuştur.¹¹ Osmanlı İmparatorluğu'nda gazetelerin yayımları her dönemde denetlenmeye çalışılmış ve buna yönelik yeni kanunlar çıkarılmıştır. İmparatorlukta, gazetelerin her ne kadar özgür bir şekilde yayım yapmalarına

⁸ Topuz, **a.g.e.**, s. 53-96

⁹ Konu ile ilgili olarak bkz. Kudret, Cevdet, **II. Abdülhamit Devrinde Sansür**, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2000. Bkz. Demirel, Fatmagül, **II. Abdülhamid Döneminde Sansür**, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 2007.

¹⁰ 1909 Matbûât Kanunu, 14 Temmuz 1909-8 Ağustos 1931 arasında yürürlükte kalmıştır.

¹¹ Topuz, **a.g.e.**, s. 97-102.

müsaade eden bir anlayış izlenmek istense de her dönemdeki mevcut şartlar bu isteğin karşısında olmuştur.

Mısır'da Mehmed Ali Paşa'nın Arapça ve Fransızca gazete çıkarması, Sultan II. Mahmud zamanında bir rekabet ortamını doğurmuştur. XIX.yy'ın ikinci çeyreğinde, Sultan da İstanbul'da, Türkçe olarak basılan ilk resmî gazetenin Fransızca başta olmak üzere pek çok dildeki tercümelerini yayımlatmıştır. XIX.yy'ın üçüncü çeyreğinde ise Bâb-ı Âlî Hükûmeti'nce İstanbul'da bir Arapça gazete günlük olarak yayımlanmaya başlanmıştır. Bu gazetede resmî haberler dışında, dış haberlere ve köşe yazılarına yer verilmiştir.¹² Yenilikçi Sultan olarak bilinen II. Mahmud, Mehmed Ali Paşa'nın Mısır'da yabancı dilde gazete yayımlamasına karşılık, İstanbul'da yayımlanan ilk resmî Türkçe gazetenin pek çok dildeki tercümelerini yayımlatarak buna karşılık vermiştir. Bu rekabet tabii olarak yabancı dildeki gazetelerin önemine dikkat çekmiştir. Sultan II. Mahmud'un bu yenilikçi adımı, bir milat olarak kabul edilmiş ve ileri yıllarda özellikle İstanbul'da yabancı dildeki gazetelerin sayısı sürekli artmıştır.¹³

Almanca gazeteler: Osmaniche Post (1893), Die Nationalverteidigung(1911), Hande(1916). *Arapça gazeteler:* el- Hakaik(1884), el-Adl(1908), el-Hidaye(1912), el-Alemülislâmi(1916). *Arnavutça gazeteler:* Besa(1908) *Bulgarca gazeteler:* Çarigradski Vestnik(1848), Bılgarski Knijitsi(1858), Bılgariya(1859), Gayda(1863), Sıvetnik(1863), Turtsiya(1864), Vremya (1865), Makedoniya (1866), Pravo(1869), İstočno Vreme(1874), Napredık(1874), Vek(1874), Çarigrad(1877) *Çerkesçe gazeteler:* Guvaze(1911), Diyane(1920). *Ermenice gazeteler:* Masis(1852), Orakir(1869), Aravelk(1883), Jamanak(1908), Meğu, Şant(1911). *Fransızca gazeteler:* Felek, Journal de Constantinople(1846), La Turquie(1866), Le Publicateur(1875), Stamboul(1875), La Vérite(1877), La Patrie(1908), La Tribune des Peuples, Petites Affiches(1909), Tadir(1910), Tout Péra(1918). *Gürcüce gazeteler:* İslam Gürcistanı(1919). *İngilizce gazeteler:* The Levent Herald(1856),

¹² Lewis, Bernard, **Ortadoğu: İki Bin Yıllık Ortadoğu Tarihi**, Çev. Selen Y. Kölay, Ankara, Arkadaş Yayınevi, 2017, s. 14-15.

¹³ Gezgin, Suat vd., **Çok Dilli İletişimin Merkezi: İstanbul Kataloğu**, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, İstanbul, 2010, s. 1-32.

Oriental Advertiser(1883), Mid-Day(1919), *İtalyanca gazeteler*: Commercio Orientale(1866). *Kürtçe gazeteler*: Şark ve Kürdistan(1908), Jin(1918). *Ladino gazeteler*: El Telegrafo(1860), El Tiempo(1872), El Bourlon(1908). *Sırpça gazeteler*: Çarigradski Glasnik(1895). *Urduca gazeteler*: ed-Düstur(1909), Cihan-İslam(1911). *Romence gazeteler*: Conservatorul(1856). *Rusça gazeteler*: Posledni Novosti(1921). *Yunanca gazeteler*: Neologos(1861), Konstantinopolis(1895), Eilikrineia(1909), Proia(1918).¹⁴ Yararlanılan katalogdan yola çıkarak İstanbul'da yayımlanan gazetelere bakıldığında, Osmanlı tebaasında yer alan milletlerin dillerindeki gazetelerin ve özellikle Fransızca ve İngilizce gazetelerin çoğunlukta olduğu görülmüştür.

Osmanlı İmparatorluğu İstanbul'unda pek çok dilde gazeteler yayımlanmıştır. Bu gazeteler imparatorluk tebaasının dilleri başta olmak üzere Avrupa dillerini de kapsayacak şekilde olması ile zengin bir basın-yayın ortamının varlığının göstergesi olduğu şeklinde yorumlanmıştır. Kırım Savaşı, 93 Harbi ve II. Meşrutiyet Dönemi gazete sayılarının bir hayli arttığı zaman dilimleri olarak ortaya çıkmıştır. Yabancı gazeteler Osmanlı tebaasından olmayan kişilerin sorumluluğunda yayımlandığı gibi Osmanlı uyruğuna sahip kişiler tarafından da neşir edilmiştir. Gazeteler genel olarak imparatorluk dâhilindeki milletlerin kamuoyu yaratmalarına destek olmuş, edebî ve kültürel miraslarının sunulmasında rol oynamıştır. Avrupa dillerindeki gazeteler ise imparatorluğun siyasî tutumuna eleştirel bir perspektif getirmiş, Avrupalı devletlerin siyasî görüşlerinin İstanbul gibi önemli bir merkezden duyurulması ile önem kazanmıştır. Yabancı dildeki gazetelerin yayın hayatları değişkenlik göstermiş ve bu gazeteler sıklıkla yayımlarında müdahaleler ile karşılaşmışlardır.¹⁵ İstanbul'da yayımlanan yabancı dildeki gazeteler, imparatorluk dâhilindeki birçok milletin fikir ve düşüncelerini yaymasıyla, İstanbul'un hem haberleşmenin kalbi olduğuna hem de kozmopolit yapısına atıf niteliğinde olmuştur.

İstanbul'da ilk Farsça yayımlanan gazete, aynı zamanda Osmanlı'da yayımlanan ilk resmî Türkçe gazete olan **Takvîm-i Vekâyi'** olmuştur. 1832

¹⁴ A.e., s. 1-32.

¹⁵ A.e., s. 1-32.

senesinde gazetenin Farsça birebir tercümesi yahut bazı değişiklikler ve eklemelerle birlikte yayımlanmıştır. Gazetenin Farsça tercümelerinin yayımlanmasıyla Osmanlı'da Farsça konuşan kesime daha iyi bir şekilde hitap edilmesi amaçlanmıştır. Bu tercümede görev alan ilk sorumlu Örfî Efendi olmuştur. Gazetenin Farsça yayımı başlangıcından itibaren uzun bir süre devam etmiştir.¹⁶ *Takvîm-i Vekâyi*'nin İstanbul'da Farsça olarak da yayımlanmaya başlaması ile Osmanlı İstanbul'undaki Farsça gazetelerin yayım maceraları başlamıştır. Ayrıca Osmanlı'nın basın hayatına bakıldığında, Farsça olarak bir gazetenin yayımlanmasının çok erken bir tarihte gerçekleştiği görülmüştür.

Takvîm-i Vekâyi' gibi devlet yayını olmayan ilk Farsça gazete ise 1865 yılında yayımlanmaya başlanan **Türkistan** gazetesi olmuştur. Gazetenin sadece bir sayısına ulaşılmıştır. Başlık kısmında Osmanlı gazetesi, içerik mahiyetinde de havâdis ve maârif amacıyla İstanbul'da haftada bir basılıp yayımlandığı, başka eyaletlere ve ülkelere gönderilebileceği yazılmıştır. 2 sütun ve 4 sayfadan oluşan gazetenin mizanpajı ise şu şekildedir: Giriş, İç Haberler ve Dış Haberler. Gazetenin isminin Türkistan olarak belirlenmesin Turancı fikirlere dayanmıştır. İran ve yakın bölgelerde Farsça konuşan Türkler'e erişilmesi amaçlanmıştır.¹⁷ Osmanlı İstanbul'unda yayımlanan ve resmî olmayan gazete, Osmanlı'da Farsça yayımlanan gazeteler açısından başka bir tecrübe niteliğini taşımıştır. Gazetenin yayımlanma amacına bakıldığında, dönem itibariyle Türk milliyetçiliğine dair fikirlerin revaçta olduğu şeklinde yorumlanmıştır. Gazetenin tek bir sayısına ulaşılabildiği ne kadar süre boyunca yayımlandığı tespit edilememiştir.

1876 yılının başında İran Devleti'nin yardımlarıyla, Muhammed Tahir Tebrizî'nin editörlüğünde İstanbul'da yayımlanan **Ahter** gazetesi içeriği ve yayın hayatı açısından birçok alanda öncülük etmiştir. Yayımlanmaya başladıktan kısa süre sonra maddi sebeplerle yayınlarına ara veren gazete, Sultan II. Abdülhamid'in desteğiyle tekrar yayın hayatına devam etmiştir. İran'da da yayımlanma imkanı bulan

¹⁶ Yazıcı, Nesimi, "Takvîm-i Vekâyi' ", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul, cilt 39, 2010, s. 490-492.

¹⁷ Hüseyinîpûr, Mesûd-Hamedânî, Azîta, "Turkistan Evvelîn Rûznâme-i Fârisîzebân der Osmânî", **Buhârâ**, 15. yıl, sayı 98, Kasım-Aralık, 2003, s. 51-59.

gazete kuruluşunun henüz ilk yılında Osmanlı'da meşrutiyetin ilan edilmesini gazeteye taşımış ve İran'da meşrutiyet ilan edilmeden yıllar önce meşrutiyet hareketlerine katkıda bulunmuş, bu alanda öncülük etmiştir. Edebî içeriğe de sahip olan gazete ayrıca Osmanlı ve İranlı aydınlar arasında edebî, siyasî ve kültürel bir köprü vazifesi görmüştür. Gazeteye, yoğun muhalefeti sebebiyle İran tarafınca zaman zaman sansür uygulanmış, 1896 yılında ise Osmanlı'yı da ilgilendiren bir konudaki tenkitleri sebebiyle gazete kapatılmıştır.¹⁸ *Ahter* gazetesi, 20 yıl boyunca yayımlanmasına devam edilmesi, geniş bir coğrafyaya hitap etmesi ve hürriyet hareketlerine destek veren bir yayım politikası izlemesi sebebiyle yayımlandığı döneme çok büyük oranda etki etmiş ve hatta yayımından sonra gazetecilik anlayışıyla kendisinden sonra yayımlanacak olan gazetelere ilham kaynağı olmuştur. Ayrıca *Ahter* gazetesi, İstanbul'da yayımlanan Farsça gazeteler arasında üzerinde en fazla çalışılan gazete konumunda olmuştur.¹⁹

Osmanlı'da II. Meşrutiyet'in İlanı'ndan sonra İstanbul'da **Şems** ve **Surûş** gazeteleri yayımlanmaya başlamıştır. Elbette bu gazetelerin İstanbul'da yayımlanmasında, İran'daki İstibdat-ı Sağır Dönemi karşısında etkin bir muhalefet oluşturulmak istenmesi ve buna yönelik kamuoyu yaratılması hedeflenmiştir.²⁰

İran'da Meclis'in bombalanmasından sonra Ali Ekber Dehhoda, Yahya Devletâbâdî gb. meşrutiyet taraftarları, baskıcı yönetimden kaçmışlardır. Kaçamayanlar ise katledilmişlerdir. Dehhoda, önce İngiliz Sefâreti'ne sığınmış ardından İsviçre'ye gitmiştir. Burada, Farsça yayımlanan ve meşrutiyeti destekler nitelikte yayım politikasına sahip olan *Sûr-u İsrâfil*²¹ gazetesinde İran meşrutiyetine dair makaleleri yer almıştır. Burada maddi zorluklar yaşayan ve İran Şahı'nın otoriter rejimine karşı çaba göstermek isteyen Dehhoda, İstanbul'daki İranlılar'ın İran'da

¹⁸ Kurtuluş, Rızâ, "Ahter", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul, cilt ek-1, 2016, s. 56-57.

¹⁹ Gazete ile ilgili önemli ve kapsamlı bir çalışma için bkz. Elal Lawrance, Tanya, **Akhtar: A Persian Language Newspaper Published in Istanbul and the Iranian Community of the Ottoman Empire in the Late Nineteenth Century**, İstanbul, Libra Kitap, 2015.

²⁰ Özgüdenli, Osman Gazi, "Muhammed Ali Şah", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul, cilt 30, 2005, s. 502-503.

²¹ *Sûr-u İsrâfil* gazetesi yayımına Tahran'da başlamıştır. 1908'de Şah'ın darbesinden sonra ise bir süre İsviçre'de yayımlanmaya devam etmiştir.

meşrutiyetin temin edilmesine yönelik faaliyetlerinden haberdar olmuş ve buranın efkârına ve amacına göre uygun bir zeminde olduğunu düşünerek İstanbul'a gelmiştir. Bunun ardından Ali Ekber Dehhoda'nun kuruculuğunda **Surûş**, Temmuz ayının başında 1909 tarihinde haftalık ve 8 sayfa ile yayımlanmaya başlanmıştır. Gazetede, Dehhoda, Hüseyin Daniş, Hüseyin Kâzımzade, Ahmed Ağayev, Yahya Devletâbâdî gb. isimlerin makeleleri yer almıştır. 10. sayısına kadar sorumlu müdür olan Dehhoda, Osmanlı'da çıkarılan bir yasada bu görevi üstlenen kişinin Osmanlı tebaasından olmasını gerektirdiğinden bu görevi Muhammed Tefvik Bey'e devir etmek zorunda kalmıştır. Gazete'nin uzun sürmeyen yayımı 28 Kasım 1909'da son bulmuştur.²² Dönem itibariyle İranlı aydınlar yoğun bir basın-yayın gayreti içerisine girmişlerdir. Zorunlu olarak gittikleri ülkelerde gazeteler yayımlayarak, İran'da meşrutiyetin yeniden tesisi için çabalamışlardır. İstanbul da bu mevzuda ön plana çıkmıştır. İstanbul, İranlı aydınların ve entelektüellerin toplandığı, bir araya geldiği ve kamuoyu yaratılmasında özgür bir ortamın var olduğu bir merkez konumunda olmuştur.

Varlık'ın kataloglar yardımıyla oluşturduğu fihristten yola çıkarak: İstanbul'da yayımlanan Farsça gazeteler hem İran vatandaşları hem de Osmanlı tebaasından kişilerce yayımlanmıştır. Bazı gazeteler sadece Farsça olarak yayımlanmış, bazıları da Farsça-Osmanlı Türkçesi, Farsça-Arapça-Urduca, Farsça-İngilizce gb. çok dilli olmuştur. Gazeteler genellikle ya haftalık ya da iki haftalık olarak yayımlanmış ve basım işlemi, Hacı İzzet Efendi Matbaası, Artin Asaduryan Matbaası, Matbaa-i Osmânîye gb. İstanbul'da bulunan muhtelif matbaalarda basılmıştır. Gazeteler ekseriyetle siyasî, içtimâî ve edebî içerikli olmuştur. İstanbul'da çok sayıda Farsça gazete yayımlanmıştır.²³

²² Tûlâbî, Tûran, "Surûş-i İstanbul: Pişderâmedî ber Rûznâmenegârî-i Millî Gerâyâne û Teceddüdhâh", **Pejûheşhâ-yi İranşinâsî**, 6. yıl, sy. 2, Sonbahar-Kış, 2016, s. 51-59.

²³ İstanbul'da yayımlanan Farsça gazetelere dair daha fazla ayrıntı için bkz. Varlık, M. Bülent, "Osmanlı Devleti'nde Farsça Süreli Yayınlar (1832-1923)", **Kebikeç**, Ankara, sy. 22, 2006, s. 205-210.

BİRİNCİ BÖLÜM

ŞEMS GAZETESİ HAKKINDA BİLGİLER

1.1. Yayın Hayatı

Şems gazetesi ile alakalı ilk bilgiler T.C. Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivleri'nde yer almaktadır:

"Hariciye Nezâreti Celîlesi'ne
Devletlü, Efendim, Hazretleri
Biri Türkçe, diğeri Farsça musavver olarak haftada bir kere neşr edilmek üzere
"Şems" nâmiyle siyasî ve edebî iki gazetenin neşri hakkında lazım gelen
müsâadenin îtâsı bâbında emr ü fermân hazret-i men- lehü'l-emrindir.
24 Temmuz 1324 - 9 Recep 1326
Bâb-ı Âlî Caddesi'nde 38 numeroda Şems Kütüphanesi Sâhibi
İran Devleti tebâsından Seyyid Hasan"²⁴

Hariciye Nezâreti'ne yazılmış olan arzuhâle göre Türkçe ve Farsça, siyasî ve edebî, resimli iki gazetenin yayımlanmak istendiği arz edilmiştir. Rûmî takvime göre, 6 Ağustos 1908'de, Hicrî takvime göre ise 7 Ağustos 1908'de yazılmıştır. İmza kısmında, Şems Kütüphanesi -bir diğer deyişle Şems Yayınevi- Sahibi ve İran uyruklu Seyyid Hasan adıyla imzalanmıştır. Ayrıca yine imza kısmından Şems Kütüphanesi'nin Bâb-ı Âlî Caddesi'nde 38. numarada olduğu geçmiştir. Konumu itibariyle hem Bâb-ı Âlî'ye hem de İran Sefâreti'ne yakın oluşu, vurgulanması gereken önemli bir ayrıntıdır.

Şems Gazetesi hakkında bir diğer arşiv belgesi:

"Bâb-ı Âlî
Dâire-i Hariciye
Mektûbî Kalemi
Aded 205
Dâhiliye Nezâreti Vekâlet-i Alîyesi'ne
Atûfetli, Efendim, Hazretleri

²⁴ Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Dâhiliye Mektubi Kalemi, 1281/38/1

Biri Türkî ve diğeri Fârisî ve musavver olarak her hafta bir kere neşr edilmek üzere "Şems" nâmiyle siyasî ve edebî iki gazetenin neşri hakkında lâzım gelen müsâadenin îtâsı istidâsını hâvi Bâb-ı Âli Caddesi'nde Şems Kütüphanesi sâhibi tebâ-yı İrani'den Seyyid Hasan imzasıyla verilen arz-ı hâle leffen irsâl tahkikle ahvâl-i vazîfeye nazaran icâbında icrâsına himem-i âlîye-i nezâret penâhîleri derkâr buyrulmak bâbında emr-i fermân hazret-i men-lehü'l emrindir.
Hariciye Nâzırı
Bende Tevfik
26 Temmuz 1324 - 11 Recep 1326"²⁵

Seyyid Hasan'ın yazdığı arzuhâl neticesinde, Ahmed Tevfik Paşa, Dâhiliye Nezâreti Vekâleti'ne gerekli işlemlerin yapılması isteğiyle arzuhâlin de hülâsâ edildiği bu tezkireyi yazmıştır. Rûmî takvime göre 8 Ağustos 1908'de, Hicrî takvime göre ise 9 Ağustos 1908'de yazılmıştır.

Şems gazetesine dair bir diğ er arşiv belgesi:

"Hû
Bâb-ı Âli
Nezâret-i Celîle-i Dâhilîye
İdâre-i Matbûât
Aded 495

Şems Kütüphanesi sâhibi tebâ-yı İrani'den Seyyid Hasan Efendi tarafından takdîm edilüb Hariciye Nezâret-i Celîlesi'nin tezkiresiyle nezâret-i celîle-i asafânelerine bilvürüd idâre-i âcizîye havâle buyrulan melfûf arz-ı hâlde biri Türkçe ve diğeri Fârisî ve musavver olarak haftada bir kere çıkarılmak üzere "Şems" nâmiyle siyasî ve edebî iki gazete ihdâs ve neşrine ruhsât îtâsı istidâ kılınmış ve Matbûât Nizâmnamesi'nin üç sahîh maddesinin fıkra-i âhiresinde "müsted'î tebâ-i ecnebîyeden bulunur ise işbu Nizâmname ahkâmından olan vezâif ve teklîfâta Tebâ-yı Devlet-i Âlîye misüllü tâbî olmak ve matbûâtca bir gûnâ kabahât ve cünhası vukûunda hakkında gerek Hükûmetçe ve gerek mahkemece icrâ olunacak muamele Saltanât-ı Seniyye tebâsı hakkında cârî olan usûle tatbîken icrâ olunmak şartıyla kezâlik nâil-i ruhsât olacaktır." deyü muharrer bulunmasına nazaran müsted'î şerâit-i muharrire-i nizâmîyeyi kabul ettiği taktîrde icâb eden ruhsâtnamesi tanzîm ve îtâsı kılınmak üzere kendisinden bu vech ile muharrer ve mümzi ve İran'ın Dersaâdet Ceneral Konsolosluğu'ndan musaddık bir kıtâ sened ahziyle sûy-i âlî-i cenâb-ı nezâret penâhîlerine visâli lüzûmuna cevaben nezâret-i müşârün ileyhâya iş'âr buyurulması bâbında emr-ü fermân hazret-i men-lehü'l emrindir.

Matbûât-ı Dahîliye Müdürü

Bende Kemal

30 Temmuz 1324 - 15 Recep 1326"²⁶

²⁵ BOA, DH. MKT., 1281/38/2

²⁶ BOA, DH. MKT., 1281/38/3

Sonrasında, Ahmed Tevfik Paşa'nın tezkiresinin Seyyid Hasan Tebrizî'nin arzuhâli ile beraber Matbûât-Dâhiliye Müdürü Ebu'l Mukbil Kemal Bey'e ulaşmıştır. Rûmî takvime göre 12 Ağustos 1908'de, Hicrî takvime göre ise 13 Ağustos 1908'de yazılmıştır. Cevapta ise Tebrizî'nin isteğine değinildiği görülmüştür. Bunun yanı sıra bahsi geçen nizâmname gereği yayım isteğinde bulunan kişinin Osmanlı vatandaşı olmaması hâlinde, yine de herhangi bir kabahâtinde Osmanlı vatandaşlarına uygulanan usûllerin aynı şekilde geçerli olacağı ve bu şekilde ancak ruhsat edinebileceği belirtilmiş olup ayrıca İstanbul İran Sefâreti'nden onaylı bir senet talep edilmiştir.

İlk arşiv belgesine göre Seyyid Hasan Tebrizî'nin Farsça ve Türkçe iki gazete yayımlamak istediği belirtilmiştir. Diğer belgelerde de bu isteğin tekrarlandığı görülmüştür. Fakat İstanbul'da "Şems" adıyla sadece Farsça bir gazete yayımlanmıştır.²⁷ Üçüncü belgede ise Tebrizî'den hem Matbûât Nizâmnamesi'ne uyması hem de Sefâret'ten onaylı bir senet istenmesi gibi uygulamaların olduğu görülmüştür. Bu durum, dönemin Osmanlı tebaasından olmayan gazetecilerin ne tür usûllerle karşılaştıklarının anlaşılması açısından önemlidir.

Nihayetinde, Seyyid Hasan Tebrizî'nin gazetenin yayımlanması için gerekli işlemleri yerine getirip ruhsat edindiği gazetenin yayımlanan ilk sayısından anlaşılmıştır. Şems gazetesinin ilk sayısı 4 Eylül 1908 Cuma günü yayımlanmıştır.²⁸ Şems gazetesinin yayın zamanına bakıldığında: İran'da, Muhammed Ali Şah Albay Liyakof'un emrindeki Kazak tugayı aracılığıyla meclisi topa tutturmuş ve darbe yapmıştır. Bunun sonucunda meclis kapatılmış, meşrutiyet rejimi sekteye uğramıştır. Bununla birlikte bu olayla İran'da, İstibdât-i Sağîr de denilen dönem başlamıştır.²⁹ ³⁰ Bunun akabinde de İstanbul'da yaşayan İranlı meşrutiyet taraftarlarınca İstanbul'da Encümen-i Saâdet-i İranîyan kurulmuştur.³¹ Şems gazetesi, Encümen-i Saâdet-i

²⁷ Bunun yanı sıra Şems gazetesinde bazı makale vb. içeriklerde Osmanlı Türkçesi kullanılmıştır.

²⁸ Şems, 8 Şâbân 1326-22 Ağustos 1324(4 Eylül 1908), İstanbul, sy. 1, s. 1.

²⁹ Browne, Edward G., **The Press and Poetry of Modern Persia**, Cambridge: Cambridge University Press, 1914, s. 315-316.

³⁰ Ayrıca konu ile alakalı olarak ayrıntılı bilgi için bkz. Cleveland, William L. - Bunton, Martin, **A History of the Modern Middle East**, Westview Press, Colorado, 4. Baskı, 2009, s. 143-148.

³¹ Kesrevî, Ahmed, **Tarih-i Meşrûte-i İran**, Tahran, Müessese-i İntişârât-ı Emîr Kebîr, 1984, s. 724.

İranîyan ile çok yakın bir ilişkide olmuştur. Seyyid Hasan Tebrizî'nin gazetesinin yayımlanması adına yazdığı arzuhâl, İran'da Şah'ın darbesinden tam iki ay sonra yazılmıştır. Gazetenin yayımı ise İstanbul'da iki buçuk ay sonra başlamıştır. Osmanlı'da ise II. Meşrutiyet'in İlanı'ndan yaklaşık bir buçuk ay sonra yayımlanmaya başlamıştır.

Şems gazetesinin ilk yılının 1. sayısı, Cuma günü yayımlanırken daha sonraki sayılar Perşembe günleri yayımlanmaya başlanmıştır. Gazetenin 9. sayısı Ramazan Bayramı sebebiyle geç yayımlanmış ve bu sebeple özür dilenip gazeteyi satın alan kişilere bu durumun telafi edileceği bildirilmiştir.³² 22. sayı normalden bir hafta geç yayımlanarak 23. sayı ile beraber yayımlanmıştır.³³ Yayımlanan sayıda doğrudan belirtilmemesine rağmen gazetesinin yayımlanmasının gecikmesinin nedeni olarak, gazetesinin yayım vaktinin 10 Muharrem'e, Âşûrâ Mâtem Töreni'ne denk gelmesi ve iki hafta boyunca yaşanan hadiselerin yoğunluğu dolayısıyla olduğu düşünülmüştür. 32. sayı ise 31 Mart Vak'ası sebebiyle bir hafta geç yayımlanmıştır. Gazetede, matbaaların yaşanan hadiseler nedeniyle kapalı olduğu ve bu sebeple yayın yapılamadığı ama alıcılar adına bu durumu telafi etmeye hazır oldukları yazılmıştır.³⁴ 35. sayının 36. sayı ile beraber yayımlandığı görülmüştür.³⁵ Yayımlanan sayıda herhangi bir açıklamaya yer verilmemiş olmasının yanı sıra yayımlanamayan sayının telafisi için iki sayının bir arada verildiği düşünülmüştür.

Şems gazetesi ilk yılında 4 Eylül 1908'den 5 Ağustos 1909'a kadar 48 sayı olarak yayımlanmıştır. Müsevî İbâdî'ye göre de 4 Eylül 1908-9 Kasım 1914 arasında 5 yıl³⁶ olmak üzere 153 sayı yayımlanmıştır.³⁷ Bunun yanı sıra Han Melik Sâsânî'nin

³² A.g.g., 10 Şevvâl 1326-23 Teşrîni-evvel 1324(5 Kasım 1908), sy. 9, s. 11.

³³ A.g.g., 19 Muharrem 1326-29 Kânunusâni 1324(11 Kasım 1908), sy. 22-23.

³⁴ A.g.g., 2 Rebîülâhîr 1327-8 Nisan 1325(22 Nisan 1909), sy. 32 s. 5.

³⁵ A.g.g., 23 Rebîülâhîr 1327-30 Nisan 1325(13 Mayıs 1909), sy. 35-36.

³⁶ Gazetede, belirli bir zaman diliminde yayımlanan sayılar-1908-1909 veya 1909-1910 arasında- 1.yıl 2. yıl gb. sınıflandırılmıştır.

³⁷ Müsevî İbâdî, Seyyid Ali Asger, "Nakş-i Rûznâme-i Şems der Ettlâ Resânî-yi Meşrûtiyet u Fihrist-i Sâl-i Evvel-i Ân", **Yâd**, Nr. 86, Kış 2007, s. 228.

"İstanbul Sefâreti Hatıraları" adlı kitabında ise gazetenin 14 yıl süresince yayımlandığına işaret edilmiştir.³⁸

Gazete birinci yılının 4. sayısında imzasız gelen mektupların yayımlanmayacağı bildirilmiştir.³⁹ 41. sayıda ise halkın yararına olan imzasız mektuplar yayımlanacak fakat herhangi bir kişinin aleyhinde olan imzasız mektupların yayımlanmayacağı açıklanmıştır.⁴⁰

19. sayıda, "İhtar" başlığı altında, Muhammed Ali Şah taraftarlarından Şems gazetesi idaresine gelen mektuplardan bahsedilmiş ve tehditlere maruz kaldığı bildirilmiştir. Buna karşılık uyarılarda bulunulmuştur.⁴¹

26. sayıda ise Şems gazetesi, İran'ın Bağdat'taki zorba memurunun gazetenin yayımlanmasına engel olduğu duyumunu almış ve buna karşılık olarak da Bağdat'ta Şems gazetesinin bulunabileceği mağazayı duyurmuştur.⁴²

Şems gazetesi, ilk senesinde Encümen-i Saâdet-i İranîyan'ın yayın organı niteliğinde olmuştur. Yine ilk senesinde ne İran'da ne de Osmanlı'da herhangi bir sansür uygulamasıyla karşılaşmamıştır. İstibdât-ı Sağır Dönemi'ndeki muhalif rolü göz önünde bulundurulduğunda bu durum oldukça dikkat çekici nitelikte olmuştur. Gazetenin ikinci senesinde ise Osmanlı'da çıkarılan her yayının sorumlu müdürünün Osmanlı tebaasından olması gerekliliğiyle ilgili bir kanun sonucunda 7. sayının yayımı bir kaç gün gecikmiştir. Bu durum, gazetede haberlerine de yer verilen Basralı Muhammed Tevfik Bey'e sorumlu müdür ünvanı verilerek giderilmiştir. İran'da ise 12. ve 13. sayılar olmak üzere iki kere yayımlanması durdurulmuştur. Gazete, yine yakın sayılarda kullanılan uygunsuz üslup sebebiyle İran Hariciye Nezâreti tarafından uyarılmıştır.⁴³

³⁸ Sâsânî, Han Melik, *Yâdbûdhâ-yı Sefâret-i İstanbul*, Tahran, İntişârât-ı Bâbek, 1975, s. 208.

³⁹ *A.g.g.*, 28 Şâbân 1326-11 Eylül 1324(24 Eylül 1908), sy. 4, s. 8.

⁴⁰ *A.g.g.*, 28 Cemâziyelevvel 1327-4 Haziran 1325(17 Haziran 1909), sy. 41, s. 16.

⁴¹ *A.g.g.*, 22 Zilhicce 1326-1 Kânunusânî 1324(14 Ocak 1909), sy. 19, s. 1.

⁴² *A.g.g.*, 11 Safer 1327-19 Şubat 1324(4 Mart 1909), sy. 26, s. 7.

⁴³ Ebûturâbiân, Hüseyin, "Rûznâme-i Şems-i Çâp-i İslâmbûl", *Yâd*, Nr. 86, Kış 2007, s. 223.

1.2. İçeriği

Şems gazetesinin genel olarak içeriğine bakıldığında meşrutiyet yanlısı bir çizgide yayım yaptığı söylenebilir. Şems, İran'da İstibdât-ı Sağır Dönemi'nin başlamasıyla, İran diasporası açısından önemli bir merkez konumunda olan İstanbul'dan yaptığı yayımla: Osmanlı Vilayetleri, İran, Rusya ve Avrupa'da da yayımlanmasıyla geniş bir coğrafyada İranlılar'ın sözcüsü olmuş, onların haklarının korunmasına ve İran halkının yararına kamuoyu oluşturulmasına katkı sağlamıştır. İstanbul'daki diasporanın temsilcisi konumunda olan Encümen-i Saâdet-i İranîyan'ın da önemli katkılarıyla meşrutiyet lehinde makelelere ve haberlere yer vermiş ve tamamıyla Şah karşıtı bir tutum izlemiştir. Yayımlandığı ülkelerdeki İran ile ilgili veya genel olarak önem arz eden haberler de gazetede yer bulmuştur. Şems gazetesinin, İran'da meşrutiyetin yeniden tesis edilebilmesi için büyük bir çaba gösterdiği görülmüştür. Gazetenin özellikle ilk senesinde içerik itibariyle Osmanlı meşrutiyetinden daha çok İran meşrutiyeti ile alakalı olduğu da anlaşılmıştır. Osmanlı açısından bakıldığında, II. Meşrutiyet'in ilanından bir buçuk ay sonra yayımlanmaya başlamıştır. 31 Mart Vak'ası'na ve Sultan II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesi kadar geçen sürede gazete, Sultan II. Abdülhamid'e karşı muhalif bir tavır sergilememiştir. Bu belki de gazetenin ilk yılında herhangi bir sansür uygulamasına tâbi tutulmamasının en büyük etkeni olmuştur. 31 Mart Vak'ası'ndan sonra ise fikri yönden müşterek olduğu İttihat ve Terakkî Cemiyeti etkârını gazeteye yansıtmıştır.

Gazetenin dağıtımı ve idaresi hakkında çok net bilgiler yoktur fakat Şems'ten önce İstanbul'da yayımlanmış olan *Ahter* gazetesi hakkındaki bilgiler bu konuya bir nebze olsun açıklık getirebilir. *Ahter* gazetesi, Osmanlı, İran, Hindîstan vb. yerlerde görevlendirdiği kişilerce gazeteye erişimi sağlamıştır. Ayrıca buralardaki tüccarlar vasıtasıyla da gazetenin dağıtımı gerçekleştirilebilmiştir.⁴⁴ Şems'e bakıldığında, kadrosunda tüccarlar da bulunmuş, Encümen-i Saâdet-i İranîyan gibi tüccarlar

⁴⁴ Pistor-Hatam, Anja, "Osmanlı Devletinde Farsça Süreli Yayınlar(1876-1910)", Çev. Nuran Tezcan, **Kebikeç**, Ankara, sy. 16. 2003, s. 72.

tarafından oluşturulan bir topluluk ile de ortak hareket etmiştir, pekala bu şekilde gazetenin uzak noktalara ulaştırılması mümkün olmuştur denilebilir. Ayrıca *Ahter*'de olduğu gibi görevlendirilen kişilerce farklı ülkelerde ve şehirlerde gazeteye erişimin sağlandığı da söylenebilir.

Musavver yani resimli olan gazetede, 23 Haziran 1908'de Muhammed Ali Şah Kaçar'ın darbe yapması sonucunda idam edilen meşrutiyet yanlısı ulemâya yer verilmiştir.⁴⁵ Yine meşrutiyet taraftarı olan Atabat-ı Aliyat'tan ulemânın fotoğrafları yer almıştır. Yerel direniş birliklerine ve liderlerine yer verilmiştir. İranlı devlet adamlarının fotoğrafları yer almıştır. 31 Mart Vak'ası'ndan sonra Enver Paşa ve Sultan V. Mehmed Reşad'ın portrelerine yer verilmiştir. İran'da ise Muhammed Ali Şah Kaçar'ın tahttan indirilmesinden sonra da Ahmed Şah Kaçar'ın portresi yayımlanmıştır. Genel olarak portre fotoğraflar yer alırken bazen birden fazla kişinin yer aldığı fotoğraflar da olmuştur. Ayrıca yayımlanan iki karikatürde siyasî ve eleştirel bir üslup gözlenmiştir. Sırasıyla gazetede yayımlanan fotoğraf vs. ise şu şekilde olmuştur: Seyyid Mütakellimîn, Seyyid Cemâleddin Vâiz-i Isfahanî, Settar Han, Hacı Mirzâ Hasan'ın ile bir grup, Tutuklu devlet muhaliflerinden bir grup, Muhammed Ali Şah ve Albay Liyakof'un karikatürü, Tiflis'teki İttifak Mektebi'nin Muallimleri ve Talebeleri, Azerbaycan Valisi İclâl Melik, Vatan Askeri adıyla bir karikatür, Seyyid Muhammed Burhaneddin Hüseyinî, Seyyid Cemâleddin Esedâbâdî-Afgânî, Molla Abdullâh Mazenderanî-Mirzâ Hüseyin Tahranî-Muhammed Kâzım Horasanî, Settar Han-Bakır Han, Abdullâh Mazenderanî ve Muhammed Kâzım Horasanî'nin mektubu, Osmanlı Sefâreti'ne sığınanlardan bir grup, Mirzâ Saîd Selmâsî, Samsâmüssaltana, Enver Paşa, Sultan V. Mehmed Reşad, Sipehdâr-ı Âzâm, Reşt Fatihleri ve Mücahitleri: Mirzâ Muhammed Ali Han, Muizüssaltana, Mirzâ Hüseyin Han Kesmâyî, Reşt Mücahitleri, Gilan'ın Cesur Mücahitleri, Gürcü Mücahitler Heyeti ve Gilanlı Müslümanlar, Nimetullâh Burûcerdî, Abdülhüseyin Lârî-Şeyh Zekeriyya, Muizüssaltana, Muhteşemülmülk, Mudirülmülk, Şeyh Muhammed Şâkir İstihbanî, Ahmed Şah Kaçar, Serdâr Esâd Bahtiyârî, Bakır Han, Millî Askerler, İran Sefir-i Kebîri Erfâüddevle Prens Mirzâ Rızâ Han.

⁴⁵ Browne, Edward Granville, **The Persian Revolution of 1905-1909**, Cambridge: Cambridge University Press, 1910, s. 205-208.

1.3. Edebî Yönü

Gazetenin edebî açıdan içeriği ilk senesinde zengindir denilemez. Fakat yine de pek çok edebî makaleye ve şiirlere yer verilmiştir. Doğrusu, içeriğinin siyasî ve edebî olduğu en başından beri belirtilmiş olup, başlık kısmında da bu her zaman yer almıştır. Bunun yanı sıra yayımlanan edebî içerikte genel anlamıyla bir fikir, bir görüş bildirilmiş, siyasî açıdan ağır basmış ve eleştirel bir üslup kullanılmıştır. Yayımlanan şiir ve edebî makalelerle millî duyguların canlandırılması, milletin meşrutiyet rejimi efkârı çerçevesinde harekete geçirilmesi hedeflenmiştir. Tasvip edilmeyen düşünce ve hareketler tenkit edilmiş bunun yanı sıra despot yöneticiler yerilmiştir. Ayrıca İran'ın edebî kültür mirası da yayımlanan bu şiir ve makalelerle aksettirilmiştir.

"İttihad olmasa vatan yaşamaz,
Çünkü can olmayınca ten yaşamaz,
Nîmet-i ittihaden mahrûm,
Kim olursa kalır cehûl ve zâlûm.
Oldu bu nükte cümleye mâlûm,
İttihad olmasa vatan yaşamaz.

Çünkü can olmayınca ten yaşamaz.

Hatem-i enbîyâ resûl enâm,
Mabe el-iftihâr hâs û âvâm,
Emreder ittihadı halkı medam,
İttihad olmasa vatan yaşamaz.

Çünkü can olmayınca ten yaşamaz.

Mülkün ibkâsı ittihad iledir,
Zulmün imhâsı ittihad iledir,
Şer'i'in icrâsı ittihad iledir,
İttihad olmasa vatan yaşamaz.

Çünkü can olmayınca vatan yaşamaz.

İttihad oldu münci millet,
İttihad oldu mücibi azimet,
İttihad oldu mahya-ı zulmet,
İttihad olmasa vatan yaşamaz.

Çünkü can olmayınca ten yaşamaz.

Meyve-i cehledir şekâk û nifâk,
Tîr pür zehrdir şekâk û nifâk,
Sebeb-i mahvdır şekâk ve nifâk,
İttihad olmasa vatan yaşamaz.

Çünkü can olmayınca ten yaşamaz.

Hangi millet ki ittifak etmez,
Garezi terk edüp vefak etmez,
Şahrâhı saâdete yetmez,
İttihad olmasa vatan yaşamaz.

Çünkü can olmayınca ten yaşamaz.

İttihad ile din kâimdir,
İttihad ile adl dâimdir,
Fazla söz söylemek ne lüzumdur,
İttihad olmasa vatan yaşamaz.

Çünkü can olmayınca ten yaşamaz.

Millet-i bahtiyâr yekdîl olur,
İttihad ve vefâka mâil olur,
Çünkü âmâle öyle nâil olur,
İttihad olmasa vatan yaşamaz.

Çünkü can olmayınca ten yaşamaz.

Ne güzel söylemiş edîb-i şehir,
Hazret-i naci pîr û pâk-ı zamir,
İttihad etmeli sağîr û kebîr,
İttihad olmasa vatan yaşamaz.

Çünkü can olmayınca ten yaşamaz."⁴⁶

Gazetede yer alan "İttihat" adlı şiirde vatan ve millet vurgusunun yapıldığı görülmüş ve ulusal anlamda birlikteliğin zorunlu olduğu ön plana çıkarılmıştır. Şiir, dönem itibariyle bir hayli modern nitelikler taşımıştır. Şiirde, vatanın kalıcılığının sırrının, milletin sıkı sıkıya birbiriyle kenetlenmesinde olduğu mesajı verilmiştir.

"Ey vatan! Ey temiz kalplilerin yurdu!

⁴⁶ A.g.g, 14 Cemâziyelevvel 1327-21 Mayıs 1325(3 Haziran 1909), sy. 39, s. 10-11.

Ey canımın azizi! Ruhum feda olsun sana.
Ey vatan! Senin mührün imanımızdır.
Felek üzüntünle dolsa o bizim afakanımızdır.
Başımıza kadar senin sevdanla dolduk.
Bütün ufuklarda senin hararetinden tutuştuk."⁴⁷

Gazetede yer alan bir başka şiir de, vatan sevgisi hakkında olmuştur. Şiirde, vatana kutsiyet atfedilmiş ve millî duygular yoğun bir şekilde yansıtılmıştır.

1.4. Şekil Özellikleri ve Mizanpajı

Şems gazetesinin, yayımlanan ilk sayısının ilk sayfasındaki düzen şöyledir: Üst kısım en sağda yayımlanan sayının numarası, Hicrî olarak tarih, parantez içerisinde yılı, Rûmî tarih ve sayfa adedi yazılmıştır. "*Sayı 1, 8 Şâbân 1326, (1. Yıl), 22 Ağustos 1324 (Milâdî, 4 Eylül 1908), Sayfa 1.* Bir alt kısımda ise "*Bütün İdâre ve Yazı İşleri Şems Kütüphanesi Sâhibi Seyyid Hasan'ın Müdürlüğündedir.*" yazılıdır. Onun altında ise "*Journal "Chems" Persan Directeur Propriétaire, S. HASSAN*" Üstte Farsça yazılan kısımda burada da benzer şekilde Fransızca olarak yazılmıştır. Bunun altında ise "*Her Cuma günü basılır ve yayımlanır yazılmıştır.*"⁴⁸ Orta kısımda ise büyük harflerle, îrâb verilmiş ve üste uzun bir keşide çekilmiş hâlde, nestâlik yazı ile "*Şems*" yazılmıştır. Sol tarafında, Satın Alış Bedeli başlığı altında ise şöyle yazılmıştır: "*Yıllık, İstanbul'da 60 kuruş, Memâlik-i Osmânîye'de 75, İran'da 35 Keran, Rusya'da 6 Manat, Avrupa'da 17 Frank.*"⁴⁹ Ayrıca onun altında da "*Bir numaranın fiyatı 1 kuruştur.*" yazılmıştır. Bir alt kısımda iki kalın çizgi içerisinde de şöyle yazılmıştır: "*Bu gazetede her türlü tarihî, siyasî, ilmî ve edebî makaleler basılır, devlete ve millete olan fayda gözetilir. Halkın yararına olan bütün makaleler kabul edilir ve gazetede yayımlanmasında özgürdür.*" Birlikte yayımlanan 22.-23. sayılardan itibaren "*Şems*" yazısının altında iki çizgi arasında makalelerin kabul edilmesine dair olan paragrafın altına ilanlarla ilgili bir bildirim eklenmiştir. "*Normal bir ilanın satırının fiyatı (3), banka ve sarrâflık işleri (5), Havadis bölümünde*

⁴⁷ A.g.g, 4 Safer 1327-12 Şubat 132(25 Şubat 1909), sy. 25, s. 6.

⁴⁸ 2. Sayıdan itibaren Perşembe günleri yayımlanmaya başlanmıştır.

⁴⁹ Birlikte yayımlanan 22.-23. sayı itibarıyla Avrupa'da 17 Frank ibâresi kaldırılmıştır.

yayımlanan önemli ilanların satırı ise (15) kuruştur." Bununla birlikte gazetenin bazı sayfalarında, arka planda Şems yazısı hafif gölgelendirilmek koşuluyla başlık kısmındaki şekliyle yer almıştır.

Şems gazetesinin ilk yılında yayımlandığı matbaalara bakılırsa; İstanbul'da çeşitli matbaalarda basıldığı görülmüştür. 1. ve 2. sayılar Matbaa-i Cihan'da, 3. 4. ve 5. sayılar Matbaa-i İkbâl-i Millet'de, 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20 ve 21. sayılar Matbaa-i Âsaduryan'da, 22-23. sayılar İdâre-i Mâlûmât'da, 24. 25. 26. ve 27. sayılar Matbaa-i Merkez'de, 28. 29. 30. 31. 32. ve 33. sayılar Hanımlara Mahsûs Gazete Matbaası'nda, 34. ve 35.-36. sayılar Matbaa-i Selanik'de, 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. ve 48. sayılar Hilâl Matbaası'nda basılmıştır. Matbaa isimleri son sayfada, sol kısımda en altta yer almıştır. Matbaaların başında bazen İstanbul bazen de Dersââdet olarak buldukları yer belirtilmiştir. Hilâl Matbaası için ise ayrıca Bâb-ı Âli Caddesi'nde olduğu yazılmıştır. Ayrıca matbaa adlarından sonra Seyyid Hasan Tebrizî'nin büyük bir ihtimal imza mahiyetinde adı yer almıştır. Yer yer sayılarda Seyyid Hasan ve Seyyid Hasan Tebrizî olarak geçerken bazı sayılarda yer almadığı görülmüştür.⁵⁰

Şems gazetesinin ilk yılında yayımlanan sayfa adetlerine bakılırsa: 1. 2. 3. 4. 5. 8. 10. 12. 13. 15. 17. 24. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. ve 42. sayılar 8 sayfa, 6. 11. 16. 18. ve 20. sayılar 10 sayfa, 7. 9. 14. 19. 21. 25. 37. 38. 39. 40. 43. 44. 45. 47. ve 48. sayılar 12 sayfa, 22.-23. 35.-36. 41. ve 46. sayılar 16 sayfa olarak basılmıştır. Toplamda 470 sayfaya tekâbül etmektedir. Bu da gazetenin ortalama yaklaşık 10 sayfa olarak yayımlandığını göstermektedir.⁵¹

Gazetenin kısımları çok düzenli olmamıştır. Fakat gazetenin bölümlerine bakılırsa buna göre, ilk sayfada önemli siyasî şahsiyetlerin portre fotoğraflarına yer verilmiştir. Bu kişiler haricinde yayımlanan sayının içeriğine uygun olacak şekilde fotoğraf tercihleri yapılmıştır. İkinci sayfada ise genellikle İran'ın durumu hakkında makaleler yer almıştır. *İç Haberler* bölümünde, Osmanlı İmparatorluğu'na dair

⁵⁰ Gazetenin 39. sayısında Seyyid Hasan Tebrizî'nin adı geçmemektedir. Bkz. **A.g.g.**, 14 Cemâziyelevvel 1327-21 Mayıs 1325(3 Haziran 1909), sy. 39, s. 12.

⁵¹ **A.g.g.**, 8 Şâbân 1326-22 Ağustos 1324 (4 Eylül 1908) 19 Receb 1327-23 Temmuz 1325 (5 Ağustos 1909), sy. 1-48.

haberler verilmiştir. Nadiren de olsa *Dış Haberler* bölümü olmuştur. Burada çeşitli ülkeler hakkında haberler yer almıştır. *Havadis* bölümünde çoğunlukla İran hakkında haberlere yer verilmiştir. *Telgraflar* bölümünde İran başta olmak üzere çeşitli ülke ve şehirlerden gelen telgraf şeklinde haberler yayımlanmıştır. *Edebîyat* bölümünde ağırlıklı olarak şiirler bulunmuştur. *İlan* kısmında ise gazetelerin ve kitapların reklamı yapılmış bunun dışında İranlılar'ı ilgilendiren duyuru ve bildirimlere yer verilmiştir. Ayrıca yayımlanan içeriğin ardından *Şems* başlığı altında, konuya dair gazetenin fikirleri beyân edilmiştir.

1.5. Kadrosu

Şems gazetesinde pek çok yazarın makaleleri yer almıştır fakat yazarlar arasındaki ilişkiye, gazetede yayımlanan makalelerinin içeriğine bakıldığında *Şems* gazetesinin yazar kadrosu şu şekildedir:

Seyyid Hasan Tebrizî, *Şems* gazetesinin sahibidir. Kazvinli olduğu ve *Şems* olarak tanındığı bilinmiştir. Tebrizî uzunca bir müddet gazete yayımcılığı ile ilgilenmiştir. Gazetecilik konusunda çok da ehli bir kimse olmadığı ifade edilmiştir. Gazetecilik anlayışı hakkında olumsuz eleştiriler yapılmış, beğenilmemiştir. İstanbul'daki İran Sefiri Han Melik Sâsânî ile yaşadığı sorunlar neticesinde *Şems* gazetesi kapatılmış ve Seyyid Hasan Tebrizî de Adalar'a sürülmüştür.⁵² Tebrizî, *Şems* gazetesini yayımlamaya başladıktan bir kaç gün sonra da *Cingöz*⁵³ adında siyasî, edebî ve mizah içerikli Türkçe bir gazete çıkartmaya başlamış ve burada imtiyaz sahibi olmuştur. *Şems* gazetesi yayım hayatına başladıktan 4 gün sonra yayımlanmaya başlamıştır. Bununla da, Seyyid Hasan Tebrizî'nin *Şems* için ruhsat îtâsı arzuhâlinde bahsettiği biri Farsça ve biri Türkçe olmak üzere iki gazeteden Türkçe olanı *Şems* değil de *Cingöz* adıyla çıkartıldığı yargısına varılmıştır. *Cingöz* gazetesi henüz ilk sayısında yabancı bir gazeteden Sultan II. Abdülhamid'in de yer aldığı mizahî bir karikatürü alıntılanmıştır. *Cingöz*'ün diğer sayılarında da Sultan II.

⁵² Sâsânî, a.g.e., s. 208.

⁵³ *Cingöz*, 26 Ağustos 1324-12 Şâbân 1326(8 Eylül 1908), İstanbul, sy. 1, s. 1.

Abdülhamid'in etrafındaki şahsiyetlere dair hicvi haberlerin yer aldığı görülmüştür. Şems gazetesi, 31 Mart Vak'ası'na kadar Osmanlı yöneticilerine ve iktidarına karşı pek görülmeyen eleştirel üslubun bu gazeteden yansıtıldığı düşünülmüştür. Ayrıca Seyyid Hasan Tebrizî, daha sonraları *Hâver*⁵⁴ adında Farsça bir dergi de çıkartmıştır. Seyyid Hasan Tebrizî, *Cingöz* gazetesi ve *Şems* gazetesinde Tebrizî adını kullanırken *Hâver*⁵⁵ dergisinde Şems adını kullanmayı tercih etmiştir. (*Ricâlül' Gayb - Zebân-i Millet - Bîçâre-i Kavm*) Parantez içerisinde yazılmış olan ve gazetede imzalarda yer verilen müstear isimler ise Seyyid Hasan Tebrizî'ye atfedilmiştir. Başka bir görüşe göre de edinilen haberlerin, gelen ve yazılan makalelerin altına bu isimle imza atılmıştır.⁵⁶ Tebrizî'ye dair çok ayrıntılı bilgilere ulaşamamıştır. Sâsânî, Tebrizî'yi gazetecilik anlayışı konusunda ağır bir şekilde yermiş hatta bu yergi ileri yıllarda şekil değiştirmiş, Tebrizî'nin sürgün edilmesi ile neticelenmiştir.

Muhammed Tevfik Bey, anne tarafından Iraklı, baba tarafından ise İranlı, Hindîstan doğumlu, İstanbul'da yetişen ve Osmanlı tebaasından olan biridir. *Şems* gazetesinde imtiyaz sahibi olmuştur. Arapça, Farsça, Hintçe, İngilizce ve Türkçe bilen Muhammed Tevfik Bey şahsiyeti dolayısıyla Sâsânî'nin hatıralarında övülmüştür.⁵⁷ Ayrıca dönemin ilginç şahsiyetleri arasında sayılmıştır. Dönemin İstanbul'unda yayımlanan iki Farsça -Şems ve Surûş- gazetesinin de sorumlu müdürü olmuştur. Kendisi hakkında intelijans servisi çalışanı olduğu iddia edilmiştir.

Mirzâ İbrahim Kûmî (*Can Nesâr-i Millet*), 22.-23. sayılarda üst kısımda "*Debîr u Nekârende*" ünvanıyla, gazetede makalelerine de yer verilen Mirzâ İbrahim Kûmî'nin de adının verilmesine başlanmıştır. Aynı sayıda, Kûmî'nin İran'dan göç ettiği, geldiğinden beri de millet namına çabalarının olduğu ve gazeteye de pek çok yardımının olduğu dile getirilmiştir. Fakat 27. sayıdan sonra gazetesinin başlık kısmında yer alan ve ona ithaf eden ünvan kaldırılmıştır.

⁵⁴ Şems, Güneş anlamında, Hâver ise Doğu manasındadır.

⁵⁵ Hâver dergisi hakkında daha fazla bilgi için: Şekûri, Ebûlfazl, "Çend Gozîde ez Mecelle-i Hâver", **Yâd**, Nr. 86, 2007, s. 277-306.

⁵⁶ Hassânî, Atâullah, "Tahlîl-i Muhtevâ-yi Şems-i İstanbul", **Mecelle-i Dânişkede-i Ulûm-i İnsânî: Dâneşgâh-i Tehrân**, Nr. 59, Bahar, 2008, s. 48-49.

⁵⁷ Sâsânî, **a.g.e.**, s. 40.

Rızâ Kuli Horasanî, Sâsânî, Hacı Rızâ Kuli Horasanî'nin bir tüccar olduğunu belirtmiştir. Çocukların eğitim ile yakından ilgili biri olması sebebiyle de İstanbul'daki Debistân-ı İranîyan'nda yöneticilik yapmıştır.⁵⁸ Şems gazetesinde önemli görevler üstlenmiştir.

Ali Isfahanî, Alevî, onun bir tacir olduğunu, İstanbul'da çoğu zaman ticaretle meşgul olduğunu belirtmiştir.⁵⁹ Gazetede yayımlanan makalelerinden yola çıkılarak dönemin İstanbul'unda yaşayan önemli İranlı meşrutiyet taraftarları arasında yer aldığı düşünülmüştür.

Abdülrahîm Hindî, Encümen-i Saâdet-i İranîyan bir üyesi olarak gazete kadrosunda yer almıştır.⁶⁰ Gazetede meşrutiyeti savunan tesirleri makaleler kaleme almıştır.

Abbas Mehrî, hakkında fazla bir bilgiye ulaşılamamıştır. Gazetede meşrutiyet yanlısı makaleleri yayımlanmıştır.

1.6. İlanlar

Gazetede, İran Sefâreti'nin, Encümen-i Saâdet-i İranîyan'ın, Debistân-ı İranîyan ve Muzafferî Hastanesi Encümeni'nin ilanlarına yer verilmiştir. Bu ilanlara ilgili bölümlerde değinilmiştir. Bunun dışında, nadir olarak İranlılar'ı haberdar etmeye yönelik ilanlar ve bazı Farsça gazetelerin ve kitapların satışına ve tanıtımına yönelik ilanlar yer almıştır. Bunlar, İbrahim Bey Seyahatnâmesi, Molla Nasreddin gazetesi, Prens Melkum Han Nazımüddeve'nin Eserlerinden Seçmeler, Sûr-u İsrâfil gazetesi, Taziyane-i Gayret Risalesi, Melkum Risaleleri Külliyyatı, Karl Süşheim'in yayına hazırladığı el-Urada fî el-Hikâyat el-Selçûkîyye adlı eserin ilanları olmuştur. Bahsedilen gazete ve kitaplarla ilgili ayrıntılar verilmiş, nerelerden bu gazete ve

⁵⁸ Sâsânî, **a.g.e.**, s. 103.

⁵⁹ Alevî, Ebûlhasan, **Ricâl-i Asr-i Meşrûtiyyet**, Edt. Habib Yağmâî-İrec Efşâr, Tahran, İntişârât-ı Esâtîr, 1. Baskı, 1985 s. 77.

⁶⁰ Tâhirzâde Behzâd, Kerîm, **Kıyâm-ı Âzerbaycân der İnkılâb-ı Meşrûtiyyet-i İran**, İntişârât-ı İkbâl, Tahran, 1985, s. 361.

kitaplara erişilebileceği duyurulmuştur. Kitap ve gazetelerin satış yerlerinin daha çok Beyazıt taraflarındaki dükkanlarda satışa sunulduğu görülmüştür.

1.7. Yayımlandığı Yerler ve Diğer Gazetelerle İlişkisi

Şems gazetesi geniş bir coğrafya içerisinde yayımlanma olanağı bulmuştur. Gazeteye, Osmanlı topraklarından, İran'ın pek çok yerinden, Rusya ve Avrupa'nın birçok merkezî ülkesinden erişilebilmiştir. Bahsedilen yerlerdeki kişiler, yazarlar ve muhabirler aracılığıyla da bu coğrafyalarda yer alan ülkeler hakkında haberlere yer verilmiştir. Şems gazetesinde, Osmanlı ve İran başta olmak üzere Mısır, Rusya, İngiltere, Fransa, Yunanistan, Fas ve İspanya gb. ülkelerden, Osmanlı ve İran'ı ilgilendiren konulardan ve ülkelerin kendi iç meseleleriyle alakalı mevzulardan haberler yer almıştır. Ayrıca bu ülkelerde yer alan gazetelerden haberlerin tercümelerine yer verilmiştir. Şems gazetesinde tercümelerine ve bahsine yer verilen gazetelere bakıldığında; Nvoya Vremya, Hablülmetin, Encümen, Tanin, Kosi Lisko Moskova, Sûr-u İsrâfil, Surûş, Siyekol, Muzafferî, Çehrenûma, İkdâm, Times, Sabah gb. bu gazetelerin, Şems gazetesinin yayımlanma imkanı bulduğu yerlerden yayım yapan gazeteler olduğu anlaşılmıştır.⁶¹

1.8. Okuyucu Mektupları

Gazete yayın politikası olarak gelen mektuplara önem vermiştir. Gazete idaresine gönderilen mektuplar değerlendirilmiş, uygun görülen mektuplar gazetede yer bulmuştur. Çoğunluğu İranlılar tarafından gönderilen bu mektuplar, Osmanlı'da özellikle İstanbul olmak üzere İranlılar'ın seslerini duyurabilmelerine olanak

⁶¹ Ekler bölümünde yer alan gazetenin fihrist çalışmasında farklı gazetelerden yapılan alıntılar ve bunların içerikleri özellikle belirtilmiştir.

sağlamıştır. Mektuplar aracılığıyla fikirlerini açıkça beyân edebilmişlerdir. Bu mektupların bazılarına ilgili bölümlerde yer verilmiştir. Gazetenin ulaşabildiği Avrupa'dan İran'a kadar olan alan içerisinde de mektuplar gelmiş, İranlılar'ın yaşadığı sorunlar bu mektuplarla dile getirilmiştir. Ayrıca mektuplarda İran'ın meşrutiyet hakkı savunulmuş, Muhammed Ali Şah idaresi karşıtlığı başta olmak üzere İran siyasetine dair çevre ülkelerden haberler, görüşler bu mektuplar vasıtasıyla iletilmiştir. Gazete de bu mektupları yayımlamakla etkili bir şekilde kamuoyu oluşturulabilmesini amaçlamıştır.⁶²

⁶² A.g.g., 5 Ramazan 1326-18 Eylül 1324(1 Ekim 1908), sy. 5, s. 5-7.

İKİNCİ BÖLÜM

İSTANBUL'DAKİ İRANLILAR

2.1. İstanbul'daki İranlılar

İstanbul'da yaşayan İran kökenlilerin sayısı bir hayli fazla olmuştur. Bu durum İstanbul'un çok öncelerden itibaren, İranlılar'ın göç için tercih ettiği yerlerin başında gelmesinden ve Osmanlı'nın İran taraflarına seferlerinin bir sonucu olarak buraya gelen ya da getirilen İranlılar'dan kaynaklanmıştır. Sultan I. Selim zamanında Tebrizliler Osmanlı'ya göç ettirilmişlerdir. İran'ın önemli kimseleri de iç karışıklıklardan dolayı mecburi olarak veya kendi tercihleri dolayısıyla yaşamak için İstanbul'u seçmişlerdir. Sultan IV. Murad zamanında ise kuşatılan Erivan Kalesi, Vali Emir Gûne tarafından Osmanlı'ya bırakılmıştır. Emir Gûne de Sultan ile birlikte İstanbul'a göç etmek zorunda kalmıştır. Sultan tarafından da kendisine Boyacıköy ve Bebek meyânında bulunan bir köşk ihsan edilmiştir. Bu yer zamanla Emirgân olarak hafızalarda yer etmiştir.⁶³ İstanbul'a yerleşen veya yerleştirilen İranlılar'ın mazisinin çok eskiye dayandığı görülmüştür. Çeşitli sebepler bu göçleri meydana getirirken siyâsî nedenlerin ağır bastığı anlaşılmıştır.⁶⁴

⁶³ Sâsânî, **a.g.e.**, s. 93.

⁶⁴ Önceki dönemlerde İstanbul'a göç eden İranlılar'ı da kapsayan bir çalışma için bkz. Şâbânî, Rezâ - Dînperest, Velî, "Muhaceret-i Hünermendan-i İrânî be Osmânî: Evahir-i Dovre-i Timurîyan ve Evayil-i Dovre-i Safevîye (Hicrî 811-932/ Milâdî 1409-1528)", **Tarih-i İslâm ve İran**, Nr. 6, Peyapey 85, Yaz, 2010.

İran'ın soylu ailelerine mensup kişiler de Osmanlı'da şeyhülislâmlık⁶⁵, valilik gibi önemli mevkilerde vazife almışlardır. Bunun dışında halk arasında pek çok İranlı'ya rastlamak mümkün olmuştur. Bunlar Osmanlı vatandaşı da olmuşlar ve Osmanlı kimliğini de benimsemişlerdir. Osmanlı vatandaşı olmayan İranlılar ise çoğunlukla Azerbaycanlılar'dan oluşmuştur. İranlılar İstanbul'da her türlü işte çalışmışlar, tacirlik vasıflarını ön plana çıkarmışlardır. Başta İran halılarının satışı olmak üzere, kitapçılık, kağıt üretimi, tütüncülük, kahvecilik, arabacılık ve faytonculuk işlerinde kendilerini göstermişlerdir. Ayrıca kurdukları fabrikalarla da pek çok alanda üretim gerçekleştirmişlerdir.⁶⁶ İstanbul'daki İranlılar pek çok alanda kendilerini göstermişlerdir. Yönetim kademelerinde aldıkları görevlerle, fabrikalarıyla, tüccar ve esnaf olarak imparatorluk payitahtında etkin bir şekilde varlıklarını sürdürmüşlerdir.

Başka bir açıdan bakıldığında ise, İstanbul, iki denize kıyısı olması, iki kıtayı birleştirmesi, elverişli kara yolları ve deniz yolları, kadim tarihi, kültürel çeşitliliği, siyasî ve ekonomik anlamda önemli bir merkez konumunda bulunması itibariyle her daim cazibesini koruyan bir şehir olmuştur. Avrupa'nın her alanda gelişimi, XVIII. yüzyılın sonundan itibaren Osmanlı'ya tesir etmiş ve böylelikle imparatorlukta birtakım değişimler dönüşümler yaşanmıştır. Bu etkiler de en iyi şekilde İstanbul'da belirgin olmuştur. İranlılar da İstanbul'a gelerek buradaki değişim ve dönüşümden etkilenmişlerdir. Burası İranlı aydınlar için hem fikir dünyalarını zenginleştirdikleri hem de sığınabildikleri bir merkez mahiyetinde olmuştur.⁶⁷ Diğer bir deyişle İstanbul'un özel konumu da İranlılar'ın İstanbul'u tercih etmelerinde önemli bir etken sayılmıştır. Ayrıca İran'a nispeten her alanda gelişmeye ve dönüşmeye yönelmiş bir imparatorluk başkenti, İranlılar açısından pek bir cezbedici olmuştur. İranlı aydınlar kendilerini burada özgür hissetmişler ve kendileri gibi meşrutiyeti savunan, bu yönde reformlar gerçekleştirme gayretinde olan Osmanlı tebaası meşrutiyet yanlıları ile etkileşim içerisine girmişlerdir.

⁶⁵ Bkz. Turan, Şerafettin, "Hoca Sâdeddin Efendi", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul, cilt 18, 1998, s. 196-198.

⁶⁶ Sâsânî, a.g.e., s. 93-94.

⁶⁷ İstanbul'daki İranlılar'a dair kapsamlı bir kitap bölümü için: Reisniya, Rahim, **İran u Osmânî der Âstâne-i Karn-ı Bistom**, İntişârât-ı Sütûde, Tebriz, cilt 2., 1996, s. 777-859.

2.1.1. Encümen-i Saâdet-i İraniyan

1908'de Şah'ın Meclis'i topa tutturması İran'da büyük bir göç dalgasına sebep olmuştur. Bu göç daha çok siyasî bir göç niteliğini taşımıştır. Göç eden kişiler de Avrupa'nın merkezî şehirlerine, Kafkasya'ya ve Osmanlı'ya gitmeyi tercih etmişler, en güvenilir merkezlerden biri olarak görülen İstanbul da bu göçler açısından önemli bir konum arz etmiştir.⁶⁸ İran Şahı'nın darbesi ve neticesindeki göçler Encümen-i Saâdet-i İraniyan'ın İstanbul'da kurulmasına zemin oluşturmuştur.⁶⁹ Encümen-i Saâdet-i İraniyan, Azerbaycan Eyalet Encümeni ile sıkı bir ilişkide olmuş ve Tebriz'de, Necef'te, Avrupa'daki şehirlerde ve diğer merkezlerde bulunan İranlı meşrutiyet yanlıları arasındaki iletişimi sağlamıştır. Özellikle Tebriz'den gelen bilgileri, diğer meşrutiyet taraftarlarının bulunduğu şehirlere ulaştırmıştır.⁷⁰ Ayrıca telgraflar aracılığıyla yaptığı çağrılarla Osmanlı şehirlerinden, Avrupa şehirlerinden ve Hindistan'dan Tebriz için malî yardım toplamaya çalışmıştır. Kesrevî, Encümen'in yaptığı işlerden iyi bir şekilde bahsederken, İran meşrutiyeti adına büyük çabalar sarf ettiğini belirtmiştir. Fakat Encümen'in kurucu ve önderlerine dair bilgiye sahip olunamadığı bunun yanı sıra Azerbaycanlı tüccarlar tarafından idâre edildiğini belirtmiştir. Encümen'in gücünün o denli tesirli olduğundan bahsetmiştir ki meşrutiyete karşı pek de bağlılığının olmadığını ifade ettiği Prens Erfâuddevle'nin

⁶⁸ Kaysarî, Ali, **Rûşenfikrân-ı İran der Karn-ı Bistom**, Trc. Mohammad Dehgâni, Tahran, İntişârât-ı Hermes, 2006, s. 30.

⁶⁹ Encümenin anlam olarak karşılığı cemiyettir. Encümenler, meşrutiyet ve reform yanlısı İranlıların, İran'ın önemli merkezlerinde ve İran dışında bir araya toplanarak düşünceleri doğrultusunda harekete geçtikleri siyasî topluluklar olarak ortaya çıkmıştır. Bkz. Gelvin, James, **Modern Ortadoğu Tarihi**, çev. Güneş Ayas, Timaş Yayınları, İstanbul, 2016, s. 165.

⁷⁰ Tebriz, dönem itibarıyla İran'daki meşrutiyet hareketlerinin en yoğun şekilde yaşandığı yer olarak öne çıkmıştır. Reformcuların önemli bir merkezi olan Tebriz, Muhammed Ali Şah Kaçar tarafından uzunca bir süre ablukada tutulmuştur. Encümen-i Saâdet-i İraniyan da abluka altındaki Tebrizliler için sürekli yardım toplama gayretinde olmuştur.

bile onlara boyun eğdiğini belirtmiştir. Ayrıca Osmanlı'da meşrutiyet yanlılarının hakim olmasının İstanbul'daki Encümen'in burada hür bir şekilde faaliyetlerini sürdürmesine katkı sağladığını ifade etmiştir.⁷¹ Encümen, etkin gücünü üyeleri arasındaki tüccarlardan ve aydınlardan sağlamıştır. Cûdekî, Encümen'in faydalı ömrünün 1908-1909 yılları arasında olduğunu ve *Şems* gazetesi ile yaşanan anlaşmazlık sonrasında ise *Surûş* gazetesini kendilerine yayın organı olarak tercih ettiklerini ifade etmiştir.⁷² *Şems* gazetesi kadrosunda Encümen üyeleri de yer almış, Encümen'in faaliyetlerine dair yer verdiği haberler, makaleler vb. içerik ile özellikle İstanbul'daki İranlı meşrutiyet yanlılarına destek olmuştur. Önceki bölümlerde bahsedildiği üzere, Sâsânî, Tebrizî'nin kendine özgü bir yayın anlayışına sahip olduğunu dile getirmiştir. Bundan yola çıkılarak, Tebrizî'nin gazetesinin yayımında Encümen'den bağımsız bir şekilde hareket ettiği, Encümen ile yaşanan sorunlar neticesinde de Encümen ve *Şems* gazetesinin yollarının ayrıldığı yargısına varılmıştır. Her ne kadar durum böyle olsa da *Şems* gazetesi, Encümen'in yeni yayın organını yayını için tebrik etmiş,⁷³ Encümen'e dair haberler yayımlamaya devam etmiş, meşrutiyet yanlılarına destek olmuştur.

Encümen-i Saâdet-i İraniyan'dan bir kişi imzasıyla yer alan yazıda, Encümen'in işleyişi, kuralları ve uyarıları ifade edilmiştir. Encümen üyelerine hitap eden yazının yayımlanması ile Encümen'in faaliyetlerindeki şeffaflığı göstermenin amaçlandığı düşünülmüştür. Encümen için kutsal sıfatı sıklıkla kullanılmıştır. Üyeler için ise vatan-millet adına sahip oldukları yoğun ve gayretli hislere atıf yapılmıştır. Encümen'in toplantılarına üye olmayanların da sayılı olarak dağıtılan biletler vasıtasıyla, müdahalede bulunmamaları şartıyla katılabilecekleri ifade edilmiştir.⁷⁴

Encümen-i Saâdet-i İraniyan'a hitap eden ve imza mahfuzdur olarak imzalanan mektupta Encümen'e dair eleştiriler yer almıştır. Üyeler hakkında

⁷¹ Kesrevî, **a.g.e.**, s. 724.

⁷² Cûdekî, Hüccetullah, "Encümen-i Saâdet-i İraniyan-ı İstanbul", **Nâme-i Ferheng**, Nr. 5-6, Sonbahar-Kış, 1991, s. 118-120.

⁷³ **A.g.g.**, 27 Cemâziyelâhir 1327-2 Temmuz 1325(15 Temmuz 1909) sy. 45. s.12.

⁷⁴ **A.g.g.**, 26 Ramazan 1326-9 Teşrinievvel 1324(22 Ekim 1908), sy. 8, s. 4-5.

görevlerini kötüye kullandıkları, yerine getirmede vazifeli oldukları işleri aksattıkları ve sorumluluklarının bilincinde olmadıkları gibi tenkitler dile getirilmiştir.⁷⁵

Encümen hem telgraflar göndermiş hem de gelen telgrafları başka yerlerle paylaşmış, buralara ulaştırmıştır. Gazete de bu telgrafları yayımlayarak bu iletişimde aracı olmuş, İran dışındaki veya İran içerisindeki muhalif meşrutiyet yanlılarının iletişimi bu şekilde daha geniş bir şekilde sağlanmıştır. Tebriz Eyalet Encümeni'nden gelen telgrafta, Horasan'dan gelen telgrafın da ilâve edilerek Necefî haberdâr etmeleri ve bu işte acele davranmalarını istenmiştir. İlâvede yer alan telgraf ise Horasan'daki ulemânın ve ahâlinin cuma mescidinde toplanarak Hücetülislâm'ın ahkâmını icrâ etmeleri konu edilmiştir. Atabat-ı Aliyat⁷⁶ ulemâsından gelen yanıtta ise Horasan'da gerçekleştirilmek istenen böyle bir faaliyetin heyecan verici ve doğru olduğu ayrıca kendilerinin de desteklerle ve yardımlarla her zaman onlarla birlikte olacağı ifade edilmiştir. Necef'ten gelen başka bir mektupta ise Meclis-i Mebûsan'a övgülerde bulunulmuştur. Şems gazetesi de yorumunda, ulemânın ve encümenin mütevellisinin bu güzel işleri dolayısıyla her İranlı tarafından tebrik edilmeye layık olduklarını dile getirmiştir.⁷⁷

Teşekkür arzı başlığında, Encümen-i Saâdet-i İranîyan, Sabah gazetesine çabalarından dolayı müteşekkir olduğunu ifade etmiştir. İran konusunda tarafsız olmaları ve Tebriz'deki felaketzedeler için bir sütunu yardım toplama mahiyetinde ayırmaları ötürüyle İstanbul'da ikâmet eden İranlılar adına Sabah gazetesi müdürüne ve yazarlarına teşekkürlerini dile getirmiştir.⁷⁸

İstanbul'da ikamet eden Encümen-i Saâdet-i İranîyan'ın üyelerinin dikkatine başlığı altında yer alan yazı, Encümen'in yeni seçimleri hakkında olmuştur. Şems gazetesi yeni seçilen üyelerin tecrübeli, konuma uygun ve mütedeyyin olduklarını belirtmiş ve tebrik etmiştir. Vazifelerine uygun şekilde davranmaları konusunda da temennilerini dile getirmiştir. Mevzuya uygun olarak da İran Kânûn-i Esâsî'sinde yer

⁷⁵ A.g.g, 24 Şevvâl 1326-6 Teşrînisânî 1324(19 Kasım 1908), sy. 11, s. 5-6.

⁷⁶ Atabat-ı Aliyat, kutsal yerler anlamına gelmektedir. Irak'taki Kerbela, Kâzimeyn ve Necef gibi yerlerde Şii imamların türbelerinin olması dolayısıyla bu yerler bu şekilde adlandırılmıştır.

⁷⁷ A.g.g, 1 Zilhicce 1326-12 Kânunuevvel 1324(24 Aralık 1908), sy. 16, s. 1-2.

⁷⁸ A.g.g, 1 Zilhicce 1326-12 Kânunuevvel 1324(24 Aralık 1908), sy. 16, s. 9.

alan yemin metni yayımlanmıştır. Burada, meşrutiyet efkârı etrafında toplanan bir cemiyetin bu tür bir yemin metnini daima zihinlerinde bulundurmaları amaçlanmıştır.⁷⁹

Tebriz'den Encümen-i Saâdet-i İranîyan'a gelen telgrafta Samsâmüssaltana'nın Isfahan'da müstebit güçlere karşı direnişi bahis edilmiştir. Bunun üzerine de Isfahan, Trabzon, Paris ve Neceften telgraflara yer verilmiş, telgraflarda haberler, tebrikler ve temenniler yer almıştır.⁸⁰ Diğer bir sayıda da Tebriz, Isfahan, Culfa, Necef ve Reşt'ten Encümen'e gelen telgraflar yer almış, bu telgraflarda Samsâmüssaltana'ya⁸¹ övgüler dile getirilmiş, yaşanan olaylar hakkında detaylar istenmiş ve edinilen bilgilerin de doğrulanması istenmiştir.⁸²

Gazetede, Encümen-i Saâdet-i İranîyan ile Viyana'ya giden Safâülmemâlik arasında soru-cevap niteliğinde gerçekleşen mektuplaşmaya yer verilmiştir. Encümen ilk mektubunda Safâülmemâlik'in Bağ-ı Şah⁸³ tarafından Avusturya'ya görevlendirilmiş olduğunu belirtmiş bununla birlikte ona Hücetülişlâm'ın⁸⁴ ahkâmına riayet edip etmeyeceği, milletin yanında olup olmayacağı sorulmuştur. Safâülmemâlik yanıtında, istifa ettiğini ve istifasının da Tahran'dan onaylandığını ifade etmiştir ve buna ilişkin bazı açıklamalarda bulunmuştur. Diğer bir mektubunda ise Vâlîde Hanı'nda kendisi hakkında bazı dedikoduların olduğunu fakat bunların hiçbir şekilde gerçeği yansıtmadığını dile getirmiştir. Bunun üzerine Encümen'in cevap mektubunda ise istifasına dair İran Hariciye Vezâreti'nden gelen telgrafın görüldüğü ve bundan dolayı memnun olunduğu dile getirilmiştir. Hücetülişlâm'ın

⁷⁹ A.g.g, 22 Zilhicce 1326-1 Kânunusânî 1324(14 Ocak 1909), sy. 19, s. 1-2-3.

⁸⁰ A.g.g, 29 Zilhicce 1326-8 Kânunusânî 1324(21 Ocak 1909), sy. 20, s. 1-2.

⁸¹ Kaçar Dönemi devlet adamlarına dair kapsamlı bir eser için bkz. Sâsânî, Han Melik, **Siyasetgeran-ı Dovre-i Kacar**, İntişârât-ı Babek, Tahran, 1975.

⁸² A.g.g, 19 Muharrem 1327-29 Kânunusânî 1324(11 Şubat 1909), sy. 22-23, s. 16.

⁸³ Muhammed Ali Şah Kaçar, dönem itibariyle Tahran'ın hemen dışarısında kalan bu yerde ikamet etmiş, burası kendi yönetimini temsil etmiştir.

⁸⁴ Atabat-ı Aliyat'ta bulunan Şii mezhebi Hücetülişlâmları, İranlı meşrutiyet taraftarlarına yoğun destekte bulunmuşlardır. Burada bahsedilen ahkam ise, Hücetülişlâmın müstebit yöneticilerin yani Muhammed Ali Şah Kaçar'ın yönetiminde ondan veya ona yakın devlet adamları tarafından verilen görevlerin yerine getirilmemesi, bu görevlendirmelere karşı itaatsizlik gösterilmesi hakkında olmuştur. Ayrıca konu ile ilgili olarak bkz: Arabkhani, Rasool, "Sultan II. Abdülhamit Dönemi Osmanlı- İran ilişkilerinde Atabat-ı Aliyat (Samerra, Kerbela, Kâzımmiye, Necef)", **Yayımlanmamış Doktora Tezi**, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2012.

ahkâmına uyması hasebiyle hür olduğu belirtilmiş, meşrutiyetin tekrardan sağlanması akabinde istediği yerde memuriyetine devam edebileceği ifade edilmiştir.⁸⁵

İmza mahfuzdur şeklinde gazetede yayımlanan, Encümen-i Saâdet-i İranîyan'a hitap edilen mektupta, mektubu yazan kişi, konsolosluk işlerinin milletin emri altına girdiğini ifade etmiş ve bununla birlikte dolaylı olarak da Encümen'in konsolosluk işlerinde etkin bir rolünün varlığına işaret etmiştir. Bunun yanı sıra konsolosluk çalışanlarının belirlenmesine dair önerilerini burada ifade etmiştir. Konsoloslukta çalışmaya gönüllü olan kişilerin imtihan edilmesi ve neticede başarılı olan kimsenin burada görev almasını önermiştir. Ayrıca konsoloslukta görevlendirilme işlerinin düzgün yapılmadığını belirtmiş, kendisinin de bu mevzuda yaşadığı sorunları ifade etmiştir. Şems gazetesi ise yorumunda Encümen'in bu konuyu çözmesini ve liyakatli kişilerin görevlendirilmesi hususunda çabalarının olmasını temenni etmiştir.⁸⁶ Erzurum, Samsun ve Trabzon gibi yerlerden ise konsolosluklarla ilgili şikayetler gelmiştir. İran Hariciye Vezâreti'nin emriyle Erzurum'a görevlendirilen Mûminüssaltana, Hacı İbrahim Sarraf adında bir kişiyi vekaleten görevlendirmiş fakat burada yaşayan ahâli onun kabul görmeyen tutumunu şikayette bulunmuştur. Samsun ve Trabzon gibi bazı yerlerden ise bir kısım konsolosluk memurlarının işlerini düzgün bir şekilde gerçekleştirmedikleri şeklinde şikayetler bildirilmiştir.⁸⁷

Encümen-i Saâdet-i İranîyan'ın bir ay boyunca toplamış olduğu yardımlar ve bu yardımların tasarrufu gazetede yayımlanmıştır.

"10 Muharrem'de Vâlide Hanı ve Üsküdar'da toplanan 77 lira

11 Muharrem'de Rızâ Kuli Bey, Seyyid Hüseyin Bey ve Abdülhaşim Şalcı tarafından verilen 389 lira

12 Muharrem'de Hacı Abdülhaşim Şalcı tarafından verilen 1 lira

14 Muharrem'de Mirzâ Mahmud Tahbaz Bey ve Ali Asger Han Atabek Bey tarafından verilen 87 lira 25 kuruş

14 Muharrem'de Abbas Bey tarafından verilen 1 lira

Tahrancı Kardeşler tarafından verilen 4 lira

Hacı Bager Tahrancı tarafından verilen 5 lira

Mirzâ Murteza Eminüttüccar Bey tarafından verilen 5 lira

⁸⁵ A.g.g, 26 Muharrem 1327-5 Şubat 1324(18 Şubat 1909), sy. 24, s. 7-8.

⁸⁶ A.g.g, 11 Safer 1327-19 Şubat 1324(4 Mart 1909), sy. 26, s. 4.

⁸⁷ A.g.g, 18 Safer 1327-27 Şubat 1324(11 Mart 1909), sy. 27, s. 7-8.

Mehdi Selmâsî Bey tarafından verilen 8 lira 75 kuruş
Sabah gazetesi idaresinin Tebriz için topladığı yardım 47 lira 42 kuruş
Hacı Hüseyin Kelahduz'dan karz-ı hasen olarak alınan 15 lira
Mahmud Tahbaz Bey'den karz-ı hasen olarak alınan 10 lira olmak üzere 650
lira 42 kuruş toplanmıştır.
24 Muharrem'de Tebriz Eyalet Encümeni'ne Selanik Bankası aracılığıyla 200
lira, Selmas ve Hoy'a 350 lira gönderilmiştir. 24 Muharrem'de Said Selmâsî
aracılığıyla Selmas'a 100 lira 50 kuruş gönderilmiştir."⁸⁸

Encümen'e bir hafta boyunca gelen telgraflar gazete yayımlanmıştır. Reş'ten, Tebriz'den, Necef'den ve Bender Abbas'dan telgraflar gelmiştir. Bu telgrafların içeriğinde, meşrutiyet taraftarlarının müstebit güçler karşısında zaferleri konu edilmiş, haberleşmenin ve bilgi alışverişinin sağlanması amaçlanmıştır.⁸⁹ İzmir Konsolosluluğunda yaşanan problemler sebebiyle Encümen tarafından buraya bir heyet gönderilmiştir. Burada yaşanan sorunlar sebebiyle tahkikat yapılmıştır. Buna yönelik hazırlanan bir rapor da Encümen'e sunulmuştur.⁹⁰ Hezali Han imzasıyla Basra'dan gelen telgrafta ise meşrutiyet taraftarları, başarıları ve zaferleri sebebiyle tebrik edilmiş bu iyi dileklerin onlara iletilmesi istenmiştir.⁹¹

Tebriz'den ve Culfa'dan gelen telgraflarda, kapatılmış olan Culfa yolunun ulaşımına açılarak yiyecek temini sağlanmasına ilişkin bilgiler, meşrutiyet rejimi talebi ve Kânûn-i Esâsî'nin tekrar yürürlüğe girmesi yönünde Şah ile yapılan müzakereler konu edilmiştir. Buna ilişkin haberlerin de gerekli yerlere ulaştırılması istenmiştir.⁹² Horasan, Tebriz ve Necef'ten gelen telgraflarda ise meşrutiyete yönelik müzâkerelerin gidişatı, meşrutiyet yanlısı birliklerin gayretleri ve zaferleri konu edilmiştir.^{93 94}

Hakikatin Beyânı adlı makalede *Şems* gazetesi ile Encümen arasında yaşanan sorunlara değinilmiştir. Bu makalenin yazılmasına sebep olan olay ise Vâlîde

⁸⁸ A.g.g, 11 Safer 1327-19 Şubat 1324(4 Mart 1909), sy. 26, s. 8.

⁸⁹ A.g.g, 3 Rebûilevvel 1327-12 Mart 1325(25 Mart 1909), sy. 29, s. 3-4.

⁹⁰ A.g.g, 3 Rebûilevvel 1327-12 Mart 1325(25 Mart 1909), sy. 29, s. 6-7.

⁹¹ A.g.g, 3 Rebûilevvel 1327-12 Mart 1325(25 Mart 1909), sy. 29, s. 8.

⁹² A.g.g, 10 Rebûilâhir 1327-17 Nisan 1325(29 Nisan 1909), sy. 33, s. 8.

⁹³ A.g.g, 23 Rebûilâhir 1327-30 Nisan 1325(13 Mayıs 1909), sy. 35-36, s. 15.

⁹⁴ Tebriz Muhammed Şah Kaçar'ın tahttan indirilmesinden sonra da Şah yanlısı Ruslar'ın işgaline uğramış, bu işgal 1918'e kadar devam etmiştir. Bkz. Bilgili, Ali Sinan, "Tebriz", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul, cilt 40, 2011, s. 220.

Han'ın kapısına *Şems* gazetesinin Encümen'e hakaret ettiğine dair bir yazının yapıştırılması olmuştur. Gazete, Encümen'in her vakit yanında olduğunu ve yanında olacağını, bunun gazeteye garezi olmayan herkesçe bilinen bir gerçek olduğu ifade etmiştir. Encümen'in kurulduğunda, 30 kişiden oluşan üyelerinin 10 kişinin tüccar ve 20 kişinin esnaf olduğu belirtilmiştir. Sonrasında tüccar ve esnafın anlayamadığı ve neticesinde tüccar üyelerin istifa ettikleri ifade edilmiştir. Tüccar üyelerin seçimi yeniden yapılmış fakat çok geçmeden bu kişiler de ya istifa etmişler ya da İran'a gitmişlerdir. Bu sebeple Encümen olarak değil de bir heyet olarak isimlendirilmesinin daha uygun olduğu belirtilmiştir. Encümen'in, toplantılarını çok az sayıda kişi ile gerçekleştirilmesinin önemli bir sorun olduğu ifade edilmiştir. *Şems* gazetesi ise millî menfaatler çerçevesinde burada sorumluluk üstlenmeye hazır olduğunu belirtmiştir. Gazete, Encümen'in istikbâli hakkında yorumlarda bulunmuş, doğru ve düzenli bir encümenin gerekliliği hakkında açıklamalar yapmıştır. Hâlihâzırda bulunan hastanenin yardım topluluğuna atıf yapmış ve bu encümenin işleyişinin nasıl gerçekleştiğine dair ayrıntılara yer vermiş, Encümen-i Saâdet-i İranîyan'ın liyakatli ve basiretli kişilerce idare edilmesi gerekliliğine vurgu yapmıştır. Encümen'in ıslahı konusunda girişimlerin olduğu fakat bazı kişiler dolayısıyla buna engel olduğunu dile getirmiştir. Gazete kendisine yöneltilen suçlamaların gerçeği yansıtmadığını ifade ederek uyarılarda bulunmuştur. Ayrıca duyulan bir habere göre Encümen'in yeni bir tüzük düzenlenmesi, gazete tarafından sevindirici bir gelişme olarak yer almıştır.⁹⁵

Encümen-i Saâdet'in cevap mektubunun, gazetenin basımı sırasında ulaştığı bu nedenle bir sonraki sayıda bu mektubun yayımlanacağı ifade edilmiştir.⁹⁶ Bir sonraki sayıda yayımlanan Encümen'in cevap mektubunda ise kendilerine bazı haberlerin geldiği, bu haberlerin kötü yönde tesir ettiği ama bunun her toplumda olabilecek durumlardan olduğu fakat fırsattan istifade Encümen'e saldırıldığı ifadeleri yer almıştır. Gazeteye ise milletin menfaatleri doğrultusunda hareket etmesinin gerektiği, kötü söylemden kaçınma lüzumunda olması hatırlatılmıştır. Encümen yeni tüzük ve seçimden bahsetmiş, gerekli düzenlemelerin yapıldığına

⁹⁵ A.g.g, 7 Cemâziyelevvel 1327-14 Mayıs 1325(27 Mayıs 1909), sy. 38, s. 4-5.

⁹⁶ A.g.g, 14 Cemâziyelevvel 1327-21 Mayıs 1325(3 Haziran 1909), sy. 39, s. 10.

işaret etmiştir. *Şems* gazetesi ise bu mektuba cevabında, kendilerine atfedilen sözlerde haksızlık yapıldığı, adalet ve hakkaniyet tarafında oldukları, Encümen'e gerektiğinde uyarılarda bulunulduğu fakat bunların kabul görmediği ifadeleri yer almıştır. Mektubun devamında ise Encümen'in eksikliklerine, nerede yanlış yapıldığına ve gazetenin tutumuna dair açıklamaları yer almıştır.⁹⁷

Encümen tarafından iki kişiden oluşan bir heyet Avrupa'ya gönderilmek istenmiş ve bu kişilere para tahsis edilmiştir. Fakat bunlardan bir kişi bazı engeller dolayısıyla bu yolculuktan vazgeçmiştir.⁹⁸ Encümen'e Samsâmüssaltana'dan gelen telgrafta ise İran'daki gelişmelere dair haberler yer almıştır.⁹⁹

2.1.2. Komite-i Nisvân-i İraniyan

İranlı Kadınlar Komitesi, İran'daki Şah'ın darbesi sonrası İstanbul'da 1908'de kurulmuştur. Bu komite, İran toprakları dışarısında İranlı kadınlar tarafından oluşturulan ilk komite olma özelliğine de sahip olmuştur. İran'daki baskıcı rejim karşısında daha çok bildirimlerle faaliyetlerde bulunmayı amaçlamıştır. Encümen-i Saâdet-i İraniyan ile de yakın bir bağı olmuştur. Komitenin faaliyeti İran'da anayasal düzenin sağlanmasına kadar bir süre devam etmiştir.¹⁰⁰

İstanbul'daki İranlı kadınların oluşturduğu cemiyetin adalet istekleri, gazetede yer bulmuştur. Komite, yabancı devletlerin imparatoriçelerine ve kraliçelerine hitaben telgraf göndermiştir. Bu telgrafta insaniyet, cinsiyet, aciziyet ve niyaz vurgusuyla İran'da, Şah'ın zulmüne, özellikle kadınların karşılaştığı çeşitli kötülüğe son verilmesi isteği dile getirilmiştir. İmza kısmında Komite Kâtibesini ve Komite Başkanı yazılmış, isimler ise yer almamıştır.¹⁰¹ Bu telgrafa cevaben İngiltere Kraliçesi, Hariciye Nâzırı Grey aracılığıyla bir telgraf göndermiştir. Gazetede,

⁹⁷ A.g.g, 21 Cemâziyelevvel 1327-28 Mayıs 1325(10 Haziran 1909), sy. 40, s. 5-6-7.

⁹⁸ A.g.g, 28 Cemâziyelevvel 1327-4 Haziran 1325(17 Haziran 1909), sy. 41, s. 15.

⁹⁹ A.g.g, 28 Cemâziyelevvel 1327-4 Haziran 1325(17 Haziran 1909), sy. 41, s. 15.

¹⁰⁰ Tevekkeli, Fâize, "Evvelînâ-yi Meşrûte", **Hukûk-i Zenân**, Nr. 28, 2007, s. 38.

¹⁰¹ A.g.g, 14 Şâbân 1326-28 Ağustos 1324(10 Eylül 1908), sy. 2, s. 8.

önceki telgrafta isimler yer almazken, bu kez cevap telgrafının Komite Başkanı Aliye Hanım'a geldiği belirtilmiştir. Telgrafta, İngiliz Devleti'nin, Rus Devleti'yle birlikte İran'ın bağımsızlığına yönelik herhangi bir tehdidinin olmadığı ve asayişin sağlanması yönünde gerekli adımların atılacağı bildirilmiştir.¹⁰² Komite'nin göndermiş olduğu telgrafa bir de İstanbul'daki Alman Sefâreti Sefiri S. Marshall'dan cevap gelmiştir. Aliye Hanım'a gelen mektupta, Kraliçe'nin İranlı kadınların yaşadığı felakete dair gelen telgraf karşısında etkilenmiş belirtilmiştir. Kendisinin de Kraliçe'nin hislerini Komite-i Nisvân-i İranîyan'ın Başkanı Aliye Hanım'a bildirmek için memur edildiğini dile getirmiştir. Ayrıca mektupta Kraliçe'nin, İranlı kadınların içinde bulunduğu kötü duruma engel olunması amacıyla gerekli makamlara emir verdiği bildirilmiştir.¹⁰³

Komite-i Nisvân-i İranîyan'ın Başkanı Aliye Hanım'a bir de Barış ve Dünya Kadınları Kardeşliği Cemiyeti'nden mektup gelmiştir. Mary Jilka, Dünya Kadınlar Birliği Genel Meclisi Başkanı imzasıyla yer alan mektupta, İranlı kadınların yanında olduklarından, onların kendi hislerine tercüman olduklarından bahsedilmiştir. Ayrıca İranlı kadınlar, Barış ve Dünya Kadınları Kardeşliği Cemiyeti'ne katılmaları için davet edilmiştir, Aliye Hanım'a da Fahrî Başkanlık teklif edilmiştir. *Şems* gazetesi mektuptan sonra ise yakın zamanda İranlı felaketzede kadınların yararına bir konferans tertipleneceğini duyurmuştur.¹⁰⁴

2.1.3. Vâlîde Hanı'nın Rolü

Büyük Vâlîde Hanı, 17. yy'da V. Sultan Murad'ın vâlidresi, Kösem Mâhpeyker Sultan tarafından Mercan'da inşâ ettirilmiştir. İranlı tacirlerin yoğunlukta olduğu han, buradaki matbaalarıyla ünlenmiştir. İlk gizlice Kuran-ı Kerim basımı

¹⁰² A.g.g, 21 Şâbân 1326-4 Eylül 1324(17 Eylül 1908), sy. 3, s. 8.

¹⁰³ A.g.g, 16 Zilkâde 1326-28 Teşrinisânî 1324(10 Aralık 1908), sy. 14, s. 8.

¹⁰⁴ A.g.g, 1 Zilhicce 1326-1 Kânunuevvel 1324(24 Aralık 1908), sy. 16, s. 8.

burada gerçekleştirilmiştir. Meşrutiyet ilan edilmeden önce de burası taklit kitapların basıldığı bir yer konumda olmuştur.^{105 106}

Tebriz'de gerçekleşen ve halktan çok sayıda kişinin ölümüyle sonuçlanan olaylar İstanbul'daki İranlılar'ı derinden üzmüş ve millî hislerini canlandırmıştır. Atabat-ı Aliyat'tan da bu olaylara dair şerî emirleri ihtivâ eden telgraf İstanbul'a ulaşmıştır. Encümen-i Saâdet-i İranîyan ise bu hadiseler üzerine Perşembe günü-bir önceki hafta- esnaf kahyâları aracılığıyla İranlılar için yardım talebi duyurusunda bulunmuştur. Bu duyuru akabinde kararlaştırılan gün ve saatte her sınıftan ve gruptan vatansever dükkanlarını ve ticarethanelerini kapatmış ve Vâlîde Hanı'nda bir araya gelmiştir. Burada Tebriz'de zarar gören İranlılar için önemli bir miktar para toplanmıştır. Ayrıca *Yaşasın İran! Gebersin Hainler! Yaşasın Fırka-ı Ahrâr!* gb. sloganlar atılmış, Şah'ın zulmü aleyhinde konuşmalar gerçekleşmiştir. Bunun yanı sıra İttihat ve Terrakkî Cemiyeti'nden katılan kişiler de kardeşlik namıyla burada bulunmuşlar ve konuşma yapmışlardır. Nihayetinde Encümen-i Saâdet-i İranîyan'ın toplanma amacına dair özel bir layihası okunarak sona erdirilmiştir. Gazete, Encümen-i Saâdet-i İranîyan'ın bu çabalarını takdir edip temennilerini dile getirmiştir.¹⁰⁷

Muharrem ayının sekizinci günü İstanbul'da yaşayan İranlılar, sözleşildiği üzere Şah'ın İran halkına karşı baskıcı tutumunu protesto etme amacı taşıyan bir miting için Vâlîde Hanı'nda toplanmışlardır. Ayrıca Atabat-ı Aliyat'tan gönderilen Hücetülislâm'ın ahkâmı, tüm sefârethanelere gönderilmiştir. Hücetülislâm'ın ahkâmı hakkında, onların sözleri ilahî bir nitelik taşımaktadır denilmiştir. Gazetede tam metniyle yayımlanan bu ahkâmda, özellikle İran'ın meşrutiyet hakkı konusundaki talebi gerekçeleriyle beraber yabancı devletlere bildirilmiş, Şah'ın despot yönetimi ve İran halkına karşı acımasızlığı vurgulanmıştır.¹⁰⁸

¹⁰⁵ Koçu, Reşad Ekrem, "Büyük Valide Hanı", **İstanbul Ansiklopedisi**, Reşad Ekrem Koçu ve Mehmet Ali Akbay İstanbul Ansiklopedisi ve Neşriyat Kollektif Şirketi, İstanbul, cilt 6, 1963, s. 3307-3309.

¹⁰⁶ Konu ile ilgili olarak bkz. Baykan, Ayşegül-Boynudelik, Zerrin İren- Baykan, Ayşe- Sevingen, Burak, **Tarihi Belleğimiz İçinde Büyük Valide Han**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2015.

¹⁰⁷ **A.g.g.**, 5 Ramazan 1326-18 Eylül 1324(1 Ekim 1908), sy. 5, s. 5.

¹⁰⁸ **A.g.g.**, 19 Muharrem 1327-29 Kânûnisânî 1324(11 Şubat 1909), sy. 22-23, s. 7.

Gazetede yayımlanan bir ilanda ise İstanbul'daki İranlılar tarafından oluşturulan başka bir cemiyet olduğu anlaşılan Encümen-i Berâderân-i İranîyân'ın Vâlîde Hanı'nda, İranlılar'ın düşüncelerini zenginleştirmek ve onları aydınlatmak amacıyla Hürriyet Şehidi Saîd Selmasî Bey'e ithâf edilerek onun adıyla özel bir mütalaahane açmalarına yer verilmiştir. Buraya bazı yardımsever kişiler tarafından kitapların vakfedildiği, günlük yayımlanan gazetelerin de buraya cemiyet mensuplarınca sağlanacağı duyurulmuştur. Cuma ve Cumartesi günleri tam-zamanlı, Perşembe günü akşam okuma-çalışma için açık olacağı, Çarşamba günü ise 13:30'da yaşanan önemli olaylara ve millî sorumluluklara dair nutuk ve konferansların verileceği bildirilmiştir.¹⁰⁹

Gazetede yer alan başka bir duyuruda ise Ruslar'ın İran'ın İçişlerine karışması sebebiyle Encümen-i Saâdet-i İranîyân'ın Vâlîde Hanı'nda bir miting düzenleyeceğine, bu durumu protesto edeceklerine yer verilmiştir.^{110 111}

Vâlîde Hanı, İranlılar açısından önemli bir yere sahip olmuştur. Hem İranlılar'ın ticari merkezi hem de mitingler düzenledikleri ve toplantılar yaptıkları bir yer konumunda olmuştur.

2.1.4. Debistân-ı İranîyân ve Muzafferî Hastanesi

Mektep, 1884 yılında İranlılar tarafından kurulmuştur. Başlangıçta han odaları ve evler kiralanarak burada İranlı çocuklara ders verilmiştir. Mektep, İranlı bir tüccar olan Hacı Rızâ Kuli Horasanî tarafından idare edilmiştir. Bir süre de eski hastane binasında ders verilmiştir. Sonrasında ise mektep, çeşitli yerlere taşınmıştır.

¹⁰⁹ A.g.g. 17 Rebülevvel 1327-26 Mart 1325(8 Nisan 1909), sy. 31, s. 8.

¹¹⁰ A.g.g. 20 Cemâziyelâhîr 1327-25 Haziran 1325(8 Temmuz 1909), sy. 44, s. 12.

¹¹¹ İran'da meşrutiyet yanlısı olan ulemâ, esnaf ve yenilikçiler gibi pek çok sınıfın ve grubun varlığı hem çıkar hem de hedef noktasında pek çok ayrılıklara sebep olmuştur. Meşrutiyetin tekrardan temin edilmesi olumlu yönde tesir etmemiş, aksine tekrardan iç karışıklıklara sebep olmuştur. Bununla birlikte bu kargaşa ortamı İran üzerinde sömürgecilik hedefleri olan Britanya ve Rusya'nın İran'da etkili oldukları bölgelerde güçlenmelerini sağlamıştır. Bununla birlikte 1907'de imzalanan Britanya ve Rusya Antantı kapsamında bu iki ülke, İran'ı biri kuzeyden ve diğeri güneyden olmak üzere işgal etmişlerdir. Bkz. William L. - Bunton, Martin, **A History of the Modern Middle East**, s. 145-147.

Mektepte, az bir öğrenci ile ders verilmeye başlanmış sonrasında bu sayı epey bir artmıştır. Giderler ise talebelerin aileleri ve Sefâret'in bağış etkinliklerinden karşılanmıştır. Burada Farsça Arapça ve Fransızca gibi diller öğretilirken tarih, ve matematik gibi dersler de verilmiştir. Fakat Sâsânî, buradaki eğitimin yetersiz oluşu sebebiyle muhtaç İranlı talebelerin dışında buranın tercih edilmediğini, Avrupalılar'ın okullarının ya da Osmanlı mekteplerinin tercih edildiğini ifade etmiştir. Hastane ise 1883 yılında Ayasofya Camii'nin karşısında yer alan bir evin satın alınmasıyla kurulmuştur. Daha sonra Sultanahmet Meydanı yanında bir yer satın alınmıştır. Burası, Muzafferüddin Şah'ın da yardımlarıyla bir idare süre edilmiştir. Daha sonrasında ise Encümen-i Hayriye-i İranîyan tarafından toplanan bağışlar, İranlılar'ın çabaları ve bir kaç Ermeni ve Yunan tabibin görev almasıyla buradaki işler yürütülmüştür.¹¹²

Sonradan Şems gazetesinin imtiyaz sahibi de olacak olan Muhammed Tefvik Bey'in, İstanbul'a gelişi gazeteden duyurulmuştur. Bunun akabinde ondan Debistân-ı İranîyan'ı ziyaret etmesi ve buradaki tadrîsâtı gözden geçirmesi istenilmiştir. Bu daveti kabul edip burayı ziyaret eden Muhammed Tefvik Bey burada etkili bir nutuk vermiştir. Gazetede, onun hakkında övgülere de yer verilmiş, edebî yönünün güçlü olduğundan, vatansever ve özgürlükçü oluşundan bahsedilmiştir.¹¹³

Gazetede yer alan bir duyuruda, Debistân-ı İranîyan ve Muzafferî Hastanesi'ne yardım etmek amacıyla bir kaç gün süresince tiyatro oyunu ve loto çekilişi düzenleneceği bildirilmiştir.¹¹⁴ Daha sonrasında yayımlanan bir ilanda, mektebin borçlarının ödenmesi ve bu hayır kurumunun işlerini kolaylaştırma amacıyla Cumartesi gününde, Tepebaşı Tiyatrosu'nda özel bir tiyatro oyunu gösterimi olacaktır denilmiştir. Bu yardım etkinliğine katılınması ve bu hayır işine ilgi gösterilmesi istenmiştir. Loto çekilişinin de yine tiyatro binasının özel bir odasında gerçekleşeceği ve kazanan kişilere orada ödeme yapılacağı duyurulmuştur.

¹¹² Sâsânî, **a.g.e.**, s. 103-105.

¹¹³ **A.g.g.**, 28 Şâbân 1326-11 Eylül 1324(24 Eylül 1908), sy. 4, s. 7.

¹¹⁴ **A.g.g.**, 10 Şevvâl 1326-23 Teşrînievvel 1324(5 Kasım 1908), sy. 9, s. 11.

İmza ise Encümen-i İdâre-i Debistân-ı İranîyân ve Muzafferî Hastanesi olarak yer almıştır.¹¹⁵ Ayrıca loto çekilişi hakkında uyarılara da yer verilmiştir.¹¹⁶

Debistân-ı İranîyan'ı ziyaret eden bir başka İranlı da Tebrizli tacir Muhammed Rızâ Bey olmuştur. Ticaret amacıyla İstanbul'a gelmiş ve ilk işinden biri de İranlılar açısından büyük önem arz eden mektebi ziyaret etmek olmuştur. Burada bir nutuk vermiş, mektebin yardım sandığına bin kuruş yardımda bulunmuştur. Gazetede, övgülerle iyi niyetliliğinden bahsedilmiştir. Osmanlı Türkçesiyle yer alan, İran'daki baskıcı politikaları eleştiren ve millî değerlere atıf yapan nutku da gazetede yer almıştır.¹¹⁷ Muhammed Rızâ Bey'in nutku aynı şekilde aşağıda yer verilmiştir.

"Sevgili Vatandaşlarım! Efendiler!

Bundan on sene mukaddem neşet eylediğim bu dâr-ı âlem ve irfânı, bu cilvegâh-ı hürriyet ve müsâvâtı bugün ziyaretimden dolayı kendimi bahtiyâr addediyorum.

Efendiler! Hükûmet-i müstebidde-i İranîye'nin mezâliminden tahlis-i girîbân ederek ve vatan-ı mukaddesini, evlâdını, her şeyini terk eyyerek burada têmin-i maîşet için bulunan hemşehrilerimiz; vatanın ve evlâd-ı vatanın têmin-i istikbâlleri için bu dâr-ı feyz u irfânı küşâd etmişler ve bunu idâre için kazandıklarının bir kısmını dahî tahsis eylemişlerdir. Onların her türlü fedakârlık ile küşâd ettikleri bu mektep ancak evlâd-ı vatanın terakkîsi ve vatan-ı mukaddesin teâlîsi içündür.

Bize düşen bir vazîfe varsa o da onlardan vefât edenlere rahmet ve ber hissiyat olanlara dahî Tevfik-i hüdânın rehber olmasını temennî ve niyâz etmektir. Hatm-i makâl olarak da fazîletlü müdir ve muallim efendilere arz-ı şükrân-ı samîmâne eylerim ve hep birlikte.

Yaşasın Tebriz Ahrârı! Yaşasın İranlılar! Kahrolsun İstibdat! Duasını tezekkür ederim."

Debistân ve Marîzhane başlığı altında, bu iki kurumda yaşanan sorunlara ve borçlara yönelik haberler yer almıştır. Bahsedilen kurumların borçlarının 400 liranın üzerine çıktığı ve ödemede güçlük çekildiği belirtilmiştir. Bunun üzerine de Encümen-i Saâdet-i İranîyan bir komisyon oluşturmuş, sorunların çözümü için çareler aramıştır. Bu komisyona iki kurumun derneğinden de katılımlar olmuştur. Bu kişiler de mektep ve hastanenin problemleri hakkında açıklamalarda bulunmuştur. Ayrıca mektep ve hastanenin yardım derneği üyeleri de yaşanan bu sıkıntılar dolayısıyla istifâlarını sunmuştur. Gazete, bu iki müessesenin millî değerlerden

¹¹⁵ A.g.g, 24 Şevvâl 1326-2 Teşrînisânî 1324(19 Kasım 1908), sy. 11, s. 7.

¹¹⁶ A.g.g, 24 Şevvâl 1326-2 Teşrînisânî 1324(19 Kasım 1908), sy. 11, s. 10.

¹¹⁷ A.g.g, 22 Zilhicce 1326-1 Kanûnusânî 1324(14 Ocak 1909), sy. 19, s. 10-11.

olduklarını ifade etmiş, desteklenmesinin ve sahip çıkılmasının elzem olduğu vurgulamıştır.¹¹⁸

Mektep ve hastanedeki borçlar henüz ödenememiş fakat ödemeler adına çabalar gösterilmiştir. Bu borçlar nedeniyle bu iki müessesinin yardım derneği mensupları istifa etmiş ve yerlerine yeni kişiler seçilmiştir. Yardım derneği üyeleri seçimle belirlenmiş, gazetede isimleriyle beraber aldıkları oylara yer verilmiştir. Gazetede bu kişiler hakkında iyi dileklerde bulunulmuş ve tebrikler sunulmuştur.¹¹⁹

2.2. İstanbul İran Sefâreti ve Sefir-i Kebîr Prens Erfâüddevle

1860 yılında İran tarafından, İstanbul'a vezîr-i muhtar bâbında görevlendirme yapılmış fakat dâimi bir binâ olmaksızın Sefâret, kiralık evlerde işlerini yürütmek mecburiyetinde bırakılmıştır. Bir süre boyunca da bu durum devam etmiştir. 1866 yılında ise Bâb-ı Âlî'ye yakın bir yerden, bir Osmanlı paşasına ait arazi satın alınmıştır. Buraya da İtalyan bir mîmar tarafından mazbût bir Sefâret binâsı inşâ edilmiştir.¹²⁰

1901-1910 yılları arasında İstanbul Sefirliği görevinde bulunduran Erfâüddevle Prens Mirzâ Rızâ Han, edinmiş olduğu barış ilkesi çerçevesinde bu vazifeyi yerine getirmiştir. Şairlik yönünü ön plana çıkartmıştır. Görevi süresince de îtîdalli olmayı seçmiştir. Muzafferîddün Şah tarafından verilen emire göre de Osmanlı'nın izlediği İttihâd-ı İslâm politikasına riayet etmesi istenmiştir. Prens Erfâüddevle zamanında, 1907'de bir antlaşma ile İran'ın Ruslar ve İngilizler arasında pay edilmesi, İstanbul'da Sultan II. Abdülhamid'in ve Tahran'da Muhammed Ali Şah Kaçar'ın tahttan indirilmesi, İstanbul'da Encümen-i Saâdet-i İranîyan kurulması gibi önemli hadiseler

¹¹⁸ A.g.g, 11 Safer 1327-19 Şubat 1324(4 Mart 1909), sy. 26, s. 7-8.

¹¹⁹ A.g.g, 20 Cemâziyelâhir 1327-25 Haziran 1325(8 Temmuz 1909), sy. 44, s. 8-9.

¹²⁰ Sâsânî, a.g.e., s. 8-9.

meydana gelmiştir. Sâsânî, Osmanlı ve İran'da gerçekleşen hadiselerde Prens Erfâüddevle'nin önemli bir payının olduğunu ifade etmiştir.^{121 122}

Sefir-i Kebîr Prens Erfâüddevle, Tebriz'de yaşanan trajik olaylar sonrasında İstanbul'da ikamet eden İranlılar'ın geneli imzasıyla ona gönderilmiş olan mektuba yanıt vermiştir. Bu cevap mektubunda İstanbul'daki İranlılar'a ve onların sözcüsü ve birlikte hareket etmelerine aracı olan Encümen-i Saâdet-i İranîyan'a hitap etmiştir. 7 yıl önce Muzafferîddün Şah Kaçar tarafından İstanbul'a görevlendirildiğinde bir yönetici namıyla değil de bir kardeşçe tutumla görevini yerine getireceğini söylediğini belirtmiştir. Gönderilmiş olan mektupta hakkında yazanlara karşı, sefirliği süresince her zaman İranlı vatandaşların yanında olduğunu retorik sorularla dile getirmiştir. Kendisinin de İstanbul'da bulunan bir İran vatandaşı olduğunu belirtmiş ve hakkında düşünülenler ve söylenenler için daha duyarlı olunmasını arzu ettiğini ve böylelikle kendisi hakkında uygun görülen ithamları kabul edeceğini ifade etmiştir. Prens Erfâüddevle'ye, millet'in geneli imzasıyla bir mektup daha gönderilmiş, bu mektupta ise meşrutiyetin karşısında mı yoksa yanında mı olduğu sorulmuştur. Prens Erfâüddevle ise tarafsız olduğunu, görevinden istifâ etmeyi denediğini ama kabul edilmediğini belirterek daha fazla açıklama için Encümen-i Saâdet-i İranîyan üyelerini Sefâret'e davet etmiştir. Bunun akabinde İran Sefâreti'nde Encümen üyeleri ile Prens Erfâüddevle arasında bir görüşme gerçekleşmiştir. Bu görüşme sonrasında Prens Erfâüddevle kendi imzasıyla İran Hariciye Vezâreti'ne bir telgraf çekmiş ve bu telgrafta Tebriz'de yaşanan olaylara bir çare bulunmasını ya da istifasının kabul edilmesini istediğini belirtmiştir.¹²³

Gazetenin, Sabah gazetesinden alıntılanmış olduğu haberde İstanbul'da ikamet eden meşrutiyet taraftarı İranlılar'ın, Sefir-i Kebîr Prens Erfâüddevle'den kendilerinin temsilcisi, başkanı olmasını istediklerine yer verilmiştir. Prens Erfâüddevle ise bu isteği büyük bir kıvançla yerine getireceğini belirtmiştir.¹²⁴

¹²¹ Sâsânî, **a.g.e.**, s. 274-279.

¹²² Sâsânî eserinde, Erfâüddevle'nin sefirlik dönemi hakkında olumlu görüşler dile getirmemiştir. Encümen-i Saâdet-i İranîyan'ın faaliyetleri hakkında da olumsuz fikirlere sahip olmuştur.

¹²³ **A.g.g.**, 5 Ramazan 1326-18 Eylül 1324(1 Ekim 1908), sy. 5, s. 5-7.

¹²⁴ **A.g.g.**, 5 Ramazan 1326-18 Eylül 1324(1 Ekim 1908), sy. 5, s. 8.

Gazetede yer alan bir haberde, Ramazan aylarında geleneksel olarak Sefâret'te her yıl düzenlenen iftar programının gerçekleştirildiği yer almıştır. Bu programa İranlı tüccarlar, din adamları, Encümen-i Saâdet-i İranîyan üyeleri ve Tahran'dan göçmenlerin katılım sağladıkları belirtilmiştir. Ayrıca başka bir iftar programının daha düzenleneceği gazeteden duyurulmuştur.¹²⁵

Gazetede yer alan bir başka haber de Osmanlı askerlerinin İran sınırını ihlal etmesiyle ilgili olmuştur. Ayrıntılarda, Yeni Kabine'nin iyi niyeti ve İttihat ve Terakkî Cemiyeti'nin kardeşçe adımları neticesinde Harbîye Nezâreti, İran sınırındaki Osmanlı askerlerin çekilmesine yönelik emirleri gerekli yerlere vermiştir, ifadeleri yer almıştır.¹²⁶ Diğer bir sayıda ise Prens Erfâüddevle'nin Sabah gazetesinde yayımlanan Bâb-ı Âlî'ye sınır konusundaki şikayeti ve buna dair açıklamaları yer almıştır.¹²⁷ Yine sınır sorunuyla alakalı bir diğer haberde ise İran Sınır Komisyonu'nun İran Sefâreti'ni, son alınan karar doğrultusunda Pesve'den çekilmesi gereken Osmanlı askerlerinin bu konuda herhangi bir girişimde bulunmadığına dair bilgilendirmesi yer almıştır. Bununla ilgili de Prens Erfâüddevle gerekli bilgilendirmeyi Bâb-ı Âlî'ye yapmıştır. İran Sınır Komisyonu'ndan gelen başka bir telgrafta, askerlerin yavaş yavaş azaltıldığı fakat yine de askerlerin tam anlamıyla çekilmediği belirtilmiştir. Gazete ise, Prens Erfâüddevle'nin gelen telgrafı Bâb-ı Âlî'ye rapor ettiğini ve bunun neticesinde de gerekli yerlere telgrafla emirlerin verileceğini vaadinde bulunduğu yazmıştır. Ayrıca Prens Erfâüddevle Selamlık Merasimi'nden sonra Sultan II. Abdülhamid'in huzuruna çıkmış burada Sultan'a methiyeler düzmüş ve Ramazan ayı sebebiyle tebrik etmiştir.¹²⁸

Hüccetüislâm Hacı Mirzâ Hüseyin Tahranî'nin vefatı gazetenin ilk sayfasından duyurulmuş, İslâmîyet adına çabalarından söz edilerek anılmıştır. *Şems* gazetesi idâresi ve İstanbul'daki İranlılar tarafınca başsağlığı dilenmiş, dualar edilmiştir. İran Sefâreti tarafından ise hatim meclisi oluşturulmuştur. Prens Erfâüddevle bu vefat üzerine Atabat-ı Aliyat'ta bulunan Hüccetüislâm Horasanî ve

¹²⁵ A.g.g., 12 Ramazan 1326-25 Eylül 1324(8 Ekim 1908), sy. 6, s. 9-10.

¹²⁶ A.g.g., 8 Şâbân 1326-22 Ağustos 1324(4 Eylül 1908), sy. 1, s. 1.

¹²⁷ A.g.g., 21 Şâbân 1326-4 Eylül 1324(17 Eylül 1908), sy. 3, s. 3-4-5.

¹²⁸ A.g.g., 12 Ramazan 1326-25 Eylül 1324(8 Ekim 1908), sy. 6, s. 9.

Mazenderanî'ye gönderdiği telgraf yahut mektupta Vâlide Hanı mescidinde İstanbul'daki çoğu İranlı'mın toplandığını, Encümen-i Saâdet-i İranîyan tarafından ezâ meclisi oluşturulduğunu ve kendisinin de bu programa katıldığını belirtmiştir. Kendisi tarafından oluşturulan hatim meclisinin din adamları, tüccar ve esnafın katılımıyla gerçekleştirildiğini ifade etmiş ve taziyelerini dile getirmiştir.¹²⁹

Encümen-i Saâdet-i İranîyan tarafından İran Sefâreti Sefir-i Kebîri Prens Erfâüddevle'ye bir istidanâme yazılmıştır. Bu istidanâmede Prens Erfâüddevle'nin görevini layığıyla yerine getirdiği dile getirilmiş, diğer bir yandan ahâlinin Encümen'e, Sefâret'teki işlerin bazı kişiler sebebiyle düzgün bir şekilde yürütülemediği hakkındaki şikayetleri iletilmiş ve bu konuda gerekenin yapılması istenmiştir. İstidanâmenin ardından Ricalül Gayb imzasıyla yer alan yazıda bu şikayetler ve yapılması gerekenler hakkında bir layiha yer almıştır.¹³⁰

Milletin genelinden başlığı ile gazetede yer alan ve Prens Erfâüddevle'ye hitap eden yazı, Şah tarafından görevlendirilen bir memurun kabul edilmemesi hakkında olmuştur. Üslup konusunda sert olan yazı, Şah'a dair hain, din düşmanı gb. ağır sözler içermiştir. Şah'ın görevlendirdiği bir memurun İstanbul'a gelişi ve Bâb-ı Âlî tarafından Cidde ve Mısır Konsoloslukları'na tayininin kabulüne de karşı çıkmıştır. Vezâretlerin, istibdat rejimi ve meşrutiyetin askıya alınması gb. nedenlerle sakıt olduğu dile getirilmiş, Atabat-ı Aliyat'ın Hücetülişlâmlarının ahkâmı hatırlatılmıştır. Prens Erfâüddevle'den bu memurun göreve gelmesi hususunda herhangi bir çabada bulunmasının gerekmediği belirtilmiştir. Kendisinin de müstebitlerce görevlendirildiyse bu durumun da kabul görmeyeceği ifadeleri yer almıştır.¹³¹

Gazete'nin 14. sayısının ilk sayfasında, Tiflis İttifâk Mektebi'nin talebelerinin ve muallimlerinin fotoğrafı yayımlanmıştır. Bunun yanı sıra Encümen-i Hayriye-i İranîyan der Tiflis imzasıyla Prens Erfâüddevle'ye bir mektup da yer almıştır. Prens Erfâüddevle'ye övgülerle başlayan mektupta, mektebin iki yıl önce Rus

¹²⁹ A.g.g., 17 Şevvâl 1326-30 Teşrînievvel 1324(12 Kasım 1908), sy. 10, s. 1-2.

¹³⁰ A.g.g., 1 Zilkâde 1326-13 Teşrînisânî 1324(26 Kasım 1908), sy. 12, s. 3-4.

¹³¹ A.g.g., 9 Zilkâde 1326-21 Teşrînisânî 1324(3 Aralık 1908), sy. 13, s. 7-8.

imparatorunun izniyle Kafkasya'da vatan evlatları ve yetimler için kurulduğu belirtilmiştir. Yardımsever kişilerin bağışlarıyla 80 talebenin burada ders gördüğü ifade edilmiştir. Fakat mektep için özel bir mekân konusunda sıkıntılarının olduğu ve bunun için de yardım talebinde bulunulmuştur. Prens Erfâüddevle ise bu mektuba cevabında, Tiflis'te bu tarz bir girişim adına sevindiğini ve bu işte emeği olanları kutladığını dile getirmiştir. Kendisinin de Tiflis'te görevi sırasında önemli kazanımlarının olduğunu ve burayı ikinci bir vatanı olarak gördüğünü belirtmiştir. Mektebin inşâsı için bin manat yardımda bulunmuş, gerekli işlemlerin düzgün bir şekilde yapılabilmesi için Tiflis'teki tanıdıklarıyla haberleştiğini ifade etmiştir. *Şems* gazetesi de nükteli bir şekilde İstanbul'daki Debistân-ı İranîyân için yardım arzusunu dile getirmiştir.¹³²

Prens Erfâüddevle Meclis-i Mebûsan'ın açılışı üzerine bir tebrik kasidesi yazmıştır. Bu kaside Meclis-i Mebûsan Zabıt Ceridesi'nde yer almıştır.¹³³

"İran Sefiri Kebiri Prens Erfâüddevle'den mevrut ve kendisine gösterilen yakın alaka, samimiyet ve teveccühata mukabele olarak tarafından nazmolunan tebrikâtı nâtik kasidenin yadigar olarak Meclise takdim edildiğine dair telgrafı ve kasidenin tercümesi.

REİS - Telgraf okunacaktır.

Meclis-i Mebûsan Riyasetine İran Sefiri Kebiri tarafından kasidei tebrikiye ile gönderilen berveçhi zir tezkireyi oku.

Meclisi Mebûsan Riyaseti Celilesine

Dersâdete vürudumdan beri hemîşe mazhariyetiyle müftehir ve mübâhir olduğum kavmi necibi Osmânî'nin teveccühâtı hasebiyle Meclisi Mebûsanın resm-i iftihatı rüz-i şerafet efrozunda tebrikâtı hâvi tarafı senâverîden nazmolunan kasidei nâcizânenin bir nüshası berâyı yadigar Meclisi Âlilerine takdim kılındığından, lütfen kabul buyurulması iltiması babında emir irade Efendim Hazretlerindir.

Sefiri Kebîr Erfauddevle

UMUM - Teşekkür olunur.

REİS - Kendileri müzeyyen bir tezkere yaptırmışlar da göndermişler, Riyaset odasında duruyor. Henüz bir yere asılmadı. Teşekkürnâme yazılması münasiptir.

ARTİSTİDİ PAŞA(İzmir) - Tercümesini okusalar da nota geçse.

İSMAİL HAKKI BEY(Amasya) - Gazeteye yazılsın, gazeteye verilsin efendim, Meclisi Mebûsanın resmî iftihatında nazmolunan farisiyülibare kaside-i tebrikiyenin tercümesidir: O zamân-ı sa'd-iktiranda ki âsârı mes'adet yavaş yavaş Şarklılar arasında zâhir olmaya başladı, teyîd-i Rabbâniyle Şarklıların fikrini hürriyet, müsavvat, adalet tenvir etti. Bilcümle hürriyet-perverânı memâlik, cimsü kayda ehemmiyet vermeyerek, ebnâyı mev'ini tahlise

¹³² A.g.g., 16 Zilkâde 1326-28 Teşrînisânî 1324(10 Aralık 1908), sy. 14, s. 8-9.

¹³³ A.g.g., 23 Zilkâde 1326-5 Kânunuevvel 1324(17 Aralık 1908), sy. 15, s. 8.

koyuldular. Şarkıyyun'un zâlam-ı hürriyeti zamanında ansızın Osmanlıların subhu tâlii küşâyış buldu. 1326 tarihinde Darüssâde yeni bir şerefle nâil-i mezîd-i Saâdet oldu. Cümâdel ahirenin 26 ncı günü şehr-i mezkûr tezyin edilerek herkes bayram etti. Mefhar-ı mülûk-i Osmânîyan Sultân-ül-berri velbahı Abdulhamit bin Abdülmecit, Meclisi Mebûsanın ta'tilinden 32 sene sonra yeniden küşadını Sait Paşa'ya ferman buyurdu. Bâdehû emrin ikmâli Kâmil Paşa'ya tefviz edildi. Kâmil Paşanın sa'yü gayretiyle Zilka'denin 23 ncü Perşembe günü eşrefi sâati resmî iftitahtakarrur edince, Âyan, Vükelâ, Süfera, Meclis-i Cedidi Mebûsâna davet olundular ki gerdüne-i âzâmet nümûn-i Mevkibi Şahaneyi Daire Mebûsana isal etti. Tarafı Şahaneden Meclisi Umuminin küşadını yüz pâre top Osmanlılara tebşîr eyledi. Bu içtimaı umumî esnasında husule gelen ferah ve sürûrun şerh ve izahı gayri kabildir. Bakayı Devleti Sultan için "çok yaşa!" duası melei âlâya isal edildi. Padişah, Hürriyeti îtâ ve iade ile milleti kendine ez-dilücan bende kıldı. (Daniş), müstağrak-ı şâdî olan cemiyetin mihverî olduğu zamana da idi ki bu kıtayı keşidei silki sutûr etti."¹³⁴

Bu tebrik kasidesinin gerekli makamlara ulaşması sonrasında Prens Erfâüddevle'ye Sultan II. Abdülhamid'in Başkâtibi Ali Cevad Bey tarafından bir mektup vasıtasıyla yanıt verilmiştir. Mektupta, meclisin açılışı namına yazılan kasidenin belâgat yönünden güçlü olduğu vurgulanmış ve Sultan'ın da kasideyi pek beğendiği dile getirilmiştir. Kasideye bir başka yanıt da Sâbık Sadrâzam Said Paşa tarafından mektup şeklinde verilmiştir. Mektupta, kasidenin üslubuna, etkileyciliğine övgüler dile getirilmiştir. Osmanlı ve İran arasındaki önemli alakaya değinilmiştir. Ayrıca Meclis-i Mebûsan'ın önemine dikkat çekmiş ve bu tür bir mevzûda beliğ bir kasideyle ilgi gösterdiği için teşekkürlerini iletmiştir.¹³⁵ Prens Erfâüddevle'nin yazdığı kaside ve kasideyi takdimi Meclis-i Mebûsan'ın 24. Oturumu'nda okunmuştur. Buna ilişkin kayıtlar Zabıtlar Ceridesi'nde yer almış olduğu gibi gazetede de yer almıştır. Takdim, Farsça'ya tercüme edilerek yayımlanmış, Rızâ Dâniş olarak imzalandığı görülmüştür. Ayrıca Meclis Başkanı Ahmed Rızâ da kasideye bir cevap yazmıştır. Bu cevapta, kaside dolayısıyla herkesin memnun kaldığını belirtmiş, bunun üzerine zât-ı âlîlerine teşekkür edilmesi kararı alındığını beyân etmiş ve bu sebeple de Meclis adına teşekkürlerini sunduğunu ifade etmiştir.¹³⁶

¹³⁴ *Meclis-i Mebusan Zabıt Ceridesi*, Devre 1, Cilt 1, İçtima 1, 26 Kânunusani 1324 (8 Şubat 1909) s. 493-494.

¹³⁵ *A.g.g.*, 1 Zilhicce 1326-12 Kânunuevvel 1324(24 Aralık 1908), sy. 16, s. 9-10.

¹³⁶ *A.g.g.*, 4 Safer 1327-12 Şubat 1324(25 Şubat 1909), sy. 25, s. 5-6.

İran Genel Konsolosluğu tarafından yayımlanan ilanda, sansüre tâbi olarak toplatılan kitap ve vesairenin geri alınmasına dair duyuru yapılmıştır. Bunun için de çağrıda bulunulmuş, gerekli belgenin buradan edinilerek belirtilen süre içerisinde Maarif Vezâreti'ne gidilmesi gerektiği vurgulanmıştır. Diğer bir ilanda ise İran tebaasından olan kitapçılar ve maatbaacılar tarafından Genel Konsolosluğa bırakılan kitap ve vesairenin kısa süre içerisinde buradan alınması istenmiştir. Aksi takdirde de bu haklarından mahrûm kalacaklarını bildirmiştir. Gazete ise, tarafsızca bu ilanı yayımladığını, buna dair fikirlerini daha sonra yazacağını belirtmiştir.¹³⁷

29. sayının ilk sayfalarında İran Hariciye Vezâreti, İran Sefâreti, Encümen-i Saâdet ve Necef arasında telgraflaşmalar ve yazışmalar yer almıştır. Bu telgraflaşmalarda ve yazışmalarda Sefâret önemli bir rol üstlenmiş, İran'daki barış ve huzur ortamı için İran Hariciye Nezâreti'ne barış çağrısı yapmış ve müzâkere isteğinde bulunmuştur. Meşrutiyet yanlısı olan Encümen-i Saâdet ve Atabat-ı Aliyat ulemâsı da, özgürlüklerin sağlanması, meclisin yeniden açılması, anayasanın tekrardan yürürlüğe girmesine dair talepleri mektuplarının genel bahsi olmuştur. Prens Erfâüddevle, Encümen-i Saâdet-i İranîyan ile olan yazışmasında, İran Hariciye Vezâreti ile gerçekleştirdiği telgraflaşmaya değinmiş ve Encümen ile barış ortamının sağlanması yönünde görüşme isteğini dile getirmiştir. Encümen-i Saâdet-i İranîyan bu telgrafa cevap olarak, Necef'i işaret etmiş ve onların da söz hakkının olduğunu belirtmiştir. Bunun üzerine Prens Erfâüddevle, Necef ile gerçekleştirdiği yazışmada, İran Hariciye Vezâreti ile olan telgraflaşmasında İran'daki vahşet ve yabancı devletlerin İran'ın bağımsızlığına müdahalesi konusunda tehlikelere dair uyarılarını dile getirdiğini bildirmiştir. Gelen cevabı da her zaman olduğu gibi Encümen'e iletildiğini belirtmiştir. Bunun neticesinde de kendisi için uygun görülen vazifeler için hazır olduğunu dile getirmiştir. Necef'ten gelen cevapta ise meclisin açılması, kânûn-i esâsinin yürürlüğe girmesi ve zulüme bir nihayet verilmesi sonrasında barış ortamının sağlanacağı ifade edilmiş ve Prens Erfâüddevle'den bu yönde çabalarının olması istenmiştir.¹³⁸

¹³⁷ A.g.g., 8 Zilhicce 1326-19 Kânunuevvel 1324(31 Aralık 1908) sy. 17, s. 8.

¹³⁸ A.g.g., 3 Rebülevvel 1327-12 Mart 1325(25 Mart 1909), sy. 29, s. 1-2-3.

Samsun ahâlisinin bazı şikayetleri üzerine Encümen tarafından Prens Erfâüddevle'ye bir arîzanâme yazılmıştır. Bu şikayetlerin sebebine dair bir mektup da arîzanâmenin ardından yayımlanmıştır. Arîzanâmenin genel içeriğini de konsolosluk işlerinde gerçekleşen sorunlar ve bunlara karşı çözüm istekleri oluşturmuştur.¹³⁹

Prens Erfâüddevle, V. Mehmed Reşad'ın tahta geçmesi üzerine tebrik mâhiyetiyle Sultan'a bir kîtâ yazmış ve takdîm etmiştir.

"Bin üç yüz yirmiden yedi sene sonra,
Övgüye şayan Sultan Mehmed Hâmis,
9. Ay Rebîülsânî Çarşamba günü geldiğinde,
Padişahlık tahtına kutlu bir şekilde cülûs etti. "

Bu şiirin gerekli yerlere ulaşması sonrasında ise Sultan'ın Başkâtibi Halit Ziya (Uşaklıgil) Bey, Prens Erfâüddevle'ye bir mektup yazmıştır. Bu mektupta, Sultan'ın cülûsu üzerine, böyle anlamlı ve önemli bir hadise dolayısıyla yazılmış olan bir şiir için Prens Erfâüddevle'ye teşekkürlerini dile getirmiştir. Sultan'ın da yazılan kîtâyı oldukça iyi karşıladığını, bundan son derece memnun kaldığını belirtmiştir.¹⁴⁰

Muzafferî Hastanesi Hayır Encümeni, Prens Erfâüddevle'ye bir mektup yazmıştır. Bu mektupta müessesenin önemine ve gösterilen çabalara değinilmiştir. Encümen üyeleri, müessesenin istikbâli mâhiyetinde Prens Erfâüddevle'ye çağrıda bulunmuş ve onun encümenin riyaseti görevini üstlenmesini istemiştir.¹⁴¹

İstanbul İran Sefâreti'nde, Prens Erfâüddevle tarafından Mıdır Hıdivi Abbas Hilmi Paşa şerefine bir davet düzenlenmiştir. Davet, misafirler ve Hıdiv'e eşlik edenlerce katılım sağlanarak gerçekleştirilmiştir. Ayrıca Prens Erfâüddevle, Muzafferî Hastanesi'ni ziyaret etmiştir. Buradaki hastalarla birer birer görüşmüş ve onlara hediyeler vermiştir.¹⁴² Gazetenin 48. sayısında, ilk senesinin son sayısında, ilk sayfadan Prens Erfâüddevle'nin portre fotoğrafına yer verilmiştir.¹⁴³ Bu sayıda genel bahis meşrutiyet anlamında kazanımlara dair haberler, makaleler ve Muhammed Ali Şah Kaçar'ın yerine Ahmed Şah Kaçar'ın geçmesi olmuştur. Prens Erfâüddevle'nin de

¹³⁹ A.g.g., 10 Rebülevvel 1327-19 Nisan 1325(1 Nisan 1909), sy. 30, s. 9-10.

¹⁴⁰ A.g.g., 23 Rebülâhîr 1327-30 Nisan 1325(13 Mayıs 1909), sy. 35-36, s. 12.

¹⁴¹ A.g.g., 7 Cemâziyelevvel 1327-14 Mayıs 1325(27 Mayıs 1909), sy. 38, s. 6.

¹⁴² A.g.g., 28 Cemâziyelevvel 1327-4 Haziran 1325(17 Haziran 1909), sy. 41, s. 13-14.

¹⁴³ A.g.g., 19 Recep 1327-23 Temmuz 1325(5 Ağustos 1909), sy. 48, s. 1.

bu kazanımlara dair etkin rolü olmuş, tahta geçen yeni Şah tarafından görevini sürdürmesine karar verildiği gazeteden duyurulmuştur.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

İSTANBUL'DA SİYASİ HAYAT

3.1. Meclis-i Mebûsan ve Meclis-i Âyan

Tarih 3 Mart 1908'i gösterdiğinde, Britanya kendisinin de dâhil olduğu Düvel-i Muazzama'ya bir genelge sevk etmiştir. Bu genelge ile Makedonya'nın tek bir vali tarafından idare edilmesini ve buradaki Osmanlı askerlerinin sayısının düşürülmesini talep etmiştir. İttihat ve Terakkî Cemiyeti ise Makedonya'nın elden çıkması anlamına gelen bu genelgeye karşılık Manastır'daki merkezinden Rusya haricindeki sefârethanelere bir bildiri yollamıştır. Bu bildiri de cemiyetin tarafında olunmasını istemiş ve müstebit yönetimin nihayete erdirileceğini ifade etmiştir. Sultan II. Abdülhamid her ne kadar bu girişimi engellemek istese de bunda başarılı olamamıştır. Manastır'da 400 kişilik askerlerden ve sivillerden oluşan grup dağa çıkmış, bu grup içerisinde Niyazi Bey, Belediye Reisi ve Polis Müdürü de yer almıştır. Grubun bu girişimini sonlandırmak isteyen Şemsi Paşa katledilmiştir. Firzovik'teki Arnavutlar ikna edilmiş ve Sultan II. Abdülhamid'e meşrutiyetin tekrardan ilan edilmesi talebini içeren telgraf çektirilmiştir. 23 Temmuz 1908 tarihinde de Rumeli'nin merkezi yerlerinden II. Meşrutiyet'in ilan edildiğini bildiren 67 tane telgraf Bâb-ı Âlî'ye çekilmiştir. Sultan II. Abdülhamid durum karşısında

elinden bir şey gelmeyeceğini farketmiş ve bir gün sonra gazetelerde meclis seçimlerinin gerçekleştirileceği bildirisi yayımlanmıştır.¹⁴⁴

XIX. yüzyıl sonlarında, Avrupa'nın tesirindeki Osmanlı'da toplumsal reformları savunan ve değişim-dönüşüm gerçekleştirmek isteyen genç mektepli talebeler Jön Türkler olarak ortaya çıkmışlardır. Jön Türkler tarafından oluşturulan İttihat ve Terakkî Cemiyeti'nin kurulması ise 1889 yılında Askerî Tıbbîye'de gerçekleşmiş, kuruluşundaki adı ise İttihad-ı Osmânî olarak belirlenmiştir. İttihat ve Terakkî Cemiyeti, daha çok pozitivism ve Türkçülük fikirlerini ülkü edinmiştir. Daha sonraları da partileşmeye önem vermeye başlamış ve askerî teşkilatlanmayı ön plana çıkarmıştır. II. Meşrutiyet Dönemi'nden kısa bir müddet sonra parti olarak da hayata geçirilmiştir.¹⁴⁵ Yine Jön Türkler'den olan Prens Sabahaddin ise Osmanlı'da liberal görüşün ve adem-i merkezîyetçiliğin savunucusu olmuştur. Ahrar Fırkası tarafından da görüşleri temsil edilmiştir. Bununla birlikte hem Prens Sabahaddin'in kendisi hem de kendi görüşleri etrafında meydana gelen Ahrar Fırkası ile merkezîyetçi ve millîyetçi görüşlerin cemiyetin efkârında önemli bir unsur olduğu İttihat ve Terakkî Cemiyeti arasında büyük çatışmalar yaşanmıştır.^{146 147}

Meşrutiyetin tekrardan ilan edilmesi sosyal yaşama büyük bir hareketlilik getirmiştir. Gazeteler sansür uygulamasına tâbi tutulmamışlardır. Her türden yayının yayımlanmasında büyük bir artış meydana gelmiştir. Kadın ve işçi hareketleri zuhur etmiştir. 17 Aralık 1908'de de Meclis-i Mebûsan açılmıştır. Seçimlerde, Avrupa'dan dönen Prens Sabahaddin'in taraftarlarınca kurulan Ahrar Fırkası büyük bir hezimet yaşamıştır. İttihat ve Terakkî Cemiyeti ise seçimlerden büyük bir zafer elde etmiştir. İttihat ve Terakkî'nin gayrimüslimler ile seçim mevzusunda uzlaşması zaferinde önemli bir etken olmuştur. Cemiyet'in Rumeli dışındaki örgütlenmelerinde olan

¹⁴⁴ Akşin, Sina, **Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi: 1789-1980**, Yenigün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş., İstanbul, cilt 1, 1997, s. 62.

¹⁴⁵ Mardin, Şerif, **Türk Modernleşmesi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1991, s. 98-102.

¹⁴⁶ **A.e.**, s. 294.

¹⁴⁷ Jön Türkler ile ilgili kapsamlı bir eser için bkz. Mardin, Şerif, **Jön Türkler'in Siyasî Fikirleri 1895-1908**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008.

zayıflığı sebebi ile de pek çok zahiren İttihat ve Terakkî yanlısı ve oportünist kimseler Meclis-i Mebûsan'a girmiştir.^{148 149}

Gazete, Meclis-i Mebûsan'ın açılışını önemle duyurmuştur. Bu duyuruda Meclis-i Mebûsan'ın açılışının bütün Müslümanlar için ve özellikle Osmanlılar için ehemmiyetli ve sevinçli bir gelişme olduğu şekliyle yer almıştır. Meclis-i Mebûsan'ın açılış töreninin gösterişli ve şanlı bir şekilde gerçekleştirildiği belirtilmiştir. Ayrıca Meclis-i Mebûsan'ın açılışı, tüm İslâm devletlerinin ve milletlerinin adına tebrik edilmiştir.¹⁵⁰ Açılış üzerine Prens Erfâüddevle bir kaside yazmıştır. Bu kasideye, tezin İstanbul İran Sefâreti ve Sefir-i Kebîr Prens Erfâüddevle başlığında yer verilmiştir.

Meclis'in açılışı üzerine, Muhammed Ali Şah Kaçar da Sultan II. Abdülhamid'e bir tebrik telgrafı göndermiştir. Bu telgrafta Şah, Meclis'in açılması bâbında elbette her nahiyeden bir tebrik telgrafı gönderilmiş olduğu ve bu sebeple tabii olarak kendisinin de aynı şekilde içtenlikle tebriklerini beyân ettiğini bildirmiştir. Sultan'ın ömrünün ve afiyetinin artması arzusunda bulunmuş ve bu yeni idare şekline memâlik-i şahane adına muvaffak ve sevindirici olmasını haktan temenni etmiştir. Cevap telgrafında, tebrik telgrafından dolayı memnun kaldığı belirtilmiş ve beyân edilen hüsn-i niyet sebebiyle teşekkür edilmiştir. Ayrıca Şah ve İran Milleti arasında saâdetin husulü için haktan temennilerde bulunulmuştur. *Şems* gazetesi ise yorumunda Şah'ın ikiyüzlülük yaptığına dair açıklamalara ve buna ilişkin bir de şiire yer vermiştir.¹⁵¹

Meclis-i Mebûsan'ın aldığı kararlar gazetede yayımlanmıştır. Belirtilene göre Meclis-i Mebûsan hafta boyunca toplanmış ve kararların alınması için çalışmıştır.

"Evvelen- Maarif İşleri Islahı: İstanbul başta olmak üzere vesayir Memâlik-i Osmânî'de talim ve tedris konusunda Avrupa mektep ve medreselerinin

¹⁴⁸ Akşin, a.g.e., s. 64-65.

¹⁴⁹ II. Meşrutiyet Dönemi'nde siyasal partilerle ilgili kapsamlı bir eser için bkz. Tunaya, Tarık Zafer, **Türkiye'de Siyasal Partiler (İkinci Meşrutiyet Dönemi 1908-1918)**, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul, Cilt 1, 1988.

¹⁵⁰ A.g.g., 23 Zilkâde 1324-5 Kânunuevvel 1326(17 Aralık 1908), sy. 15, s. 8.

¹⁵¹ A.g.g., 22 Zilhicce 1326-1 Kânunusânî 1324(14 Ocak 1909), sy. 19, s. 3-4.

programlarının uygulanması, vatan çocuklarını terbiye etmede iyi, birden fazla dil bilen muallimlerin ve müderrislerin tayin edilmesi.

Saniyen- Nafia Vezâreti düzenlemesi: Memâlik-i Osmânî'de şu ana kadar yapılan ve düzenlenen bütün yolların tamir edilmesi. Hendese ilminden ve matematikten anlayan güçlü setler yapmayı bilen mühendislerin Fırat ve Dicle nehirlerinin kenarlarına gönderilmesi ve bununla ziraatin ıslah edilmesi.

Salisen- Bağdat Demiryolu'nun tamamlanması ve bununla birlikte ticaretin ve ziraatin geliştirilmesi.

Rabien- Dâhiliye Vezâreti İşlerine tebligatla Memâlik-i Osmânî'nin güneyi için emniyetin artırılmasının sağlanması.

Hamisen- Bütçenin yetersizliği: Maliye Vezâreti'nden bütçeye ikmal talep edilmesi.

Sadisen- Askerî düzenleme: Düşük rütbeli subayların fazlaştırılması, rütbeli subayların ve kumandanların sayısının azaltılması.

Sabien- Haksız rütbe elde eden kimselerin tasfiye-i rütbe-i askerîye bâbında hak ettikleri rütbelere tayin edilmesi.

Saminen- Yemen'de yaşanan karışıklıkların sebebinin adaletsizlikten kaynaklandığının belirlenmesi, şeriat ve kanunun icrası ile bu karışıklıkların bir son verilmesi.

Dokuzuncu- Memâlik-i Osmânî'nin haritasının tanzimi ve civar devletlerin hudut konusunda şikayetlerinin ve itirazlarının engellenmesi.

Onuncu- Eski savaş ve ticaret gemilerinin satılması, yeni gemilerin satın alınması.

On birinci- İstanbul şehrinin tezyini ve tanzimi.

On ikinci- Memâlik-i Osmânî'de aralarında husumet bulunan civar kabile ve aşiretlerin yerel idarelerce barıştırılması.

On üçüncü- Çarşıda ve pazarda huzursuzluk çıkartan kimselerin kanun düzenlenmek suretiyle engellenmesi.

On dördüncü- Serseri ve işsizlerden İstanbul'a gelip hırsızlıkla meşgul olanlarına kanun yoluyla müdahale edilmesi veya Avrupa kanunlarında yer aldığı şekilde ülkelerine gönderilmesi.

On beşinci- Dost ülkelere saygı gösterilmesi ve hukuklarına riayet edilmesi."¹⁵²

Kararların alındığı haftanın Cuma gününde Meclis-i Mebûsan tatil olmuştur. Ertesi gün ise Meclis-i Mebûsan mensubu ve Adlîye Vezîri Refik Bey'in vefat etmesi hasebiyle Meclis-i Mebûsan'ın mensupları cenaze merasimine katılmış ve Meclis-i Mebûsan'ın toplanması gerçekleşmemiştir. Ayrıca gazete Meclis-i Mebûsan'ın kararlarını düzenli olarak yayınlayacağını ifade etmiş, İran'ın evlatlarının bundan istifade etmelerini amaçlamıştır.¹⁵³ Meclis'in açılması ile imparatorluğu ilgilendiren birçok konuda düzenlemelere gidilmesi yönünde kararların alındığı görülmüştür. Kapsamlı bir şekilde tasarlanan bu maddeler, imparatorluk dâhilinde ve haricinde

¹⁵² A.g.g., 18 Safer 1327-27 Şubat 1324(11 Mart 1909), sy. 27, s. 1-2.

¹⁵³ A.g.g., 18 Safer 1327-27 Şubat 1324(11 Mart 1909), sy. 27, s. 2-3.

gerekli görülen düzenlemeleri içermiştir. Meclis-i Mebûsan'ın açılması ve düzgün bir şekilde işlevini sürdürmesi olumlu bir gelişme olarak yer almıştır.

Meclis-i Mebûsan-i Osmânî başlığı altında Meclis kararlarına yer verilmiştir.

"Meclis özel bir oturumda toplandı ve Encümenler¹⁵⁴ kanun maddeleri üzerinde çalıştı. Özel bir komisyon tarafından yapılan tetkikat neticesinde mükemmel ve mazbut bir Serseri Nizâmnâmesi hazırlandı.

İlk madde çalışmaya elverişli kişilerden dilencilik yapanlar olursa onların da serserilerden sayılacağı.

İkinci madde, gerekirse darp cezasına mahkum edilebilecekler, bu hükmün icrâsı sırasında müdde-i umûmî ve tabip olması gerekecek.

Defter-i Hakani ve Evkâf'ın tetkikinde vazîfelendirilen Encümen, İstanbul'daki camilerde ve mescitlerde şimdiye kadar kayyım, müezzin, hademe oranının az çok müşterek olduğunu bildirdi. Gelen dilekçeler tetkik edildi ve Evkâf memurlarından Edhem Efendi de bu konuda istîzâh istedi. Müzakerelerin sonucunda cami ve mescitlerden cemaati fazla olana gerekli eşyanın temin edilmesi ve burlardaki müstahdemlerin maaşlarının arttırılması kararlaştırıldı.

Devlet-i Âlîye-i Osmânîye tarafından her yıl geleneksel olarak Mekke'ye surre alayı gönderilir. Meclis-i Mebûsan'ndan bir kişi bu mukaddes memuriyeti ehli erbâbına vermek maksadıyla bir rapor hazırladı. Okunan ve tetkik edilen bu rapor neticesinde, bu konuya dair bir lâyiha'nın düzenlenmesi kararı alındı.

Medâris-i İlmîye'nin düzenlenmesi ve derslerin tertip edilmesi hususundaki lâyiha tetkik edildi ve bâb-ı meşihatpenahiye havale edilerek karara bağlandı.

Bahriye Encümeni toplandı ve seçim yaptı. Mezkûr komisyonun riyasetine Amasya Mebûsu İsmail, Mazbata Kâtip Memuru Trabzon Mebûsu Mahmud Mazhar ve Zabıt Kâtibi olarak da Yemen Mebûsu Tahir Recep adında zevât seçildi. Seçimlerin nihayetinde Bahriye Kuvvetleri ile alakalı olan bir lâyiha'nın mâliyeti, milletin üzerine yük olacağı sebebiyle müzakereler neticesinde kabul edilmedi.

Mâden ve Orman Encümeni bir çok husustaki tasarıları tetkik etti. Buna göre bu tasarıların ait oldukları Nezâret'ten uygunluğunu görmek bâbında îzâhât istenmesi kararı alındı.

Meclis üyelerinin bütünüyle katılım sağladığı oturumda, dinî medreselerin ilim talebeleri imtihanı hakkında Hayır ve İlim Encümeni tarafından düzenlenen lâyiha okundu. Bundan önce, istibdat memurları devrinde talebelerin imtihanı ve imtihan kağıdına karşı keyfi bir şekilde hareket edildiği, devletin ve talebelerin hukuku bu kişiler yüzünden zâyî olduğu, bundan sonra ilim talebeleri tembel veya çalışkan herkes imtihan olmadan geçemeyeceği ayrıca devletin askerler karşısında talebelere fırsat vereceği ve şikayetlerini dinleyeceği belirtildi. Talebelerin 1325 Rûmî Osmanlı yılından itibaren adaletli ve tarafsız bir şekilde imtihan edilmesi kararı alındı. Münâkaşaların neticesinde mazbatanın içeriği oyçokluğu ile kabul edildi ve Harbîye Nezâreti'ne havâlesi uygun görüldü.¹⁵⁵

¹⁵⁴ Encümen burada komisyon anlamında kullanılmıştır.

¹⁵⁵ A.g.g., 25 Safer 1327-5 Mart 1325(18 Mart 1909), sy. 28, s. 6-7.

Gazetede yer alan haberden Meclis'te oluşturulan komisyonların yoğun faaliyetlerinin olduğu gözlemlenmiştir. Komisyonlar imparatorluk dâhilinde tespit edilen sorunlara dair açıklamalar getirmişler ve bu sorunların giderilmesine dair önemli kararlar almışlardır.

"Borçlanma durumu da müzâkere edildi. Nail Bey söz hakkı aldı ve konuya dair ifadelerine yer verdi. Nail Bey'den sonra Rızâ Nur Bey hitap için kürsüye çıktı. Borçlanmanın ödenmesi konusuna dair açıklamalarda bulunup teklif verdi. Rızâ Bey kürsünden indikten sonra Kayseri Mebûsu kürsüye çıktı. Rızâ Nur Bey'in görüşünü desteklediğini bildirdi ve borçlanmanın Anadolu ahâlisinden tahsil edildiği ve diğer yerlerden de tahsil edilmesi gerektiğini belirtti. Ağlamaklı bir şekilde birer birer Anadolu ahâlisinin fakirlik ve ihtiyaç hâlini beyân etti. Bunun üzerine bütün Meclis onu alkışlamaya başladı ve gayreti dolayısıyla takdirleri topladı.

Yeni Sadrâzâm Hüseyin Hilmi Paşa, Mâbeyn-i Hümâyûn Başkâtibi Cevad Bey ile Meclis'e geldi. Padişah'ın Meclis toplantılarını uzatan ve Haziran ayı sonuna kadar bu toplantıların devam edeceğini belirten nutkunu okudu. Hümâyûn'un saygın bir üslupla gayet etkili olan nutkunda, Meclis takdir edildi. Mebûslar ve Meclis-i Âyan'ın üyeleri ve başkanları Hümâyûn'un nutku dolayısıyla memnun kaldı. Bundan dolayı da teşekkürleri Başkâtip vasıtasıyla Padişah'a ilettiler.

İki gün boyunca Meclis-i Mebûsan'ın Encümenleri toplandı ve kararlar aldı.

İlmîye Encümeni, ilmîye işlerinin ıslahı ve ulemâ, fukahâ, müftüler, kadılar ve müderrislerin maaşları konusunda müzakerelerde bulundu. Gerekli mazbatayı düzenledi ve karar verilmesi üzerine Genel Meclis'e havale etti. Bir mebûs tarafından, Adlîye Komisyonu'na sunulan katillerin idamı konusundaki rapor müzâkere edildi ve kararın bir sonraki oturumda kesinleştirilmesi kararlaştırıldı. Arzuhâl Encümen, Defter-i Hakani ve Evkâf da bir çok konuda tetkik yaptı.

Dâhiliye Encümeni, Anadolu'nun bir çok vilayetinde Hükûmet nezdince Dâhiliye İşleri'nin ıslahı ve tebaanın güvenliğinin sağlanması için gönderilen İslah Heyeti hakkında müzâkere etti. Posta ve telgraf ücretlerinin düşürülmesi konusundaki rapor tetkik ve mütalaa edildi. Nâfia Komisyonu'nca Karadeniz sahillerinde iskele ve limanların oluşturulmasına bununla da ticarî işlerin gelişmesi, esnaf ve tüccarın bundan olumlu yönde faydalanması adına karar verildi. Rihtim'da çalışan hamalların şikâyetlerinin çözümü hakkında kararlar alındı.

Meclis-i Mebûsan'ın müzâkere ettiği diğer maddeler ise şu şekilde oldu.

Nâfia İşleri

Elektrikli tramvay ve Bursa vilayeti hakkında.

Bağdat- Karayolu

Ankara- Demiryolu

Bingazi- Sahil liman

Erikli- Kömür madeni

Harbîye İşleri

Dersim Eşkîyaları hakkında.

-Batı Trablus'a telgraf hattı. (Afrika)

-Kutsal Hicaz hattının emniyeti ve asayîşi

-Hicaz'da bulunan Ayn-ı Zübeyde'ye yardımlar

-İktisadî ve mâlî işler

-Kütahya'daki halı dokuma işçilerinin levâzımı

-Mâliye Nâzırı Ziya Paşa'nın istifası üzerine azledilme maaşı
-Mâliye Hazinesi tarafından tesviye edilen kaynaklar
-Sâbık Sadrâzâm Ferid Paşa'nın Hükûmet'e ait olan evi
- Sâbık Mâbeyn Başkâtibi Cevad Bey'e bahşedilen Evkâf'a ait arâzi-i emîrîye
Adliye İşleri
Dava müvekkillerinin inhisârı
Şeyhülislâm tarafından şerî konuda îzâhât vermek için memur edilen Hasan Efendi'nin katıldığı oturumda Nâfia Nâzırı Muâvini Hulusi Bey ve Şehremini Zebur Bey de bulundu. Nâfia ile ilgili Payitaht'ın tezyîni konusunda gerekli maddeler îzâhât edilerek görüşüldü."¹⁵⁶

Gazete, Meclis'in açılması itibariyle düzenli olarak Meclis-i Mebûsan'da alınan kararlara dair haberler yayımlamıştır. Meclis-i Mebûsan'ın kararları muntazam olarak takip edilmiş, okuyuculara duyurulmuştur. Bu kararlardan yola çıkılarak Meclis-i Mebûsan'ın işlerliğini tam anlamıyla yerine getirdiği, aldığı yapıcı kararlar ile imparatorluğun terakkîsine ehemmiyet gösterdiği yargısına varılmıştır.

Meclis-i Mebûsan ve Meclis-i Âyan'da alınan kararlar gazetede yayımlanmıştır. Buna göre:

"Dâhiliye Encümeni, Bingazi Mebûsu Ömer Mansur Paşa'nın Derne ve Sallum arasındaki telgraf hattının uzatılması konusundaki raporunu tetkik etti ve Komisyon ile Telgraf ve Posta Nezâreti Muâvini Mehmed Emin Efendi arasında bu konuda görüşme gerçekleşti. Anadolu'ya gönderilen İslah Heyeti hakkındaki tâlîmâtın maddeleri de tetkik edildi.
Nâfia Encümeni tarafından el-Cezîre'deki arâziye dair sunulan proje ve evrak Nureddin Bey, İsmail Hakkı Bey ve Ömer Sevfî Bey tarafından birer birer tetkik ve mütalaa edildi.
Evkâf Encümeni ve Defter-i Hakani, Defter-i Hakani'nin düzenlemesine dair Bursa Mebûsu Mehmed Tahir Bey tarafından verilen 14 sayfalık lâyiha mütalaa edildi. Defter-i Hakani'ye dair olan kanun ve düzenlemelerin müzakere edilmesi için adı geçen nezârete celp edilip müzâkere edilmesi kararlaştırıldı.
Edhem Bey'in celp edilerek Sultan Abdülhamid zamanında Haremeyn Evkâfı'na bağışlanan Amasya ve Erikli'deki kömür mâdeni ile ilgili evrakla gerekli îzâhâtı yapması kararlaştırıldı.
Hicaz Demiryolu Encümeni- Mezkûr demiryolunun komisyonundaki memur Cevad Paşa'nın celbi ve gerekli konuda îzâhât yapması ve buranın idâresindeki bütçenin tetkik ve tanzîm edilmesi ve buranın inşâ edilmesi kararlaştırıldı.
Tutukluları Bağışlama Encümeni - Priştine Mebûsu Hasan Bey'in lâyihası. Bu lâyihada eski dönemin müstebitleri hakkında tahkîkât ve tetkikât yapılması için bir adliye hakimi talep edildi. Mebûsun mütalaa ve görüşü kabul edildi fakat henüz kesin bir karar verilmedi.

¹⁵⁶ A.g.g., 25 Safer 1327-5 Mart 1325(18 Mart 1909), sy. 28, s. 7-8.

Matbûât Encümeni- Matbûât Nizâmnâmesi dikkatlice mütalaa ve tetkik edildi. Bu tetkike memur, Ebuzziya Tefvik Bey açıklamalar yaptı. Buna göre maddelerden birkaçı kabul edildi, bazıları çıkarıldı mâkûl olmak şartıyla karara bağlandı.

Âyanlar Heyeti.

Aynı zamanda Âyanlar Heyeti de toplandı ve devlete, mülke faydalı kararlar aldı."¹⁵⁷

Meclis-i Mebûsan ve Meclis-i Âyan'ın devam eden çalışmaları ve kararları gazeteye yansımıştır. Gerekli görülen alanlardaki düzenlemelerin gerçekleştirilmesine yönelik kararların alındığı görülmüştür. İmparatorluk dâhilinde belirli meselelerin çözümüne yönelik adımların atıldığı anlaşılmıştır. Haberdan yola çıkılarak Meşrutiyet'in askıda kaldığı dönemin bertaraf edilmeye çalışıldığı yargısına varılmıştır. Meclis-i Mebûsan'da ve Meclis-i Âyan'da alınan kararlar ile II. Meşrutiyet ilan edilmeden önce imparatorluk tebaasının karşılaştığı baskıcı ortamın izlerinin geride bırakılmaya çalışıldığı da düşünülmüştür.

Meclis kararları.

"Meclis'in genel oturumu gerçekleşti. Başlangıçta müzâkereler çekişmeli oldu. Konu da dikkat çekiciydi. Levent Herald gibi bazı Yunan gazeteleri haddini aşmış ve meşrutiyet ricâli ve Osmanlı Devleti askerlerine yamyam gibi uygunsuz sözler sarf etmişti. Osmanlı Devleti tebaasında bulunan ve Müslümanlar ile uyum içerisinde yaşayan Hristiyanlar'ın arasının açılmasına sebep olmuş, Osmanlı'nın temeline kişisel garazlar sebebiyle nifak tohumları ekilmişti. Bunun üzerine de bu tür tahrik edici ve fesat makaleleri kaleme alan yazarlara karşı önlem alınması adına Sadrâzam'a bir istidânâme sunuldu. Sadrâzam da bu arzuhâli Meclis-i Mebûsan'a gönderdi. Bu konu Sadrâzam'ın da dikkatini çekmişti. Bunun üzerine çoğunluğun görüş birliğiyle Sadrâzam'ın mütalânâmesini de içeren bahsi geçen evrak okundu ve karara varıldı. Müzâkereler uzunca bir süre devam etti, herkes kendi görüşünü beyân etti ve ilk celse bitti.

İkinci Celse- Emlak-i Emiriye'den veya Mebaliğ-i Hızane'den satılan evler ve yalılar istibdat döneminde sultan tarafından bazı kimselere bahşedilmiştir. Bu bahsi geçen evler ve yalıların kıymetinin de 150 bin lira olduğundan bahsedilmiştir.

Bütçe Komisyonu- Mebûslar, Sultan'ın şu anda 50.000 lira olan tahsisatının 25.000 lirasının tenzil edilmesine karar verdi."¹⁵⁸

"Meclis-i Mebûsan'da Mahlû Hakan Abdülhamid'e aylık bin lira maaş bağlanmasına karar verilmiştir."¹⁵⁹

"Meclis-i Mebûsan ve Meclis-i Ayân'da kabul ve tasdik edilen Serseri Nizâmnâmesi, İrade-i Seniyye'ye ulaşmıştır."¹⁶⁰

¹⁵⁷ A.g.g., 3 Rebûlevvel 1327-12 Mart 1325(25 Mart 1909), sy. 29, s. 7.

¹⁵⁸ A.g.g., 10 Rebûlevvel 1327-19 Mart 1325(1 Nisan 1909), sy. 30, s. 8-9.

¹⁵⁹ A.g.g., 7 Cemâziyelevvel 1327-14 Mayıs 1325(27 Mayıs 1909), sy. 38, s. 11.

¹⁶⁰ A.g.g., 23 Rebûlâhir 1327-30 Nisan 1325(13 Mayıs 1909), sy. 35-36, s. 13.

"Bir ay sonra sona erecek olan Meclis-i Mebûsan'ın birleşimleri görüşüne göre bazı teşebbüslerin akabinde uzatılacağı öngörülmüştür."¹⁶¹

"Meclis-i Mebûsan'da ve Meclis-i Âyan'da tetkik edilip uygun görülen İçtimaat-ı Umumiye Kanunu kabul edilmiş ve aynı şekilde İrade-i Seniye'den aynı sâdır olmuştu. Tatbik edilmesi için Dâhiliye Vezâreti'ne havâle edildi."¹⁶²

"Özel bir şekilde edinilen bilgiye göre, Meclis-i Âyan'da Matbûât Kanunu hakkında devam eden müzakereler, matbûât özgürlüğü lehindedir. Her ne kadar Matbûât Kanunu tamamiyle özgür olmasa bile Meclis-i Mebûsan'ın kararlaştırdığı maddeler kabul edilmemiş, bütünüyle hafifletilmiş bir şekilde kararlaştırılacaktır.

Güvenilir bir kaynaktan edinilen habere göre Meclis-i Mebûsan'da rütbelerin ilgası konusundaki layiha düzenlenmiş ve şimdiye kadar bin dört yüz üye imza atmıştır.

Meclis-i Âyan'ın toplanma süresi bitmeye yakın olduğundan her gün saat üçte çalışmaya başlıyorlar ve şimdiye kadar Pazar günleri toplanmamıştır. Bu günlerde pazar günü de çalışıyorlar.

Meclis-i Mebûsan üyelerinden İsmail Bey, mürtecilik sebebiyle Avrupa'ya kaçmış, İtalya'ya gitmiş ve Osmanlı Sefâreti'ne iltica etmiştir.

"Meclis-i Mebûsan üyelerinden on sekiz kişi meclis anlaşması doğrultusunda İngiliz Parlementosu'nu ziyaret etmek amacıyla Paris yolu ile Londra'ya geldi."¹⁶³

İstanbul'da yayımlanan Levent Herald gazetesinin haberi Meclis-i Mebûsan'da yankı uyandırmış, heyecana sebebiyet vermiş ve kınamalarla sonuçlanmıştır. Mevzu ile alakalı olarak gerekli işlemlerin yapılması talep edilmiştir. Ayrıca gazetede, Meclis-i Mebûsan'da Sultan II. Abdülhamid ve yakınındaki devlet adamları aleyhinde alınan kararlar yer bulmuştur. Bundan yola çıkılarak henüz Sultan II. Abdülhamid'in hükümdarlığı sürerken ona karşı açık bir şekilde muhalefet gösterildiği yargısına varılmıştır.

¹⁶¹ A.g.g., 21 Cemâziyelevvel 1327-28 Mayıs 1325(10 Haziran 1909), sy. 40, s. 11.

¹⁶² A.g.g., 28 Cemâziyelevvel 1327-4 Haziran 1325(17 Haziran 1909), sy. 41, s. 14.

¹⁶³ A.g.g., 13 Cemâziyelâhîr 1327-18 Haziran 1325(1 Temmuz 1909), sy. 43, s. 8-9.

3.2. 31 Mart Vak'ası ve Hareket Ordusu'nun İstanbul'a Gelişi

31 Mart Vak'ası

Hasan Fehmî Bey'in öldürülmesi olayı gerçekleşmeden önce Sultan II. Abdülhamid'e ve Bâb-ı Âlî Hükûmeti'ne de eleştiriler getiren Serbestî ve İkdâm gazetelerince İstanbul, Aksaray'da bir konferans verilmiş ve burada İttihat ve Terakkî Cemiyeti'ne hakaretler edilmiştir. 31 Mart Vak'ası'nın gerçekleşmesinde etkili olan Hasan Fehmî Bey'in ölüm hadisesinin de İttihat ve Terakkî Cemiyeti tarafından gerçekleştirildiği düşünülmüştür. Prens Sabahaddin'in fikirleri çerçevesinde meydana gelen Ahrar Fırkası'nın İttihat ve Terakkî Cemiyeti ile arasındaki fikir ayrılığı bu olay ile birlikte en üst seviyeye ulaşarak bir çatışmaya dönüşmüştür.¹⁶⁴

Gazete 31 Mart Vak'ası nedeniyle geç yayımlanmıştır ve bu konuda özür dilemiştir.¹⁶⁵ Yayımlandığında ise ilk sayfada "İstanbul'un Yakın Zamandaki Önemli Olayları" başlığı atılmıştır.

"Serbestî gazetesinin Başyazarı Hasan Fehmî Bey, arkadaşı Şâkir Bey ile akşam vakti köprü¹⁶⁶ üzerinden geçerken ansızın bilinmeyen bir kişinin mermilerinin hedefi oldu, üç mermi ile oracıkta vefat etti. Arkadaşı Şâkir Bey de bir mermi ile yaralandı. Polis memurları yaralıyı araca bindirdi ve Polis Dâiresi'ne ulaştırdı. Hasan Fehmî Bey'in vefatı, İstanbul halkının çoğunluğunun etkilenmesine ve heyecanlanmasına sebep oldu. Merhûm, Ahrar Fırkası ile bağlantılı olan Serbestî gazetesinde, İttihat ve Terakkî Cemiyeti aleyhinde yazıyordu. Öldürülmesi İttihat ve Terakkî Cemiyeti ile ilişkilendirildi ve Serbestî vb. gazetelerde heyecanlı makaleler yazıldı. Diğer gün merhûmun cenazesi, son derece hürmet ile on binden fazla kişi ile beraber Serbestî gazetesi idâresinden alındı ve Padişah'ın irâdesiyle Sultan Mahmud Türbesi'nde hakka uğurlandı. Adlîye Heyeti ve Polis bu cinayet hakkında derin ve dikkatlice tetkikat ve tahkikat yaptı ama katili bulamadı ve ipucu bile ele geçiremedi. Bu

¹⁶⁴ Unat, Faik Reşit, **İkinci Meşrutiyetin İlanı ve Otuzbir Mart Hadisesi II. Abdülhamid'in son Mabeyn Katibi Ali Cevat Bey'in Fezlekesi**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1985, s. 46-47.

¹⁶⁵ **A.g.g.**, 2 Rebûlâhir 1327-8 Nisan 1325(22 Nisan 1909), sy. 32, s. 5.

¹⁶⁶ Bahsedilen köprü Galata köprüsüdür.

sebeple İttihat ve Terakkî Cemiyeti karşıtı genel efkâr ve heyecan devam etti. Bu tehlikeli durumun akabinde şehrin bütün ahâlisi endişeye kapıldı."¹⁶⁷

Şems gazetesinde yer alan bu haberde Serbestî gazetesinin Ahrar fırkasıyla olan yakın ilişkisinden bahsedilmiş ve Hasan Fehmî'nin de bu gazetede İttihat ve Terakkî Cemiyeti karşıtı makaleler kaleme aldığı ifade edilmiştir. Bu nedenle de Hasan Fehmî'nin öldürülmesi olayının İttihat ve Terakkî Cemiyeti tarafından gerçekleştirildiğine inanıldığı belirtilmiş ve İttihat ve Terakkî Cemiyeti'ne karşı tahrik edici makalelerin yazıldığı ifadelerde yer almıştır. Hasan Fehmî'nin binlerce kişinin katılımıyla defnedilişi ise gerçekleşecek olan hadiselerin habercisi olmuştur.

Rûmî 31 Mart, Milâdî 13 Nisan'a gelindiğinde İstanbul'daki askerî birlikler ayaklanmıştır. Bu olay 31 Mart Vak'ası olarak da tarihe geçmiştir. Bu ayaklanma İstanbul'daki, II. Meşrutiyetin ilanı ile birlikte yerleşen yeni düzene karşı eski düzenin geri getirilmesini talep eden askerî birliklerin içerisindeki mürtecilerin öncülüğünde gerçekleştirilmiştir. İsyan eden bu askerler şeriatın ortadan kaldırıldığını öne sürmüşler ve şeriatın yeniden tesis edilmesini talep etmişlerdir. Gerçekte olan ise İttihad-ı Muhammedî Cemiyeti tarafından yoğun bir şekilde dinî propagandaya maruz kalan askerlerin isyan etmesi şeklinde olmuştur. Bununla da Sultan II. Abdülhamid'in iktidarının sağlamlaştırılıp korunması hedeflenmiştir.¹⁶⁸

"Salı günü(geçen ayın 22'si)¹⁶⁹ gece yarısını geçtiğinde, Osmanlı askerlerinin çoğu Ayasofya Meydanı'nda, Meclis-i Mebûsan'ın karşısında silahlı olarak toplandı. Salı günü, İstanbul'un diğer kısımlarındaki karakolhane ve orduevlerinden askerler de bahsi geçen askerlere katıldı. Şehir ahâlisi büyük bir korku içerisinde onlar tarafından gerçekleşecek hadiseleri bekledi.

Şeyhülislâm onları teskîn etmek ve taleplerini öğrenmek için gitti ve Şeyhülislâm'dan şu taleplerin yerine getirilmesini istediler:

- 1- Şerâfât-ı Garrâ-yı Muhammedî'nin uygulamaya konulması ve meşrû Kânûn-i Esâsî'nin sağlamlaştırılması.
- 2- Sadrâzam Hüseyin Hilmî Paşa'nın azledilmesi.
- 3- Meclis-i Mebûsan'ın Birinci Başkanı Ahmed Rızâ Bey'in ve İkinci Başkanı Talat Bey'in sürgün edilmesi.
- 4- Bazı sâhib-i mansıbın değiştirilmesi

¹⁶⁷ A.g.g., 2 Rebûlâhîr 1327-8 Nisan 1325(22 Nisan 1909), sy. 32, s. 1.

¹⁶⁸ Ahmad, Feroz, **Modern Türkiye'nin Oluşumu**, Çev. Yavuz Alogan, Kaynak Yayınları, İstanbul, 11. Basım, 2012, s. 49.

¹⁶⁹ 13 Nisan 1909

Salı günü akşama kadar, Mahmud Muhtar Paşa'nın emrindeki Nezâret-i Harbiye'nin önünde burayı savunmak için bekleyen askerler dışında, yaklaşık olarak Payitaht'ın bütün askerleri toplanan askerlere katıldı. Meydanda toplanan askerlere karşı kullanılmak üzere Beyoğlu'ndan 6 adet mitralyöz gönderildi. Yalnız bu haber askerlere ulaştı ve hücum edildi. Bunlardan 3 tanesi meydandaki askerler tarafından ele geçirilerek Meclis-i Mebûsan'ın önüne yerleştirildi. Çarşamba gecesini Sultan tarafından talepler kabul edildi ve Hatt-ı Hümayûn askerler arasında okundu.

Sâbık Hariciye İşleri Nâzırı Tevfik Paşa Sadrâzamlığa atandı ve Heyet-i Vükelâ'nın oluşturulması için görevlendirildi. Toplanan askerler Hatt-ı Hümayûn'dan ve isteklerinin kabul edilmesinden dolayı memnun oldu ve gece yarısına kadar tüfek atışlarıyla sevinçlerini kutladı. Ancak halk arasında bu atışlar korkuya sebep oldu. (...) ¹⁷⁰ Çarşamba günü sabahında da önceki günde olduğu askerler Ayasofya Meydanı'na ve şehrin tamamına yayıldı. Aynı gün saat 8'de Tevfik Paşa, Şeyhülislâm Ziyâeddin Efendi ile birlikte alışılacağı merâsimle Bâb-ı Âlî'ye geldi. Heyet-i Vükelâ ilavedeki gibi oluşturuldu.

Sadrâzam- Tevfik Paşa

Şeyhülislâm- Ziyâeddin Efendi

Nâzır-ı Hariciye- Rıfat Paşa

Nâzır-ı Harbîye- Gazî Edhem Paşa

Reis-i Şûrâ-i Devlet- Zihnî Paşa

Nâzır-ı Adlîye- Hasan Fehmî Paşa

Nâzır-ı Maârif- Abdurrahmân Efendi

Nâzır-ı Nâfia û Ticâret- Kapriel(Gabriel) Efendi

Nâzır-ı Mâden û Zîrâat- Mavrokordato Efendi

Nâzır-ı Evkâf- Halil Hamada Paşa

Nâzır-ı Dâhiliye- Raûf Paşa

Nâzır-ı Bahriye- Hacı Emîn Paşa, olmak üzere seçildiler ve tayin edildiler.

Bununla birlikte Sadâret tayinine ve yeni Kabine-i Vükelâ'nın oluşumuna dair Fermân-ı Hümayûn'un halk arasında ve toplanan askerler arasında okundu. Bahsi geçen askerler de orduevlerine döndü. ¹⁷¹

İsyan eden askerler Osmanlı Meşrutiyeti'nin merkezinde Meclis-i Mebûsan'ın önünde toplanmışlardır. Tabii olarak bu durumda hedeflenen de meşrutiyetin kendisi olmuştur. İstanbullular ise bu gidişattan bir hayli rahatsız olmuşlardır. Haberde konu edilen alaylı-mektepli subaylar arasındaki çatışmanın nedeni ise şudur: Sultan'ın iktidarı süresince ordu keyfi bir şekilde idare edilmiş, alaylı subaylar daima ayrıcalıklı bir konumda olmuştur fakat II. Meşrutiyet'in ilanı ile birlikte mektepli subaylar orduda üst mevkilere yerleşmişler bununla da alaylı subayların ayrıcalıkları

¹⁷⁰ Ayrıca gazetede İstanbul halkının silah atışlarından tedirgin olmaları, Tebriz'de yaşanan talihsiz olaylar nedeniyle Tebriz halkının da benzer korku içerisinde olması arasında kıyas yapılmıştır. 31 Mart Vak'ası'nda gerçekleşen olaylarla, İran'da Şah'ın sebep olduğu halkı bastırmaya yönelik eylemler birbirleriyle sürekli olarak karşılaştırıldığı ve benzerlikler kurulduğu, farklılıkların dile getirildiği görülmüştür.

¹⁷¹ A.g.g., 2 Rebûlâhir 1327-8 Nisan 1325(22 Nisan 1909), sy. 32, s. 1-2.

ortadan kalkmıştır. İsyanın genel seyirinde açık bir şekilde Sultan II. Abdülhamid karşıtlığının hedeflenmediği görülmüştür. Şeyhülislâm askerlerin yanına gelerek talepleri öğrenmiştir. Bu taleplerde Sultan II. Abdülhamid karşıtı herhangi bir istek yer almamıştır. Nihayetinde Sultan II. Abdülhamid tarafından bu talepler kabul edilmiş ve istekler yerine getirilmiştir. Taleplerin kabul edilmesi 31 Mart Vak'ası'nın başlangıcında isyancı askerlerin kazanımlarından olmuştur. Fakat bu kazanımlar çok kısa sürmüş ve kayıplara dönüşmüştür.

Olaylar başlığı altında ise 31 Mart Vak'ası sırasında isyancı askerlerin faaliyetlerine dair ayrıntılar konu edilmiş ve süregelen hadiseler de bu başlıkta yer almıştır.

"Ahmed Rızâ Bey, Meclis-i Mebûsan Başkanlığı'ndan istifâ etti. İstifâ ettikten sonra yurt dışına mı kaçtığı ya da bir yere mi saklandığı bilinmemiştir.

Payitaht askerleri mektepli subaylarını tutukladı ve hapsedmiştir. Tahsil görmüş genç subaylara frenkleştikleri, askerlerin namaz kılmasına ve din adamlarıyla görüşmesine izin vermedikleri ithamında bulunmuştur. Bundan dolayı bahsi geçen askerler genç subayların yerine tecrübeli diğer bir deyişle alaylı subayların geçmesini istemiştir.

İstanbul'da Salı ve Çarşamba günleri çarşılar kapalıyken, Perşembe ve Cuma günleri ise bazıları açık bazıları kapalı kalmıştır.¹⁷²

Salı günü¹⁷³, askerlerin içtîmâsı sırasında Lazkiye Mebûsu Emîn Arslan Bey, Meclis-i Mebûsan'a girerken İttihat ve Terakkî Cemiyeti yanlısı ve Tanin gazetesi yazarı İstanbul Mebûsu Hüseyin Cahit Bey zannedilerek, Umûr-u Adliye Nâzırı Ahmed Paşa ise Meclis-i Mebûsan Başkanı Ahmed Rızâ Bey zannedilerek, meclis önünde toplanan askerler tarafından öldürülmüştür. Umûr-u Bahriye Nâzırı da ayağından yaralanmıştır.

Bunların haricinde yüksek ve düşük rütbeli mektepli subaylardan bir kaç öldürülmüştür. Halktan 100 kişi olaylar sırasında ve çatışma arasında kazârâ ölürken, 500 kişi de yaralanmıştır.

Çarşamba gecesini¹⁷⁴ Mekke'nin Sâbık Emîri Şerîf Abdülmuttalib Paşa'nın torunu Şerîf Sâdık Paşa İran Sefâreti yakınlarında kâtibiyle beraber ölü bulunmuştur.

Çarşamba günü, bazı ipsiz sapsız kişiler Şûra-yı Ümmet Matbaası, İttihat ve Terakkî Dâiresi'ne saldırmış, bütün baskı alet ve edavatını, idârenin eşyalarını yağmalamıştır. Sonra Tanin gazetesi idâresine saldırmış ve orayı da yağmalamıştır.

Avrupa gazetelerinin muhabirleri, her ne kadar olayların ahvalini kendi gazetelerine telgrafla ulaştırmak istese de Osmanlı Telgraf İdâresi buna izin vermemiştir. Bununla birlikte kimi muhabirler özel trenle Sofya'ya gitmiş ve oradan bilgi aktarmıştır. Süferâ-i muazzama ise telsiz telgraf vasıtasıyla Rumen gemilerinden olayların haberlerini kendi devletlerine göndermiştir.

¹⁷² 13, 14, 15 ve 16 Nisan 1909

¹⁷³ 13 Nisan 1909

¹⁷⁴ 14 Nisan 1909

Yeni Heyet-i Vükelâ her gün geceye kadar Meclis'te toplanıp müzakerelerle meşgul olmasına rağmen, meşrutiyet karşıtı toplanan bu kabine bütün vilâyetlerde protesto edilmiş ve kabul edilmemiştir.

Son ulaşan habere göre Ahmed Rızâ Bey, İttihat ve Terakkî Cemiyeti'nden bazı kişilerle Selanik'e gitmiştir. Buna ilave olarak yabancıların ileri gelenlerinin birçoğu başka mahallere gitmiştir.

Zaptiye Nâzırı Sâmi Paşa, Polis İdâresi'nden istifa etmiştir. Yerine Ali Paşa Zaptiye Nezâreti'ne tayin edilmiştir.

İhtilal olayından sonra, Âsâr-ı Tevfik Zırlısı Komutanı Ali Kabuli, güya Sultan'ın sarayını bombalayacağı bahanesiyle yakalandı, Yıldız Sarayı'nın önüne götürüldü ve Sultan'ın emriyle öldürüldü.

Söylentiye göre Sâbık Sadrâzam Kamil Paşa, oğlu ile birlikte Çarşamba günü İngiliz Sefâreti'ne ilticâ etmiştir.

Askerleri, talebeleri ve ulemâyı ihtilâl için kışkırtan ve bunun müsebbiplerinden biri sayılan Volkan gazetesinin müdürü güya kaçmıştır. Aynı şekilde mürtecîlerin büyük bir kısmı, casuslar ve olayların fitilini ateşleyenler de kaçmıştır. Bazı mollâlar ve talebeler de imâme ve cübbelerini geçici olarak çıkarmış ve sakalsız olmayı sakallı olmaya tercih etmiştir.

Pazartesi günü¹⁷⁵ Sadrâzam Tevfik Paşa, Heyet-i Kabine ile Meclis-i Mebûsan'a gitmiş ve kendi programını okuduktan sonra dolaylı olarak şöyle demiştir: *Meclis-i Âlî-i Millet yeni Vezâret Heyeti'mize güvenebilir ya da güvenmeyebilir, aynı şeydir. Çünkü mevkîmiz bütün milletin nazârında sallantıdadır. Bu yeni kabinenin emirlerini kabul etmiyorlar. Bununla birlikte biz de istifâ etme niyetindeyiz.*¹⁷⁶

Ali Cevad Bey'in fezlekesi gazetenin olayları aktardığı şekli doğrular nitelikte olmuştur. 31 Mart Vak'ası başladığında Sultan II. Abdülhamid'e mevzûya dair malumat verilmiş ve Meclis-i Mebûsan'a davet edilmiş ama uygun görülmemiş ve gerçekleşmemiştir. Neticede asi askerlerin istekleri Sultan II. Abdülhamid tarafından kabul edilmiştir. Sultan II. Abdülhamid'in fermanı Meclis-i Mebûsan'da ve Sultanahmet Meydanı'nda okunmuştur. Heyet-i Vükelâ istifa etmiştir. Nâzırlar ve zabitler değişmiştir. Tevkif edilenler olmuştur. Sultan II. Abdülhamid'in başlangıçta yaşanan olaylardan tedirgin olmuş ve ihtilalin kendisine yönelik olduğu düşüncesine kapılmıştır. Sonradan karşılaşılan evrak ile birlikte bu durumun gerçeği yansıtmadığı, bu konuda kendisine güvence dâhi verilmiş olduğu savunulmuştur.¹⁷⁷ 31 Mart Vak'ası'nın gerçekleşmesinde büyük oranda dönemin şartlarının etkili olduğu düşünülmüştür. Ayaklanmaya genel anlamıyla bakıldığında, dinî açıdan etki altına alınan İttihat ve Terakkî Cemiyeti muhaliflerinin isyanı gerçekleştirdiği yargısına

¹⁷⁵ 19 Nisan 1909

¹⁷⁶ A.g.g., 2 Rebûlâhir 1327-8 Nisan 1325(22 Nisan 1909), sy. 32, s. 2-3-4.

¹⁷⁷ Unat, a.g.e., s. 44-56.

varılmıştır. Bununla birlikte isyancılar imparatorluğun merkezini ele geçirmeye çalışmışlar ve çok kısa süreli de olsa bunda başarılı olmuşlardır. Meclis-i Mebûsan' da istemedikleri İttihat ve Terakkî Cemiyeti mensubu mebûsları öldürmeye çalışmışlardır. İttihat ve Terakkî Cemiyeti ve onun yayın organlarını hedef almışlardır.

Hareket Ordusu'nun İstanbul'a Gelişi

İttihat ve Terakkî Cemiyeti mensupları kendilerini alenen hedef alan bu isyan karşısında saklanmak ve kaçmak mecburiyetinde kalmışlardır. Ahrar Fırkası önderleri de isyanı, büsbütün İttihat ve Terakkî Cemiyeti karşıtı bir hadise hâline getirmeye gayret etmişlerdir. Fakat isyanın meşrutiyet karşıtı ve Sultan II. Abdülhamid'i destekleyici bir çizgide ilerlemesine engel olamamışlardır. Payitaht'tan sürülen İttihat ve Terakkî Cemiyeti ise merkez dışında yoğun propaganda faaliyetlerine girişmiş, nümayişler tertiplemiştir. Meşrutiyetin tehlike altında olduğu, buna karşı harekete geçilmesi gerektiğini halka aşılarmıştır. Özellikle Makedonya'da son derece başarılı olmuştur. 15 Nisan itibariyle de İstanbul'da yaşanan isyanın bertaraf edilmesi için askerî bir sefer başlatmıştır. Bu sefer, Selanik'ten yola çıkan Hareket Ordusu tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu ordu, 3. Ordu Komutanlığında bulunan Mahmut Şevket Paşa'nın idaresindeki düzenli birliklerden ve II. Meşrutiyet'in ilan edilmesinde büyük payı olan Niyazi Bey'in idaresindeki büyük bir bölümü Arnavutlar'dan meydana gelen gönüllü birliklerden oluşmuştur. Hareket Ordusu, trenle İstanbul civarına ulaştırılmıştır.¹⁷⁸

Gazetede ilk kez Hareket Ordusu'ndan şöyle bahsedilmektedir: ¹⁷⁹

¹⁷⁸ Zürcher, Erik Jan, **Turkey: Modern History**, I. B. Tauris, London, 2004, s. 97.

¹⁷⁹ Genel olarak Selanik'ten İstanbul'a gelen birlikler için Hareket Ordusu tabiri gazetede kullanılmış bunun yanı sıra Millî Hareket Ordusu, Hürriyet Ordusu ve Millî Askerler gibi ifadelere yer verilmiştir. Millî Askerler tabiri, İran'da Şah karşıtı ve meşrutiyet taraftarı hareketlerde yer alan birlikler için de sıklıkla kullanılan bir tabir olarak gazetede yer almıştır.

"İsyancı olan askerler pişman olup peyderpey Hürriyet Ordusu'nun askerlerine katılmaya başlamışlardır. Sahib-i mansıbın hepsi de onlara katılmıştır."¹⁸⁰

Gazete, Hareket Ordusu'nun İstanbul'a gelişini ve gerçekleşen olayların seyrini ise şu şekilde aktarmıştır:

"Bu sevindirici haberin gelişi vilayetlerdeki bütün ahâliyi heyecanlandırmıştır. Her taraftan Meclis-i Mebûsan'a, Bâb-ı Âlî'ye, Sultan'ın Saray'ına şiddetli telgraflar çekilmiştir. Bilhassâ İttihat ve Terakkî Cemiyeti, merkezi olan Selanik'ten, İstanbul'da gerçekleşen hadiselerin sorumlularına, başkaldıran askerlere ve mollâ görünümlü kişilerin meşrutiyet karşıtı hedeflerine manî olmak maksadıyla yola çıkmıştır. Osmanlı Vilâyetleri'nde gerekli istihbârâtın sağlanmasıyla birlikte Pazar günü 27 Rebûlevvel'de¹⁸¹ 7.000 millî asker, 2. ve 3. Ordudan düzenli, silahlı ve teçhîzâtlı 16.000 asker ve 28 mitralyöz, İstanbul'un yakınlarında yer alan Çatalca'ya ulaşmıştır. Bu haberin yayılması ile birlikte Meclis-i Mebûsan, özel bir trenle muktedir vekillerinden 30 kişiyi, Tophane Nâzırı Hurşid Paşa, Fetvâ Emîni ve bir takım ilmîye ricâlinden oluşan heyeti nasihat vermeleri maksadıyla göndermiştir. Hareket Ordusu, gelen heyeti gayet saygılı bir şekilde karşılamıştır. Nasihatlerini dinledikten cevap olarak, öğüde ihtiyaçlarının olmadığını, asıl bu öğütlerin masum insanları öldüren meşrutiyet karşıtı müstebit ve hainlere verilmesi gerektiğini söylemiştir. Nasihat Heyeti iki gün mühlet istemiştir. Onlar da iki gün erteleyeceklerini ve bekleyeceklerini fakat bu fırsatın ganimet olarak sayılmasını, bu süre boyunca herhangi bir karışıklığa sebebiyet verilirse, buna sebep olan bütün vekiller, nâzırlar ve diğer kişiler bunun karşılığını alacaktır, denilmiştir. Bu görüşmeden sonra Nasihat Heyeti geri dönmüştür. Selanik ve Edirne'den millî ve düzenli askerler gelmeye devam etmiştir. Hadımköy'den, İstanbul Surları'na, Kağıthane'ye ve Bulgaristan sınırına kadar olan bütün demir yolları Hareket Ordusu'nun eline geçmiştir. Bu bir kaç günde mürteciler dışındaki İstanbul ahâlisinin tamamı millî ve düzenli ordunun ulaşmasını coşkuyla karşılamıştır.¹⁸² 29 Rebûlevvel Salı günü¹⁸³, Kumandan Hüseyin Hüsnü Paşa'nın Harbiye Erkânı Riyâseti'ne ve İstanbul halkına hitap ettiği resmî bir beyânnâme basılmış ve dağıtılmıştır. Bu beyânnâmenin içeriği hülâsa; *Osmanlı milletinin özgürlüğü 33 yıldır gasp edilmiştir. Necip Osmanlı milleti, korkunun pençesinde, zulüm ve istibdât altında ezilmiştir. Şükürler olsun ki nihayetinde despot yönetim altındaki bu halk meşrutiyete kavuşmuştur. Fakat meşrutiyet karşıtları bu lütûfa ihanet etmiş ve türlü hilelerle bu yönetim şeklini sona erdirmeye çalışmıştır. Kânûn-i Esâsî ve Meşrutiyet yönetiminin aleyhinde girişilen eylemler sonucunda Selanik ve Edirne'den, bu çabaları boşa çıkarmak amacıyla İstanbul'a gelinmiştir ve tekrardan şehirde sükûneti sağlamak, Meşrutiyeti ve Kânûn-i Esâsî'yi müdâfaa etmek amacıyla tüm şehrin etrafı sarılmıştır.*

¹⁸⁰ A.g.g., 2 Rebûlâhîr 1327-8 Nisan 1325(22 Nisan 1909), sy. 32, s. 4.

¹⁸¹ 18 Nisan 1909.

¹⁸² 32. sayının 4. ve 5. sayfaları arasında sayfa numarası belirtilmeden tek bir sayfada "Hürriyet Kahramanlarından Binbaşı Enver Bey" alt yazısıyla birlikte Enver Paşa'nın büyük bir portresine yer verilmiştir.

¹⁸³ 20 Nisan 1909.

Askerlerin şehre girişi sırasında, zorluk çıkarılmaması tembih edilmiş ve isyanın sorumluların cezalandırılacaktır

İran Devleti Sefiri, Prens Erfâüdevle ise isyan olasılığını düşünerek, olaylardan önce Bâb-ı Âli'ye gitmiş ve İranlılar'ın can ve mal güvenliği için güvence talebinde bulunmuştur. Bâb-ı Âlî ise bu durum karşısında Zabıtâ'ya gereken ehemmiyetin gösterilmesini buyurmuştur. Ayrıca İran Sefâreti, Encümen-i Saâdet-i İraniyân aracılığıyla, yeterli güvenliğin olmadığı yerlerde bulunan İranlılar'ın, Sefâret yakınlarında ya da Sefâret bahçesinde kalabilecekleri bildirmiştir.¹⁸⁴

Gazetede, Hareket Ordusu'nun İstanbul'a gelişine ve buradaki girişimlerine ayrıntılarıyla yer verilmiş ve bundan mesrur bir şekilde bahsedilmiştir. Hareket Ordusu'nun gerçekleşen isyanı bastırma konusundaki kararlı duruşu ve buna yönelik faaliyetleri aktarılmıştır. İstanbul'daki İranlılar'ın da bu isyan karşısındaki hâllerine değinilmiş, isyandan muhafaza edilmeleri hususundaki girişimler bahis konusu olmuştur. Gazete'de Hareket Ordusu'nun 23.000 civarında olduğu ifade edilmiştir fakat bu sayının 15.000 olduğu kayıtlarda yer almıştır.¹⁸⁵

"İstanbul'un Önemli Olayları" başlığı altında yaşanan olaylara dair yeni bilgiler yer almıştır.

"Selanik'ten yola çıkan Hareket Ordusu, özgürlükleri korumak ve meşrutiyeti yeniden sağlamak için İstanbul'un etrafını kuşatmıştır.

Meclis-i Mebûsan ve Meclis-i Âyan, Ayastefanos'taki hareketlilik sebebiyle toplanmış ve milletin yararına bazı gizli kararlar almıştır. Bu kararlar kısaca, Hareket Ordusu'nu tanıma, İstanbul'un ele geçirilmesi ve Sultan II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesi olmuştur. Bu kararların en büyük nedeni Hassâ askerlerinin zorba tutumu, II. Abdülhamid ve onun yakınındakilerden kaynaklanmıştır. İstanbul'da olaylar başlamadan önce II. Abdülhamid, yurt dışı bankalarından çektiği kendine âit büyük miktardaki altın parayı yakınındaki bir kaç zorba kişi vasıtasıyla, meşrutiyetin ilan edilmesi itibarıyla hassâ askerlerine, meşrutiyet aleyhtarı fikirleri aşıl原因an kişilere: sözde âlimlere, talebelere ve bir kaç gazete yazarına haddinden fazla miktarda dağıtmıştır. Volkan gazetesinin müdürü Derviş Vahdetî açık bir şekilde avâmın beğeneceği, cahilce yazılar yazmış, İttihâd-ı Muhammedî adında bir cemiyet kurmuştur. Bu cemiyetin üyeleri de Abdülhamid tarafından finanse edilen mürtecîlerden oluşmuştur. Cemiyet karşısında kimse sesini çıkartmamıştır. Görünürde meşrutiyet yanlısı olan bu cemiyet gerçekte ise bununla uzaktan yakından ilgisi olmamıştır.

31 Mart Vak'ası'nda II. Abdülhamid'in paralı Hassâ askerleri, halktan ipsiz sapsiz kimseler ve talebeler şerâtin ortadan kalkacağı iddiasıyla ayaklanmış ve bu ayaklanma ile başlayan olaylar silsilesi yüzlerce masum kişinin ölmesine

¹⁸⁴ A.g.g., 2 Rebûlâhir 1327-8 Nisan 1325(22 Nisan 1909), sy. 32, s. 4-5.

¹⁸⁵ Unat, a.g.e., s. 187.

sebepe olmuştur. II. Abdülhamid ve yakınında bulunanlar 31 Mart Vak'ası'ndan son derece sevinç duymuştur. İstanbul'daki meşrutiyet yanlıları ise Tahran'da olduğu gibi çaresiz kalmıştır. Fakat bu çaresizlik Selanik'ten yola çıkan Hareket Ordusu'nun *Ya Hürriyet, Ya Ölüm!* nidâlarıyla İstanbul'a geleceğinin duyulmasıyla sona ermiştir.

31 Mart Vak'ası'nın başlaması ile birlikte 3. Ordu'nun merkezi olan Selanik'te, İstanbul'a hareket için hazırlıklara başlanmıştır. 3. Ordu'nun askerleri dışında 34.000 gönüllü de bu orduya katılmıştır. Bunun üzerine II. Abdülhamid ve ona bağlı olanlar Rumeli'den gelen bu hürriyetperver hareketler karşısında şaşırıp hile yoluna başvurmuştur. Fakat bu, Hürriyet Ordusu'nun ya da Rumeli Ordusu'nun hürriyeti tekrar güvence altına alıp meşrutiyeti sağlamak amacıyla İstanbul'u kuşatmasına dek sürmüştür. Hareket Ordusu Ayastefanos'ta konuşlanmış. Meclis-i Mebûsan ve Meclis-i Âyân'ın vekilleri, can güvenliklerinden endişe ettiklerinden sürekli Hareket Ordusu'nun karargahına giderek toplantı yaparak ve gizli kararlar almıştır. Hareket Ordusu, bulunulan ayın Cuma günü¹⁸⁶ sur dışında kalan Davud Paşa Kışlası'nı, Cumartesi sabahına¹⁸⁷ kadar da İstanbul'u üç taraftan kuşatıp ele geçirmiştir. Büyük önem arz eden Harbîye Nezâreti kolaylıkla teslim alınmıştır. Fatih yakınlarındaki kışlalar ise küçük çaplı çatışmalar sonucunda teslim alınmıştır. Bu arada asi askerle birlik olan bazı hocalar burada cezalandırılmıştır. Diğer bir yandan Bâb-ı Âlî'yi korumakla görevli olan isyancı askerlerin direnişiyle karşılaşmış, teslim olmamaları sebebiyle İran Sefâreti önüne 4 adet mitralyöz koyularak Bâb-ı Âlî'ye ateş açılması ile yakınlarda bulunan evler ve İran Sefâreti son derece zarar görmüştür, isyancı askerler ise teslim olmuştur. İstanbul'un önemli askerî mevkîleri ve karakollarının tamamı öğle vaktine kadar ele geçirilmiştir. Meşrutiyet yanlılarına işkenceleriyle tanınan Taşkışla'nın Şişli ve Beyoğlu'ndaki askerleri, yoğun çatışmalar sonucunda teslim olmak istediklerini belirtmiş ama askerlerin teslim alınması sırasında tekrar çatışma çıkmıştır, Hareket Ordusu'ndan da kayıplar vermiştir. Sonrasında üç tarafından buranın bombalanmasıyla isyancı askerler teslim alınmıştır. Bu çatışmadan etkilenen diğer isyancı askerler, direnişlerine son vererek teslim olmuştur. Bu sırada II. Abdülhamid'in saltanat sarayı olan Yıldız Sarayı da kuşatılmıştır. Ayrıca Selanik'ten gelen millî askerler, jandarma ve polis İstanbul'un önemli noktalarına yerleşerek, şehirde sükûneti, can ve mal güvenliğini sağlamaya başlamıştır. Harbîye Mektebi'nin öğrencileri de yabancı sefârethaneleri ve Beyoğlu'nun sokaklarını korumakla görevlendirilmiştir. Bu günün ikinci vaktine kadar tüm şehir Hareket Ordusu'nun kontrolüne girmiştir. İki gün sonra da Abdülhamid'in Yıldız Sarayı civarındaki isyancı Hassâ askerleri teslim olmak zorunda kalmıştır. Aynı şekilde Selimiye Kışlası'nın, Mâbeyn ve Haydarpaşa gibi zorlu noktalarda bulunan askerleri de teslim olmak mecburiyetinde kalmıştır. Bütün şehir ve Bahriye Kuvvetleri, Hareket Ordusu'nun kontrolü altına girmiştir."¹⁸⁸

¹⁸⁶ 23 Nisan 1909.

¹⁸⁷ 24 nisan 1909.

¹⁸⁸ A.g.g., 10 Rebîülâhir 1327-17 Nisan 1325(29 Nisan 1909), sy. 33, s. 3-4-5.

Gazetede yer alan haberde Hareket Ordusu'nun İstanbul'a geliş amacından bahsedilmiş, özgürlüklerin korunması, tehlike altındaki meşrutiyetin savunulması adına bu girişimde bulunulduğu ifade edilmiştir. Meclis-i Mebûsan ve Meclis-i Âyan'ın da aldığı kararlarla Hareket Ordusu'na destek olduğu belirtilmiştir. Sultan II. Abdülhamid'in yaşanan isyanda büyük payı olduğu, isyanı organize eden kişilerin Sultan II. Abdülhamid tarafından finanse edildiği ve onun efkârı çerçevesinde bu olayların gerçekleştiği ifadelerde yer almıştır. Ahrar Fırkası'na pek değinilmemiş, İttihad-ı Muhammedî Cemiyeti, onun yayın organı Volkan gazetesi ve gazetenin müdürü Derviş Vahdetî'den bahsedilmiştir. Bahsi geçen cemiyetin Sultan II. Abdülhamid ile yakın ilişkisine değinilmiş, isyanın çıkartılmasında ve yaşanan hadiselerdeki önemli rolüne değinilmiştir. Hareket Ordusu'na katılan gönüllülerin 34.000 olduğu tahmini olarak belirtildiği düşünülmüştür. İstanbul'a gelen Hareket Ordusu kısa sürede kırlaları ele geçirmiş, şehri kuşatma altına almış, burada sükûneti ve asayiş sağlamıştır.

"Çeşitli Haberler" başlığı altında, gerçekleşen hadiselerle dair ayrıntılar yer almıştır.

"Abdülhamid'in Başyaveri ve mürtecîlerden olan Şakir Paşa¹⁸⁹ intihar etmiştir. Tutuklanan asi askerlerin ceplerinden yüklü miktarda para çıkmıştır. Fakat kaçarken yakalan askerlerle birlikte bu meblağın daha da artacağı düşünülmüştür. Abdülhamid'in oğlu Şehzâde Burhaneddin Efendi Korfu Adası'na kaçmıştır. 31 Mart Vak'ası'nın sorumlularından olan ve II. Abdülhamid'e yakınlıklarıyla bilinen Cevher ve Nadir Ağalar Yıldız Sarayı'ndan tevkif edilmiş ve kaçmaya teşebbüs ederlerken de tutuklanmıştır. 31 Mart Vak'ası'ndan şimdiye dek 2.000 kişinin öldüğü belirlenmiştir. Taşkışla'da Hareket Ordusu askerleri ve İsyancı askerler arasında yaşanan çatışmada, fotoğraf çekmeye çalışan bir İngiliz gazeteci ise yaralanmıştır. Millet tarafından, Ordu-yu Beri Reisi ve Kumandanı Mahmud Şevket Paşa Bahriye Riyaseti'nde görevlendirilmiştir. Bu millî ve vatanperver hareketlerin tamamı şu kişilerin emirleriyle gerçekleşmiştir: Meşrutiyetin hakikî mücahitleri Enver ve Niyazi Beyler ve Bulgaristan Reislerinden Sandanski Efendi bu millî harekete iştirâk etmiştir.

¹⁸⁹ Ahmet Şakir Paşa'nın intiharı hakkında herhangi bir bilgiye ulaşılammıştır. Bunun yanı sıra başyaverlerden Ahmed Şakir Paşa'nın seneler önce vefat ettiği, Sultan'ın bir diğer yaveri olan Mehmed Şakir Paşa'nın da II. Meşrutiyet'in ilanı sonrasında sürgüne gönderildiği kaynaklarda yer almıştır. Bkz. Karaca, Ali, "Şakir Paşa", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul, cilt 38, 2010, s. 307-308. Bkz. Öksüz, Melek, "Amerikan Belgelerine Göre I. Dünya Savaşı ve Mütareke Dönemlerinde Osmanlı Hükümetleri", **Turkish Studies**, Volume 5/1, Kış, 2010, s. 1263.

Bâb-ı Âlî'de gerçekleşen çatışmalar, civar evlerde yaşayanlar açısından büyük korkuya sebep olmuş ve evler hasar görmüştür. Bir parça şarampol de İran Sefâreti bahçesine düşerken, bir kaç oda da kurşunlardan delik deşik olmuştur. Buraya sığınan İranlılar ise Sefir Prens Erfâüddeve tarafından teskîn edilmiştir. Bâb-ı Âlî'deki çatışmalar bittikten ve isyancı askerler teslim olduktan sonra Sefâret'e gelip, olayların nihayete ermesini kutlamaya gelen tüccar, saygıdeğer kişiler ve ulemâyâ, Sefâret'e isabet eden kurşunlar gösterilmiş ve bunların hürriyet yadigârı olduğu belirtilerek onlardan bunları alıp saklamaları istenmiştir."¹⁹⁰

Hareket Ordusu İstanbul'daki isyanı nihayetinde sona erdirmiştir. Olayların nedenlerine dair çeşitli sebepler öne sürülmüştür. II. Meşrutiyet'in ilanı ile birlikte yeni hükûmetin liyakate önem veren siyaseti, Sultan II. Abdülhamid'in iktidarında iltimas yolu ile önemli mevkilere gelen kişileri zor duruma düşürmüş, bu kişiler vazifelerinden alınmıştır. Orduda alaylı-mektepli çatışmasının yaşanması önemli bir faktör olmuştur. Alaylı subaylar Sultan II. Abdülhamid zamanında, mektepli subaylardan üstün tutulmuş, üst kademelerde görevlendirilmişlerdir. Mektepli subaylara ise II. Meşrutiyet'in ilanında rollerinin büyük olması sebebiyle onlara şüpheli bir şekilde yaklaşılmıştır. Fakat sonrasında ordunun mektepli subayların idaresine geçmesi ile alaylı subaylar ikinci plana itilmiştir. Subay olmak zorlaştırılmış. Orduda disiplin getirilmiştir. Eski ve rahat düzeni isteyen askerler ise bu durumdan rahatsız olmuşlardır. Dinî mekteplerde okuyan talebelerin de sınavlarını vaktinde verememeleri hâlinde askerlik hizmetine başlamalarının gerekmesi ulemâyı tedirgin etmiş, kıskırtmıştır. Jön Türkler dâhilindeki Ahrar Fırkası da İttihat ve Terakkî Cemiyeti'nin tasvip etmediği politikaları ve ona karşı muhalefeti yaşanan isyanda önemli bir yer edinmiştir. İttihat ve Terakkî Cemiyeti, 31 Mart Vak'ası'nın müsebbibi olarak Sultan II. Abdülhamid'i ve Derviş Vahdeti'nin İttihad-ı Muhammedî Cemiyeti'ni sorumlu tutmuştur. Ayrıca Prens Sabahaddin ve Ahrar Fırkası'nın İngiltere ile olan ilişkisinin de isyanda rolü olduğundan şüphelenilmiştir.¹⁹¹ Gazete, İttihat ve Terakkî Cemiyeti ile çok yakın bir ilişkide olmuştur. Esasında hem gazetenin hem de Encümen-i Saâdet-i İranîyan'ın İstanbul'daki teşkilinde, uygun ortam Jön Türkler ve bilhassâ İttihat ve Terakkî

¹⁹⁰ A.g.g., 10 Rebûlâhir 1327-17 Nisan 1325(29 Nisan 1909), sy. 33, s. 7.

¹⁹¹ Zürcher, Erik Jan, **Turkey: Modern History**, I. B. Tauris, London, 2004, s. 98-99.

Cemiyeti tarafınca sağlanmıştır. Meşrutiyet mefkûresi çerçevesinde birbirlerine destek olmuşlardır. Cemiyetin mensupları, Encümen-i Saâdet-i İranîyan'ın toplantılarına katılmışlardır. Cemiyet, gazetede yer alan haberlerde olumlu ve destekleyici bir bakış açısıyla yansıtılmıştır. Doğal olarak da gazete, İttihat ve Terakkî Cemiyeti yanlısı bir tutum sergilemiştir. Diğer bir yandan İran'daki Şah'ın müstebit yönetimi ile Sultan II. Abdülhamid'in iktidarı boyunca sürdürdüğü idare şekli arasında sıkı bir bağ kurulmuş, haberlerde bu hâli yansıtan ve tasvir eden bir üslup tercih edilmiştir. Bununla meşrutiyet karşıtı, despot bir yöneticinin akıbetinin ne şekilde gerçekleşeceği aksettirilmiş, İran'da meşrutiyetin tekrar iade edilmesi için bir propaganda içeriği olarak kullanılmıştır.¹⁹²

Örfî İdare'nin İlan Edilmesi

25 Nisan'da Hareket Ordusu Kumandanlığınca İstanbul'da örfî idarenin ilanı gerçekleştirilmiştir. Bu durum Meclis-i Mebûsan ve Meclis-i Âyan'a da bildirilmiş ve burada onaylanmıştır.¹⁹³ Sıkıyönetimin duyurulması ile birlikte Dîvân-ı Harb-i Örfî de teşkil edilmiştir. Buradalarda yargılamalar gerçekleştirilerek suçu kesinleşen kişiler uygun görülen cezalara çarptırılmışlardır. Bu uygulamalarla 31 Mart Vak'ası sorumlularının, meşrutiyet karşıtı müstebit kişilerin cezalandırılması istenmiştir. Böylelikle de meşrutiyetin ilgası yönündeki tehlikelerin tamamıyla defedilmesi ve asayişin kalıcı bir şekilde yerleşmesi ereklenmiştir.

"Millî Hürriyet Ordusu Kumandanlığı tarafından örfî idâre ilan edildi. Müstebit, mürtecî ve kargaşa çıkaran sözde âlim kişiler yakalandı. Teslim olan isyancı askerler kışlalarından alınarak Harbiye Nezâreti Kışlası'na konuldu ve İsyancı askerlerden suçları azımsanmayacak derecede olanlar ağır cezalara çarptırılmaya başlandı. Sözde ulemâdan bir kaç kişi suçlarının kesinleşmesiyle idam edildi. Abdülhamid'e yakın olan askerler, yardımcıları vb. kimseler zindana atıldı ve mahkemeye çıkarılmayı bekledi. Ayrıca olaylarda rolü olan talebelerden ve sözde âlimlerden 10.000 kişi sakallarını kesip, cübbelerini çıkararak kaçtı. Tanınmış müstebit ulemâdan Üryanîzade Cemil Mollâ ve

¹⁹² İttihat ve Terakkî Cemiyeti'nin İran politikası'na dair ayrıntılı bir çalışma için bkz. Atuk, M. Volkan, "İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin İran Politikası", **Bellekten**, cilt LXXXIII, sy. 296, 2019, s. 261-288.

¹⁹³ Unat, **a.g.e.**, s. 187.

Mîzân gazetesinin müdür ve yazarı Murad Bey tutuklanmış ve tutuklanan mürtecîlerin sayısı 600'e ulaştı. Asi askerlerden 7.000 kişi de 2. ve 3. Ordu'ya sevk edildi."¹⁹⁴

"Dîvân-ı Harb-i Örfî asi kişilerin muhâkemâtını tahkikle meşgul olmuştur. Salı günü mahkûm edilen 13 kişiden, 5'i Sultan Beyazid Meydanı'nda, 5'i Meclis-i Mebûsan'ın önünde, 3 kişi de köprü üzerinde olmak üzere idam edilmiştir.

Yalnız kabahâti asi askerler arasında olmak olan suçsuz askerler, askerlikten ihraç edilmiş ve askerlik hizmeti süresince Hicaz Demiryolu Hattı'nda ve vesair yerlerde istihdâm edilmeleri kararlaştırılmıştır. Ayrıca asilerden 4.000 kişi de Selanik Vilayeti'ne sevk edilmiştir.

31 Mart Vak'ası'na sebep olan İttihad-ı Muhammediye Cemiyeti'nin üyelerinden tahmini olarak 1.000 kişi kaçmayı başarmış fakat Dâhiliye Vezâreti'nce vilayetlerin geneline gönderilen telgraflarla bu kişilerin tevkîf edilip Dîvân-ı Harp'e teslim edilmesi emri verilmiştir."¹⁹⁵

"Söylentiye göre Dîvân-ı Harp'teki tahkikat neticesinde Osmanlı'nın önemli gazetelerinden olan İkdâm gazetesinin müdürü Ahmed Cevdet Bey ve gazetenin başyazarı Ali Kemal Bey'in mürtecîlikle alakalarının olduğu ve Abdülhamid tarafından finanse edildikleri belirlenmiş ve kesinleşmiştir."¹⁹⁶

"Dîvân-ı Harb-i Örfî, mürtecîlikle ve casuslukla meşgul olan kişileri tahkik etmiştir. Tekrardan idama mahkûm edilen bazı tutukluların bir kaç gün içerisinde idam edilmesi kararlaştırılmıştır."¹⁹⁷

"Çeşitli yerlerde mahkum edilen 23 asi kişiden 16'sı idam edildi."¹⁹⁸

"Geçen hafta idama mahkum edilen 5 kişi Ayasofya Meydanı'nda idam edildi. Geçen gün de Dîvân-ı Harb-i Örfî'de mürtecîlerden 7 kişinin son olaylardaki tutumları ile meşrutiyet aleyhtarı olmalarının kesinleşmesi neticesinde idam edilmeleri hükmüne karar verildi.

Kaçak durumunda olan ve yakın zamanda yaşanan olayların müsebbiplerinden olan Volkan gazetesinin müdürü Derviş Vahdetî, İzmir'de tutuklandı.

Dîvân-ı Harbi Örfî tarafından istibdat devri vezîrlerinin Büyükkada'da bulunan kıymeti yaklaşık iki yüz lira olan emlaklarının ve mallarının haciz edilmesine, vezîrlerin de 5 yıl boyunca İstanbul'dan sürgün edilmesine karar verildi."¹⁹⁹

"Meşrutiyetin başlangıcından beri tutuklu bulunan istibdat devri vezîrleri, Dîvân-ı Örfî hükmü gereği görevlerinden azledilmiş ve her biri bir yere sürgün edilmiştir. Ezcümle, Sâbık Bahriye Vezîri Hasan Râmî, Sâbık Tophane Vezîri Zeki, Hitta-i Hicaz'ın Sâbık Vâlisi ve Kumandanı Ahmed Ratib ve Sâbık Merkez Kumandanı Saadeddin, Rodos Kalesi'ne; Sâbık Yıldız Sarayı Başkâtibi Tahsin, Sâbık Şehremini Mümtaz ve Sâbık Dâhiliye Vezîri Memduh Efendiler Sakız Adası'na; Sâbık Serasker Rızâ Efendi, Midilli Adası'na ve Mahlû Hakan'a yakın olan Ragıp Efendi de İstanköy'e ulaşmıştır."²⁰⁰

Şems gazetesi, Tahran'ın müstebit memurlarının da aynı şekilde görevlerinden uzaklaştırılmalarını ve bütün bu kargaşanın bitmesini temenni etmiştir.

¹⁹⁴ A.g.g., 10 Rebûlâhîr 1327-17 Nisan 1325(29 Nisan 1909), sy. 33, s. 7-8.

¹⁹⁵ A.g.g., 16 Rebûlâhîr 1327-23 Nisan 1325(6 Mayıs 1909), sy. 34, s. 8.

¹⁹⁶ A.g.g., 23 Rebûlâhîr 1327-30 Nisan 1325(13 Mayıs 1909), sy. 35-36, s. 11.

¹⁹⁷ A.g.g., 23 Rebûlâhîr 1327-30 Nisan 1325(13 Mayıs 1909), sy. 35-36, s. 12.

¹⁹⁸ A.g.g., 23 Rebûlâhîr 1327-30 Nisan 1325(13 Mayıs 1909), sy. 35-36, s. 13.

¹⁹⁹ A.g.g., 7 Cemâziyelevvel 1327-14 Mayıs 1325(27 Mayıs 1909), sy. 38, s. 11.

²⁰⁰ A.g.g., 14 Cemâziyelevvel 1327-21 Mayıs 1325(3 Haziran 1909), sy. 39, s. 9-10.

"Mizan gazetesinin müdürü Murad Bey bozguncu neşriyatı sebebiyle müebbet hapis cezasına çarptırıldı."²⁰¹

"Bugün yine istibdat döneminin önemli memurları tutuklandı. Bu kişiler İstanbul'dan sürülecekler."²⁰²

"Abdülhamid'e yakın olan ve vahşiliğiyle tanınan Kabasakal Çerkez Mehmed Paşa Dîvân-ı Harb-i Örfî tarafından idama mahkûm edildi. Başka üç kişi daha idama mahkûm edilmiştir."²⁰³

"Maraş, Antakya, Beylan ve İskenderun'da Örfî İdâre ilan edildi.31 Mart hadisesi hakkında Dîvân-ı Harp tahkikatını tamamlamıştır. Hükme göre Mahlû Hakan Abdülhamid'i Dîvân-ı Âlî'ye sevk edecektir."²⁰⁴

"Mürtecilerden on üç kişi, bu kişiler içerisinde yer alan Volkan gazetesinin sâhibi ve son yaşanan olayların müsebbibi Derviş Vahdetî, Abdülhamid'in Başhafiyesi Çerkez Mahmud Paşa, Erzurum Kumandanı Yusuf Paşa bir kaç gün önce çeşitli yerlerde idam edildi."²⁰⁵

Örfî idare'nin ilanı ile birlikte uygulamaya konulan Dîvân-ı Örfî'de muhakeme edilen ve suçlu olduğu tespit edilen kişilerden sahib-i mansıplar, askerler, gazete sahipleri, gazete yazarları hapis, sürgün ve idam cezalarına çarptırılmışlardır. 31 Mart Vak'ası'nın başlangıcında hedef alınan İttihat ve Terakkî Cemiyeti, Hareket Ordusu'nun İstanbul'da yaşananlara bir son vermesiyle içerisinde bulunduğu olumsuz durumdan sıyrılmıştır. Ayrıca karşıtları karşısında daha da güçlenmiştir. Kabul gören ve en muhtemel görüşe göre 31 Mart Vak'ası, İttihat ve Terakkî Cemiyeti'nin II. Meşrutiyet'in ilanı ile birlikte iktidardaki gücünü arttırması, dinî muhalif çevrelerin ve karşıt görüşte olduğu Osmanlı'nın idarî bölgelere ayrıldığı liberal bir yönetim şeklini savunan Prens Sabahaddin'in Ahrar Fırkası'nın bu tür bir isyanın yaşanmasına zemin hazırladığı, sebep olduğu şeklinde olmuştur.^{206 207} Bunun yanı sıra olaylara Sultan II. Abdülhamid'in yol açtığı savunulmuş, yakınındaki devlet adamları ile meşrutiyet karşıtı grup, fırka ve yayın organlarını tasfiye edilmiş, etkisiz hale getirilmiştir.

²⁰¹ A.g.g., 21 Cemâziyelevvel 1327-28 Mayıs 1325(10 Haziran 1909), sy. 40, s. 12.

²⁰² A.g.g., 28 Cemâziyelevvel 1327-4 Haziran 1325(17 Haziran 1909), sy. 41, s. 14.

²⁰³ A.g.g., 6 Cemâziyelâhîr 1327-11 Haziran 1325(24 Haziran 1909), sy. 42, s. 6.

²⁰⁴ A.g.g., 20 Cemâziyelâhîr 1327-25 Haziran 1325(8 Temmuz 1909), sy. 44, s. 7-8.

²⁰⁵ A.g.g., 5 Recep 1327-9 Temmuz 1325(22 Temmuz 1909), sy. 46, s. 16.

²⁰⁶ Akşin, Sina, **100 Soruda Jön Türkler ve İttihat Terakki**, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1980, s. 115.

²⁰⁷ Akşin, **Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi: 1789-1980**, s. 69.

Yıldız Sarayı Soruşturması ve Raporları

Sultan II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesi sonrasında, Yıldız Sarayı'nda bulunan değerli eşyalar kayıt altına alınmıştır. Tepeyran ise, aktardığı bir gazete haberi ile burada yaşanan olayın bir yağma hadisesi olduğu şeklinde vurgulamıştır.²⁰⁸

"Abdülhamid'in hal' edilmesinden sonra Hürriyet Ordusu'nun ve Meclis-i Mebûsan'ın erkânından oluşan özel bir heyet Yıldız Sarayı'nda bulunan eşyayı kayıt altına almaya başlamıştır. Kayıt altına alınanlar ise şu şekilde olmuştur. Muhtelif bankaların mevduatında bulunan miktarı bir milyon sekiz yüz lira olan senetler ve hisseler.

Dokuz yüz bin lira nakit.

Bir milyon lira kıymetinde mücevherât.

Muhtelif bankalardan yirmi milyon lira miktarında çek.

Açılmamış olan iki büyük demir sandık."²⁰⁹

"Yıldız Sarayı'nda icrâ edilen tahkikâta göre bazı gizli yerlere nakit ve vesaire saklanmıştır. Bu sebeple özel komisyondan bazı kişiler sarayda tahrirât ile meşgul olmuştur."²¹⁰

Gazete bu olayı gayet tabii, rutin, ziyadesiyle gerekli ve meşrû bir işlem şeklinde yansıtmıştır. Herhangi bir yağma olayının yaşanıp yaşanmadığı veya haksız bir şekilde kıymetli eşyaların gasp edilip edilmediği ile ilgili bir bilgi yer almamıştır.

3.3. Sultan II. Abdülhamid'in Hal'i, Sultan V. Mehmed Reşad'ın Cülûsu ve Saltanatı

Cülûs Töreni

Arapça oturmak manasına gelen Cülûs, terminolojide Osmanlı Sultanı'nın tahta çıkmasını temsil etmiştir. Hükümdarın vefatı veya hal'i yani hükümdarlık haklarının ortadan kaldırılması gibi durumlarda, yeni sultan hızlı bir şekilde Cülûs etmiş veya ettirilmiş, bu tören çabucak gerçekleştirilmiştir. Osmanlı'nın en önemli

²⁰⁸ Tepeyran, Ebubekir Hâzım, **Zâlimâne Bir İdam Hükümü**, Millî Mecmua Basımevi, İstanbul, 1946, s. 105-106.

²⁰⁹ **A.g.g.**, 23 Rebûlâhir 1327-30 Nisan 1325(13 Mayıs 1909), sy. 35-36, s. 12-13.

²¹⁰ **A.g.g.**, 21 Cemâziyelevvel 1327-28 Mayıs 1325(10 Haziran 1909), sy. 40, s. 12.

merasimi olarak kabul edilmiş, bunun nedeni de hakim olunan topraklarda başsızlıktan ötürü kargaşaların yaşanmasının önlenmesi amaçlanmıştır. Sultan II. Mehmed Devri'nden itibaren bu tören Topkapı Sarayı'nda düzenlenmeye başlanmıştır. Törenin gidişatı, Sultan'ın ilk olarak Hırka-i Saâdet dairesine giderek burada namaz kılışı, dua edişi ve Has Odalıların biatlarını kabul edişi ve akabinde Alay Meydanı olarak adlandırılan yerde cülûs töreninin gerçekleştirilmesi şeklinde düzenlenmiştir. Biat, hükümdarın emri altındakilerin kendisine itaat etmelerini simgeleyen içtimai ve siyasî bir sözleşme olarak yer edinmiştir. Cülûsun tam olarak gerçekleşmesinde önemli rol oynadığından, törenin temel bir ögesi olmuştur. Sultan'a biat etmek, devletin üst kademelerinde görevli kişiler açısından da özellikle önem arz etmiştir. Biat edenler seviyelerine göre Sultan'ın elini, eteğini öperek ya da önünde eğilerek bu vazifeyi yerine getirmişlerdir.^{211 212}

"Pazartesi günü, Meclis-i Umûmî-i Millî Ayastefanos'tan eski yerlerine geçmiş ve gizli toplantılar gerçekleştirmiştir. Aynı gün Meclis-i Mebûsan ve Meclis-i Âyan toplanmış ve birlik halinde 33 yıllık II. Abdülhamid'in baskıcı yönetimini sona erdirme kararı alınmıştır. Ardından Şeyhülislâm'dan buna yönelik fetvâ vermesi istenmiştir. Fetvâ çıkmış ve Bolu Mebûsu Hacîp Efendi de II. Abdülhamid yerine Reşad Efendi'nin geçmesine dair arzı ona ulaştırmıştır. Sonrasında özel bir heyetle birlikte Harbiye Nezâreti'ne yemin etmek üzere götürülmüştür. Burada Şer-i Şerîfe ve Kânûn-i Esâsî'ye bağlılığına dair yemin etmiştir.

Meclis-i Mebûsan ve Meclis-i Âyan arasından iki grup, biri Mehmed Reşad'ı saltanat tahtına oturtmak, diğeri ise II. Abdülhamid'i tahttan indirilmesini sağlamakla görevlendirilmiştir. Bu iki meclisin üyeleri sevinçli bir şekilde birbirlerini bu vaziyetten dolayı kutlamış ve Harbiye Nezâreti'ne giderek, saygı göstermek amacıyla orada sıralanmıştır. Saat akşam 8'de *Padişahım Çok Yaşa!* nidaları arasında Sultan Hazretleri V. Mehmed Reşad Han'ın tahta geçtiği duyurulmuştur. Meclis-i Mebûsan'ın Başkanı Ahmed Rızâ Bey ve Ahmed Muhtar Paşa, Harbiye Nezâreti'nin ikinci îmâretinde Sultan Hazretlerini karşılamıştır. Sultan Hazretleri'nin tahta geçtiği sırada yanında, Faruk Efendi, Şehzâde Mecîd Efendi, Hareket Ordusu Kumandanı Mahmud Şevket Paşa ve Gazi Ahmed Muhtar Paşa, Pertev Paşa ve Mahmud Muhtar Paşa bulunmuştur. Yarım saatlik bir dinlenme süreci sonucunda, dualar edilmiştir. Mebûslar ve Âyanlar da Sultan Hazretleri'ne bîat etmiştir. Bu bîat töreninde saçak, el etek, öpmek gibi eski üsûller tatbîk edilmeyip İslâmiyet'e uygun olarak

²¹¹ Alikılıç, Dündar, **İmparatorluk Seramonisi: Osmanlı'da Devlet Protokolü ve Törenler**, Tarih Düşünce Kitapları, İstanbul, 2004, s. 39-42.

²¹² Konu ile ilgili olarak bkz. Necipoğlu, Gülru, **15. ve 16. Yüzyılda Topkapı Sarayı (Mimarî, Tören ve İktidar)**, çev. Ruşen Sezer, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2007. Bkz. Tarım Ertuğ, Zeynep, **XVI. Yüzyıl Osmanlı Devleti'nde Cülûs ve Cenaze Törenleri**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1999.

musâfahalaşma şeklinde yerine getirilmiştir. Bu sırada da Meydan'dan ve Harbiye Nezâreti'nden top atışları gerçekleşmiştir. İstanbul halkı, bu top atışlarına sevinmiş ve *Çok Yaşa Meşrutiyet!* nidaları yükselmiştir. Sultan Hazretleri, saat akşam 9.30'da ise büyük bir görkemle Topkapı Sarayı'ndaki Bağdât Kasrı'na gitmiştir. Burada namaz kıldıktan sonra hafızlar tarafından okunan kuranlar eşliğinde Hırka-i Saâdet'i ve Mukaddes Emanetleri ziyaret edip buradan ayrılmış ve saat 11'de Bahçekapı-Yeni Köprü yoluyla Beşiktaş Sarayı'na geçmiştir.^{213 214}

Gazetede aktarılanlara göre, önceki dönemlerde icra edilen Cülûs töreni ile Sultan V. Mehmed Reşad'ın cülûsu arasında farklılıklar görülmüştür. Öncelikle Sultan Harbiye Nezâreti'ne getirilerek burada Kânûn-ı Esâsî ve Meşrutiyet'e sadık kalacağına dair yemin etmiştir. Ardından kendisine biat edilmiş, cülûs töreni gerçekleştirilmiştir. Biat edilme şeklinde eskiye göre bazı değişiklikler görülmüştür. Bu durum öncelikle olayların hızlı gelişiminin bir sonucu ve meşrutiyet rejiminin getirisi olarak açıklanabilir diğer bir yandan ise Sultan'ın önceki dönemlere göre iktidardaki gücünün daha çok sınırlandırıldığı şekliyle de yorumlanabilir. Sultan sonrasında ise adet olduğu şekilde yine Topkapı Sarayı'na giderek buradaki ziyaretlerini gerçekleştirmiştir. Ayrıca gazete Sultan V. Mehmed Reşad'ın tahta geçişini büyük bir coşku ile anbean duyurmuştur.

Ayrıca Reuters vb. ajanslardan gelen haberlere göre İran'da kabinenin istifa edeceği ve yeni bir heyetin kurulacağı ve parlamentonun açılacağı bildirilmiştir. Bu konuda Şah'ın İstanbul'da yaşanan olaylardan etkilenmesinin büyük bir payı olduğu ifade edilmiştir. Bunun dışında Encümen-i Eyalet-i Tebriz telgrafında Sultan'ı saltanata geçmesi dolayısıyla tebrik etmiştir.²¹⁵

Gazete'nin 33. sayısının ilk sayfasında Sultan V. Mehmed Reşad'ın portresi yer almıştır. İkinci sayfada ise Sultan II. Abdülhamid'in, tahttan indirilmesini içeren Şeyhülislâm Seyyid Mehmed Ziyâeddin tarafından yazılan fetvânın tercümesi yayımlanmıştır. Fetvâda Sultan II. Abdülhamid'in şeriata aykırı şekilde hareket ettiği, görevini yerine getirmede kabahâtleri olduğu ve yanlışlarını tekrarlamayacağına dair yemin etmesine rağmen bu yemini bozduğuna işaret edilmiş ve neticede Şeyhülislâm

²¹³ A.g.g., 10 Rebûlâhir 1327-17 Nisan 1325(29 Nisan 1909), sy. 33, s. 5-6.

²¹⁴ Konu ile ilgili olarak bkz. Akşin, **100 Soruda Jön Türkler ve İttihat Terakki**, s. 120.

²¹⁵ A.g.g., 10 Rebûlâhir 1327-17 Nisan 1325(29 Nisan 1909), sy. 33, s. 8.

da buna binâen hal' edilmesinin vâcib olduğunu bildirmiştir. Bu konudaki Meclis Kararnâmesi de gazetede yayımlanmıştır. Buna göre: 27 Nisan 1909'da Şeyhülislâm'ın fetvâsı mecliste okunmuş ve bu doğrultuda Sultan II. Abdülhamid'in İslâm halifeliğinden, Osmanlı saltanatından hal' edilerek, tahttan indirilmesine yerine de Sultan V. Mehmed Reşad'ın geçmesine karar verilmiştir. Aynı gün 2. ve 3. Ordunun Askerleri yeni Sultan'ın cülûsunu top atışlarıyla duyurmuştur.²¹⁶

"Sultan Abdülhamid 23 Temmuz'da Meşrutiyet'i ilan etmiş ve ona bağlılığını bildirmiştir. Fakat 31 Mart Vak'ası ile bu sözünde durmadığı anlaşılmıştır. 33 yıllık saltanatı döneminde kendi adamları ve despot bir yönetim anlayışıyla Osmanlı'da kargaşaya sebep olmuştur. İstanbul'da meydana gelen bu olaylarda binlerce kişi ölmüş ve İstanbul bir deyişle kan gölüne dönmüştür. Fakat müstebit, mürtecî ve casusların emelleri hiç beklemedikleri bir şekilde boşa çıkmıştır. Rumeli kuvvetlerinin İstanbul, Ayastefanos'a²¹⁷ girmesi karşısında müstebit kimseler bunun gerçek dışı olduğunu, buna cüret edilemeyeceğini düşünmüştür. Fakat nihayetinde Hareket Ordusu'nun İstanbul'a gelişi ve saltanat değişikliği gibi sebepler İstanbul halkını büyük bir sevince gark etmiştir. Milletın hakimiyeti, Hareket Ordusu aracılığıyla müstebitlerden alınarak yeniden millete iade edilmiştir. Hakkı gasp edilmiş olan Mehmed Reşad Efendi'ye hakkı verilmiş ve Sultan V. Mehmed Reşad Han üvânıyla taht'a çıkmıştır."²¹⁸

Ayrıca gazete, Sultan V. Mehmed Reşad hakkında kısaca bilgi verirken cülûsu üzerine de sevinç ve temennilerini iletmiştir.^{219 220}

Gazetede, Meclis-i Mebûsan ve Meclis-i Âyân'ın Sultan V. Mehmed Reşad'ın saltanata geçmesi hakkındaki karar da şu şekilde yer almıştır:

"II. Abdülhamid'e tahttan indirildiğinin bildirilmesinde görevli heyet Yıldız Sarayı'na ulaştı ve Başkâtip Cevad Bey ile burada, sarayın içerisindeki Çit Kasrı'nda ise II. Abdülhamid ile görüştü. Heyet'in II. Abdülhamid'e tahttan indirildiğinin söylenmesiyle, korktuğu anlaşıldı fakat yakınlarının yaşamlarına dair verilen güvence sebebiyle rahatladı. Sultan ayrıca, uzunca bir süredir saltanatı koruduğunu, kendisinden sonra gelecek kişinin de bunu iyi bir şekilde yapacağını söyledi. Sonrasında, II. Abdülhamid ve yakınındaki kişiler, Yüzbaşı Fethi Bey ve bir kaç jandarma eşliğinde özel bir trenle Selanik'te korunacağı özel bir yere gitmiştir."²²¹

²¹⁶ 10 Rebûlâhîr 1327-17 Nisan 1325(29 Nisan 1909), sy. 33, s. 1-2

²¹⁷ Yeşilköy için eski adı olan Ayastefanos kullanılmıştır.

²¹⁸ **A.g.g.**, 10 Rebûlâhîr 1327-17 Nisan 1325(29 Nisan 1909), sy. 33, s. 2-3.

²¹⁹ **A.g.g.**, 10 Rebûlâhîr 1327-17 Nisan 1325(29 Nisan 1909), sy. 33, s. 1-2-3.

²²⁰ Gazetede Sultan V. Mehmed Reşad için 36. Osmanlı Sultanı yazılmıştır fakat bu yanlış olup doğrusu 35. dir.

²²¹ **A.g.g.**, 10 Rebûlâhîr 1327-17 Nisan 1325(29 Nisan 1909), sy. 33, s. 6-7.

Şems gazetesi Sultan II. Abdülhamid'in sözünü yorumlamış ve "saltanatı korumak ama nasıl korumak!" şeklinde manidar bir söze yer vermiştir.

Gazete bir sonraki sayısında Muhammed Ali Şah Kaçar'ın, Dersaâdet İran Sefâreti'ne gönderdiği telgrafi yayımlamıştır. Şah, bu telgrafta Meclis'in açılması için gereken hükmün verildiğini ve seçimlerin yapılacağı bilgisinin İran tebaasına duyurulmasını bildirmiştir. Can-nesar Rızâ imzasıyla gönderilen cevap telgrafında ise durumdan son derece sevinç duyulduğu, Meclis'in açılıp Kanûn-i Esâsî'nin yürürlüğe girecek olmasından dolayı büyük memnuniyet duyulduğunu ifade etmiştir.²²²

Mahlû Hakan Selanik'te başlığında, Sultan II. Abdülhamid'den bahsedilmiştir.

"Sâbık Hakan Abdülhamid'in Selanik'e gitmesi kararlaştırıldığında güvenlik sebebiyle şifreli bir telgrafla Üçüncü Ordu Kumandanı Hâdî Paşa'ya haber verilmiştir. Bu haber Selanik'te gizlenmiştir. Bununla da ahâli arasında söylentilerin yayılması ve gösterilen düzenlenmesi engellenmek istenmiştir. Ayrıca Selanik şehri dışında yer alan Alatini Köşkü de Abdülhamid'in ikâmeti için tahsis edilmiştir. Abdülhamid'in her türlü fitnenin serbest olduğu Selanik'e gelişi bazı yerlerde dedikodulara sebep olmuştur fakat elbette onun burada korunmasının daha iyi olacağı düşünülmüştür.

Meclis-i Mebûsan tarafından Abdülhamid'e, hal' edildiğini bildiren heyet gönderildiğinde hal' edilmesinin haberi hiçbir şekilde umurunda olmamış, yalnızca hayatına kast edilmemesi konusunda isteği olmuştur."²²³

Gazetede, Sultan II. Abdülhamid'in idaresi altındakilere karşı zulümkâr olduğu, sadece kendini düşündüğü, devletin ve milletin derdinde olmadığı ifade edilmiştir. Hal' edilmesi üzerine hiç teessüfte bulunmadığı, servetini, ailesini, ehlini ve ayalini canını kurtarma pahasına masraf ettiği yorumlarında bulunulmuştur.

"İstanbul ahâlisi yeni Sultan'ın cülûsunu kutlamakla meşgul olurken Abdülhamid de Yıldız Sarayı'ndan ayrılmıştır. Çarşamba gecesı geç vakitte Abdülhamid, iki küçük şehzadesi, zevceleri ve 30 kadar hizmetkârı ile Albay Fethi Bey'in kumandanlığında ve korumasında, 3 devlet memuru ve bir müfreze jandarma eşliğinde Sirkeci Demiryolu İstasyonu'na getirilmiş ve şimendifere bindirilmiştir. Yol boyunca hiçbir hadise yaşanmamıştır. Zabıta memurları ahâlinin istasyonlarda hakaret içeren gösterilerde bulunmalarına ve toplanmalarına izin vermemiştir. Tren, Selanik İstasyonu'na ulaştığında Abdülhamid için bir otomobil, beraberindekiler için ise araçlar hazır edilmiştir. Bazı askerî memurlar ve Belediye Reisi gelenleri karşılamak üzere burada

²²² A.g.g., 16 Rebûlâhir 1327-23 Nisan 1325(6 Mayıs 1909), sy. 34, s. 4.

²²³ A.g.g., 16 Rebûlâhir 1327-23 Nisan 1325(6 Mayıs 1909), sy. 34, s. 6-7.

bulunurken ahâli ise ansızın zuhûr eden bu önemli kişilerden haberdâr olmadıkları için toplanamamıştır.

Vagondan ilk çıkan kişi Abdülhamid olmuştur. Kendisi için hazır edilen o otomobile binmekten kaçınarak beraberindekilerle diğer araçlardan birine binmeyi tercih etmiştir. Zevceleri, çocukları ve hizmetkârları ile birlikte ve etrafında bir müfreze askerle Alatini Köşkü'ne ulaşmıştır.

Hürriyet yolunda türlü zahmetler çekenlerden olan ve Abdülhamid'e karşı menfûr hislere sahip olan Hâdî Paşa, Alatini Köşkü'ne gelenleri karşılamak ve burayı misafirler için hazırlamakla görevlendirilmiştir. Fakat Paşa, Abdülhamid'i gayet güzel bir şekilde karşılamıştır. Selanik ahâlisi, Abdülhamid'in gelişini iyiye yormamış, bu durumun uğursuzluk getireceğini ya da nifak tohumu ekeceğini düşünmüştür.

Alatina Köşkü çevresinde, iki sâhib-i mansıb ve çok sayıda jandarma Abdülhamid'i korumak için bulunmuştur. Ahâli de buradan uzak tutulmuştur. Perşembe günü Abdülhamid'in Selanik'e geldiğinin duyulması şaşkınlıkla karşılanmıştır. Ahâlinin efkârı şu şekilde olmuştur: *32 yıl boyunca âzamet ve ihtîşamlarla hayatını geçiren biri, dünyanın en büyük müstebiti olan biri, bu denli sükûnet ve sadelikle nasıl Selanik'i seçer. Yıldız Sarayı ve kasırlarında yaşamış bir kişi nasıl Yıldız Sarayı'nın yanında tavuk kümesi ya da bir ahır gibi kalan Alatini Köşkü'nde ikamet edebilir.*²²⁴

Yeni Kabine'nin teşkîli Sabık Sadrâzâm Hüseyin Hilmi Paşa riyasetinde gerçekleştirilmiştir. Buna göre:

"Şeyhülislâm- Sâhib Mollâ Bey
Vezîr-i Dâhiliye- Eski Sadrâzam Ferid Paşa
Vezîr -i Hariciye- Rıfat Paşa
Vezîr -i Cenk- Salih Paşa
Vezîr -i Bahriye- Arif Paşa
Vezîr -i Malîye- Rıfat Bey
Vezîr -i Maarif- Nail Bey
Vezîr -i Nâfia- Kapriel Noradunkyan Efendi
Vezîr -i Mâden ve Orman- Artistidi Paşa
Vezîr -i Evkâf- Halil Hamada Paşa
Vezîr -i Adliye- Hakkı Bey
Şûrâ-yı Devlet- Raif Paşa"²²⁵

Kılıç Kuşanma Merasimi

Bu merasim "Taklid-i Seyf" olarak da adlandırılmıştır. Cülûs töreninin gerçekleşmesi akabinde düzenlenen bu tören, cülûsun tamamlayıcı unsuru olmuş ve bir hükümdarlık alameti olarak gerçekleştirilmiştir. Bununla birlikte Osmanlı

²²⁴ A.g.g., 16 Rebûlâhir 1327-23 Nisan 1325(6 Mayıs 1909), sy. 34, s. 7-8.

²²⁵ A.g.g., 23 Rebûlâhir 1327-30 Nisan 1325(13 Mayıs 1909), sy. 35-36, s. 11.

hükümdarlarının dinsel ve askerî kimliklerini ilan ettikleri, duyurdukları ve sergiledikleri bir tören niteliği taşımıştır. Sultan II. Mehmed zamanında bu merasim Ebû Eyyüb el-Ensârî Türbesi'nde gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Osmanlı hükümdarları şayet bu merasime kara yolu ile gitmişlerse dönüşü deniz yolu ile, deniz yolu ile bu törene iştirak etmişler ise de geri dönüşü kara yolu ile gerçekleştirmişlerdir. Bu uygulama ile birlikte hükümdarın hem karalarda hem de denizlerde hakimiyetinin olduğu temsil edilmiştir.²²⁶

Osmanlı Saltanatı'nın eski bir geleneği olan Kılıç Kuşatma Merasimi Salı günü gösterişli bir şekilde Eyüb Ensârî Hazretlerinin Türbesi'nde gerçekleştirilmiştir. Öyle ki Mevlevî şeyhi olan Çelebi Efendi, Faruk Hazretleri'nin kılıcını Sultan Hazretleri'nin beline bağlamış, usul ve edebîne uygun olarak Hazret-i Eyüb'ün Zâviyesi'nden çıkmıştır. Bütün vekiller, vezîrler, mareşaller de burada hazır bulunmuştur. Sultan Hazretleri, burada hazır bulunanların eşliğinde özel bir tertiple Edirnekapı, Fatih, Sultan Bayezid ve Dîvânyolu'ndan geçerek Topkapı Sarayı'na teşrif buyurmuştur. Bir süre burada bulunduktan sonra vapur ile Dolmabahçe Sarayı'na avdet etmiştir. Debistân-ı İraniyân'da bu kutlamaya iyi bir tertip ve düzenle katılmıştır. Neşide söyleyerek ve ellerinde aslan, güneş, ay ve yıldız bulunan bayraklarla Sultan'ın geçtiği güzergahta beklemiştir.²²⁷ Prens Erfâüddevle Sultan'ın cülûsu üzerine bir kıtâ yazmıştır.²²⁸

Kabul Merasimi

Osmanlı'da sürekli sefirlerin bulunması 1600'lü yıllarda gerçekleşmiştir. Bu zamana kadar devletler arası ilişkiler gönderilen sefir veya heyetler tarafından, Padişah'ın emri doğrultusunda gerçekleştirilmiştir. Daîmî sefâretlerin açılmasından sonra İstanbul'a gelen sefirlerin kabul edilmeleri için öncelikle Sadaret'e gelerek burada îtimâdnâmelerini Sadrâzâm'a sunmaları gerekmiştir. Müslüman devletlerin sefirlerine daha fazla hürmet gösterilmiştir. Ayrıca bu merasim ziyadesiyle önemsenmiş, Osmanlı'nın ihtişamını ve şaaşasını yansıtabilecek şekilde tertiplerde bulunulmuştur.²²⁹

²²⁶ Alikılıç, **a.g.e.**, s. 50-56.

²²⁷ **A.g.g.**, 23 Rebûlâhir 1327-30 Nisan 1325(13 Mayıs 1909), sy. 35-36, s. 12.

²²⁸ Bu kıtâya tezin diğer bir bölümünde yer verilmiştir.

²²⁹ Alikılıç, **a.g.e.**, s. 73-81.

"Salı günü, îtimâdnâmeleri ulaşmayan İran ve Rusya'nın sefirleri dışındaki bütün sefirler, îtimâdnâmelerini sunmak üzere Sultan'ın sarayına geldi ve düzenli bir şekilde Sultan Hazretleri'nin huzuruna çıktı."²³⁰

Haberden anlaşıldığına göre önceki dönemlerin aksine sefirler Sadaret'e gitmemiş, kendilerine ulaşan ve taşıdıkları güven mektuplarını saraya getirmişler ve burada takdim etmişlerdir. Böylelikle de Sultan'ın huzuruna kabul edilmişlerdir.

Tebrik Merasimi

Cülûs töreni akabinde Sultan öncelikle devletin ileri gelenleri tarafından tebrik edilmesi adet olmuştur. Sonrasında uç vilayetlerin valileri ile civar devletlerin sefirleri tarafından tebrikler gerçekleştirilmiştir. Bu törenin müddeti bir hayli uzun tutulmuştur. Çeşitli sınıflardan kişilerin de tebrik için gelerek hediyeler sunması ve bunun mukabilinde de bahşiş alması şeklinde bu merasim gerçekleştirilmiştir.²³¹

"Sultan V. Mehmed Reşad Han Hazretleri'nin Osmanlı tahtına cülûsu münasebetiyle Dolmabahçe Sarayı'nda Genel Tebrik Töreni düzenlendi. Teşrifât Dâiresi'nce özel olarak davet edilen bütün vekiller, vezîrler, mareşaller, din adamları, şeyhler, Meclis-i Mebûsan ve Meclis-i Ayân'ın üyeleri, matbûât mensupları ve yabancılardan saygın kişiler belirlenen saatte bu özel programa katılma maksadıyla Sultan'ın sarayına geldi ve resmî tebriklerini îfâ etti."²³²

Donanma Geçit Töreni ve Osmanlı Donanması'nın Durumu

Osmanlı İmparatorluğu'nun önemli törenlerden biri kabul edilen Donanma Geçit Töreni başlangıçta sefere gidiş ve geliş zamanlarında tertiplenmiştir. Sultan II. Mehmed ve Sultan I. Selim dönemlerinde donanmaya büyük bir ehemmiyet gösterilmiş, geliştirilmesi için büyük çabalar sarfedilmiş ve bunun neticeleri gayet iyi bir şekilde alınmıştır. Törenin icrası, donanmanın Akdeniz ve Karadeniz'e seferleri esnasında Tersâne-i Âmire'den kalkışı, Yalı Köşkü'nde Sultan tarafından kabul

²³⁰ A.g.g., 7 Cemâziyelevvel 1327-14 Mayıs 1325(27 Mayıs 1909), sy. 38, s. 10-11.

²³¹ Alikılıç, a.g.e., s. 49

²³² A.g.g., 7 Cemâziyelevvel 1327-14 Mayıs 1325(27 Mayıs 1909), sy. 38, s. 11.

edilmesi ve Barbaros Hayreddin Paşa'nın Türbesi'nin ziyaret edilerek sefere çıkılmasıyla gerçekleştirilmiştir.^{233 234}

"Padişah Hazretleri savaş gemilerinin tâlimini temâşâ etmek üzere, bugün Saltanat Hanedan'ının tüm üyeleri, sadrâzam ve vesaire kişiler ile birlikte Ertuğrul adındaki özel bir vapurla Heybeli Ada'ya gittiler. Orada savaş gemilerinin geçit merasimini izleyecekler ve merasimden sonra Ertuğrul vapurunda lüks bir ziyafet tertip edilecek."²³⁵

"Geçit Merasimi, Pazar günü Donanma-yi Hümâyûn'un Geçit Merasimi fevkalâde bir merasimle, Haydarpaşa'nın önünde şaşaalı bir şekilde icrâ edildi. 30 yıldan bu güne Osmanlı Devleti bir kaç parça savaş gemisine sahip olmuştur. İstibdat devrinde bu gemiler öylesine hapsedilmiştir ki adeta yok olmaya bırakılmıştır. Yunan savaşından sonra durumun farkına varılmış ve neticede eski gemiler onarılmış ve yeni gemiler alınmıştır. Bununla da Bahriye Kuvvetleri bir miktar gemiye sahip olmuştur. Fakat şimdiden Sultan Hazretleri, Bahriye Kuvvetleri'ne îtinâ göstermiş ve göstermeye de devam ediyor. Söyleyebiliriz ki Devlet-i Âlîye-i Osmânî'nin Bahriye hayatında yeni bir dönem başlamıştır. Sultan Hazretleri, Saltanat ailesi, Meclis-i Mebûsan'ın ve Meclis-i Âyan'ın bütün üyeleri ve devletlerin sefirleri geçit töreninde hazır bulunmuştur."²³⁶

"Osmanlı Savaş Gemileri bu hafta, tecrübe kazanımı ve harp manevrası kabiliyeti için Marmara Denizi'ne sonra Yafa'ya kadar Osmanlı limanlarına yolculuk edecek. 20 ferventten fazla olan bu demir gemilerin yolculuğu 5 ay boyunca sürecek."²³⁷

"Son dönemde yaşanan mürtecîlerin faaliyetleri sebebiyle ertelenmiş olan Birinci Ordu'nun ilk baharda icrâ etmesi gereken manevralarının 10 gün içerisinde başlaması kararı alındı. Bu bâbta askerî kıtâlar kumandanları, askerî personelin manevralar için hazır olmalarına dair bildiri yaptı. 30 bölük piyade, 6 deste süvârî ve 20 top bataryası manevralara iştirak edecektir. İki kısma ayrılan askerlerden bir kısmı Hareket Ordusu Kumandanı Mahmut Şevket Paşa, diğer bir kısım da Birinci Ordu Kumandanı Mahmut Muhtar Paşa'nın sorumluluğunda olacaktır. Bu manevralar on gün boyunca sürecektir. Harbiye bütçesi manevralar için yıllık altı yüz bin lira ilave etmiştir. Şimdiye kadar manevralarla ilgili bir bütçeye rastlanılmamıştı."²³⁸

Haberlerden yola çıkılarak törenin önceki dönemlere kıyasla icra edilmesinde bir takım değişikliklere gidildiği düşüncesine varılmıştır. Törenin mahiyetinin sefere

²³³ Alikılıç, a.g.e., 92-93.

²³⁴ Konu ile ilgili ve ayrıca dönemin diğer merasimleri için kapsamlı bir eser için bkz. Karateke, Hakan T., **Padişahım Çok Yaşa: Osmanlı'nın Son Yüzyılında Merasimler**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2017. Ayrıca Sultan II. Abdülhamid Devri'nde törenlerin tertibi için bkz. Ayyıldız, Nigar, II. **Abdülhamid Dönemi Saray Merasimleri**, Doğu Kütüphanesi, İstanbul, 2009.

²³⁵ A.g.g., 28 Cemâziyelevvel 1327-4 Haziran 1325(17 Haziran 1909), sy. 41, s. 13.

²³⁶ A.g.g., 20 Cemâziyelâhîr 1327-25 Haziran 1325(8 Temmuz 1909), sy. 44, s. 6.

²³⁷ A.g.g., 21 Cemâziyelevvel 1327-28 Mayıs 1325(10 Haziran 1909), sy. 40, s. 12.

²³⁸ A.g.g., 28 Cemâziyelevvel 1327-4 Haziran 1325(17 Haziran 1909), sy. 41, s. 13.

çıkıştan, sadece bir nümayiş niteliğine dönüştüğü görülmüştür. Diğer bir yandan Osmanlı İmparatorluğu'na karşı pek çok taraftan gelen tehlikeler ve bilhassâ Girit Meselesi'nde Yunanistan ile karşı karşıya gelinmesi ve bunlara bir gözdağı vermek amacıyla bu törenin gerçekleştirildiği de düşünülmüştür. Tabii olarak Sultan V. Mehmed Reşad'ın tahta geçişine de atfedilmiş olduğu ayrıca donanmaya daha çok ehemmiyet gösterilmek istendiği düşünülmüş, bu fikir yayımlanan diğer haberlerde doğrulanmıştır.

Sultan V. Mehmed Reşad'ın Saltanatı Süresince Gazeteye Yansıyan Haberler

"Sultan Hazretleri, Salı günü, Şişli Etraf Hastanesi'ni ziyaret etti. Son olaylarda yaralanan askerleri gördü ve onları teselli etti.

Sultan Hazretleri, geçen hafta Perşembe günü, Meclis-i Mebûsan'a azîmet etmiş ve meşrutiyete olan bağlılığını yemin ederek taahhüt etmiştir. Usûl gereği Sultan'ın nutku okunmuş ve bu nutuk sefirlerin mahfillerinde çok etkileyici olmuştur."²³⁹

Gazetede yer alan haberden Sultan V. Mehmed Reşad'ın hakimiyetinin başlangıcında aktif bir biçimde bu hükümdarlık vazifesine iştirak ettiği ve hükümdarlığının kabul gördüğü anlaşılmıştır.

"Yeni Kabine ve Vezîrlar Pazartesi günü, programlarını Meclis-i Mebûsan ve Meclis-i Ayân'da okunmuş ve çoğunluğun güvenoyunu almıştır."²⁴⁰

"Memâlik-i Osmânî'deki jandarmaların istihdâm edilmelerine yönelik düzenleme olan Hariciye memurlarının mukâvelenâmeleri Meclis-i Vüzerâ'da tetkik edilmiştir."²⁴¹

Sultan V. Mehmed Reşad'ın tahta geçmesi ile meşrutiyeti simgeleyen devlet adamlarının herhangi bir protestoya maruz kalmadan kabul edilmesi imparatorluktaki sarsılan düzenin yeniden sağlandığının bir belirtisi olmuştur. Meclis-i Vükelâ'da da memurlar ile ilgili düzenlemeler üzerine incelemeler gerçekleştirilmesi bu normalleşmenin bir kanıtı niteliğinde olmuştur.

²³⁹ A.g.g., 7 Cemâziyelevvel 1327-14 Mayıs 1325(27 Mayıs 1909), sy. 38, s. 11.

²⁴⁰ A.g.g., 7 Cemâziyelevvel 1327-14 Mayıs 1325(27 Mayıs 1909), sy. 38, s. 11.

²⁴¹ A.g.g., 14 Cemâziyelevvel 1327-21 Mayıs 1325(3 Haziran 1909), sy. 39, s. 9.

"Fransa'nın Sabık Petersburg Sefiri Mösyö Bompari, İstanbul Sefâreti'ne tayin edilmiştir."²⁴²

"Sâbık Tahran Maslahatgüzârı Hasib efendi, Tahran Sefâreti'ne tayin edildi."²⁴³

"Sâbık Samsun Konsolosu Hacı Ahmed Ali Bey işinin ehli olması dolayısıyla Sefâret-i Seniyye tercümanlığına tayin edilmiştir."²⁴⁴

Mösyö Bompari'nin sefârete tayininde herhangi bir pürüz çıkmaması dolayısıyla uluslararası ilişkilerde olumlu bir tutumun izlendiği anlaşılmıştır. İmparatorluk sefirlerinin tayin işlerinin gerçekleştirilmesi de, İmparatorluk dâhilinde ve haricinde imparatorluğun temsil edilmesi vb. işlere önem verildiğini göstermiştir. Özellikle konsolosluk, sefir görevlendirmeleri, görevli hareketleri gazetede yer bulmuştur.

"Maarif İşleri'nin geliştirilmesi için önceden tahsis edilen miktara iki yüz bin lira ilave edilmiş ve bununla tahsis edilen miktar beş yüz elli liraya ulaştı. Vezâret-i Maarif, vilayetlere müfettiş gönderme, muktedir memurların istihdâmı ve mekteplerin sayısını artırma kararlarını aldı."²⁴⁵

"Fransızca'nın mekteplerin hepsinde genelleştirilmesi ve yaygınlaştırılması ayrıca ibtidâî mekteplerde de zorunlu ders olması Maarif Vezâreti tarafından kararlaştırıldı."²⁴⁶

Haberden yola çıkılarak Maarif İşleri'ne verilen önemin arttığı düşüncesine varılmıştır. Maarif ile alakalı gereksinimlerin giderilmesine yönelik adımların atıldığı görülmüştür. Fransızca'ya önem verilmesi, dönemin önem arz eden yabancı dilinin öğretilerek yaygınlaştırılması ile siyasî, edebî ve kültürel anlamda talebelerin terakkîsinin hedeflendiği düşünülmüştür.

"Harbîye Vezâreti, gündün güne önem kazanan Dersim civarına, acele olarak gerekli kuvvetlerin gönderilmesi emri verildi."²⁴⁷

"Hükûmet tarafından Ovacık, Çemişgezek ve Hozan aşiretlerinin kontrol altına alınması için yeterli kuvvetin ve bir ıslah heyetinin gönderilmesi kararlaştırıldı."²⁴⁸

"Harbîye Vezâreti'nde askerî teçhizatlar için tam bir faaliyet ve cömertlik gözlemleniyor. Vezâret, satın alınacak her türden eşya için 60 milyon franklık sipariş verdi. Çuha siparişi on milyon, askerinin ayakkabısı için meşin ve kavsele

²⁴² A.g.g., 14 Cemâziyelevvel 1327-21 Mayıs 1325(3 Haziran 1909), sy. 39, s. 10.

²⁴³ A.g.g., 14 Cemâziyelevvel 1327-21 Mayıs 1325(3 Haziran 1909), sy. 39, s. 10.

²⁴⁴ A.g.g., 6 Cemâziyelâhîr 1327-11 Haziran 1325(24 Haziran 1909), sy. 42, s. 6.

²⁴⁵ A.g.g., 14 Cemâziyelevvel 1327-21 Mayıs 1325(3 Haziran 1909), sy. 39, s. 10.

²⁴⁶ A.g.g., 28 Cemâziyelevvel 1327-4 Haziran 1325(17 Haziran 1909), sy. 41, s. 14.

²⁴⁷ A.g.g., 14 Cemâziyelevvel 1327-21 Mayıs 1325(3 Haziran 1909), sy. 39, s. 10.

²⁴⁸ A.g.g., 21 Cemâziyelevvel 1327-28 Mayıs 1325(10 Haziran 1909), sy. 40, s. 12.

beş milyon frank tutarında olmuştur. Altı yüz bin askerin tedârîği için 24 saatte hazır olacaktır. Bütün kışlalara gerekli teçhizatın ve silahların tamamı dağıtılacaktır."²⁴⁹

"Şehzâdelerden biri olan Abdülhalim Efendi, askerlik hizmeti için Birinci Tabur, Birinci Ordu'ya kayıt olmuştur. Bahsedilen Şehzâde, askerlik hizmetine dâhil olan ilk şehzâdedir."²⁵⁰

Aktarılan haber ile Sultan V. Mehmed Reşad'ın saltanatı zamanında iç meselelere önem verildiği anlaşılmıştır. Ayrıca Osmanlı Ordusu'nun ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik girişimlerde bulunduğu görülmüştür. Şehzadelerden olan Abdülhalim Efendi'nin ise Osmanlı Ordusu'nda askerlik hizmetini yerine getirmek istemesi saray mensuplarının yenilikçiliğe önem verdiği şeklinde yorumlanmıştır.

"Alman von der Goltz Paşa'nın, Osmanlı Ordusu'nda hizmet vermek üzere 15 gün sonra İstanbul'a gelecektir."²⁵¹

Almanya ile olan siyasî yakınlık dolayısıyla Alman subaylar Osmanlı Ordusu'nda görev almaya başlamıştır. Wilhelm Colmar von der Goltz da bu siyasî yakınlığın bir neticesi olarak Osmanlı Ordusu'nda görev almıştır.²⁵²

"Mahlû Hakan'ın neticede bütün servetini ve malını Hükûmet'e iade etmesi kararlaştırıldı. Havâlenâmede yer alan bir milyon seksen bin liralık bankada bulunan meblağ Maliye Sandığı'na teslim edildi."²⁵³

Sultan II. Abdülhamid'in hal' edilmesi sonrasında mal varlığının imparatorluk malı olduğu gerekçesiyle bu mal varlığı Hazine'ye devredilmiştir.

"İstanbul beldesinin îmarı ve tezyîni için Şehremîni tarafından büyük bir borç akdi düşünüldü."²⁵⁴

31 Mart Vak'ası'nda İstanbul zarar görmüş ve bu zarar telafi edilmek istenmiştir. Buna yönelik de bir ödeme planı çıkartılmıştır.

²⁴⁹ A.g.g., 6 Cemâziyelâhîr 1327-11 Haziran 1325(24 Haziran 1909), sy. 42, s. 6.

²⁵⁰ A.g.g., 13 Cemâziyelâhîr 1327-18 Haziran 1325(1 Temmuz 1909), sy. 43, s. 8.

²⁵¹ A.g.g., 14 Cemâziyelevvel 1327-21 Mayıs 1325(3 Haziran 1909), sy. 39, s. 10.

²⁵² Hatıraları için bkz. Goltz, Wilhelm Colmar von der, **Goltz'un Hatıraları**, çev. Mehmet Mert Çam, İlgi Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2018.

²⁵³ A.g.g., 14 Cemâziyelevvel 1327-21 Mayıs 1325(3 Haziran 1909), sy. 39, s. 10.

²⁵⁴ A.g.g., 14 Cemâziyelevvel 1327-21 Mayıs 1325(3 Haziran 1909), sy. 39, s. 10.

"Sultan Hazretlerinin V. Mehmed Han'ın Osmanlı tahtına cülüsünü, ecnebî hükûmetlere bildirmekle görevlendirilen heyet dün demiryolu ile hareket etmiştir."²⁵⁵

"Sultan Hazretleri, Temmuz ayında Bursa, Edirne ve Selanik seyahatine başlayacak. Büyük bir ihtimalle Şam'ı da ziyaret edecek. Bu seyahat programı Avrupa mahfillerinde büyük takdir ve beğeni topladı.

"Sultan Hazretlerinin tuğrasının bulunacağı yeni meskûkâtın darp edilmesine başlandı ve bir kaç güne kadar tedâvüle konulacak."²⁵⁶

"Petersburg'tan gelen haberlere göre Rus İmparatoru, Eylül ayında Sultan V. Mehmed Reşad Hazretleri ile görüşmeyi planlıyor.

Naye Fraye Prese, Kral Edward'ın büyük bir ihtimalle İstanbul'u ziyaret edeceğini, Sultan'ın da Londra'ya îade-i ziyaret gerçekleştireceğini yazıyor.

On bir yıl önce İmparator Wilhelm, Abdülhamid'i Yıldız Sarayı'nda ziyaret etmişti. O zamandan şimdiye kadar Osmanlı Payitahtı'na hiçbir yabancı devletin hükümdârı gelmedi. Şimdi ise Çâr dışında, Kral Edward'ın ziyareti de haber alınıyor.

Yarı resmî ve doğrulamayla ulaşan habere göre, Rus Çârî İtalya seyahatinden sonra Sultan Hazretlerini ziyaret etmeye gelecek. Bu ziyaretin programı hususunda Yeni Rus Sefiri Mösyö Çarıkof, yakın zamanda Haricîye Vezîri ile görüşecek."²⁵⁷

Sultan V. Mehmed Reşad'ın saltanat tahtına geçmesi ile hakimiyetinin yabancı devletlere bildirilmesi, Sultan'ın İmparatorluk dâhilinde geziler düzenlemesi ve adına para bastırması, hakimiyetini beyân etmesi ve Sultan II. Abdülhamid'in devrinin geçtiğini aşîkar etmesi açısından ehemmiyet taşımıştır. Ayrıca Sultan'ın yabancı devlet hükümdarları tarafından ziyaret edilmek istenmesi ve Sultan'ın da buna karşılık ziyaretlerde bulunacağı haberi Sultan II. Abdülhamid'in dışa kapalı siyasetinden uzaklaşılacağı sinyalini vermiştir.

"Osmanlı Meşrutiyeti'nin ilk ilanı Manastır'da 10 Temmuz'a denk gelmiştir. Bu sebeple bu gün millî ve resmî günlerden kabul edilmiş, her yılın bu gününde irade-i seniyye-i padişahi ile şenlik yapılması uygun görülmüştür."²⁵⁸

"10 Temmuz'a rastlayan Meşrutiyet ve Hürriyet Devri'nin başlangıcı dolayısıyla tertiplerde bulunmaları için Şehremâneti tarafından bir şenlik komisyonu oluşturuldu. Şehremâneti ve belediyeler tarafından beş bin lira, ışıklandırma masrûfunda kullanılmak üzere tahsis edildi."²⁵⁹

"Osmanlı'ların Saâdetinin başlangıcı 10 Temmuz münâsebetiyle yarın Şişli civarında, Ebedi Hürriyet Tepesi'nde, halk ve ordu tarafından özel bir merâsim icrâ edilecek. Sultan Hazretleri ve Devlet Ricali'nin tamamı da burada hazır bulunacak."²⁶⁰

²⁵⁵ A.g.g., 14 Cemâziyelevvel 1327-21 Mayıs 1325(3 Haziran 1909), sy. 39, s. 10.

²⁵⁶ A.g.g., 28 Cemâziyelevvel 1327-4 Haziran 1325(17 Haziran 1909), sy. 41, s. 14.

²⁵⁷ A.g.g., 19 Recep 1327-23 Temmuz 1325(5 Ağustos 1909), sy. 48, s. 8.

²⁵⁸ A.g.g., 6 Cemâziyelâhîr 1327-11 Haziran 1325(24 Haziran 1909), sy. 42, s. 6.

²⁵⁹ A.g.g., 13 Cemâziyelâhîr 1327-18 Haziran 1325(1 Temmuz 1909), sy. 43, s. 8.

²⁶⁰ A.g.g., 5 Recep 1327-9 Temmuz 1325(22 Temmuz 1909), sy. 46, s. 16.

"Devlet Şûrâsı'nda düzenlenen kanun Meclis-i Mebûsan'a gönderildi. Bu kânûnda Her yılın Temmuz ayının onuncu günü şehirde kutlamalarla millî bayram olarak kabulü kabul edildi."²⁶¹

Rûmî takvime göre 10 Temmuz'a rastlayan II. Meşrutiyet'in İlanı'nın yıl dönümü dolayısıyla imparatorluk dâhilinde başta Manastır ve İstanbul olmak üzere kutlamalar düzenlenmiştir. Bu kutlamalarla bu önem arz eden gün anılarak yaşatılmak istenmiştir. Ayrıca bu günün millî bayram olarak kutlanması da Meclis kararlarında yer almıştır.²⁶²

"Bir kaç gün önce Beşiktaş zindanında kelle kemikleri bulunmuştur. Çoğu kişiye göre bu, vefâtından sonra Mahlû Hakan'ın emriyle, başı gövdesinden ayırılıp İstanbul'a getirilen meşhûr Mithat Paşa'nın başıdır. Henüz kesinleşmemiştir. Zabıta Heyeti tahkikat ile meşguldür."²⁶³

Gazetede yer alan haberde Osmanlı Meşrutiyeti'nde önemli bir yere sahip olan Mithat Paşa'ya dair bir haber yer almıştır. Bu haberde Sultan II. Abdülhamid tarafından sakıncalı bulunan Mithat Paşa'nın, Sultan tarafından infaz ettirildikten sonra başının İstanbul'a getirilmiş olduğu ve bulunan kemiklerin de ona ait olabileceği ifade edilmiştir.

"Mâliye Vezîri Rıfat Bey istifa etti ve yerine Meclis-i Mebûsan üyesi, İttihat ve Terakkî Cemiyeti'nden Cavid Bey tayin edilmiştir."²⁶⁴

Sultan V. Mehmed Reşad her ne kadar saltanatta bulunsa da İttihat ve Terakkî Cemiyeti, İmparatorluk idaresinde son derece etkili olmuştur. Haberden de anlaşılacağı üzere İttihat ve Terakkî istediği atamaları rahat bir şekilde gerçekleştirebilmiştir.

"Bir kaç zaman önce Kudüs'teki Beni Davud mahallesinde, Alman İmparatoru'na bir saat kulesi yapması için bir miktar arazi bırakılmıştı. Fakat bugünlerde Kudüs Mutasarrıfı'ndan Bâb-ı Âlî'ye gelen telgraftan bir saat kulesi

²⁶¹ A.g.g., 20 Cemâziyelâhîr 1327-25 Haziran 1325(8 Temmuz 1909), sy. 44, s. 6.

²⁶² Konu ile ilgili olarak bkz. Türk, Hatem, **10 Temmuz Meşrutiyet Bayramı**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2014.

²⁶³ A.g.g., 6 Cemâziyelâhîr 1327-11 Haziran 1325(24 Haziran 1909), sy. 42, s. 6.

²⁶⁴ A.g.g., 13 Cemâziyelâhîr 1327-18 Haziran 1325(1 Temmuz 1909), sy. 43, s. 8.

yerine bir çan kulesi inşa edilmiş olduğu anlaşıldı. Bununla birlikte bu olay Vezâret-i Hariciye'nin dikkatini çekmiştir."²⁶⁵

Gazete iç meseleler ile alakadâr olmuştur. Kudüs gibi kutsal kabul edilen bir mekanda yabancı bir devletin uygunsuz şekilde hareket etmesi kınanır bir şekilde yansıtılmış, konunun Hükûmet'in ilgisini çektiği aktarılmıştır.

"Bugünlerde yeni millî bir ziraat bankasının kurulması meselesi kesinleşti. Bu bankanın sermayesi beş milyon liradır. Banka idâresinin üyelerinin ilk toplantısı Ahmet Muhtar Paşa ve Kont Kamondo'nun riyasetinde Bank dö Pari'de gerçekleşmiştir."²⁶⁶

Gazetede yer alan haberden yola çıkılarak ekonominin iyileştirilebilmesi maksadıyla yeni adımların atılmaya çalışıldığı yargısına varılmıştır.

"Avrupa ve Mısır'dan Mahlû Hakan'ın adına posta yoluyla gelen mektuplar, Sadâret tarafından Mahmut Şevket Paşa'ya verilmiştir."²⁶⁷

Sultan II. Abdülhamid tahttan indirildikten ve sürüldükten sonra kendisine mektuplar gelmeye devam etmiştir. Bu mektuplarla ilgili gerekli işlemler yapılmıştır.

"Bu yakınlarda Yıldız'da bir Polis Mektebi açılacak ve dört yüz polis burada görev alacaktır."²⁶⁸

"Sefâret'e verilen iltimasla, yeni kurulan Jandarma ve Polis Mektebi'nde, İranlı on bir kişi de tahsil için kabul edilecek."²⁶⁹

Özellikle Sultan II. Abdülhamid'in hükümdarlığını simgeleyen Yıldız Sarayı, Sultan'ın hal'i sonrasında Hükûmet'in imtiyazına geçmiştir. Bununla birlikte burada Polis Mektebi açılması kararlaştırılmıştır. İran ile olan olumlu gidişat münasebetiyle burada İranlı talebelerin de eğitim alabilmelerine izin verilmiştir.

"Muş'dan gelen haberlere göre, mezkûr çevrede Hükûmet'in tedbirleri, asâyîş ve emniyeti sağlamıştır."²⁷⁰

Bu bölgede asayiş konusunda problemler yaşanmıştır. Gazete bu bölgeye dair başka haberler de yayımlamış, buradaki sorunların bertaraf edilmesine yönelik

²⁶⁵ A.g.g., 13 Cemâziyelâhîr 1327-18 Haziran 1325(1 Temmuz 1909), sy. 43, s. 9.

²⁶⁶ A.g.g., 13 Cemâziyelâhîr 1327-18 Haziran 1325(1 Temmuz 1909), sy. 43, s. 9.

²⁶⁷ A.g.g., 13 Cemâziyelâhîr 1327-18 Haziran 1325(1 Temmuz 1909), sy. 43, s. 9.

²⁶⁸ A.g.g., 13 Cemâziyelâhîr 1327-18 Haziran 1325(1 Temmuz 1909), sy. 43, s. 9.

²⁶⁹ A.g.g., 19 Recep 1327-23 Temmuz 1325(5 Ağustos 1909), sy. 48, s. 9

²⁷⁰ A.g.g., 13 Cemâziyelâhîr 1327-18 Haziran 1325(1 Temmuz 1909), sy. 43, s. 9.

adımların atıldığını aktarmıştır. Bu haberde de sorunun nihayete erdirildiği bildirilmiştir.

"Sultan Hazretleri tarafından Pazar günü gecesi Mısır Hıdivi Abbas Hilmi Paşa'nın şerefine Dolmabahçe Sarayı'nda bir ziyafet verilmiştir."²⁷¹

Gazete Sultan V. Mehmed Reşad ile ilgili haberlere sıklıkla yer vermiştir. Önemli devlet adamları ile münasebetleri gazetede yayımlanmıştır.

"Erzurum'dan gelen habere göre, Dördüncü Ordu'nun Maraşeli İbrahim Paşa, faaliyetlerini beyân etmiştir. *Şimdiye kadar İsyancı askerlerden iki yüz kişi ve mürtecilerden çok sayıda kişi tevkif edilmiştir. Kürt subaylardan bir kaçı da tutuklanmıştır.*"²⁷²

31 Mart Vak'ası sonuçlansa da olaya iştirak eden kişilerin cezalandırılmalarına devam edilmiştir. Haberden yola çıkılarak bu konuda taviz verilmediği yargısına varılmış, hadisenin müsebbibleri takip edilmiş ve uygun işlemlerin yapılması maksadıyla tutuklanmışlardır.

Gazetelerde görülene göre Bâb-ı Âlî'ye, Malatya ve Antep'teki tüm Ermeniler'in yabancı memleketlere gittiği bildirildi. Eğer böyle devam ederse kısa sürede burada tek bir Ermeni bile kalmayacak. Hükûmet Ermeniler'in göçünü önlemek için onlara, mürûr tezkîresi verilmemesine karar vermiştir."²⁷³

Gazetenin haberinden yola çıkılarak her ne kadar Ermeniler ile ilgili sorunlar yaşanlsa da Ermeniler'in imparatorluk topraklarını terk etmelerinin istenmediği düşüncesine varılmıştır. Hükûmet'in de buna yönelik tedbirler aldığı gazetede yer almıştır.

"Bâb-ı Âlî, gümrük vergisini yüzde on beşe çıkarmak için yabancı devletlerin kabinelerine müracaat etmişti. Güvenilir bir kaynağa göre yabancı devletler, gümrük vergisinin artırılmasına dair olan muvaffakiyetlerini bildirecekler."²⁷⁴

Gümrük vergisinin artırılmak istenmesinde iktisadî açıdan imparatorluğun sıkıntı içerisinde olduğu yargısına varılmıştır. Bu vergi artırımının ekonomiye katkı sağlayacağı düşüncesiyle kararlaştırıldığı düşünülmüştür.

²⁷¹ A.g.g., 13 Cemâziyelâhîr 1327-18 Haziran 1325(1 Temmuz 1909), sy. 43, s. 10.

²⁷² A.g.g., 13 Cemâziyelâhîr 1327-18 Haziran 1325(1 Temmuz 1909), sy. 43, s. 10.

²⁷³ A.g.g., 20 Cemâziyelâhîr 1327-25 Haziran 1325(8 Temmuz 1909), sy. 44, s. 7.

²⁷⁴ A.g.g., 20 Cemâziyelâhîr 1327-25 Haziran 1325(8 Temmuz 1909), sy. 44, s. 7.

"Vezâret-i Bahriye-i Osmânî, İki büyük savaş gemisi (deridnot) inşâsı için büyük tersanelerle müzâkere ediyor.
Amiral Gambıl Paşa tarafından Osmanlı Bahriye İşleri'nin ıslahı için bir lâyiha verilmiş ve üç yüz elli bin lira talep edilmişti. Fakat hâlihâzırdaki bütçe bu meblâğı harcamaya müsait olmadığından, yıllık olarak bütçeden yüz altmış bin lira harcanmasına karar verildi."²⁷⁵

Önceki sayfalarda Osmanlı Bahriyesi ile alakalı olarak bir takım haberler yer almış ve Osmanlı'nın bu konuda eksiklikleri olduğu ve bu eksikliklerin giderilmesi için kararların alındığı yer almıştır. Bu haberde ise donanmaya gerekli olan savaş gemileri edinimi için harekete geçildiği, Bahriye İşleri'nin düzenlenmesi için bir takım faaliyetlere girişildiği görülmüştür. Fakat bütçe konusunda karşılaşılan güçlüklerin, gerekli meblağdan daha az bir şekilde donanmanın yenilenmesine ayrıldığı anlaşılmıştır.

"Millî Bayram: Ahmed Şah'ın cülûsuna dair resmî telgraf geldikten sonra üç gün boyunca İranlılar'ın hepsi, nerede ikâmet ediyorlarsa orada kutlama gerçekletirdi. Her merkezde kutlama yapıldı ve kandiller yakıldı. Özellikle çoğu İran'ının bir araya geldiği bir kaç merkezde, Encümen'in merkezi, Vâlîde Hanı, Ekberîye Hanı, Yıldız Hanı ve Safâret-i Kübra'da şerbetler içilip, tatlılar yenildi. Belîğ hitâbeler okundu. Osmanlı Milleti'nden resmî dinleyiciler tebrik için bahsi geçen merkezlere geldi ve ittihat, ittifak ve tebrik hakkında nutuklar söylediler. Öyle ki müslümanlar arasında şimdiye kadar böyle bir kutlama olmamıştır."²⁷⁶

Osmanlı'da Sultan II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesi ile meşrutiyet yanlılarının zaferiyle sonuçlanmıştır. Aynı şekilde İran'da da Muhammed Ali Şah'ın baskıcı yönetimi, meşrutiyet taraftarlarına direnememiş ve Şah'ın hal' edilmesi ile sonuçlanmıştır. Bu durum İstanbul'da bulunan İranlılar tarafından büyük memnuniyetle karşılanmış, kutlamalar gerçekleştirilmiştir. İstanbul'un İranlılar açısından önemli mekanları kutlamaların merkezi hâline gelmiştir.

"Fizan'ın müzâfâtından olan Canet nâhiyesi iki gün önce Fransızlar tarafından işgal edildi. Bâb-ı Âlî bu haksız muameleyi kınadı."²⁷⁷

Osmanlı himayesinde bulunan Canet, Fransız yayılcılığına maruz kalmış ve sonucunda da Fransızlar'ın burayı işgal etmesi ile sonuçlanmıştır. Osmanlı'nın burayı tamamen terk etmesi yıllar sürmüştür.

²⁷⁵ A.g.g., 20 Cemâziyelâhîr 1327-25 Haziran 1325(8 Temmuz 1909), sy. 44, s. 7.

²⁷⁶ A.g.g., 5 Recep 1327-9 Temmuz 1325(22 Temmuz 1909), sy. 46, s. 14

²⁷⁷ A.g.g., 19 Recep 1327-23 Temmuz 1325(5 Ağustos 1909), sy. 48, s. 7.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

OSMANLI İMPARATORLUĞU'NUN MESELELERİ VE BAZI HADİSELER

4.1. Osmanlı ve Bulgaristan İlişkileri ve Doğru Rumeli Demiryolu

Meselesi

93 Harbi'nin(1877-1878) bir neticesi olarak özerklik elde eden Bulgaristan, Bulgar toplumunun içerisindeki azınlıkları bölgesinden uzaklaştırmak için çetecilik faaliyetlerine girişmiş ve etnik temizlik yapma yoluna gitmiştir. Burada hakimiyeti zayıflayan Osmanlı, asayişini sağlamada zorluk yaşamıştır. Dönemin güçlü devletleri tarafından ise 1902 ve 1903 yıllarında olmak üzere çıkan iki ayaklanma sonucu, Osmanlı'nın güvenlik güçleri ile kendi güvenlik güçlerinin işbirliğine gitmelerine dair bir program düzenlenmiştir.²⁷⁸ 1908'de II. Meşrutiyet'in ilan edilmesinden kısa bir süre sonra da Bulgaristan bağımsızlığını ilan etmiştir.²⁷⁹

"Şimdiye kadar Osmanlı ve Bulgaristan sınırındaki çatışmalar önemsenmemiştir. Fakat bu durum ileride daha bir önem kazanacaktır. Bu sebeple Bulgaristan sınırına bir siyasî-askerî bir memur gönderildi."²⁸⁰

"Mösyö Sarafov Bulgaristan tarafından İstanbul Sefâreti'ne tayin edildi. Bâb-ı Âli tarafından da onaylanmıştır. Bulgaristan tarafından tayin edilen ilk sefir olmuştur."²⁸¹

"Osmanlı ve Bulgaristan hududunda, Bulgarlar sınır kışlalarını sağlamlaştırtıp buradaki kuvvetlerini artırıyorlar. Şimdilerde kışla inşâ etmekle meşgul oluyorlar."²⁸²

²⁷⁸ Akşin, *Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi: 1789-1980*, s. 50-61.

²⁷⁹ Akşin, *100 Soruda Jön Türkler ve İttihat Terakki*, Gerçek Yayınevi, s. 286.

²⁸⁰ A.g.g., 21 Cemâziyelevvel 1327-28 Mayıs 1325(10 Haziran 1909), sy. 40, s. 12.

²⁸¹ A.g.g., 28 Cemâziyelevvel 1327-4 Haziran 1325(17 Haziran 1909), sy. 41, s. 14.

²⁸² A.g.g., 6 Cemâziyelâhîr 1327-11 Haziran 1325(24 Haziran 1909), sy. 42, s. 7.

"Nezâret-i Defter-i Hakani'nin malûmatı sebebiyle Vezâret-i Hariciye, Bulgaristan'da bulunan Evkâf-ı İslamîye için Bulgaristan Sefâreti'ne bir nota verdi."²⁸³

"Hükûmet-i Seniyye tarafından Sâbık Stockholm Sefir Âsım Bey, Sofya Sefâreti'ne tayin edildi. Bulgar Hükûmeti tarafından da kabul edilmiştir."²⁸⁴

"Bulgaristan komitelerinden on iki kişi Osmanlı hududuna girdikleri sırada Osmanlı askerleri tarafından takip edildi ve çatışma yaşandı. Onlardan beş kişi öldürülmüş, diğerleri de kaçmıştır."²⁸⁵

Gazetede yer alan haberlerde, Osmanlı ve Bulgaristan ilişkilerine dair ayrıntılar yer almıştır. Buna göre sınır konusunda ihtilafa düşüldüğü görülmüştür. Bulgar tarafından sınırdaki askerî güçlerin fazlalaştırılması tehdit oluşturmuştur. Çeteler ise burada çıkardıkları çatışmalarla bir kargaşa ortamı meydana getirmeye çabaladıkları anlaşılmıştır. Bunun yanı sıra iki tarafın da sefir atamalarını gerçekleştirmeleri diplomatik kanalların açık tutulmasının istendiği şekliyle yorumlanmıştır.

Doğu Rumeli Demiryolu Meselesi

Rumeli Demiryolları'nın inşasına 1869'da Baron Hirsch'in sahibi olduğu Rumeli Demiryolları Şirketi tarafından başlanmıştır. Şirket demiryollarının imtiyaz hakkını da elde etmiştir. Fakat daha sonra 1889'da Hirsch'in hisseleri Alman sermayesi tarafından satın alınmış, Alman sermayesinin kontrolüne geçmiştir. Mazisi XIX. yy.'ın ikinci ve üçüncü çeyreğine dayanan Rumeli Demiryolları, 1877-1878 yılındaki Osmanlı-Rusya arasında yaşanan 93 harbi neticesindeki Berlin Antlaşması ile Osmanlı'nın demiryollarındaki hakları korunmuş fakat bu tarihten itibaren Doğu Rumeli Demiryolu'na Bulgarlar'ın saldırıları da başlamıştır. Osmanlı'da II. Meşrutiyet'in ilanı ile birlikte demiryolu hattında bir takım grevler yaşanmıştır. Bulgaristan bu durumu gerekçe göstererek, Doğu Rumeli içerisinde kalan demiryoluna el koymuştur. Akabinde Bulgaristan da bağımsızlığını ilan etmiş,

²⁸³ A.g.g., 13 Cemâziyelâhîr 1327-18 Haziran 1325(1 Temmuz 1909), sy. 43, s. 10.

²⁸⁴ A.g.g., 13 Cemâziyelâhîr 1327-18 Haziran 1325(1 Temmuz 1909), sy. 43, s. 8.

²⁸⁵ A.g.g., 5 Recep 1327-9 Temmuz 1325(22 Temmuz 1909), sy. 46, s. 16.

bununla da mesele derinleşmiştir. Nihayetinde Osmanlı, 42 milyon franklık bir tazminat ile Doğu Rumeli Demiryolu'nu Bulgarlar'a devretmiştir.²⁸⁶

"Osmanlı ve Bulgaristan arasında bir süredir sorun teşkil eden Doğu Rumeli Demiryolu konusu bu hafta nihayete erdi. Edinilen bilgiye göre Osmanlı Hükûmeti ve Demiryolu Şirketi arasındaki 4 maddelik sözleşmeyle uzlaşıldı.

- 1- Rumeli Demiryolu Şirketi bundan sonra bir Osmanlı şirketi sayılacak.
- 2- Osmanlı Hükûmeti, Doğu Rumeli Demiryolu Şirketi'ne, zarar ve ziyânı karşılığında, Bulgaristan Mâliyesi'nin tazminatından yirmi milyon frank ve bir buçuk milyon frank da şirketin çeşitli borçlarının karşılığı olarak ödeyecek.
- 3- Demiryolu Şirketi de tahminen dört milyon frankı Hükûmete ödeyecek.
- 4- Bundan sonra her kilometre ve hasılatla on bin üç yüz franktan ne kadar fazla olursa %70'i şirkete, %30'u Hükûmete âit olacaktır."²⁸⁷

"Bulgaristan'ın Osmanlı Hükûmeti'ne vermesi gereken tazmînât bir kaç güne kadar ahz u kabz edilecektir. Bulgaristan ödeme için Hükûmet-i Osmânîye ve Rumeli Demiryolu Şirketi arasındaki müzâkerelerin bitmesini bekliyordu."²⁸⁸

Nihayetinde Bulgaristan'ın Doğu Rumeli'de bulunan demiryoluna el koyması ile başlayan süreç Osmanlı'nın bu bölgedeki demiryolu için tazminat alarak demiryolunu Bulgaristan'a bırakması ve Doğu Rumeli Demiryolu Şirketi'nin de Osmanlı tâbiyetine geçmesi ile sonuçlanmıştır. Bulgaristan'ın tazminatının yirmi bir buçuk milyon franklık kısmı Doğu Rumeli Demiryolu Şirketi'ne ödenmiştir. Yukarıda bahsi geçen anlaşma demiryolu şirketi ile Osmanlı arasında olmuştur. Bulgaristan'ın ödediği kırk iki milyon franklık tazminatın yirmi buçuk milyonluk kısmı ise Osmanlı'nın Doğu Rumeli sınırları içerisinde kalan demiryolu karşılığında alınmıştır.²⁸⁹

4.2. Makedonya ve Girit Meseleleri

1825'de Mora'da Rumlar tarafından çıkarılan isyan, başlangıçta kontrol altına alınsa da bastırılmamıştır. Bu isyana özellikle İngiltere ve Rusya destek vermiştir.

²⁸⁶ Engin, Vahdettin, "Rumeli Demiryolu", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, cilt 35, 2008, s. 235-237.

²⁸⁷ **A.g.g.**, 21 Cemâziyelevvel 1327-28 Mayıs 1325(10 Haziran 1909), sy. 40, s. 11.

²⁸⁸ **A.g.g.**, 20 Cemâziyelâhîr 1327-25 Haziran 1325(8 Temmuz 1909), sy. 44, s. 6.

²⁸⁹ Konu ile ilgili olarak ayrıca bkz. Engin, Vahdettin, **Rumeli Demiryolları**, Eren Yayıncılık, İstanbul, 1993.

İngiltere Helen uygarlığına olan hayranlığı sebebiyle, Rusya ise daha çok dinî sebeplerle bu isyana destek olmuştur. Daha sonra Rusya'nın desteği siyasî olarak da devam etmiştir. Çar I. Nikola hükümdarlığa geçtiğinde, Rum isyancıların yanında Osmanlıların karşısında yer almış, İngiltere ve Fransa'yı da kendi yanına çekmiştir. Bu üç devletin güçlerinin müdahalesi sonucunda zor durumda kalan Osmanlı, 1829 yılında gerçekleştirilen Edirne Antlaşması ile Yunanistan'ın bağımsızlığını kabul etmek zorunda kalmıştır.²⁹⁰ 1877'deki Berlin Antlaşması itibariyle Osmanlı idaresinde kalması kabul edilen Makedonya vilayeti, Selanik, Kosova ve Manastır'dan oluşmuş, ekseriyetle buranın halkı Ortodoks Sırp, Bulgarlar ve Yunanlılar'dan oluşmuştur. Museviler ile Arnavut ve Türk müslümanlar ise azınlık durumunda bulunmuşlardır. Makedonya'nın içerisinde bir çok millî kimliği barındırması, milliyetçilik cereyanının en çok burada taraf bulmasına ve topluluklar arasında meydana gelen çatışmaların da en çok burada yaşanmasına sebep olmuştur. Ayrıca Bulgaristan ve Yunanistan arasında Ortodoks Kilisesi'ne hakim olma yarışı da çıkan çatışmaların nedenlerinden olmuştur. Kurulan çeteler gerçekleştirdikleri tahrik edici, kargaşa çıkarıcı eylemleriyle büyük devletleri bu soruna müdâhil etmeye çalışmış, Osmanlı ise bu duruma yönelik geçiştirme siyaseti izlemiştir.²⁹¹ Girit'teki ayaklanmalar neticesinde ise 1866'da Yunanistan burada bulunan Rum halkı bahane ederek Girit'in kendisine ilhâkını talep etmiştir. Buna en çok Rusya ve ardından Fransa destek vermiştir. İngiltere'nin ve Avusturya'nın Osmanlı çıkarlarına etkisiz kalışı ile birlikte 1867 yılında Girit'e özerklik hakkı tanınmış, Berlin Antlaşması ile de tasdik edilmiştir.²⁹²

"Rumların RûHanî Lideri, Drama Mitropolit, Kavala Rumları arasında ihtilâl çıkarmak istemiştir. Hükûmet tarafından tutuklanmış ve koruma altında İstanbul'a getirilmiştir."²⁹³

"İskeçe'nin Bulgar ahâlisi Bâb-ı Âlî'ye telgraf çekmiş ve son zamanlarda Rumların Bulgarlara karşı düşmanca hareketleri ve bir çok Bulgarları öldürmeye kalktığını, eğer hızlı bir şekilde buna karşı harekete geçilmezse

²⁹⁰ Zürcher, Erik Jan, **Turkey: Modern History**, I. B. Tauris, London, 2004, s. 34-35.

²⁹¹ **A.e.**, s. 82-83.

²⁹² Sander, Oral, **Anka'nın Yükselişi ve Düşüşü**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1987, s.156-159.

²⁹³ **A.g.g.**, 13 Cemâziyelâhîr 1327-18 Haziran 1325(1 Temmuz 1909), sy. 43, s. 9.

Bulgarların da misliyle karşılık vereceğini bildirmiştir. Bahsi geçen telgraf Şûrâsı-yı Devlet'te müzâkere edilmiştir."²⁹⁴

"Bâb-ı Âlî İstanbul'da bulunan ecnebi devletlerin sefirlerine, Yunan tarafından bazı eşkiya gruplarının Osmanlı hududuna saldırdığını haber vermiştir.

Yunanistan ile muhâbebe olması durumuna karşı, Makedonya'nın Müslüman ahâlisini silahlandırmak için martın tüfekleri Selanik'e gönderiliyor.

Ulaşan resmî haberlere göre Yunan Hükûmeti'nin harbîye tedariklerinde tam bir faaliyette olduğu ve kendi sınır boylarına asker yığıldığı görülüyor. Bu sebeple Bâb-ı Âlî, bu resmî haberi Vezâret-i Harbîye'ye bildirmiştir.

Güvenilir bir kaynaktan edinilen habere göre Yunanistan Hükûmeti doksan bin askeri silah altına almış ve İstanbul'dan da 200 Yunan memleketlerine dönmüştür."²⁹⁵

"Makedonya'nın hâli eskiye göre günden güne daha iyiye gitmekte. Fakat son günlerde bazı gelişmeler endişe yaratıyor. Ahâli, eşkiya çetelerinin saldırılarına mâruz kalıyor ve siyasî cinayetler günden güne artıyor."²⁹⁶

Gazetede yer alan haberlerde Makedonya'da ortaya çıkan bir takım sorunlar yer almıştır. Bu problemlerin çözümü için de Osmanlı'nın girişimlerine yer verilmiştir. Özellikle Yunanistan'ın Osmanlı karşısında millî ve dinî gerekçeleri öne sürerek burada kargaşa çıkarması ve burayı ele geçirmeye yönelik çabaları yer bulmuştur.²⁹⁷

"Paris mahfillerinden gelen, Girit Meselesi ve mürtecîlerden bazılarının görevlerinden ihrâcını konu edinen telgraflar sebebiyle, Osmanlı ve Yunanistan'ın arası soğudu ve soğumaya da devam etti.

Son zamanlarda Girit Adası Meselesi Memâlik-i Osmânî ve Yunanistan arasında heyecana sebep oluyor. Bir kaç hafta içerisinde Hamiye Devletler'in Girit'i terk etmeye mecbur kalmalarına dek mesele bir süre belirsizliğini korudu. Bu sebeple Bâb-ı Âlî de, Avrupa'daki askerlerinin hükûmet ile son bağının olduğu Girit Adası'nda güçsüz kalmasından korkuyor. Bu korku makbûl ve yerindedir. Bununla birlikte bu hususta Düvel-i Muazzama'ya bu durum bildirildi.

İstanbul mahfillerinde Yunan Hükûmeti savaşa tehdit ediliyor ve Hamiye Devletlerin kendi aralarında uzlaşmaması büyük bir sorun oldu.

Girit Meselesi konusunda, Paris'in siyasî mahfillerinde, ülkeler arasında ihtilâfa düşüleceğine inanılıyor.

²⁹⁴ A.g.g., 13 Cemâziyelâhîr 1327-18 Haziran 1325(1 Temmuz 1909), sy. 43, s. 9.

²⁹⁵ A.g.g., 20 Cemâziyelâhîr 1327-25 Haziran 1325(8 Temmuz 1909), sy. 44, s. 6-7.

²⁹⁶ A.g.g., 5 Recep 1327-9 Temmuz 1325(22 Temmuz 1909), sy. 46, s. 16.

²⁹⁷ Konu ile ilgili kapsamlı eserler için bkz. Anderson, Matthew Smith, **Doğu Sorunu 1774-1923 Uluslararası İlişkiler Üzerine Bir İnceleme**, çev. İdil Eser, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2010 s. 273-298. Bkz. Turan, Namık Sinan, **İmparatorluk ve Diplomasi: Osmanlı Diplomasisinin İzinde**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2014, s. 462-501.

Standart gazetesi yazıyor ki: Büyük bir ihtimalle Hamiye Devletler, tâvizler karşılığında Sultan'a Girit'in Yunanistan'a bırakılması konusunda tavsiye verecekler.²⁹⁸

Girit Meselesi konusunda Avrupa ve Osmanlı'dan haberler aktarılmış, Avrupa'daki siyasî mahfillerin görüşleri yansıtılmıştır. Haberden yola çıkarak, Osmanlı'nın Hamiye Devletler'i, Yunanistan karşısında bir güç unsuru olarak gördüğü yargısına varılmıştır. Fakat yine de Hamiye Devletler'in Girit konusunda Yunanistan'ı destekledikleri diğer bir haberden anlaşılmıştır.

Girit Meselesi Hususunda Gelen Telgrafların Hülasası

"Paris- Sîyasî mahfillerde beyân edildiğine göre Düvel-i Erbaa-i Hamiye, Girit Adası konusunda Osmanlı'ların hukunun devam edeceğini Bâb-ı Âlî'ye bildirdi. Roma- Düvel-i Hamiye Devletlerinin kabinelerinde Girit Meselesi konusundaki müzâkereler devam ediyor.

Paris- Siyasî mahfillerde, Bâb-ı Âlî'nin Girit konusundaki taleplerinin kabul edilerek, Girit'ten ayrılmanın ertelenmesine karar verildiği teyit edilerek beyân ediliyor.

Viyana- Girit Meselesi'nin Balkanlar'da sorun teşkil etmesi sebebiyle, Düvel-i Hamiye, askerlerini süre sınırı olmaksızın Girit'te bulunduracak.

Paris- Gerçekleşmesine kesin gözüyle bakılan tehlikeleri engellemek için Düvel-i Hamiye-i Erbaa Girit'ten ayrılmanın ertelenmesine karar verdi."²⁹⁹

"Girit Meselesi konusunda Hariciye Vezîri, Meclis-i Mebûsan'da "*Girit'e dair meşrû hukukumuz Düvel-i Muazzamanın hiçbir devleti tarafından itiraz hedefinde olmamıştır.*" beyânında bulundu. Osmanlıların geneli bu temînât sebebiyle memnundur. Bununla birlikte Düvel-i Muazzama-i Hamiye askerlerinin adayı tahliye edip etmeyecekleri dikkate değer bir nüktedir. Çünkü Hariciye Vezîri'nin açıklamalarından anlaşılıyor ki Düvel-i Muazzama ile olan müzâkereler netice vermemiştir ve bunun anlamı Osmanlı umûmunun düşüncelerine son vermek ve onları bekletmektir.

Mahmut Şevket Paşa'nın gazetelerden birine şöyle demiştir: *Girit Meselesi konusunda görüş bildirmek, söz söylemek Bâb-ı Âlî'nin hakkıdır. Çünkü ben bir askerim ve bununla birlikte gelişmelere tâbiyim. Fakat bir şey muhakkaktır. Eğer Girit, Yunan tarafından ilhâk edilirse harp etmek zorunludur.*

Genç Türkler Komitesi ve Genç Subaylar, Girit Adası konusunda askerî müdahâle için ısrar ediyor. Fakat Mahmut Şevket Paşa ve vesaire askerî kumandanlar savaş seçeneğinin karşısında olup mümkün mertebe bu hareketten kaçınıyor."³⁰⁰

Gazete Girit ile alakalı olarak Avrupa'dan gelen telgraflara özet olarak yer vermiştir. Düvel-i Hamiye'nin çekilmesinin mümkün olmadığına dair ayrıntılar yer

²⁹⁸ A.g.g., 21 Cemâziyelevvel 1327-28 Mayıs 1325(10 Haziran 1909), sy. 40, s. 11-12.

²⁹⁹ A.g.g., 28 Cemâziyelevvel 1327-4 Haziran 1325(17 Haziran 1909), sy. 41, s. 14.

³⁰⁰ A.g.g., 6 Cemâziyelâhîr 1327-11 Haziran 1325(24 Haziran 1909), sy. 42, s. 5.

almış, Osmanlı'nın Yunanistan karşısında tutumu da yer bulmuştur. Girit konusunda dışarıda ne kadar anlaşmazlık var ise İç İşleri açısından da o denli fikir ayrılıklarının olduğu görülmüştür. İç İşleri'nde bir taraf Girit konusunda temkinli olunmasını önerirken diğer bir taraf harp seçeneğinin değerlendirilmesi hususunda görüş bildirmiştir.

"Naye Fraye Presse gazetesinin muhabiri Mahmud Şevket Paşa'dan naklediyor: "Eğer Hükümet ve Padişah muhârebe kararı verirse bütün millet büyük bir memnuniyetle canlarını feda etmeye hazırdır."³⁰¹

"Bir kaç zaman önce Bâb-ı Âlî, Girit Meselesi konusunda Düvel-i Hamiye-i Erbaa'ya nota vermişti. Son olarak, Bâb-ı Âlî aynı mesele üzerine olan diğer bir notayı Berlin Antlaşması'nı imzalayan devletlerin hepsine gönderdi.

Güvenilir bir kaynaktan edinilen bilgiye göre, bahsedilen notada, sözedilen devletlere, bir an evvel Girit'e muhtâriyet verilmesi ve Bâb-ı Âlî ile bu konuda müzâkerelerde bulunulması teklif edilmiştir. Bunun dışında anılan notada, Girit Müslümanları'nın her türlü târizden korunması, devletlerin dikkatine celp edilmiştir.

Dün gece Harbîye ve Hariciye Vezîrleri Sadrâzam'ın nezdine geldi ve bir süre boyunca Girit Meselesi'ni görüştü.

Karma askerlerin Girit'te kalması konusunda Bâb-ı Âlî'nin önerdiği teklif, Düvel-i Erbaa tarafından kabul edilmedi. Bununla birlikte Osmanlı Devleti Girit'te tatbik edilebilir bir siyasî nizâm-nâmeyi Düvel-i Hamiye ile birlikte tanzîmini, tetkikini ve icrâsını müzâkere etmeyi istiyor.

Selanik'teki Berliner Tageblatt gazetesi şöyle yazıyor: *Askerî mahfillerde ve İttihat ve Terakkî Cemiyeti'nin mahfillerinde Yunanistan ile harp etmeye dair efkâr günden güne artmaktadır. İşkodra Arnavutları'ndan elli bin, Bulgarlar'dan otuz bin kişi gönüllü olmaya hazırdır.*"³⁰²

Gazetenin bir başka gazeteden yaptığı alıntı da Mahmut Şevket Paşa'nın Girit konusunda gerekirse savaş seçeneğini değerlendiririz açıklaması, her ne kadar temkinli bir yaklaşım sergilense de zorunda kalınırsa harbe girmekten çekinilmeyeceği şeklinde bir tutumun var olduğu yargısına varılmıştır. Harp seçeneğinden ne kadar uzak durulmaya çalışılsa da mecbur kalınması halinde bu opsiyonun karara bağlanılabileceği şekliyle yorumlanmıştır. İttihat ve Terakkî Cemiyeti'nin yaklaşımı ise harp seçeneğinin bu meselenin çözümünde önemli bir rol oynayacağı, bunun mecburî bir girişim olduğu şeklinde olmuştur.

"Bâb-ı Âlî, yabancı devletlerin saraylarında bulunan sefirlerine telgrafla, bahsedilen devletlerin gerekli teşebbüslerde bulunması için bazı bildirimler

³⁰¹ A.g.g., 6 Cemâziyelâhîr 1327-11 Haziran 1325(24 Haziran 1909), sy. 42, s. 6.

³⁰² A.g.g., 13 Cemâziyelâhîr 1327-18 Haziran 1325(1 Temmuz 1909), sy. 43, s. 7-8.

yapmıştır. Fakat sözü edilen devletler henüz bir cevap vermemiştir. İhtimal olarak bir kaç gün sonra kesin bir cevap verilecektir.

Girit Meselesi konusunda Hamiye Devletler tarafından kararlaştırılan maddeler bugün veya yarın Osmanlı, Yunan ve Girit Hükûmetleri'ne tebliğ edilecek. Görünüşe göre ilâvedeki maddeleri içerecek.

- Hamiye-i Erbaa askerleri 22 Temmuz (bir ay sonra) tarihinde Girit'ten ayrılacaktır.

- Bahsedilen devletlerin Karadeniz'deki savaş gemileri, Osmanlı bayrağı himayesinde ve Osmanlı hakimiyetindeki devamına (Hakimiyet, tâbi olmak değil) görevlendirilecektir. Statükonun korunması da mevzubahis edilecektir.

İngiltere Hükûmeti'nin Osmanlı Devleti'nin son muhtırasına verdiği cevap da güya şu şekildedir: *Girit'teki Osmanlı hükûmranlığının hukuku kesinlikle tehdit ve baskı altında değildir. En yakın zamanda Osmanlı Hükûmeti ile Girit'in muhtâriyet şartları müzâkare edilecektir.*"³⁰³

Bâb-1 Âlî Hükûmeti, Girit Meselesi ile ilgili olan devletleri uyararak, Osmanlı'nın aleyhinde girişimlerde bulunulmamasını istemiştir. Yer alan haberlerde meseleye dair bir anlaşmanın maddelerine yer verilmiş, Osmanlı'nın haklarının gözetildiği maddeler olarak yer almıştır.

"Büyük bir ihtimalle Girit Meselesi sebebiyle Kabine düşecek. Bir kaç gün içerisinde Hariciye Vezâreti, Meclis-i Mebûsan'dan Girit Meselesi konusunda îzâhât isteyecek. Eğer Girit Meselesi'nde Osmanlı menfaatleri ve faydaları gözetilmez ve îzâhât kâfi görülmezse, düşüşü kesindir."³⁰⁴

Haberden yola çıkılarak Girit Meselesi'nde Kabine'nin etkili adımlar atmadığı bu sebeple de Kabine'nin daha fazla görevde bulunamayacağı yargısına varılmıştır.

"Önceki sayılarda hûlasâ olarak Girit Adası Meselesi'ne dair efrençi Temmuz ayının 22. gününde Düvel-i Hamiye-i Erbaa'nın askerlerini Girit'ten tahliye edecekleri haberini yazmıştık. Olay gününde, bahsi geçen devletler askerlerini adadan çıkarttılar. Telgraf ajansları da bu tahliyeden şu şekilde bahsetmiştir: *"...Bu münasebetle şehir renkli bayraklarla süslenmiş ve askerlerin güzergâhına süslü taklar inşâ etmişlerdi. Askerler sokaklardan geçerken ahâli tam bir samimiyetle mutluluklarını gösterdi. İngiliz askerleri sonunda şehri terk etti."* Bu açıklamalarla, şu kara haberleri de ekliyordardı. *"Yabancı askerler Girit Kalesi'ne ulaştıktan sonra buraya Yunan bayrağı çekilmişti!.."* Bunun üzerine Meclis-i Hâs'ın vekilleri Recep ayının 11'inde toplanmış ve hükûmetin adaya hareketi müzâkare edilmiştir ve Osmanlı hükûmranlığının hukukuna, millî namus ve şerefine zerre hâlel gelirse buna tedbirlerin alınacağına ve teşebbüslerle bu duruma bir son verileceğine karar verilmiştir.

³⁰³ A.g.g., 20 Cemâziyelâhîr 1327-25 Haziran 1325(8 Temmuz 1909), sy. 44, s. 7.

³⁰⁴ A.g.g., 5 Recep 1327-9 Temmuz 1325(22 Temmuz 1909), sy. 46, s. 16.

İttihat ve Terakkî Cemiyeti Fırkası, Meclis-i Mebûsan'da beşinci şubede toplanmış ve Girit Kalesi'ne Yunan bayrağı çekilmesi konusunu müzakere etmiştir. Kabine nezdinde şiddetli bir şekilde kınanmasına karar verilmiştir.

Girit Meselesi konusunda gelen yeni haberlerde Hamiye Devletler'in kararlaştırıldığı gibi Girit'i terk etmeleri yer almıştır. Bunun yanı sıra Girit Kalesi'ne Yunan bayrağı çekilmesi haberi infial yaratmış, müdahale seçenekleri değerlendirilmiştir. Konu ile alakalı olarak gerçekleştirilen müzakereler neticesinde kınama ile yetinilmiştir.

Girit ile İlgili Telgraflar

Paris(28 Temmuz) - Hanya Kalesi'ne (Girit'in merkezi) çekilen Yunan bayrağı şiddetli ihtarlar sonucunda indirildi ve bunun yerine üzerinde haç olan mavi renkli bir bayrak çekildi.

Paris(28)- Avrupa gazeteleri genel olarak, ecnebi askerlerin gidişi sırasında gerçekleşen, tahrik edici edici bir olay olan, Girit Kalesi'ne Yunan bayrağının çekilmesini kınamıştır. Ayrıca ada ahâlisinin Düvel-i Muazzama'nın himayesine haddinden fazlaca güvendiğini dolaylı olarak yazmıştır.

Paris(31 Temmuz)- Genel efkâr olumludur. Düvel-i Muazzama tarafından verilen nasihat büyük bir ihtimalle hayırlı olacaktır.

Paris(31)- Gazeteler Giritliler'e sükûnet tavsiyesinde bulunmuş ve Düvel-i Hamiyenin icraat ve teşebbüslerinin beyhûde olmayacağını demiştir. Yunan gazeteleri de tahriklerden kaçınılması nasihatinde bulunmuştur.

Bâb-ı Âlî'nin Teşebbüslerinin Sonucu

Bâb-ı Âlî tarafından Girit Meselesi konusunda Düvel-i Muazzamaya verilen nota ve Osmanlı Devleti sefirlerinin Düvel-i Muazzamaya olan bildirimleri, Düvel-i Muazzamanın dikkatini çekmiştir. Taleplerin kabul edilmesi konusunda mesâi edileceği cevabı verilmiştir.³⁰⁵

Gazetede yer alan haberlerde Girit Meselesi konusunda gelişmeler yer almıştır. Paris, Viyana ve Roma'dan konu ile ilgili telgraflar da yayımlanmıştır. Bununla Avrupa'nın konuya dair efkârı yansıtılmaya çalışılmıştır. Osmanlı'nın mesele karşısında tutumuna ve girişimlerine yer verilmiştir. Yunanistan ile mesele ile alakalı olarak çekişmelerin ve çatışmaların yaşandığı görülmüştür. Düvel-i Muazzama³⁰⁶ ve Düvel-i Erbaa-i Hamiye³⁰⁷ olarak adlandırılan devletlerin konu ile çok yakından ilişkili olduğu, Osmanlı'nın Girit Meselesi'nde sadece Yunanistan ile

³⁰⁵ A.g.g., 19 Recep 1327-23 Temmuz 1325(5 Ağustos 1909), sy. 48, s. 9-10.

³⁰⁶ İngiltere, Almanya, Rusya ve Fransa gb. devletler.

³⁰⁷ Girit'i işgal edip buranın Yunanistan'a ilhak edilmesini amaçlayan devletler: İngiltere, Fransa, Rusya ve Avusturya.

değil bahsi geçen devletler ile de ihtilafa düştüğü görülmüştür. Düvel-i Hamiye her ne kadar Girit'in haklarını korumak bahanesiyle adada bulunduğunu ileri sürse de varlığı yalnızca Yunanistan'a hizmet etmiştir.

Yemen Vilayeti: İmam Yahya ve Muhammed el- İdrîsî'nin İsyancıları

Osmanlı'nın, Yemen Vilayeti'nin bulunduğu dağlık kesimdeki otoritesi 1850'lerden itibaren epeyce zayıflamıştır. Buradaki otorite kaybı da bölgede karışıklıklar ve ayaklanmalar olarak ortaya çıkmıştır. 1904 senesinde Yemen'in idareci ailelerine mensup İmam Yahya'nın isyanı gerçekleşmiştir. Buradaki karışıkları bastırmakla görevli pek çok Osmanlı askeri, burada hayatını kaybetmiştir. 1911 yılına gelindiğinde ise İmam Yahya'nın idaresindeki özerk yönetimin muhafaza edilmesinde anlaşılmıştır.³⁰⁸ Bu bölgedeki bir başka mevzu da Yemen Vilayeti'nin bir mutasarrıflığı olan Asir'deki Emir Muhammed el- İdrisi'nin İsyancıları olmuştur. 1909'da başlayan İsyancı sırasında Türkler buradan çıkartılmıştır. 1911 yılında isyan bastırılrsa da benzeri ayaklanmalar I. Dünya Savaşı'na dek sürmüştür.³⁰⁹

"Hıttâ-i Yemânîye'nin ıslahının tetkiki için muktedîr kişilerden bir komisyon oluşturulmuş ve Cumartesi günü ilk defa Dâire-i Vezâret-i Dâhiliye'de toplanmıştır."³¹⁰

"Edinilen bilgiye göre, Yemen'de önemli ıslahatlar gerçekleştirilecek. Bahriye Vezâreti, savaş gemilerinin Yemen sahillerine gidişi için özel kararlar aldı. Mütemehdî İdrîs'in kargaşa çıkarıcı hareketleri artıyor."³¹¹

"Yemen vilâyetinden Bâb-ı Âlî'ye gelen telgrafa göre, aşiretlerin reisleri ve şeyhler her gün Seyyid Muhammed Mütemehdî'nin yanına giderek ona itaat edeceklerine dair yemin ediyorlar. Bu sebeple bir çok Arap, bir şeyler elde etmek amacıyla onun etrafında toplanıyor."³¹²

"Meclis-i Hâs'ta vekiller bir müddet zarfında Yemen'in belirli bir kısmının İmam Yahya'nın idâresine verilmesine ve muhtârîyet yönetiminin

³⁰⁸ Zürcher, **a.g.e.**, s. 105.

³⁰⁹ Lutsky, Vladimir, **Modern History of the Arab Countries**, Progress Publishers, Moscow, 1969, 368-369

³¹⁰ **A.g.g.**, 13 Cemâziyelâhîr 1327-18 Haziran 1325(1 Temmuz 1909), sy. 43, s. 9.

³¹¹ **A.g.g.**, 5 Recep 1327-9 Temmuz 1325(22 Temmuz 1909), sy. 46, s. 16.

³¹² **A.g.g.**, 19 Recep 1327-23 Temmuz 1325(5 Ağustos 1909), sy. 48, s. 7.

oluşturulmasına karar vermişti. Fakat Meclis-i Mebûsan'ın tetkikatından sonra, Meclis-i Hâs'ın vezîrlerinin lâyihasını tamamen değiştirdi. Sahil ve dağ olmak üzere iki kısıma ayrılmış olan Yemen kıtâsının sahil kısmının idâresi, merkezî hükûmet tarafından tayin edilen vâliler tarafından yönetilecek, dağ kısmının idâresi ise İmam Yahya'ya verilecek. Bu bir müstemleke yönetim şekli olacak."³¹³

Gazetede, Osmanlı'nın Yemen'de karşılaştığı bir takım meseleler yer bulmuştur. Osmanlı'nın da bu meselelerin çözümleri için girişimlerde bulunduğu anlaşılmıştır. İmam Yahya'nın uzlaşmacı bir tavır sergilediği gazetenin haberinden anlaşılmıştır. Muhammed İdrisi'nin ise isyanının ilk emareleri gazetede yer bulmuştur.

Adana İğtişâşı

31 Mart Vak'ası'nın İstanbul'da başlamasından yalnızca bir gün sonra Adana'da Müslümanlar ve Ermeniler arasında çatışma yaşanmıştır. Avrupa'da hassasiyet arz eden bir konu olması sebebiyle Osmanlı'nın imajına zarar vermiştir.³¹⁴

"Adana Vilayeti'nde Müslümanlar ve gayrimüslimler arasında gerçekte ölümcül olayların haberi ulaşmıştır. 1.000 kadar kişi ölmüş ve şehrin büyük bir kısmı yakılmıştır. Yağma olayları yaşanmış ve Amerikalı iki kişi de ölmüştür. Mersin'deki İngiliz Konsolosu da yaralanmıştır. Mersin'deki İngiliz savaş vapurları Bahriye askerlerini buradan çıkartmıştır."³¹⁵

"Adana Vilayeti'nde Müslümanlar ve Ermeniler arasında çıkan karışıklar ve hadiseler 20.000 kişinin ölümüne sebep olmuş ve birkaç bin ev ve dükkanın da yanmasına yol açmıştır. Askerin buraya gelişiyle ahâlinin heyecanı teskin edilmiştir. Müsebbiplerin muhakeme için Örfî İdâre ilan edilmiş ve Dîvân-ı Harp oluşturulmuştur. Meclis-i Mebûsan da otuz bin lirayı buradaki felaketzedeler arasında taksim edilmesi, dağıtılması için tahsis etmiştir."³¹⁶
Sultan Hazretleri, beş yüz lira meblâğında bir yardımı Adana'daki felaketzedelere ihsân etti."³¹⁷

"Paris'ten gelen telgraf haberlerden, Adana ve Halep'teki felaketzedeler için La Turki Novel gazetesi aracılığıyla bir tiyatro düzenlendiği anlaşılmıştır. Bu tiyatroya bir çok sanat ve müzik erbâbi katılmış, tiyatro mükemmel bir şekilde sona ermiştir."³¹⁸

³¹³ A.g.g., 19 Recep 1327-23 Temmuz 1325(5 Ağustos 1909), sy. 48, s. 8.

³¹⁴ Akşın, **100 Soruda Jön Türkler ve İttihat Terakki**, s. 126.

³¹⁵ A.g.g., 2 Rebûlâhîr 1327-8 Nisan 1325(22 Nisan 1909), sy. 32, s. 2-3-4.

³¹⁶ A.g.g., 23 Rebûlâhîr 1327-30 Nisan 1325(13 Mayıs 1909), sy. 35-36, s. 13-14.

³¹⁷ A.g.g., 21 Cemâziyelevvel 1327-28 Mayıs 1325(10 Haziran 1909), sy. 40, s. 11.

³¹⁸ A.g.g., 6 Cemâziyelâhîr 1327-11 Haziran 1325(24 Haziran 1909), sy. 42, s. 6.

"Ermenilerin Rûhanî Lideri, Haçın Temsilcisi, Rahip Danyalyan Nersus Efendi Dîvân-ı Harb-i Örfî-i Adana'da mahkemeye çıkarılmıştır."³¹⁹

"Adana Kıtâli'ne girişenler ve kalkışanlar hakkında müşterek bir tahkikat için Hükûmet ve Ermeni Patrikliği, özel bir heyet oluşturmuş ve bu heyet Adana'ya hareket etmiştir."³²⁰

"Ermeni patrikliğine yeni tayin edilen Yeğişe Turyan Efendi, bir muhtıra düzenlemiş ve Bâb-ı Âlî'ye sunmuştur. Bahsi geçen muhtıra, kendi millî meclislerinde okunmuş ve heyet tarafından onaylanmıştır. Muhtıranın maddeleri şu ilâvedeki gibidir:

Evvelen- Anadolu'daki Ermenilerin can, mal ve ırzlarının korunması.

Saniyen- İslâm dinini kabul eden Ermeni kadınların ve kızların, Ermeni Kilisesi'ne iâdesi.

Salisen- Adana felaketzedelerinin zarar ve ziyanlarının karşılanması.

Rabien- Gregoryen kelimesinin kaldırılıp, eskiden olduğu gibi Ermeni yazılması.

Hamisen- Adana çevresindeki yetimlerin iâşesi hükûmetin üstlenmesi için uzlaşısı."³²¹

31 Mart Vak'ası sırasında başlayan bu Ermeniler ile yaşanan bu hadise gazetede aktarılmıştır. Meseleye dair gerekli işlemlerin icra edildiği görülmüştür. Sorumluların tesbitinde işbirliğine gidildiği ve müsebbiplerin cezalandırılmaları hususunda adımlar atıldığı anlaşılmıştır. Buradaki zararın karşılanması adına yardımlar tahsis edilmiş, mevzuya ehemmiyet gösterilmiştir.

Ayvalık Hadisesi

II. Meşrutiyet'in ilan edilmesi ile birlikte Osmanlı içerisinde bulunan milletlerin ayrılıkçı temayülleri sürekli olarak çoğalmıştır. Buna Osmanlı'daki siyasî, içtimai ve iktisadi faktörlerin de eklenmesi ile bir kargaşa ortamının zuhur edeceğinin sinyalleri verilmiştir. Osmanlı'yı yıpratın toprak kayıpları, 31 Mart Vak'ası ve Adana Kıtâli gibi hadiseler içtimai açıdan bir ihtilaf ortamına yol açmıştır. Ayvalık'taki yoğun Rum nüfusu da buradaki yönetimin disiplinsiz oluşu, yasadışı faaliyetler ve Yunanistan'a katılmak istemeleri gibi nedenlerle isyana girişmişlerdir.³²²

"Bu bir kaç günde Hüdâvendigâr Vilâyeti'nin muzâfâtı Ayvalık'tan gelen telgraf haberlere göre, Rumlardan bazılarının Osmanlı askerlerine saldırdığı, iki taraftan da ölümlerin ve yaralıların olduğu anlaşıldı. Hükûmet-i Seniyye hızlıca

³¹⁹ A.g.g., 13 Cemâziyelâhîr 1327-18 Haziran 1325(1 Temmuz 1909), sy. 43, s. 8

³²⁰ A.g.g., 13 Cemâziyelâhîr 1327-18 Haziran 1325(1 Temmuz 1909), sy. 43, s. 9.

³²¹ A.g.g., 13 Cemâziyelâhîr 1327-18 Haziran 1325(1 Temmuz 1909), sy. 43, s. 10.

³²² Arıkan, Zeki, 1909 Ayvalık Hadisesi, **Bellekten**, cilt LXXV, sy. 272, 2011, s. 178-179.

etkili tedbirleri icrâya koydu. İzmir Midilli ve İstanbul'dan yeterli derecede asker sevk edilerek mahallî âsâyîş sağlandı. Mürtekipler tutuklandı. Bu olayda 10 kişi yaralanmış, iki kişi de ölmüştür. Hüdâvendigâr Vâlisi olay yerine hareket etti."³²³

"Ayvalık'ta oluşturulan Dîvân-ı Harb-i Örfî her gün vazîfesini yerine getirmekle ve tahkikatla meşgul oluyor. Heyet'in gelişi ile beraber mahallî asâyîş sağlanmıştır."³²⁴

"Ayvalık'taki hükûmet memurları tarafından bin beş yüz Yunan tüfeği ve altı yüz kilo barut ele geçirilmiştir."³²⁵

Gazetede Ayvalık'ta yaşanan bu hadise yer bulmuştur. Rum halkı fırsattan istifade ederek ayaklanmıştır. Aktarılanlara göre isyan bastırılmış ve olayın sorumlularının cezalandırılması adına gerekli işlemler yerine getirilmiştir. Bu ayaklanmanın sona erdirilmesi ve sonrasında yapılan muhakemeler ile birlikte isyan hızlıca çözüme kavuşturulmuştur.³²⁶

Hicaz Demiryolu

XX.yy'ın başında Hicaz'daki hakimiyetini sağlamlaştırmak isteyen Osmanlı, Şam'dan Mekke ve Medine'ye kadar uzanan bir demiryolu hattını inşa ettirmeye başlamıştır. Demiryolu ile birlikte hacıların daha rahat bir şekilde Mekke ve Medine'ye ulaştırılacağı ve bunun kutsal bir vazife olduğu şekliyle takdim edilmiş, demiryolunun inşasında harcanmak üzere yardımlar toplanmıştır. Fakat Alman mühendisler tarafından inşa edilen demiryolu, burada Almanların nüfuzlanmasına sebebiyet vermiştir. İngiltere ise Osmanlı'nın amaçlarını fark ederek bunu engellemeye çalışmıştır. Bunun içinde Osmanlı'nın bölgede güçlenmesini istemeyen Bedeviler'in ayaklanmalarını desteklemiş ve aynı şekilde Osmanlı karşıtı Mekke Şerifleri ile işbirliği içinde olmuştur. Demiryolu'nun inşası, 1908 senesinde her ne kadar Medine'ye ulaşılsa da Mekke'ye kadar gidememiştir.³²⁷

³²³ A.g.g., 28 Cemâziyelevvel 1327-4 Haziran 1325(17 Haziran 1909), sy. 41, s. 14.

³²⁴ A.g.g., 13 Cemâziyelâhîr 1327-18 Haziran 1325(1 Temmuz 1909), sy. 43, s. 9.

³²⁵ A.g.g., 13 Cemâziyelâhîr 1327-18 Haziran 1325(1 Temmuz 1909), sy. 43, s. 10.

³²⁶ Ayrıca konu ile ilgili önemli bir kaynak için bkz Erim, Hıfzi, **Ayvalık Tarihi**, Güney Matbaacılık ve Gazetecilik, Ankara, 1948.

³²⁷ Lutsky, a.g.e., 369-370.

"Hicaz Demiryolu İstasyonu hakkında Şam gazetelerinden gelen telgraf haberlere göre güya iki mahalde Araplarla çatışma çıkmış, iki Osmanlı askeri şehit olmuş, bir kişi yaralanmıştır. Araplardan da iki kişi ölmüştür. Sekiz tüfek ele geçirilmiştir."³²⁸

"Hicaz Demiryolu'nun muhâfız askerleri ve Bedeviler arasında çatışmalar devam etmektedir. Ağır çatışmalar yaşanırken burada ölen kişiler de olmuştur. Bu konuda Medine Kumandanı, gelecekte bu tür çatışmaların yaşanmasını önlemek adına gerekli tedbirlerin alınması için emirler vermiştir."³²⁹

Gazetede yer alan haberlerde Hicaz Demiryolu'na yönelik saldırıların olduğu görülmüştür. Demiryolu'nun inşası için gösterilen çabalar bölgede yer alan diğer güçler tarafından sabote edilmeye çalışılmıştır. Haberdan yola çıkılarak Osmanlı'nın bu saldırıların önlenmesi ve engellenmesi için girişimlerde bulunduğu anlaşılmıştır.³³⁰

Arnavut Meselesi

Osmanlı hakimiyeti'ndeki Arnavutluk'ta aşiretler söz sahibi olmuşlar ve burada kanunların uygulanması hususunda çok sıkı olunmamıştır. Bu sebeple de burada ayaklanmaların yaşanması sıradan olarak kabul edilmiştir. 1910 ve 1911'de Arnavutluk'ta isyanlar çıkmıştır. Bu isyanlar vergiler ve anadilde eğitim gb. sebepler ile gerçekleşmiştir.³³¹

"Cavid Paşa devam eden saldırılardan sonra, Şişma'ya girmiştir. İki tarafın da büyük kayıpları vardır. Arnavutluk'ta genel bir isyandan korkulmaktadır. Cavid Paşa yardımcı kuvvetleri talep ediyor."

Son haberlere göre, Cavid Paşa Arnavutluk'ta kayıplar vermiş ve geri çekilmiştir. Nakledilene göre, Arnavutlar bir kaç topu ele geçirmiştir. Bununla birlikte bu haberlerin sevki konusunda iyice düşünülmelidir.

Şişma civarında, askerler ve asi Arnavutlar arasında üç zorlu çatışma yaşanmıştır. Her taraftan büyük kayıplar olmuştur. Cavid Paşa, yardımcı kuvvetler talep etmiş, Arnavut'ları İdâre-i Örfî ile tehdit etmiştir."³³²

³²⁸ A.g.g., 28 Cemâziyelevvel 1327-4 Haziran 1325(17 Haziran 1909), sy. 41, s. 14- 15.

³²⁹ A.g.g., 13 Cemâziyelâhîr 1327-18 Haziran 1325(1 Temmuz 1909), sy. 43, s. 9.

³³⁰ Konu ile alakalı eserler için bkz. Gülsoy, Ufuk, **Hicaz Demiryolu**, Eren Yayıncılık, İstanbul, 1994. Bkz. Özyüksel, Murat, **Hicaz Demiryolu**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2010. Bkz. Turan, Namık Sinan, "II. Abdülhamid'in İttihat-ı İslam Siyasetinde Propaganda Ögesi Olarak Hicaz Demiryolu", **CIEPO Uluslararası Osmanlı Öncesi ve Osmanlı Tarihi Araştırmaları 6. Ara Dönem Sempozyum Bildirileri**, Türkiye, 14-17 Nisan, cilt 2, 2011, s. 1195-1218.

³³¹ Akşin, **100 Soruda Jön Türkler ve İttihat Terakki**, s. 169-170.

³³² A.g.g., 6 Cemâziyelâhîr 1327-11 Haziran 1325(24 Haziran 1909), sy. 42, s. 5-6

"Arnavutluk ve Rumeli Mebûsları'ndan sekiz kişi Bâb-ı Âlî'ye geldi ve Arnavutluk'un ahvâli hususunda Sadrâzam ile bir süre görüştü."³³³

Gazetede Arnavutluk'ta Osmanlı ve Arnavut isyancılar arasında yaşanan çatışmalar yer almıştır. Osmanlı güçleri isyancıları engellemeye ve savuşturmaya gayret etmiştir. Mesele Bâb-ı Âlî'de de görüşülmüştür. Gazetede yer alan haberlerdeki çatışmalar sonraki yıllarda meydana gelecek olan ayaklanmaların bir habercisi niteliğinde olmuştur.³³⁴

Mahmut Şevket Paşa'nın Beyânatı

"İçişlerimiz bugün çok memnuniyet vericidir. Örf İdâre, intizâm ve sükûneti şehre iâde etmiştir. Fetretkârâne, kötü hareketlere son vermiştir. Vilâyetlerden de pek şikâyet gelmemektedir. Arabistan'dan ve Suriye'den kıyam tehlikesi konusunda gelen haberler fazlasıyla taraflı ve abartılıdır. İstanbul'daki irticâî isyan hareketi esnasında her ne kadar İçişleri'nin ahvâli, Anadolu ve meşrutiyet sallantıya düşmüş olsa da şimdi katîyen tehlike kalmamıştır. Mücrimlerin idamının tesirinin ziyadesiyle olduğu inkâr edilemez. İstanbul güneyden nasıl idâre ve zapt edildiyse vilâyetlerin ahvâli ve intizâmı da çok kolaylıkla muhâfaza edilecektir."³³⁵

Mahmut Şevket Paşa'nın bu önemli açıklamaları II. Meşrutiyet Dönemi'nin ilk yılını özetler şekilde olmuştur. İmparatorluk zor şartlar altında pek çok mesele ile karşılaşmış ve bu meseleleri bertaraf etmekte başarılı olmuştur.

4.3. Dış Haberler

Fas Emîri başlığı altında, Fas Emîri Mevlây Hafız'ın konumunun sallantıda olduğu belirtilmiş, yerel aşiretlerden ikisinin kendi aralarında birer Emîr emir seçtiği haberi yer almıştır. Emîr Mevlây Hafız'ın Vezîrleri'nin ise bir önceki Emîr olan Mevlây Abdülaziz'in tekrardan tahta geçmesi için çaba gösterdikleri dile

³³³ **A.g.g.**, 13 Cemâziyelâhîr 1327-18 Haziran 1325(1 Temmuz 1909), sy. 43, s. 10.

³³⁴ Konu ile ilgili olarak kapsamlı eserler için bkz. İşlet Sönmez, Banu, **II. Meşrutiyette Arnavut Muhalefeti**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2007. Bkz. Ahmad, Feroz, **Jön Türkler ve Osmanlı'da Milletler: Ermeniler, Rumlar, Arnavutlar, Yahudiler ve Araplar**, çev. Ayşen Gür, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2017. s. 73-86.

³³⁵ **A.g.g.**, 20 Cemâziyelâhîr 1327-25 Haziran 1325(8 Temmuz 1909), sy. 44, s. 7-8.

getirilmiştir.³³⁶ Fas bu dönemde iç karışıklık yaşamış, Avrupa'daki özellikle Fransa ve İspanya gibi birçok ülkenin sömürgecilik faaliyetlerine maruz kalmıştır. Bahsi edilen ülkelerin izlediği politikalar iç siyasete olumsuz yönde etki etmiştir.³³⁷

Çar ve İngiltere başlığı altında, İngiltere'yi ziyaret etmek isteyen Rus Çarı'nın işçiler ve işçi grupları tarafından protesto edildiği, bu ziyaretin kesinlikle istenmediği belirtilmiştir. Bir başka haberde Rus İmparatoru ve Rus İmparatoriçesi'nin Stockholm ziyareti dolayısıyla buraya ulaştığı, büyük merasim ile birlikte Kral'ın ailesi tarafından karşılandığı bilgileri yer almıştır.³³⁸ Gazete'de Çar II. Nikolay'ın seyahatlerine yer verilmiş ve kimi ülkelerde bu seyahatler olumlu karşılanırken kimi ülkelerde ise protestolara neden olmuştur.

Avusturya ve İslamiyet başlığı altında, Avusturya'nın Bosna Hersek'i ilhak etmesi üzerine Avusturya tebaasına katılan altı yüz bin Müslüman'ın, Müslüman kimlikleri kanun düzenlenmesi suretiyle resmî olarak tanındığı belirtilmiştir.³³⁹ II. Meşrutiyet'in ilan edilmesi ile birlikte, Avusturya Bosna Hersek'i ilhak etmiştir. Bunun üzerine de Osmanlı'da, Avusturya'dan ithal edilen malların boykot edilmesine yönelik eylemlere girişilmiştir.³⁴⁰ Bunun yanı sıra haberdan yola çıkılarak, Avusturya'nın ilhak etmiş olduğu Bosna Hersek'te, Müslüman kimliğini resmî olarak tanıma girişiminin, Bosnalılar'a Avusturya hakimiyetini kabul ettirmeyi amaçladığı düşünülmüştür.

Almanya'nın Reis-i Vüzerâsı Prens Bülow'un istifasını Alman İmparatoru'na sunduğu belirtilmiştir.³⁴¹ Gazetede yabancı ülkelerin devlet adamlarına dair haberler yer almıştır. Dönemin güçlü devletleri arasında yer alan Almanya'daki yüksek mevkide bulunan bir devlet adamının hareketi önemli bir gelişme olarak sunulmuştur.

³³⁶ **A.g.g.**, 13 Cemâziyelâhîr 1327-18 Haziran 1325(1 Temmuz 1909), sy. 43, s. 10.

³³⁷ Konu ile ilgili olarak bkz. Lutsky, Vladimir, **a.g.e.**, 292-308.

³³⁸ **A.g.g.**, 13 Cemâziyelâhîr 1327-18 Haziran 1325(1 Temmuz 1909), sy. 43, s. 10.

³³⁹ **A.g.g.**, 13 Cemâziyelâhîr 1327-18 Haziran 1325(1 Temmuz 1909), sy. 43, s. 10.

³⁴⁰ Konu ile alakalı olarak bkz. Çetinkaya, Y. Doğan, **1908 Osmanlı Boykotu: Bir Toplumsal Hareketin Analizi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014.

³⁴¹ **A.g.g.**, 13 Cemâziyelâhîr 1327-18 Haziran 1325(1 Temmuz 1909), sy. 43, s. 10.

Tarihe Trajik Hafta, *La Semana Trágica*, olarak geçen hadise Barselona, İspanya'da 25 Temmuz-2 Ağustos 1909 tarihleri arasında meydana gelmiştir. İspanya'nın Fas'taki sömürgecilik faaliyetleri dolayısıyla verdiği kayıplar ülkede, özellikle Barselona'da karşıt görüşteki gruplar ve aşırıcular tarafından grevler, barikatlar, yağma ve yakma olaylarının yaşanmasına yol açmıştır. Hadise güçlükle bastırılabilmiş ve yaşanan olayların sorumluları cezalandırılmıştır.³⁴²

Fas ve İspanya başlığı altında, bu iki ülkeye dair haberlere ve telgraflara yer verilmiştir. İspanya, Fas'ı kendi sömürgesi hâline getirme girişimleri üzerine, Fas İspanya'ya karşı cihat ilan etmiştir. Paris'den gelen telgrafta Tanca'da Faslılar'ın İspanya'ya karşı cihat ilan ettiği bildirilmiş ve İspanyol askerlerin isyancı aşiretler karşısında zor durumda kaldıkları belirtilmiştir. Madrid'den gelen telgrafta ise Melilla'da İspanyol askerlerin, aşiretlerle çatışmaya girdiği ve İspanyol askerlerin bu çatışmalar neticesinde büyük darbe aldığı ifade edilmiştir. Madrid'den gelen bir başka telgrafta ise yaşanan isyan ve çatışmalar dolayısıyla İspanya Kral'ının İngiltere ziyaretini ertelediği, Melilla'da yaşanan çatışmaların artarak devam ettiği ve İspanyol askerlerin burada ağır zayıatlar verdiği ifadelerde yer almıştır. Diğer bir telgrafta ise gazetelerin büyük çoğunluğunun İspanya'nın bu girişiminin karşısında bulunduğu belirtilmiştir. Bu girişim karşıtı gösteriler düzenlenmiş ve halk arasında heyecana sebebiyet vermiştir. Bir başka telgrafta Barselona'da durumun vahim olduğu belirtilmiş, sıkı yönetimin uygulanmaya başladığı ifade edilmiştir. Başka bir telgrafta Barselona'da çıkan isyan hakkında ayrıntılı bilgiler verilmiştir. Telgraf hatları kesildiği, demiryollarının yakıldığı, köprülerin havaya uçurulup kiliselerin yakıldığı bilgileri yer almıştır. Barselona Valisi'nin isyancıların bastırılmasına yönelik girişimlerde bulunduğu, askerlerin ve gençlerin Fransa'ya kaçtıkları bilgileri yer almıştır.³⁴³

Gazetede dış olaylarla ilgili haberlere de yer vermiştir. Hadise dönemin önemli olayları arasında yer almıştır. Özellikle İspanya'dan gelen telgraflar ile hadise

³⁴² Konu ile ilgili ilgili kapsamlı bir çalışma için bkz. Ullman, Joan Connelly, **The Tragic Week: A Study of Anticlericalism in Spain (1875–1912)**, Cambridge: Harvard University Press, 1968, 167-297.

³⁴³ **A.g.g.**, 19 Recep 1327-23 Temmuz 1325(5 Ağustos 1909), sy. 48, s. 10-11.

günbegün aktarılmıştır. Anlaşıldığı üzere Barselona'daki olayların fitilini ateşleyen İspanya'nın Fas'ı müstemleke hâline getirme gayreti olmuştur. İspanya'nın bu gayretindeki başarısızlık da ülkede bir çatışma ortamının meydana gelmesine sebep olmuştur.

Madrid'den bir başka telgrafta Faslılar Melila yakınlarında İspanyol askerlerine saldırdıkları ve bin kadar İspanyol askerinin öldüğü, iki bin kadar askerin ise yaralandığı, ölen bu askerlerin çoğunluğunun ise subaylar olduğu bildirilmiştir. Bir başka telgrafta halkın ve ordunun sarayın önünde savaş karşıtı gösterilerde bulunduğu şeklinde olmuştur. Melilla'da da durumun günden güne kötüye gittiği ifade edilmiştir. Bunun üzerine bir başka telgrafta İspanya'da Kabine'nin istifa ettiği ve yeni bir kabine oluşturulduğu bilgisi yer almıştır. Ayrıca cumhuriyetçi ve bazı aşırılıkçı fırkaların kralın hanedanı karşısında gösterilerde bulunduğu belirtilmiştir. Bir başka telgrafta da karşılıkların tüm İspanya'ya yayıldığı, halkın kralın tahttan indirilmesini istediği belirtilmiştir. Diğer bir telgrafta İspanya'daki karışıklıkların devam ettiği, askerlerin silah kullanmaktan sakındığı ve Katalonya'nın tamamında isyanın sürdüğü bildirilmiştir.³⁴⁴ İspanya'nın Fas'ta mütemediyen ağır zayıatlar vermesinin etkileri ülke içerisinde isyan şeklinde yankı bulmuştur. Hükûmdar ve Hükûmet bu durumdan etkilenmiş, çıkan isyanın çabucak bastırılabilir nitelikte olmamıştır.

Barselona'dan gelen telgraflarda isyancılara karşı silah ve toplarin kullanılmaya başladığı, çok sayıda isyancının öldürülmesine rağmen isyanın bastırılmadığı ifade edilmiştir. Paris'den gelen telgrafta ise Fransız basını'nda, Melilla'daki çatışmaların endişe ile takip edildiği ve Fransa'nın bu bölgedeki haklarına zarar getireceği düşüncesinde oldukları ifade edilmiştir. Londra'dan gelen telgrafta Daily Mail gazetesinden bir aktarım yapılmış ve söylentiye göre Barselona Valisi öldürülmüş ve geçici bir Hükûmet kurulmuştur. İsyân neticesinde Kral da bu vahim durum karşısında endişeye kapılmıştır. Bunun üzerine İngiltere de savaş gemilerini Cebelitarık'a göndermiştir. Madrid'den gelen telgrafta Kral'ın sarayının önünde gösteriler düzenlendiği ve askerlerin de bu gösterilere katıldığı

³⁴⁴ A.g.g., 19 Recep 1327-23 Temmuz 1325(5 Ağustos 1909), sy. 48, s. 11.

belirtilmiştir.³⁴⁵ İlk başta isyancılara karşı gösterilen temkinli tutum, isyanın etkisinin artması ile birlikte isyancılara karşı ağır silahlar kullanılarak isyan bastırılmaya çalışılmıştır. Fransa ve İngiltere konu ile ilgili yakından ilgilenmiştir.

Melilla'dan gelen telgraflarda şehirde asayişin sağlandığı ve birçok kişinin tutuklandığı bildirilmiştir. Buna karşılık diğer bir telgrafta Faslılar'ın İspanyol askerlere saldırılarının devam ettiği ifade edilmiştir. Madrid'den gelen son telgrafta ise Barselona'da yaşanan isyan konusunda görüşler dile getirilmiş, açıklamarda bulunulmuştur.³⁴⁶ Nihayetinde çıkan isyan zorlukla da olsa bastırılabilmiş buna karşın her ne kadar Fas'ta güvenliğin temin edildiği bildirilse de, İspanyol askerlerin burada saldırılara uğraması devam etmiştir.

³⁴⁵ A.g.g., 19 Recep 1327-23 Temmuz 1325(5 Ağustos 1909), sy. 48, s. 12.

³⁴⁶ A.g.g., 19 Recep 1327-23 Temmuz 1325(5 Ağustos 1909), sy. 48, s. 12.

SONUÇ

Osmanlı İmparatorluğu'nda gazetelerin yayımlanmaya başlanması XIX. yüzyıldaki yenilik hareketlerinin bir getirisi olmuştur. Elbette çağın gereksinimleri de bunda önemli bir rol oynamıştır. Osmanlı İmparatorluğu payitahtı olan İstanbul da gazete yayıncılığı açısından ön plana çıkmıştır. Osmanlı gazeteciliğinin kalbi İstanbul olmuştur. Osmanlı gazeteleri, imparatorluğun eriştiği geniş coğrafya itibariyle ve İstanbul gibi merkezi bir şehrin öncülüğünde bir hayli etkili olmuştur.

Yabancı dildeki gazeteler Osmanlı gazeteciliğinin neredeyse başlangıcından itibaren yayımlanmaya başlamıştır. İmparatorlukta ilk resmî gazete de İstanbul'da yayımlanmış ve imparatorluk tebaasındaki çeşitli milletlerin dillerinde olan nüshalarının da basılması ve yayımlanması ile tebaa üzerinde etkili bir otoritenin sağlanması hedeflenmiştir. Gazetenin Farsça olarak da yayımlanan nüshaları tarih itibariyle epeyce erken bir tarihte gerçekleşmiştir. Bu durum, tebaa içerisinde önemli derecede İran kökenlilerin olduğunu ve Farsça konuşan halkların mensuplarına hitap edilmek istendiğini göstermiştir.

Osmanlı İmparatorluğu'nda gazete yayıncılığında, başlangıcından itibaren gazete sayısı oranında yukarı doğru bir ivme gözlemlenmiştir. Yabancı dildeki gazetelere bakıldığında özellikle İstanbul'da Avrupa ve Doğu dillerinden çok sayıda gazete yayımlandığı görülmüştür. İmparatorluk, gazetelerin kamouyuna etki etmedeki gücünün farkında olarak mütemadiyen gazeteleri kanunlarla denetlemiştir. Bu denetlemeler özellikle Sultan II. Abdülhamid döneminde en üst seviyeye ulaşmıştır. Yabancı dildeki gazeteler de bu durumdan önemli oranda etkilenmişlerdir. Bununla birlikte imparatorluk, yabancı dildeki gazetelerin yayınlarının hem içeride hem de çevre coğrafyalarda yarattığı etkinin farkında olmuş ve bundan istifade edilmek istenmesi ile yayınlarında daha ayrıcalıklı olmuşlardır.

Osmanlı İmparatorluğu'nda ve özellikle İstanbul'da yayımlanan gazetelere bakıldığında belirli dönemlerde gazete oranlarının daha büyük oranda artış sergilediği görülmüştür. İmparatorluğu derinden etkileyen Kırım Savaşı, 93 Harbi, I. ve II. Meşrutiyet Dönemleri gibi zamanlarda haberleşme ve yaşanan hadiselerden haberdar olma daha çok önem kazanmıştır. Bu tür zamanlarda hem içeride hem de dışarıda haberlerin, haberlere dair bilgilendirici yazıların ve efkâr-ı umûmîyenin paylaşılması ehemmiyetli bir hâle gelmiştir. Ayrıca burada bir arz-talep durumu da söz konusu olmuştur. İstanbul'da çok sayıda Farsça gazete yayımlanmıştır. İstanbul'da Farsça yayımlanan önemli gazetelerden olan Ahter gazetesi I. Meşrutiyet Dönemi'nin ilan edildiği yıl yayımına başlamıştır. Gazete yayın hedefi olarak, İranlı aydın, reformist ve meşrutiyet yanlılarının, İran haricinde kamuoyu yaratmalarını hedeflemiştir. 20 yıl gibi uzun bir süre günlük olarak neşredilen gazete Sultan II. Abdülhamid tarafından da desteklenmiş, saltanatının büyük bir bölümüne tanıklık etmiştir. İstanbul'da Farsça yayımlanan gazeteler açısından önemli bir tecrübe olmuş, reformist hareketlere verdiği katkı itibariyle değer kazanmış ve İstanbul'dan yaptığı yayım ile hem meşrutiyet hareketleri hem de şehir tarihi açısından önemli bir kaynak niteliğinde olmuştur.

Tezin konusu olan Şems gazetesi ise II. Meşrutiyet'in ilan edilmesinden kısa bir süre sonra İstanbul'da yayımlanmaya başlamıştır. Dönem itibariyle çok sayıda yeni gazete yayımlanmaya başlamış, onlardan biri de Şems gazetesi olmuştur. Şems, Ahter gazetesinin misyonunu ve gazetecilik anlayışını devam ettirmeye çalışmıştır. Bununla birlikte kendisinden önce yayımlanan Farsça gazetelerin tecrübeleri de Şems gazetesinin içeriğinin ve yayıncılık anlayışının şekillenmesinde olumlu yönde etki etmiştir. Gazete özellikle İstanbul'daki meşrutiyet yanlısı İranlılar'ın reformist hareketlerine destek vermiştir. İran'daki otoriter idareye karşı muhalif hareket güvenli bir merkez olan İstanbul'u tercih etmiş, bu dönemde reformist İranlılar burada topluluklar oluşturmuş ve İran haricinde İran meşrutiyeti adına çaba sarfetmişlerdir. Osmanlı'da Jön Türkler'in güçlü bir konumda bulunması, İranlı muhalifler açısından olumlu bir gelişme olmuştur. İranlı meşrutiyet taraftarları ile Jön Türkler, spesifik olarak da İttihat ve Terakkî Cemiyeti arasında meşrutiyet bağlamında etkileşim yaşanmıştır. Şems gazetesi, II. Meşrutiyet Dönemi'nin ilk

yılında basın açısından nispeten özgür dönem sebebiyle sansür uygulamasıyla karşılaşmamış, bunda 31 Mart Vak'ası'na kadar Osmanlı idarecileri aleyhtar bir tutum sergilememesi büyük oranda etkili olmuştur.

Gazete II. Meşrutiyet Dönemi'nin önemli bir kısmına tanıklık etmiştir. Özellikle gazetenin incelenen ilk yılı içeriğine bakıldığında, hem Osmanlı hem de İran meşrutiyetlerini destekleyici yönde yayım yaptığı görülmüştür. Gazetenin edebî içeriğinde ise daha çok birlik, beraberlik ve vatan vurgusu yapılmıştır. Gazetenin kadrosunda çoğunlukla meşrutiyet yanlısı İranlılar'ın yer aldığı anlaşılmıştır. Gazete İranlılar'ın bulunduğu ülkelerde, baskıcı rejimden kaçan muhalif İranlılar'ın yaşadığı ülkelerde de yayımlanmış, buralarda bulunan reformist İranlılar'ın yapıcı yöndeki eylemleri gazetenin içeriğinde yer almıştır. Gazete bu meşrutiyet lehine olan eylemleri, sayfalarına taşıyarak İran meşrutiyetine katkıda bulunmuştur. İlanlarda ise Farsça gazetelere ve kitaplara yer verilmiştir. İlanlar daha çok basın-yayın üzerine olmuştur. Okuyucu mektupları yayın politikası olarak kabul edilmiş ve yayımlanmıştır. Bu mektupların yayımlanmasıyla efkâr-ı umûmiye doğrudan iletilmiş, halkın görüşleri yansıtılmış, yenilikçi bir gazetecilik anlayışı güdülmüştür.

İstanbul tarihsel süreçte İranlılar'ın yaşamak için tercih ettiği önemli bir merkez niteliğinde olmuştur. Bu tercihler daha çok siyasî, sosyal ve ekonomik nedenlerle gerçekleşmiştir. İstanbul İranlılar tarafından güvenli bir liman olarak görülmüştür. İstanbul'un özel konumu da bunda büyük rol oynamıştır. İranlılar İstanbul'da üst mevkilerde de görev almışlar, esnaflığa ve işçiliğe kadar pek çok alanda faaliyet göstermişlerdir. Osmanlı'da II. Meşrutiyet ilan edilmeden kısa bir süre önce İran baskıcı bir rejim şekline bürünmüştür. İranlı reformistler yurtdışına kaçmış, Avrupa ve Asya'nın merkezi şehirlerinde İran meşrutiyeti lehinde çabalara girişmişlerdir. Avrupa ve Asya'da İranlılar tarafından oluşturulan cemiyetler ve gazeteler ile İran'ın totaliter rejimine karşı çıkmışlar, İran'da meşrutiyetin temini için gayret göstermişlerdir. İstanbul, geçmiş zamanlarda olduğu gibi İranlı yenilikçiler ve meşrutiyet yanlıları için son derece uygun bir konumda bulunmuştur. Buradaki İranlılar'ın varlığı ve kendi faaliyetleri için elverişli bir ortamın bulunması dolayısıyla İstanbul'u tercih etmişlerdir. İstanbul'daki tüccar, esnaf, meşrutiyet talep eden İranlılar ve İran'dan kaçmak zorunda kalan reformistler bir araya gelerek

topluluklar oluşturmuşlardır. Encümen-i Saâdet-i İranîyan ve Komite-i Nisvân-ı İranîyan'ın teşkili de bu şekilde olmuştur. Encümen İstanbul'da son derece güçlenmiş, Şems gazetesinin de çabalarıyla, geniş bir coğrafyada İran'daki baskıcı rejim karşısında yapıcı faaliyetlerde bulunmuştur. Encümen, Atabat-ı Aliyat ulemâsı ile sağlam bir ilişki içerisinde olmuştur. Ulemâ da Şah'ın karşısında meşrutiyeti desteklemiştir. Encümen, İttihat ve Terakkî Cemiyeti'nden de destek görmüş, meşrutiyet ve yenilikçilik adına etkileşim yaşanmıştır. Encümen 1908-1909 yılları arasında bir hayli etkili olmuştur. Gazete, Encümen ile yakın bir ilişkide olmuş fakat Encümen ile alakalı eleştirilerde de bulunmuştur. Bu durum gazetenin hür bir yayın anlayışına sahip olduğunu göstermiştir. II. Meşrutiyet Dönemi kadın hareketlerinin de ortaya çıktığı bir dönem olarak atfedilmiştir. İranlı kadınlar tarafından kurulan Komite-i Nisvân-ı İranîyan, İranlı kadınların varolan savaş hâlinde ve çatışmalardan dolayı büyük zarar gördüğünü bildiren telgrafları imparatoriçe ve kraliçelere göndermiş ve destekleyici geri dönüşler almıştır. Konferans tertiplerinde bulunmuş ve dönemin uluslararası kadın topluluklarıyla da iletişim hâlinde olmuştur. İstanbul'un merkezi bir konumunda bulunan Vâlide Hanı, İranlılar tarafından önemli bir yer olmuştur. İranlılar'ın hem ticaret yaptıkları hem de topluluklar oluşturup toplandıkları, mitingler düzenledikleri bir yer olmuştur. Ayrıca İstanbul'da İranlılar tarafından açılan bir mektep ve bir hastane de yer almıştır. Mektep ve hastane, İstanbul'daki İranlılar'ın yerleşikliği üzerine önemli bir detay niteliğinde olmuştur. Gazetede mektep ve hastane ile ilgili haberler ve duyurular yer almıştır. Bu iki müessesenin niteliği hakkında bilgiler verilmiştir. Gazeteden duyurulan yardım etkinlikleri ile bu iki kurumun gelişimine ve istikrarına katkı sağlanmıştır. Gazete, İran sefâreti ile ilgili haberlere de sıkça yer vermiştir. Bunda İran Sefir-i Kebîri Prens Erfâüddevle'nin meşrutiyet taraftarlarına verdiği destek önemli rol oynamıştır. Sefir-i Kebîr Prens Erfâüddevle, İstanbul'daki İranlılar, Encümen, Atabat-ı Aliyat ulemâsı ve Osmanlı idarecileri ile çok iyi bir ilişkide olmuştur. Onun bu olumlu ve yapıcı yönü gazeteden yansıtılmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu'nda meşrutiyet rejimine, Sultan II. Abdülhamid Devri'nde geçilmiş ve siyasî sebepler dolayısıyla da I. Meşrutiyet Dönemi çok kısa sürmüştür. Sultan II. Abdülhamid katı merkezîyetçi bir yönetim anlayışını

benimsemiştir. İmparatorluk istikbalinin İttihad-ı İslâm ideasında olduğunu savunmuş ve izlediği siyaseti bu idea belirlemiştir. 1908'de Jön Türkler'den olan İttihat ve Terakkî Cemiyeti'nin yoğun çabaları neticesinde tekrardan meşrutiyet ilan edilmiş ve meclis yeniden açılmıştır. Meclis-i Mebûsan'ın tekrardan açılması ile İmparatorluğu ilgilendiren pek çok konuda yapıcı adımlar atılmıştır. İmparatorluğun sorunları tespit edilerek çözüme kavuşturulmaya çalışılmıştır. Bunun yanı sıra Meclis-i Mebûsan'da Sultan II. Abdülhamid karşıtı söylemlerin de açık bir şekilde dile getirildiği görülmüştür. Gazete Meclis-i Mebûsan'a dair sıklıkla verdiği haberler ile İranlılar'ın bu tür ilerici gayelerden faydalanmasını güdülemiştir.

Osmanlı İmparatorluğu açısından önemli bir hadise olan 31 Mart Vak'ası, meşrutiyetin tekrardan ilan edilmesinden aylar sonrasında imparatorluk payitahtı olan İstanbul'da gerçekleşmiştir. Bu hadise imparatorluğu derinden etkilemiştir. Sultan II. Abdülhamid, devri boyunca İttihad-ı İslâm politikası izlemiştir ve izlediği bu siyaset de 31 Mart Vak'ası'nın yaşanmasına sebep olmuştur. Gazete 31 Mart Vak'ası'na dek Sultan II. Abdülhamid aleyhtarı bir tutum sergilememiş, bu hadise sonrasında ise tutumunu değiştirerek Sultan II. Abdülhamid karşıtı bir tavır sergilemeye başlamıştır. Bunda en büyük etken meşrutiyet taraftarı olan, fikirlerinin uyuştugu İttihat ve Terakkî Cemiyeti'nin desteklenmesi büyük bir rol oynamıştır. Ayrıca 31 Mart Vak'ası imparatorluk dâhilinde ve haricinde büyük bir yankı uyandırmıştır. Hadise İttihat ve Terakkî Cemiyeti karşıtlarının isyanı şeklinde olmuştur. İstanbul bu hadiseden ziyadesiyle etkilenmiştir. İttihat ve Terakkî Cemiyeti'nin gayretleriyle Hareket Ordusu İstanbul'a gelmiş ve isyanı bastırmıştır. 31 Mart Vak'ası'nın en önemli sonucu Sultan II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesi ve yerine Sultan V. Mehmed Reşad'ın tahta geçmesi olmuştur. Sultan V. Mehmed Reşad'ın tahta geçişi büyük coşku ile karşılanmıştır. 31 Mart Vak'ası sonrasında örfi idare mahkemeleri kurularak sorumlular cezalandırılmış, İstanbul'da asayiş sağlanmıştır. Sultan V. Mehmed Reşad'ın tahta geçişi ile İstanbul'da çeşitli merasimler düzenlenmiş, bu merasimlerin gidişatı önceki dönemlere göre farklılıklar gözlemlenmiştir. Bu farklılıklar çağın gereksinimlerine göre şekillenmiştir. Sultan V. Mehmed Reşad'ın tahta geçişiyle birlikte Sultan II. Abdülhamid'in içe dönük tutumu yerini yeni sultanın daha sosyal ve dışa dönük tavrına bırakmıştır. Bununla birlikte

İranlı meşrutiyetçilerin içerde ve dışarıda meşrutiyet lehine yürüttükleri faaliyetler sonuçlarını vermiş, İran'da da saltanat değişikliği olmuş ve meclis yeniden açılmıştır. Bu durum İstanbul'daki İranlılar tarafından sevinçle karşılanmış, İstanbul'da kutlamalar gerçekleştirilmiştir.

Osmanlı İmparatorluğu asırlarca geniş bir coğrafyada hüküm sürmüştü fakat özellikle XIX. ve XX. yüzyıla gelindiğinde sosyal, siyasal ve ekonomik sebeplerle imparatorluğun gücü gitgide sınırlanmıştır. Hakimiyeti altındaki toprakları da milliyetçilik hareketleri nedeniyle yitirmeye başlamıştır. Bulgaristan'ın bağımsızlığını ilan etmesiyle burada bulunan Doğu Rumeli Demiryolu bir mesele hâline gelmiş ve bu dönemde Bulgaristan'ın Osmanlı'ya tazminat ödemesi şartıyla bu demiryolunun Bulgaristan'a devredilmesi şeklinde çözülmüştür. Fakat Bulgaristan ile siyasî nedenli anlaşmazlıklar çatışmaların yaşanmasına sebep olmuştur. Makedonya ve Girit Meseleleri'nde Düvel-i Muazzama ve Erbaa-i Hamiye, Osmanlı İmparatorluğu karşısında Yunanlılar'ı, Balkanlar'daki Osmanlı karşıtı milliyetçi hareketleri ve Yunanistan'a katılmak isteyen Giritliler'i desteklemiştir. Osmanlı buralarda etkin bir politika izleyememiştir. Bahsi geçen yerlerde büyük güçlerin ayrılıkçılara verdiği destek, kargaşalara ve çatışmalara sebep olmuştur.

31 Mart Vak'ası ile doğrudan ilişkili olmasa da İmparatorluk dâhilinde, hadisenin gerçekleştiği zamana yakın tarihlerde pek çok olay meydana gelmiştir. Yemen'de ayrılıkçı idarecilerin faaliyetleri yoğunlaşmış, Adana'da Ermeniler ve Müslümanlar arasında çatışmalar yaşanmış, Ayvalık'ta Rumlar ayaklanmış, Arnavut Meselesi'ne dair önemli gelişmeler yaşanmış, Hicaz Demiryolu'na bölgenin yerlileri tarafından saldırılar gerçekleştirilmiş ve bu tarz hadiseler artarak devam etmiştir. Bu yaşanan hadiseler, bazı yerlerde örfi idarenin ilan edilerek sorumluların cezalandırılması yolu ile, bazı yerlerde de hadiselere neden olan sorunların tespiti ve çözümüne yönelik adımların atılmaya çalışılması şeklinde olmuştur.

Gazete ayrıca dış haberlere karşı duyarsız kalmamış, dış gelişmeleri sayfalarına yansıtmıştır. Özellikle İspanya'nın, Fas'ı kendi sömürgesi hâline getirme çabaları ve bunun ters tepki yaratarak kendi işlerinde meydana gelen karışıklıkları ve kargaşa ortamını gazeteye taşımıştır. Olayın gazetede geniş yer bulması,

sömürgecilik faaliyetleri hedefi güden diğer emperyal devletlerin de kendi içişlerinde benzer sebeplerle bu tür bir kargaşa ortamının zuhur edebileceği ve isyanların meydana gelebileceği düşüncesini yaymayı amaçlamıştır.

KAYNAKÇA

- Ahmad, Feroz: **Jön Türkler ve Osmanlı'da Milletler: Ermeniler, Rumlar, Arnavutlar, Yahudiler ve Araplar**, çev. Ayşen Gür, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2017.
- Ahmad, Feroz: **Modern Türkiye'nin Oluşumu**, Çev. Yavuz Alogan, Kaynak Yayınları, İstanbul, 11. Basım, 2012.
- Akşin, Sina: **100 Soruda Jön Türkler ve İttihat Terakki**, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 1980.
- Akşin, Sina: **Ana Çizgileriyle Türkiye'nin Yakın Tarihi: 1789-1980**, Yenigün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş., İstanbul, cilt 1, 1997.
- Alevî, Ebûlhasan: **Ricâl-i Asr-ı Meşrûfiyet**, Edt. Habîb Yağmâî-İrec Efşâr, İntişârât-i Esâtîr, Tahran, 1. Baskı, 1985.
- Alikılıç, Dündar: **İmparatorluk Seramonisi: Osmanlı'da Devlet Protokolü ve Törenler**, Tarih Düşünce Kitapları, İstanbul, 2004.
- Anderson, Matthew Smith: **Doğu Sorunu 1774-1923 Uluslararası İlişkiler Üzerine Bir İnceleme**, çev. İdil Eser, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2010.
- Arabkhani, Rasool: "Sultan II. Abdülhamit Dönemi Osmanlı- İran ilişkilerinde Atabat-ı Aliyat (Samerra, Kerbela, Kazımkiye, Necef)" **Yayımlanmamış Doktora Tezi**, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2012.
- Arıkan, Zeki: "1909 Ayvalık Hadisesi", **Bellekten**, cilt LXXV, sy. 272, 2011, s. 178-179.
- Atuk, M. Volkan: "İttihad ve Terakki Cemiyeti'nin İran Politikası", **Bellekten**, cilt LXXXIII, sy. 296, 2019.
- Ayyıldız, Nigar: **II. Abdülhamid Dönemi Saray Merasimleri**, Doğu Kütüphanesi, İstanbul, 2009.
- Baykan, Ayşegül-Boynudelik, Zerrin İren-Baykan, Ayşe- Sevingen, **Tarihi Belleğimiz İçinde Büyük Valide Han**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2015.

- Burak:
- Bilgili, Ali Sinan: "Tebriz", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul, cilt 40, 2011, s. 220.
- Browne, Edward Granville: **The Persian Revolution of 1905-1909**, Cambridge: Cambridge University Press, 1910.
- Browne, Edward Granville: **The Press and Poetry of Modern Persia**, Cambridge: Cambridge University Press, 1914.
- Cleveland, William L. - Bunton, Martin: **A History of the Modern Middle East**, Westview Press, Colorado, 4. Baskı, 2009.
- Cûdekî, Hüccetullah: "Encümen-i Saâdet-i İranîyan-ı İstanbul", **Nâme-i Ferheng**, Nr. 5-6, Sonbahar-Kış, 1991, s. 118-120.
- Çetinkaya, Y. Doğan: **1908 Osmanlı Boykotu: Bir Toplumsal Hareketin Analizi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014.
- Demirel, Fatmagül: **II. Abdülhamid Döneminde Sansür**, Bağlam Yayıncılık, İstanbul, 2007.
- Ebûturâbiân, Hüseyin: "Rûznâme-i Şems-i Çâp-i İslâmbûl", **Yâd**, Nr. 86, Kış, 2007, s. 223.
- Elal Lawrance, Tanya: **Akhtar: A Persian Language Newspaper Published in Istanbul and the Iranian Community of the Ottoman Empire in the Late Nineteenth Century**, İstanbul, Libra Kitap, 2015.
- Engin, Vahdettin: **Rumeli Demiryolları**, Eren Yayıncılık, İstanbul, 1993.
- Engin, Vahdettin: "Rumeli Demiryolu", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul, cilt 35, 2008, s. 235-237.
- Erim, Hıfzi: **Ayvalık Tarihi**, Güney Matbaacılık ve Gazetecilik, Ankara, 1948.
- Estekanchi, Hale: "Türk ve Fars Edebîyatlarının Modernleşme Süreci (Benzerlikler-Etkileşimler)", **Yayımlanmamış Doktora Tezi**, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2014.
- Doulatabadi, Farzaneh: "Ahter Gazetesi Çerçevesinde İran-Türkiye Fikrî ve Edebî İlişkileri", **Yayımlanmamış Doktora Tezi**, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2005.
- Gelvin, James: **Modern Ortadoğu Tarihi**, çev. Güneş Ayas, Timaş Yayınları,

İstanbul, 2016.

- Gezgin, Suat vd. : **Çok Dilli İletişimin Merkezi: İstanbul Kataloğu**, İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, İstanbul, 2010, s. 1-31.
- Gîta, Aliâbâdî: "Matbûât-i Bîrûn Merzî-yi Farsî Zebân Dovre-i Kacar", **Resâne**, Nr. 42, Kış 2000, s. 102-115.
- Goltz, Wilhelm Colmar von der: **Goltz'un Hatıraları**, çev. Mehmet Mert Çam, İlgi Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2018.
- Gülsoy, Ufuk: **Hicaz Demiryolu**, Eren Yayıncılık, İstanbul, 1994.
- Hanioğlu, M. Şükrü: "Meşrutiyet", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, cilt 29, 2004, s. 388.
- Hassânî, Atâullah: "Tahlîl-i Muhtevâ-yi Şems-i İstanbul", **Mecelle-i Dânişkede-i Ulûm-i İnsânî: Dâneşgâh-i Tehrân**, Nr. 59, Bahar, 2008, s. 48-49.
- Hüseynîpûr, Mesûd-Hamedânî, Azîta: "Turkistan Evvelîn Rûznâme-i Fârisîzebân der Osmânî", **Buhârâ**, 15. yıl, sayı 98, Kasım-Aralık, 2003, s. 51-59.
- İşlet Sönmez, Banu: **II. Meşrutiyette Arnavut Muhalefeti**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2007.
- Karaca, Ali: "Şâkir Paşa", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul, cilt 38, 2010, s. 307-308.
- Karateke, Hakan T. : **Padişahım Çok Yaşa: Osmanlı'nın Son Yüzyılında Merasimler**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2017.
- Kaysarî, Ali: **Rûşenfikrân-ı İnan der Karn-ı Bistom**, Trc. Mohammad Dehgânî, Tahran, İntişârât-ı Hermes, 2006.
- Kesrevî, Ahmed: **Tarih-i Meşrûte-i İnan**, Tahran, Müessese-i İntişârât-ı Emîr Kebîr, 1984.
- Kılıç, Hatice: "İnan'ın Modernleşme Sürecinde Osmanlı Devleti'nin Rolü (1848-1923)", **Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi**, Marmara Üniversitesi, Orta Doğu Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2006.
- Koçu, Reşad Ekrem: "Büyük Valide Hanı", **İstanbul Ansiklopedisi**, Reşad Ekrem Koçu ve Mehmet Ali Akbay İstanbul Ansiklopedisi ve Neşriyat Kollektif Şirketi, İstanbul, cilt 6, 1963, s. 3307-3309.

- Koloğlu, Orhan: **Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Basın**, İstanbul, İletişim Yayınları, 1. Basım, 1992.
- Kudret, Cevdet: **II. Abdülhamit Devrinde Sansür**, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 2000.
- Kurtuluş, Rızâ: "Ahter", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, cilt ek-1, 2016, s. 56-57.
- Lewis, Bernard: **Ortadoğu: İki Bin Yıllık Ortadoğu Tarihi**, Çev. Selen Y. Kölay, Arkadaş Yayınevi, Ankara, 2017.
- Lutsky, Vladimir: **Modern History of the Arab Countries**, Progress Publishers, Moscow, 1969.
- M. Bülent, Varlık: "Farsça Süreli Yayınlar" (1832-1923)", **Kebikeç**, Ankara, sy. 22, 2006, s. 205-210.
- Mardin, Şerif: **Jön Türkler'in Siyasî Fikirleri 1895-1908**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2008.
- Mardin, Şerif: **Türk Modernleşmesi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1991.
- Metin, Celal: **Emperyalist Çağda Modernleşme - Türk Modernleşmesi ve İran (1800-1941)**, Phoenix Yayınevi, İstanbul, 2011.
- Müsevî, Seyyid Ali Asgar "Nakş-i Rûznâme-i Şems der Ettlâ Resânî-yî Meşrûtiyet u Fihrist-i Sâl-i Evvel-i Ân", **Yâd**, Nr. 86, Kış, 2007, s. 228.
- Necipoğlu, Gülru: **15. ve 16. Yüzyılda Topkapı Sarayı (Mimarî, Tören ve İktidar)**, çev. Ruşen Sezer, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2007.
- Öksüz, Melek: "Amerikan Belgelerine Göre I. Dünya Savaşı ve Mütareke Dönemlerinde Osmanlı Hükümetleri", **Turkish Studies**, Volume 5/1, Kış, 2010, s. 1263.
- Özgüdenli, Osman Gazi: "Muhammed Ali Şah", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul, cilt 30, 2005, s. 502-503.
- Özyüksel, Murat: **Hicaz Demiryolu**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2010.
- Pistor-Hatam, Anja: Osmanlı Devletinde Farsça Süreli Yayınlar(1876-1910). Çev. Nuran Tezcan, **Kebikeç**, Ankara, sy. 16, 2003, s. 72.
- Reisniya, Rahim: **İran u Osmânî der Âstâne-i Karn-ı Bistom**, İntişârât-ı Sütüde, Tebriz, cilt 2, 1996.

- Rezanejad, Hüseyin: "Nakş-i Rûznâme-hâ-yi Farsî Zeban-i İstanbul der İnkılâb-ı Meşrûte-yi İran", **Tarih-nâme-i Harezmi**, Nr. 2, Kış, 2015.
- Salihi, Nasrallah: "Ufûl-i Ahter ve Tolû- i Şems der İstanbul", **Peyâm-i Baharistan**, Nr. 7, Bahar, 2000.
- Sander, Oral: **Anka'nın Yükselişi ve Düşüşü**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara, 1987.
- Sâsânî, Han Melik: **Yâdbûdhâ-yı Sefâret-i İstanbul**, Tahran, İntişârât-ı Bâbek, 1975.
- Sâsânî, Han Melik: **Siyasetgeran-ı Dovre-i Kacar**, İntişârât-ı Babek, Tahran, 1975.
- Şâbânî, Rezâ-Dînperest, Velî: "Muhaceret-i Hünermendân-i İranî be Osmânî: Evahir-i Dovre-i Timurîyan ve Evayil-i Dovre-i Safevîye (Hicrî 811-932/ Milâdî 1409-1528)", **Tarih-i İslâm û İran**, Nr. 6, Peyapey 85, Yaz, 2010.
- Şekûrî, Ebûlfazl: "Çend Gozîde ez Mecelle-i Hâver", **Yâd**, Nr. 86, 2007.
- Tâhîrzâde Behzâd, Kerîm: **Kıyâm-ı Âzerbaycân der İnkılâb-ı Meşrûtiyet-i İran**, İntişârât-ı İkbâl, Tahran, 1985.
- Tarım Ertuğ, Zeynep: **XVI. Yüzyıl Osmanlı Devleti'nde Cülûs ve Cenaze Törenleri**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1999.
- Tepeyran, Ebubekir Hâzım: **Zâlimâne Bir İdam Hükümü**, Millî Mecmua Basımevi, İstanbul, 1946.
- Tevekkelî, Fâize: "Evvelînâ-yi Meşrûte", **Hukûk-i Zenân**, Nr. 28, 2007, s. 38.
- Topuz, Hıfzi: **100 Soruda Türk Basın Tarihi**, İstanbul, Gerçek Yayınevi, 1. Baskı, 1973.
- Tûlâbî, Tûran: "Surûş-i İstanbûl: Pîşderâmedî ber Rûznâmenegârî-i Millî Gerâyâne û Teceddüdhâh", **Pejûheşhâ-yi İransînâsî**, 6. yıl, sy. 2, Sonbahar-Kış, 2016, s. 51-59.
- Tunaya, Tarık Zafer: **Hürriyetin İlanı**, Arba Yayınları, İstanbul, 1996.
- Tunaya, Tarık Zafer: **Türkiye'de Siyasal Partiler (İkinci Meşrutiyet Dönemi 1908-1918)**, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul, Cilt 1, 1988.
- Turan, Namık Sinan: "II. Abdülhamid'in İttihad-ı İslam Siyasetinde Propaganda Ögesi Olarak Hicaz Demiryolu", **CIEPO Uluslararası Osmanlı Öncesi ve Osmanlı Tarihi Araştırmaları 6. Ara Dönem**

Sempozyum Bildirileri, Türkiye, 14-17 Nisan, cilt 2, 2011.

- Turan, Namık Sinan: **İmparatorluk ve Diplomasi: Osmanlı Diplomasisinin İzinde**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2014.
- Turan, Şerafettin: "Hoca Sâdeddin Efendi", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul, cilt 18, 1998, s. 196-198.
- Türk, Hatem: **10 Temmuz Meşrutiyet Bayramı**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2014.
- Ullman, Joan Connelly: **The Tragic Week: A Study of Anticlericalism in Spain (1875–1912)**, Cambridge: Harvard University Press, 1968.
- Unat, Faik Reşit: **İkinci Meşrutiyetin İlanı ve Otuzbir Mart Hadisesi II. Abdülhamid'in Son Mabeyn Katibi Ali Cevat Bey'in Fezlekesi**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1985.
- Yazıcı, Nesimi: "Takvîm-i Vekâyi' ", **Diyanet İslâm Ansiklopedisi**, cilt 39. 2010, s. 490-492.
- Zürcher, Erik Jan: **Turkey: Modern History**, I. B. Tauris, London, 2004.
- Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Dâhiliye Mektubi Kalemi, 1281/38/1-2-3.
- Meclis-i Mebûsan Zabıt Ceridesi, Devre 1, Cilt 1, İçtima 1, 26 Kânunusânî 1324 (8 Şubat 1909).
- Cingöz**, 26 Ağustos 1324-12 Şâbân 1326(8 Eylül 1908) İstanbul, sy. 1.
- Şems**, 8 Şâbân 1326-22 Ağustos 1324(4 Eylül 1908) -19 Recep 1327-23 Temmuz 1325 (5 Ağustos 1909), İstanbul, sy. 1-48.

EKLER

Ek 1: 1908-1909 Yılları Arasında Şems Gazetesinin Fihristi					
Başlık	Açıklama	Tarih	Sayı	Sayfa	Sütun
Seyyid Mütেকellîmin'in Fotoğrafi	Seyyid Mütেকellîmin'in portresi	4 Eylül 1908	1	1	1
Emsalsiz ve Tek Olanın Adıyla	Mukaddime	4 Eylül 1908	1	1	1-2
İhtar	İmza: Seyyid Hasan Tebrizî	4 Eylül 1908	1	2	1
Özel Makale	İmza: Mirzâ İbrahim Kûmî	4 Eylül 1908	1	2-3	1-2-1-2
İran ve İranlılar	İmza: R.D.Y.	4 Eylül 1908	1	3-4-5-6-7	2-1-2-1-2-1
İç Haberler	İçişlerine dair haberler	4 Eylül 1908	1	7	1
İran ve Osmanlı İmparatorluğu Arasındaki Sınır Sorunu	Sınır sorunun çözümüne yönelik adımlar	4 Eylül 1908	1	7	1
Duyduğumuza Göre	Mahmut Paşa'nın naaşının İstanbul'a getirilmesi	4 Eylül 1908	1	7	1-2
Makalelerin Gazetede Yayımlanması Hususunda Bilgilendirme	Yanlış havadislerin gazeteye verilmemesi gerektiğine dair bir uyarı	4 Eylül 1908	1	7	2
Telgraflar	Çeşitli telgraflar	4 Eylül 1908	1	7-8	2-1-2
Tebriz'de Ayaklanma	Tebriz'den	4 Eylül 1908	1	7-8	2-1
Muhammed Ali Şah'ın Avrupalı Devletlerle Müzakereleri	Tahran'dan	4 Eylül 1908	1	8	1
Hürriyetperverler Fırkası'nın Şah'a Meclis'in Açılması İçin Ültimatolması	Tebriz'den	4 Eylül 1908	1	8	1
Birinci Derece Fırtınadan Endişe Ediliyor	Tahran'dan	4 Eylül 1908	1	8	1
Tahran Belçika Hükûmeti Sefiri'nin Bakü'de Saldırıya Uğraması	Saint Petersburg'dan / Nvoje Vremya gazetesinden alıntı	4 Eylül 1908	1	8	1
İstanbul'da İkamet Eden İranlılar'ın Tebriz'e Yardım Göndermeleri	Tebriz'deki felaketzedeler için yardım gönderilmesi	4 Eylül 1908	1	8	1
Muhammed Ali Şah'ın Rahim Han'a Mektubu	Devlete karşı muhalif olanlara gerekli şekilde davranması talimatı	4 Eylül 1908	1	8	1
Şems	Şems gazetesinin yorumu	4 Eylül 1908	1	8	2

Seyyid Cemâleddin Vaiz Isfahanî'nin Fotoğrafi	Seyyid Cemâleddin'in portresi	10 Eylül 1908	2	1	1
Göçmenlerin İleri Gelenlerinin Birinden İran Ümmetine Layiha	İmza: Can Nesar-ı Millet	10 Eylül 1908	2	2-3-4	1-2-1-2-1
Şems	Tebriz için toplanan yardımların Encümen-i Ahrar aracılığıyla yerine ulaştırılması	10 Eylül 1908	2	4	1
İrşad Hutbesi	İmza: Abbas Mehri	10 Eylül 1908	2	4-5	1-2-1
Takriz	İmza: Ali Isfahanî	10 Eylül 1908	2	5	1-2
Afetin Fidanı ya da Riyasetin Habis Tohumu	İmza: L. C.	10 Eylül 1908	2	6	1-2
Tanıdıklar Bilir! Tanıdık Bir Ses!	İmza: Süleymaniyeli Tefik	10 Eylül 1908	2	7	1-2
Muhammed Ali Mirzâ'nın Yapmış Olduğu Kötülükler	Hablül Metin gazetesinden alıntı	10 Eylül 1908	2	7-8	2-1
Telgraflar	Çeşitli telgraflar	10 Eylül 1908	2	8	1-2
Sefir'in Muhammed Ali Şah'a Telgrafı	Tebriz'deki zulme son verilmesi isteği	10 Eylül 1908	2	8	1
Yağmalama Olayı	Tebriz'den	10 Eylül 1908	2	8	1
Şems	Şems gazetesinin yorumu	10 Eylül 1908	2	8	1
Muhammed Ali Şah'ın Hastalığı	Tahran'dan	10 Eylül 1908	2	8	1
Şems	Şems gazetesinin yorumu	10 Eylül 1908	2	8	1
Naibüssaltana'nın Vefatı	Şah'ın Amcasının ölümü	10 Eylül 1908	2	8	1
İstanbul'daki Komite-i Nisvân-ı İranîyan'ın Ecnebi Devletlerin İmparatoriçe ve Kraliçeleri'ne Telgrafı	Şah'ın zulmünün sona erdirilmesine dair talepleri	10 Eylül 1908	2	8	2
Müjde	Atabat-ı Aliyat'tan İstanbul'da ikamet eden İranlılar'a gelen telgraf	10 Eylül 1908	2	8	2
Settar Han'ın Fotoğrafi	Settar Han'ın portresi	17 Eylül 1908	3	1	1
Settar Han Cenapları	İmza: Abbas Mehri	17 Eylül 1908	3	2	1-2
İran Hududu Meselesi	İmza: Sefir-i Kebîr Erfâüddevle/Sabah gazetesinden alıntı	17 Eylül 1908	3	3-4-5	1-2-1-2-1
Osmanlı ve İran Devletlerinin Sınır Meselesine Dair	Monitör Oryantal gazetesinden alıntı	17 Eylül 1908	3	5-6-7	1-2-1-2-1-2
Yezid İran Şah'ına Şükran	İmza: Şimşir-i Azma	17 Eylül 1908	3	8	1
Mirzâ Cafer Han'ın İstanbul'a Gelişi	Mirzâ Cafer Han'ın Moskova'dan İstanbul'a gelişi ve bağışta bulunması	17 Eylül 1908	3	8	1-2
İngiltere Kraliçesi'nden Hariciye Nazırı Aracılığıyla İstanbul'daki Komite-i	İmza: Hariciye Nazırı Grey	17 Eylül 1908	3	8	2

Nisvân-i İranîyan Başkanı Aliye Hanım'a Gelen Telgraf					
Teşekkür	Şems gazetesine gelen iltifat ve tebrikler için teşekkür	17 Eylül 1908	3	8	2
Prens Sabahaddin Bey'in Nutukları	Nutuğun yayınlanmasının ertelenmesi hakkında	17 Eylül 1908	3	8	2
Hacı Mirzâ Hasan'ın Bir Grup ile Fotoğrafı	Hacı Mirzâ Hüseyin ve avanesi	24 Eylül 1908	4	1	1
İsfahanlı Tacir Mirzâ Ali Bey'in Şehzade Aynüddevl'e Mektubu	İmza: Mirzâ Ali Bey	24 Eylül 1908	4	2-3	1-2-1-2
Özel Makale	İmza: R. D. Y.	24 Eylül 1908	4	3-4-5-6	2-1-2-1-2-1
İsfahanlı Tacir Mirzâ Ali Bey'in İzmir'deki İranlılar'a Hitabı	Hitap ve Tebriz'e yardım talebi	24 Eylül 1908	4	7	1
Şems	Toplanan yardımlar hakkında bir açıklama	24 Eylül 1908	4	7	1-2
Basralı Seyyid Muhammed Tevfik Bey	Tevfik Bey'in İstanbul'a gelişi ve Debistân-ı İranîyan'ı ziyareti	24 Eylül 1908	4	7-8	2-1
İran Hududu	Sabah gazetesinden alıntı	24 Eylül 1908	4	8	1
Telgraflar	Çeşitli telgraflar	24 Eylül 1908	4	8	2
Tebriz Milleti Hakkında	Necef'ten	24 Eylül 1908	4	8	2
Hüccetüislâm Hazretleri'nin Kâzımeyn'e Gelişi	Kerbela'dan	24 Eylül 1908	4	8	2
Eyalet Encümeni'nin Telgrafı	Tebriz'den	24 Eylül 1908	4	8	2
Şah'ın Açıklamaları	Londra'dan	24 Eylül 1908	4	8	2
Hoy'daki Olaylar	Hoy'dan	24 Eylül 1908	4	8	2
İmzasız Gelen Mektuplar	İmzanın gerekliliği hakkında bir açıklama	24 Eylül 1908	4	8	2
Telgraflar	Çeşitli telgraflar	1 Ekim 1908	5	1	1-2
Seçimler ve Meclis'in Açılmasına İlişkin Telgraf	Gön. Alaüssaltana	1 Ekim 1908	5	1	1
Sefâret'e Tebrik Telgrafı	İzmir'den	1 Ekim 1908	5	1	1
Trabzon'dan Şems Gazetesi Müdürü'ne Tahran Meclisi'nin Açılması Adına Telgraf	Gön. Tahbaz	1 Ekim 1908	5	1	1
Tebriz'den Telgraf	Gön. Encümen	1 Ekim 1908	5	1	1
Bağdat'tan Telgraf	Gön. Seyyid Ali Tebrizî	1 Ekim 1908	5	1	2
Encümen-i İslambul-i İranîyan Aracılığıyla	İmza: Encümen-i Eyaleti	1 Ekim 1908	5	1	2
Özel Makale	İmza: Ali İsfahanî	1 Ekim 1908	5	2-3	1-2-1
İran'dan Sürgün Edilenlerden Birinin İnleyişi	İmza: Bahaülvaizin	1 Ekim 1908	5	3-4	2-1-2

Şems	Bahâülvâizin'in durumu hakkında açıklama	1 Ekim 1908	5	4-5	2-1
Tebriz'de Yaşanan Olaylar Sonucu İstanbul'daki Gelişmeler	İranlılar'ın Vâlide Hanı'nda Şah'ı protesto etmeleri	1 Ekim 1908	5	5	1-2
Encümen-i Saâdet-i İranîyan'ın Yazısı	Aynüddeve'nin Tebriz'i tehdit etmesine dair	1 Ekim 1908	5	5	2
İslambül'da Bulunan İranlılar'ın Geneli İmzasıyla Erfâüddeve'ye Mektup	Meclis'in açılmasına ve son olaylara ilişkin detaylar	1 Ekim 1908	5	5-6	2-1
Prens Erfâüddeve'nin Cevabı	İmza: Erfâüddeve	1 Ekim 1908	5	6	1-2
Milletin Geneli İmzasıyla Prens Erfâüddeve'ye Mektup	İmza: Encümen-i Saâdet-i İranîyan-ı İslambül	1 Ekim 1908	5	6-7	2-1
Prens Erfâüddeve'nin Cevabı	İmza: Erfâüddeve	1 Ekim 1908	5	7	1-2
Hariciye Vezâreti'ne Telgraf	Gön. Rızâ (Erfâüddeve)	1 Ekim 1908	5	7	2
İstanbul'daki Tacirlerin Mallarının Hoy Gümrüğü'nde Bekletilmesi	Erzurum'dan	1 Ekim 1908	5	7	2
İyi Haber	Trabzon'da yardım sandığı kurulması hakkında	1 Ekim 1908	5	7	2
Şems	Şems gazetesinin Yorumu	1 Ekim 1908	5	8	1
Hitap	İmza: Ali İsfahanî	1 Ekim 1908	5	8	1-2
Şems	Ricalar üzerine Kânûn-ı Esâsî metninin yayımlanacak olması	1 Ekim 1908	5	8	2
İstanbul'da Bulunan İranlılar'ın Teklifi	İstanbul'da bulunan İranlılar'dan Sefir-i Kebîr Erfâüddeve'ye temsili başkanlık teklifi	1 Ekim 1908	5	8	2
Hüccetüislâm'ın Nutku Üzerine	Nutuk hakkında bazı açıklamalar	8 Ekim 1908	6	1	1-2
Ayetullah Horasanî Hazretleri'nin Nutkunun Sureti	Horasanî'nin meşrutiyeti savunan nutuğu	8 Ekim 1908	6	1-2	2-1-2
Hüccetüislâm Muhammed Kâzım Horasanî'nin Eyalet Reisleri'ne Elyazısıyla Yazdığı Mektubun Sureti	İmza: Muhammed Kâzım Horasanî	8 Ekim 1908	6	2-3	2-1
Hüccetüislâm Muhammed Kâzım Horasanî ve Abdullâh Mazenderanî'nin Eyalet Reisleri'ne Elyazısıyla Yazdıkları Mektup	İmza: Muhammed Kâzım Horasanî, Abdullâh Mazenderanî	8 Ekim 1908	6	3	1-2
Medeniyetseverlik ve Haktaniyıcılık	İmza: R. D. Y. Horasanî	8 Ekim 1908	6	3-4-5-6	2-1-2-1-2-1-2

Özel Makale	İmza: Ali İsfahanî	8 Ekim 1908	6	6-7-8-9	2-1-2-1-2-1
Osmanlı Askerleri'nin Pesve'den Çekilmesi İçin Tebligat	İran Sınır Komisyonu'ndan Sefâret'e	8 Ekim 1908	6	9	1
Erfâüddeve'nin Bâb-ı Âlî'ye Gitmesi	Pesve'deki Osmanlı askerlerinin çekilmesini talep etmesi hakkında	8 Ekim 1908	6	9	2
Osmanlı Askerlerinin Durumu	İran Devleti Sınır Komisyonu'ndan Sefâret'e	8 Ekim 1908	6	9	2
Şems	Bâb-ı Âlî'nin konu ile alakalı tutumu	8 Ekim 1908	6	9	2
Prens Erfâüddeve'nin Sultan II. Abdülhamid'in Huzuruna Kabul Edilmesi	Prens Erfâüddeve'nin Selamlık Merasimi'nden sonra Sultan'ın huzuruna çıkması	8 Ekim 1908	6	9	2
İran Sefâreti'nde İftar Yemeği Tertip Edilmesi	Bir iftar organizasyonunun gerçekleştirilmesi ve başka bir iftarın daha tertip edileceği hakkında	8 Ekim 1908	6	9-10	2-1
Tebriz'den Ulaşan Son Haberler	Settar Han'ın galibiyeti	8 Ekim 1908	6	10	1
Muhammed Ali Mirzâ İle Bakan Arasında Geçen Diyalog	Bir fıkra	8 Ekim 1908	6	10	1
Muhammed Ali Mirzâ'ya İlişkin Telgraf Haber	Muhammed Ali Mirzâ'nın hilesi	8 Ekim 1908	6	10	1
İran Şehirlerinin Ahvali	İstibdatçılar ve meşrutiyet taraftarları hakkında bazı açıklamalar	8 Ekim 1908	6	10	1-2
Ey İran Şahı!	İmza: Zakir Bey	8 Ekim 1908	6	10	2
Müşirüssaltana Cenapları ve Kabinesinin Erkanı	İmza: Abdülrahîm Hindî	15 Ekim 1908	7	1-2-3-4	1-2-1-2-1-2-1
Yardımlaşma	İmza: Abbas Mehrî	15 Ekim 1908	7	4-5	1-2-1
Tahran Muhabiri'nin Yazdığı Haberler	Tahran'da haberler	15 Ekim 1908	7	5-6-7	2-1-2-1-2
Tebriz Muhabiri'nin Yazdığı Haberler	Tebriz'den haberler	15 Ekim 1908	7	7-8-9	2-1-2-1
Basının Kirliliği	İranlılar'a karşı yapılan saygısızlık hakkında	15 Ekim 1908	7	9	1
Aşkabat Muhabirimiz'in Yazılarının Özeti	İran'ın çeşitli şehirlerinden haberler	15 Ekim 1908	7	9	1-2
İzmir'deki İranlılar'ın Atabat-ı Aliyat Hüccetüslâmı'na Gönderdikleri Telgrafın Sureti	Gön. İranlılar'ın Genelî	15 Ekim 1908	7	10	1
Hüccetüslâm Hazretleri'nin	Gön. Muhammed	15 Ekim 1908	7	10	1

İzmir'deki İranlılar'a Cevabı	Hüseyin Tahranî, Kâzım Horasanî, Abdullâh Mazenderanî				
Tebriz'den Telgraf	Gön. Encümen-i Eyaleti	15 Ekim 1908	7	10	1
Yeni Zaferler ve Settar Han'ın Kararlılığı	Tebriz'deki galibiyet ve Aynüddeve'nin Rus Sefâreti'ne sığınması	15 Ekim 1908	7	10	2
Zafer Mesajı	İmza: Abbas Mehrî	15 Ekim 1908	7	10-11	2-1
Settar Han'a Tebrik	Gön. Osmanlı Askerî Tıp Talebeleri	15 Ekim 1908	7	11	1-2
Şems	Osmanlı Askerî Tıp Talebeleri'ne teşekkür	15 Ekim 1908	7	11	2
Kânûn-ı Esâsî Nizâmnâmesi	Nizâmnâme hakkında bilgilendirme	15 Ekim 1908	7	11	2
Meclisin Oluşumu	Kânûn-i Esâsî'nin maddeleri ve yemin metni	15 Ekim 1908	7	12	1-2
Tutuklu Devlet Muhaliflerinden Bir Grubun Fotoğrafi	Muhakemesiz bir şekilde tutuklu bulunan muhaliflerin fotoğrafı	22 Ekim 1908	8	1	1
Devamı: Medeniyetseverlik ve Haktanıyıcılık	İmza: R. D. Y. Horasanî	22 Ekim 1908	8	2-3-4	1-2-1-2-1-2
Encümen-i Saâdet Üyeleri'nin Dikkatine	İmza: Encümen-i Saâdet'ten bir kişi	22 Ekim 1908	8	4-5	1-2-1-2
Şems	Şems gazetesinin yorumu	22 Ekim 1908	8	5	2
Tepebaşı'ndaki Osmanlı Millî Tiyatrosu'nda Bir Tiyatro Oyununun Tertip Edilmesi	Hürriyet Sabahı adlı oyun	22 Ekim 1908	8	6	1
Dâhiliye ve Hariciye Memurları	İmza: Abdülrahîm Hindî	22 Ekim 1908	8	6-7	1-2-1-2
Doğru ve Çok Güvenilir Bir Kaynaktan	Azerbaycan'daki devlet ordusu askerleri'nin Settar Han'a katılmaları	22 Ekim 1908	8	7	2
Özür ve Doğrulama	Sehven yapılan yanlışlık üzerine düzeltme	22 Ekim 1908	8	7	2
Tebriz'de Basılan ve Yayımlanan Encümen Gazetesinden Alıntı	Alihazret'in Sipehdâr'a telgrafı	22 Ekim 1908	8	8	1-2
Şehzadebaşı, Osmanlı Tiyatrosu'nda Tiyatro Oyunu Gösterimi	Kave adlı oyununun gösterimi	22 Ekim 1908	8	8	2
Azerbaycan ve Rusların Tecavüzü	İmza: Abdülrahîm Hindî	5 Kasım 1908	9	1-2-3	1-2-1-2-1-2
Urumiye Mektubu	İmza: Dağdar-ı Vatan	5 Kasım 1908	9	3-4	2-1-2
İran'ın Kahramanı Settar Han	İmza: Suruş	5 Kasım 1908	9	5-6	1-2-1-2
Ve Gariplikten	İmza: Muallim Feyzi	5 Kasım 1908	9	6-7	2-1
Hesabın Sureti Budur	İmza: Muallim Feyzi	5 Kasım 1908	9	7	1
Vatan Göçmenlerinden	İmza: Abdülrezzak El-	5 Kasım 1908	9	7-8-9	1-2-1-

Birinin Makalesidir	Hüseyin Muhacir				2-1-2
Tahran Havadisleri	Tahran'dan haberler	5 Kasım 1908	9	10	1-2
İran Milleti'nin Yeni Düşmanları	Tebriiz'deki olaylar hakkında açıklamalar	5 Kasım 1908	9	10	2
Miting	Azerbaycan toprağına saldıran Ruslar'a karşı İstanbul'da düzenlenen miting	5 Kasım 1908	9	11	1
Şucanizâm ve Oğlu	Şucanizâm ve oğluna saldırı düzenlenmesi	5 Kasım 1908	9	11	1
Gazete'nin Haftaya Basılmayacağıın Duyurusu	Ramazan Bayramı nedeniyle basımın ertelenmesi	5 Kasım 1908	9	11	1
Muhabirimiz Mısır'dan yazıyor	Tebriiz'e yardım toplanması hakkında	5 Kasım 1908	9	11	1-2
Debistân-ı İranîyan ve Muzafferî Hastanesi İçin Yardım Etkinlikleri	Tiyatro oyunu ve loto çekilişi düzenlenmesi	5 Kasım 1908	9	11	2
Kânûn-ı Esâsî'nin Devamı	13-25 arası maddeler	5 Kasım 1908	9	11-12	2-1-2
O'ndan Geldik ve O'na Döceğiz	Hacı Mirzâ Hüseyin Tahranî'nin vefatı hakkında	12 Kasım 1908	10	1	1-2
Necef Eşref - Hüccetülişlâm Horasanî ve Mazenderanî	İmza: Erfâüddevle	12 Kasım 1908	10	1-2	2-1
Özel Makale	Saltanat, meşrutiyet ve millet üzerine bir makale	12 Kasım 1908	10	2-3-4-5-6	1-2-1-2-1-2-1
Gazete'nin Dağıtımı Hakkında	Gazete'nin dağıtımındaki sorunların çözüleceğine dair bilgilendirme	12 Kasım 1908	10	6	1
Gazete'nin Alıcılarına Açıklama	Alıcılara bazı konulara dair yapılan açıklamalar	12 Kasım 1908	10	6	1
Davacının Şahidi ya da Ümitliliğın Gerçekleşmesi	Hariciye ve Dâhiliye Memurları adıyla yayımlanan makale hakkında	12 Kasım 1908	10	6	2
O Mektup	İmza: Abdülrahîm Hindî	12 Kasım 1908	10	6-7-8	2-1-2-1
Karikatür	Muhammed Ali Şah ve General Liyakof'un karikatürü	12 Kasım 1908	10	7	1
Tebriiz Haberleri'nin Özeti	Tebriiz'den haberler	12 Kasım 1908	10	8	2
Tahran'ın Hilesi	Tahran'dan Times gazetesine gönderilen telgraf	19 Kasım 1908	11	1	1-2
Tan Gazetesinin Telgrafı	Şah'ın meşrutiyet karşıtı hareketleri hakkında	19 Kasım 1908	11	2-3-4	2-1-2-1
Liyakof'un Nutku	Liyakof'un meşrutiyet aleyhindeki söylemi	19 Kasım 1908	11	4-5	1-2-1
Yorum	İmza: Abdülrahîm Hindî	19 Kasım 1908	11	5	1-2

Encümen-i Saâdet'in Saygıdeğer Üyelerine	Encümen-i Saâdet hakkında açıklamalar	19 Kasım 1908	11	5-6	2-1-2
Şucanizâm ve Oğlunun Uğradığı Saldırı Hakkında Yeni Bilgiler	Posta ile gelen kutunun patlaması sonucu gerçekleşen olayda on iki kişinin ölmesi	19 Kasım 1908	11	6	2
Mirzâ Aga Isfahanî	Londra'da kendisi hakkında yazılanlara dair	19 Kasım 1908	11	6-7	2-1
Bir Dostun Durumu	Şah'ın yakınında olan bir kişinin açıklamaları	19 Kasım 1908	11	7	1
İlan	Tepebaşı'ndaki tiyatro oyunu sonrası Debistân-ı İranîyan İdaresi Encümeni ve Muzafferîye Hastanesi'nce düzenlenecek olan loto çekilişi	19 Kasım 1908	11	7	1
İdare'den Bir Rica - Konsolosluğun Muhakemeleri	Konsolosluğun yanlışları hakkında	19 Kasım 1908	11	7	2
Muhabirimiz Tahran'dan Yazıyor	Meşrutiyet taraftarlarına yapılan haksızlıklar	19 Kasım 1908	11	7-8-9-10	2-1-2-1-2-1
Şems	Nasuhi Bey'e dair	19 Kasım 1908	11	10	1
Seçkin Emel	İmza: C. H.	19 Kasım 1908	11	10	1-2
Debistân-ı İranîyan ve Muzafferî Hastanesi'nin İlanı	Loto çekilişi hakkında uyarılar	19 Kasım 1908	11	10	2
Senin Bir Çaren Yok ve Bu Sana Açıkça Söylenmeli	İmza: Hayrhah-ı Bigarez	26 Kasım 1908	12	1-2	1-2-1-2
Encümen-i Saâdet'ten Sefir-i Kebîr Prens Erfâüddevle'ye Yazılan İstidanâme	İmza: Encümen-i Saâdet	26 Kasım 1908	12	3	1
Makale	İmza: Ricalül Gayb	26 Kasım 1908	12	3-4	2-1
Lügat	İmza: Ricalül Gayb	26 Kasım 1908	12	4	1-2
Özel Bir Layiha	İmza: Ricalül Gayb	26 Kasım 1908	12	4-5-6-7	2-1-2-1-2-1-2
Telgraf Haberler	Ruski Slovo gazetesinden alıntı	26 Kasım 1908	12	7-8	2-1
Aynı Şekilde, Tahran'dan	Azerbaycan'ın durumu, Osmanlı ve Rusya'nın bu konudaki tutumları	26 Kasım 1908	12	8	1-2
Edebîyat	İmza: C. H.	26 Kasım 1908	12	8	2
Hüccetülislâm'ın Telgrafları	Gön. Abdullâh Mazenderanî, Muhammed Kâzım Horasanî	3 Aralık 1908	13	1	1-2
Özel Makale	İmza: Rızâ Kuli Horasanî	3 Aralık 1908	13	1-2-3-4	2-1-2-1-2-1-

					2
Tebriz'e Gönderilen Yardımlar	Yardımların ulaştırılmasına dair	3 Aralık 1908	13	4	2
Zillessultan ve Oğlu Avrupa'da	Zillessultan'ın durumu	3 Aralık 1908	13	4-5	2-1
Alimlerin Mürekkebi Şehitlerin Kanından Daha Faziletlidir	İmza: İbrahim Muhacir Kûmî	3 Aralık 1908	13	5-6-7	1-2-1-2-1
Milletin Geneli Tarafından	Prens Erfâüddevle'ye hitap	3 Aralık 1908	13	7-8	1-2-1
Telgraflar	Çeşitli Telgraflar	3 Aralık 1908	13	8	1-2
Settar Han'ı Öldürmeye Teşebbüs	Tebriz'den	3 Aralık 1908	13	8	1
Meşrutiyet taraftarları ve Aynüddevle	Tebriz'den	3 Aralık 1908	13	8	1
Alimlerin Reisleri, Âyanlar ve Ünlü Tacirlerin İmzasıyla Şah'a Meşrutiyet Talebi İçeren Bir Arızanın Verilmesi	Tahran'dan	3 Aralık 1908	13	8	1
Settar Han'ın Faaliyetleri	İstihkamlar ve silah alımı hakkında	3 Aralık 1908	13	8	1-2
Yardımların Uygun Şekilde Kullanılması ve Tebriz'deki Son Gelişmeler	Tebriz'den	3 Aralık 1908	13	8	2
İlan	Çeşitli ilanlar	3 Aralık 1908	13	8	2
Seyahatnâme-i İbrahim Bey Kitabı	Kitabın ikinci cildinin satışa çıkması	3 Aralık 1908	13	8	2
Mollanasreddin Gazetesi	Gazetenin satışa sunumu	3 Aralık 1908	13	8	2
Tiflis'teki İttifak Mektebi'nin Muallimleri ve Talebeleri'nin Fotoğrafı	Muallimlerin ve talebelerin fotoğrafı	10 Aralık 1908	14	1	1
Hüccetülislâm'ın Hükümleri	İmza: Muhammed Kâzım Horasanî, Abdullâh Mazenderanî	10 Aralık 1908	14	2-3	1-2-1
Bağ-ı Şah Tiyatrosu	İmza: İbrahim Muhacir Kûmî	10 Aralık 1908	14	3-4-5	1-2-1-2-1
Yeminbozan Şah	Tanın gazetesinin 126. sayısından alıntı	10 Aralık 1908	14	5-6-7	2-1-2-1-2
Şems	Şems gazetesinin yorumu	10 Aralık 1908	14	7	2
İstanbul Alman Sefâreti'nden Komite-i Nisvân-i İranîyan Başkanı Adına Gelen Mektubun Sureti	İmza: Alman Sefir, S. Marshall	10 Aralık 1908	14	8	1
Tiflis'teki Encümen-i Hayriye-i İranîyan'ın Prens Erfâüddevle'ye Mektubu	İmza: Encümen-i Hayriye-i İranîyan der Tiflis	10 Aralık 1908	14	8-9	1-2-1
Prens Erfâüddevle'nin Tiflis'teki Encümen-i Hayriye-i İranîyan'a Cevabı	İmza: Prens Erfâüddevle	10 Aralık 1908	14	9	1-2

Şems	Şems gazetesinin yorumu	10 Aralık 1908	14	9	2
Muhabirimiz Bakü'den Yazıyor	Gazetelere uygulanan sansür hakkında	10 Aralık 1908	14	9-10	2-1
Muhabirimiz Bakü'den Yazıyor	İmza: Mirzâ Aga İsfahanî	10 Aralık 1908	14	10-11	2-1-2
Şems	Şems gazetesinin yorumu	10 Aralık 1908	14	11	1
Settar Han'dan Haberler	Settar Han'ın askerlerinin Hoy'u ele geçirmesi	10 Aralık 1908	14	11	1
Eski Bakü Konsolosu Mirzâ Ali Muhammed Han'ın Durumu	İstanbul Sefâreti'ne kabul edilmemesi hakkında	10 Aralık 1908	14	11	1-2
Tahran Muhabiri Yazıyor	Tahran'daki son gelişmeler	10 Aralık 1908	14	11	2
Şems	Şems gazetesinin yorumu	10 Aralık 1908	14	11	2
Muktedirölmük'ün Durumu	Konsolosluk memuriyetinin kabul edilmemesi hakkında	10 Aralık 1908	14	11-12	2-1
Bahâülvaizin Atabat-ı Aliyat'ta	Bahâülvaizin'in Hücetüislâm'ı ziyareti	10 Aralık 1908	14	12	1
Mirzâ Hüseyin Bey'in İstifası	Hariciye ve Dâhiliye Memurları makalesi sebebiyle istifa etmesi	10 Aralık 1908	14	12	1
Hücetüislâm'ın Hükümlerinin Ulaşmasından Sonra Tebriz'deki Gelişmeler	Meşhed'den	10 Aralık 1908	14	12	1
9. Sayıdan Kânûn-ı Esâsî'nin Devamı	26-29 arasındaki maddeler	10 Aralık 1908	14	12	1-2
İlan	Prens Melkum Han Nazımüdevle'nin Eserlerinden Seçmeler kitabının satışa sunulması	10 Aralık 1908	14	12	2
Azerbaycan Valisi İclâl Melik'in Fotoğrafi	Vali İclâl Melik'in portresi	17 Aralık 1908	15	1	1
İclâl Melik Cenapları	İclâl Melik hakkında bir makale	17 Aralık 1908	15	2-3	1-2-1
Cenab-ı Settar Han, Bakır Han ve Diğer Adalet İsteyenler	İmza: Abdörahîm Hindî	17 Aralık 1908	15	3-4-5	1-2-1-2-1
Muhammed Taki Memkanî'nin Durumu	Memkanî'nin İstanbul'a hareket etmesi	17 Aralık 1908	15	5	1
Hücetüislâm Mazenderanî ve Horasanî'nin Elyazılı Mektupları'nın Sureti	İmza: Muhammed Kâzım Horasanî, Abdöllâh Mazenderanî	17 Aralık 1908	15	5-6	1-2-1-2
Muhammed Taki Memkanî'nin Mektubu	Memkanî'nin açıklamaları	17 Aralık 1908	15	6	2

Vatan Ehline Hitap Eden Bir Makale	İmza: Abdülrezzak El-Hüseynî Muhacir	17 Aralık 1908	15	6-7-8	1-2-1-2-1
Prens Erfâüddevle'nin Meclis-i Mebûsan'ın Açılışı İçin Yazdığı Kaside	İmza: Prens Erfâüddevle	17 Aralık 1908	15	8	2
Teşekkür	Şems gazetesinin yorumu	17 Aralık 1908	15	8	2
Osmanlı Millî Şura Meclisi'nin Açılışı	Meclis'in açılışının tebrik edilmesi	17 Aralık 1908	15	8	2
Encümen-i Saâdet'e Bu Hafta Ulaşan Telgraflar	Tebriz- Atabat-ı Aliyat ve Encümen-i Saâdet arasındaki telgraflar	24 Aralık 1908	16	1	1-2
Necef'ten Gelen Telgraf	Gön. Abdullâh Mazenderanî, Muhammed Kâzım Horasanî	24 Aralık 1908	16	1-2	2-1
Tebriz'den Telgraf	Gön. Encümen-i Eyaleti	24 Aralık 1908	16	2	1
Şems	Şems gazetesinin yorumu	24 Aralık 1908	16	2	1
Muhammed Ali Şah Hakkında Bir Makale	Muhammed Ali Şah'a tenkit	24 Aralık 1908	16	2-3-4-5	1-2-1-2-1-2-1
Muhammed Ali Şah'ın Hüccetü'lislâm'a Telgrafı	Gön. Muhammed Ali Şah	24 Aralık 1908	16	5	1
Yorum	Şems gazetesinin yorumu	24 Aralık 1908	16	5	2
Muhammed Ali Şah'ın Rahim Han'a Telgrafı	Gön. Muhammed Ali Şah Kaçar	24 Aralık 1908	16	5	2
Yorum	Muhammed Ali Şah'a tenkit	24 Aralık 1908	16	5-6	2-1
Mizah	Meşrutiyet karşıtlarına tenkit	24 Aralık 1908	16	6	1-2
Meşhed Haberleri	Meşhed'den haberler	24 Aralık 1908	16	6-7	2-1
Şems	Şems gazetesinin yorumu	24 Aralık 1908	16	7	1-2
Tebriz Maarif İdaresi'den Sefâret'e Ulaşan Mektup	İmza: Seyyid Hüseyin	24 Aralık 1908	16	7-8	2-1
Şems	Şems gazetesinin yorumu	24 Aralık 1908	16	8	1
Barış ve Dünya Kadınları Kardeşliği Cemiyeti'nin Komite-i Nisvân-ı İranîyan'ın Başkanı Aliye Hanım'a Mektubu	İmza: Mary Jilka	24 Aralık 1908	16	8	1-2
Şems	Komite-i Nisvân-ı İranîyan'ın konferans tertibi, Mirzâ Muhammed Rızâ Han'ın İstanbul'a gelişi hakkında	24 Aralık 1908	16	8-9	2-1
Teşekkür Arzı	İmza: Encümen-i Saâdet	24 Aralık 1908	16	9	1

Padişah Hazretleri'nin Başkâtibi Ali Cevad Bey'in Prens Erfâüddevle'ye Mektubu	İmza: Padişah Hazretlerinin Başkâtibi Ali Cevad	24 Aralık 1908	16	9	1-2
Sabık Sadrâzâm Said Paşa'nın Prens Erfâüddevle'ye Mektubu	İmza: Sabık Sadrâzâm Said	24 Aralık 1908	16	9-10	2-1
Tebriz Haberleri	Tebriz'den haberler	24 Aralık 1908	16	10	1
Settar Han ve Bakır Han'dan Haberler	Aynüddeve ile yapılan muhabere ve onun kaçışı	24 Aralık 1908	16	10	1
Tahran'ın Durumu	Sefârethanelerin durumu ve Şah'a dair	24 Aralık 1908	16	10	1
İttihad Kasidesi	Birlik beraberlik konulu bir kaside	24 Aralık 1908	16	10	1-2
Karikatür	Vatan Askeri adıyla bir karikatür	31 Aralık 1908	17	1	1
Mukaddes Vatanımız İran Adına	İmza: Kafkasya'daki İranlı Mücahitler	31 Aralık 1908	17	1-2-3	1-2-1-2-1
Hiçbir Acı Cehaletten Daha Fazla Zahmet Verici Değildir	İmza: Rızâ Kuli Horasanî	31 Aralık 1908	17	3-4-5-6-7	1-2-1-2-1-2-1-2-1
İttifak Mektebi'ne Yapılan Yardımlar	Yardımda bulunan kişiler ve meblağlar	31 Aralık 1908	17	7	2
Arzuhâl'in Sureti	Tiflis İttifak Mektebi'ndeki yetim çocukların arzuhâli	31 Aralık 1908	17	7-8	2-1
Büyük İran Devleti Sefâreti'nin İlanı	Sansür uygulaması ve toplatılan kitaplar hakkında	31 Aralık 1908	17	8	1-2
Aynı Şekilde İlan	Matbaaların ve kitapçıların Sefâret'te bulunan kitapları hakkında	31 Aralık 1908	17	8	2
Şems	Şems gazetesinin yorumu	31 Aralık 1908	17	8	2
İlan	Sûr-u İsrâfil gazetesinin tanıtımı ve satışı	31 Aralık 1908	17	8	2
Tahran Olayları	Tahran'dan gelen mektuplar	7 Ocak 1909	18	1	1
Birinci Mektup	Tahran'dan haberler	7 Ocak 1909	18	1-2	1-2-1
Diğer Mektup	Tahran'dan haberler	7 Ocak 1909	18	2-3	1-2-1
Ulemânın Elyazılı Mektubunun Sureti	Ulemânın bildirisi	7 Ocak 1909	18	3	1
Muhammed Ali Şah'ın Elyazısıyla Yazdığı Mollanümaların Arizâsı'na Cevabı	İmza: Muhammed Ali Şah Kaçar	7 Ocak 1909	18	3	1-2
Mollanümaların Arizâsı'nın Sureti	Meşrutiyet karşıtı olan arizâ	7 Ocak 1909	18	3-4-5	2-1-2-1
Devlet Şurasına Seçilenlerin İsimleri	Şehzadeler, Âyanlar ve Tacirler	7 Ocak 1909	18	5	1-2

Şah'a Sefirler Tarafından Yazılan Milletın Arzuhâli'nin Sureti	Sefirler'in meşrutiyetin ilan edilmesini talep etmesi	7 Ocak 1909	18	5-6	2-1-2
Sefâretlere Yazılmış Olan Milletın Arzuhâli'nin Sureti	Halk tarafından yazılan meşrutiyetin tekrar ilan edilmesinin istendiği arzuhâl	7 Ocak 1909	18	6-7-8	2-1-2-1-2
Şems	Şems gazetesinin yorumu	7 Ocak 1909	18	8-9	2-1-2
Vatandaşlarımızın Birinden Yazılan Mektubun Sureti	Muktedirülmülk hakkında beyânlar	7 Ocak 1909	18	9	2
Edebîyat	Şebnâme yoluyla yayımlanan bir kaside	7 Ocak 1909	18	9-10	2-1-2
İlan	Sûr-u İsrâfil gazetesi'nin tanıtımı	7 Ocak 1909	18	9	2
İhtar	Şems gazetesine tehditler	14 Ocak 1909	19	1	1
İstanbul'da İkamet Eden Encümen-i Saâdet İraniyan Üyeleri'nin Dikkatine	Duyuru	14 Ocak 1909	19	1-2	1-2-1
Yemin Metni	Kânûn-ı Esâsi'de yer alan yemin metni	14 Ocak 1909	19	2-3	1-2-1
Edebîyat	Şebnâme yoluyla yayımlanan bir şiir	14 Ocak 1909	19	3	1-2
Muhammed Ali Mirzâ'nın Meclis-i Mebûsan'ın Açılışı Üzerine Sultan II. Abdülhamid'e Gönderdiği Telgrafın Sureti	Gön. Muhammed Ali Şah Kaçar	14 Ocak 1909	19	3	2
Cevap	Şah'ın telgrafına verilen yanıt	14 Ocak 1909	19	3	2
Şems	Şems gazetesinin yorumu	14 Ocak 1909	19	3-4	2-1-2
Mirzâ Muhammed Han Alaülmülk'ün Petersburg'a Sefir Olarak Görevlendirilmesi	Kosi Lisko Mosko gazetesinden alıntı	14 Ocak 1909	19	4-5	2-1
Şems	Şems gazetesinin yorumu	14 Ocak 1909	19	5-6	1-2-1-2
Şiir	Şebnâme yoluyla yayımlanan Şah'ın aleyhinde bir şiir	14 Ocak 1909	19	6-7	2-1
Muhammed Ali Mirzâ'nın Memleketi Berbat Eden Yeni Politikası	Şah'ın siyasî tutumu hakkında	14 Ocak 1909	19	7-8-9	1-2-1-2-1
Liyakof'un Para Göndermesi	Liyakof'un, Basmınc'ta bulunan kazaklar aracılığıyla 2.000 tümen para göndermesi	14 Ocak 1909	19	9	1
Tahran'daki İngiliz Bankasından Tebriz	Daily News gazetesinden alıntı	14 Ocak 1909	19	9	1-2

Şubesine Gönderilmiş Olan 50.000 Manat Aynüddevele Aracılığıyla Alındı					
Tebriz Eyaleti Encümeni'nin Müzakereleri	Rus konsolosu ile Liyakof hakkında	14 Ocak 1909	19	9	2
Şeyh Fazlullah'a Suikast Girişimi	Suikastçinin başarısız olması ve öldürülmesi	14 Ocak 1909	19	9	2
İsfahan'dan Gelen Telgraf	İsfahan'daki son gelişmeler	14 Ocak 1909	19	9-10	2-1
Samed Han'a Suikast	Samed Han'ın öldürülmesi	14 Ocak 1909	19	10	1
Hikmet Gazetesinin Sahibi Mirzâ Mehdi Han	Mirzâ Mehdi Han'ın talebine dair	14 Ocak 1909	19	10	1
Muhammed Hüseyinov'un Faaliyetleri	Muhammed Hüseyinov'un İstibdatçılar karşısında başarıları	14 Ocak 1909	19	10	1
Taziyane-i Gayret Risalesi	Taziyane-i Gayret Risalesi kitabının tanıtımı	14 Ocak 1909	19	10	2
Melkum Risaleleri Külliyyatı, Molla Nasreddin Gazetesi	Kitap ve gazetenin tanıtım ilanı	14 Ocak 1909	19	10	2
Tebrizli Tacir Muhammed Rızâ Bey'in İstanbul'a Gelişi	Rızâ Bey'in Debistân-ı İranîyan'a yardımda bulunması	14 Ocak 1909	19	10	2
Sevgili Vatandaşlarım! Efendiler!	Muhammed Rızâ Bey'in hitabı	14 Ocak 1909	19	10-11	2-1
İttihad Kasidesi	Kasidenin 16. sayıdan devamı	14 Ocak 1909	19	11-12	1-2-1
Seyyid Muhammed Burhaneddin Hüseyinî'nin Fotoğrafı	Seyyid Muhammed Burhaneddin Hüseyinî'nin portresi	14 Ocak 1909	19	12	1
İlan	Abdulresûl Efşar'ın ilanı	14 Ocak 1909	19	12	1-2
Sûr-u İsrâfil Gazetesi	Sûr-u İsrâfil gazetesinin satış ilanı	14 Ocak 1909	19	12	2
Cemâleddin Esedâbâdî'nin Fotoğrafı	Cemâleddin Afgânî'nin portresi	21 Ocak 1909	20	1	1
Bu Hafta Encümen-i Saâdet'e Gelen Telgrafların Sureti	Tebriz'den, İsfahan'dan, Trabzon'dan, Necef'ten ve Paris'ten	21 Ocak 1909	20	2	1-2
Tahrân Mektubu	Meşrutiyet taraftarlarının faaliyetleri hakkında	21 Ocak 1909	20	2-3-4	2-1-2-1
Tebriz'den Mektup	Meşrutiyet taraftarlarına yapılan muamelelere dair	21 Ocak 1909	20	4	1-2
Şems	Şems gazetesinin yorumu	21 Ocak 1909	20	4	2
Hoy'dan Mektup	Meşrutiyet taraftarlarının faaliyetlerine dair	21 Ocak 1909	20	4-5	2-1

Ahidnâme'nin Sureti ve İstanbul'da Bulunan İranlı Ulemâ Birliği	Meşrutiyet taraftarları'nın çabaları	21 Ocak 1909	20	5	1-2
Şeyh Selim Bey'e Dair	Şeyh Selim Bey'in İstanbul'a gelişi	21 Ocak 1909	20	5	2
Alaüssaltana'nın Sefirliği	Alaüssaltana'nın memuriyetinin kabul edilmeyeceği hakkında	21 Ocak 1909	20	5-6	2-1
Şah'ın Şahsevenler'in Reislerinden Birini Talep Etmesi	İttifak gazetesinden alıntı	21 Ocak 1909	20	6-7	1-2-1
Şems	Şems gazetesinin yorumu	21 Ocak 1909	20	7	1
Mısır'dan Mektup	İmza: İranlı	21 Ocak 1909	20	7-8	1-2-1
Çehrenüma'da Yayımlanmayı Gizlice Muktedirülmülk'e Sunulan Yazının Sureti	Muktedirülmülk'e hitap	21 Ocak 1909	20	8-9	1-2-1
Teşekkür Mektubu	İmza: Hacı Mirzâ Cafer İsfahanî	21 Ocak 1909	20	9	1
Mısır Genel Konsolosu'nun Gelişi Hakkında Çehrenüma'da Yayımlanan Sayfanın Sureti	Muktedirülmülk'e hitap	21 Ocak 1909	20	9	1-2
Şems	Şems gazetesinin yorumu	21 Ocak 1909	20	9	2
Edebîyat	İmza: C. H.	21 Ocak 1909	20	10	1
İlan	Abdülresûl Efşar'ın ilanı	21 Ocak 1909	20	10	1-2
Tahran Mektubu	Sefâretler ve sığınmacıların karşılaştığı sorunlar hakkında	28 Ocak 1909	21	1-2-3-4	1-2-1-2-1-2-1
Şems	Şems gazetesinin yorumu	28 Ocak 1909	21	4	1-2
Diğer Mektubun Özeti	Osmanlı Sefâreti'ne sığınanlar hakkında	28 Ocak 1909	21	4-5	2-1-2
Şah'a Yazılan Arıza	Vekillerden oluşan bir heyetin arzısı	28 Ocak 1909	21	5-6-7	2-1-2-1
Tebriz Ahâlisinin Tebriz Eyalet Encümeni'ne Arzuhâli	Tebriz ahâlisinin istekleri	28 Ocak 1909	21	7-8	1-2-1
Milletin İnleyişi	Rus gazetelerine tekzip	28 Ocak 1909	21	8	1-2
Şems	Şems gazetesinin yorumu	28 Ocak 1909	21	8-9	2-1
Atabat'tan Mektup	Meşrutiyetin vurgulandığı bir mektup	28 Ocak 1909	21	9-10-11	1-2-1-2-1
Kanunun Bereketi	Meşrutiyet üzerine bir makale	28 Ocak 1909	21	11-12	1-2-1
Görüşmeler	Bazı kişiler arasındaki gerçekleşen görüşmeler hakkında	28 Ocak 1909	21	12	1-2
Miftehülmülk ve	Miftehülmül ve	28 Ocak 1909	21	12	2

Safaülmemâlik	Safaülmemâlik'in durumları				
Taziyan-e-i Gayret Risalesi	Kitabın tanıtımı ve satışının ilanı	28 Ocak 1909	21	12	2
Molla Abdullâh Mazenderanî, Mirzâ Hüseyin Tahranî, Muhammed Kâzım Horasanî'nin Fotoğrafi	Hüccetüislâm'ın Fotoğrafi	11 Şubat 1909	22-23	1	1
Hacı Rızâ Kuli Horasanî'nin Makalesi'nin Sureti	İmza: Hacı Rızâ Kuli Horasanî	11 Şubat 1909	22-23	2-3-4	1-2-1-2-1-2
Mirzâ İbrahim Bey	Mirzâ İbrahim Bey'in İstanbul'a gelişi ve yardımları	11 Şubat 1909	22-23	4	2
Medeni Devletlerin Sefirleri'nin Genelinin Dikkatine!	İstibdatçılar karşısında meşrutiyeti savunan bir bildiri	11 Şubat 1909	22-23	4-5-6-7	2-1-2-1-2-1
Vâlîde Han'nda Düzenlenen Miting	Han'da gerçekleştirilen miting ve sefâretlere Hüccetüislâm'ın hükümlerinin gönderilmesi	11 Şubat 1909	22-23	7	1-2
Hüccetüislâm'ın Hükmünün Sureti	İmza: Mirzâ Halil Tahranî, Muhammed Kâzım Horasanî, Abdullâh Mazenderanî	11 Şubat 1909	22-23	7-8	2-1-2
Konsolosluk İşleri	Konsolosluk memurlarının seçimi	11 Şubat 1909	22-23	8-9	2-1
İdarelerin Sureti	Tebriz'de idarelerin riyasetine geçenler	11 Şubat 1909	22-23	9	1
Şems	Şems gazetesinin yorumu	11 Şubat 1909	22-23	9	1
Miftehülmülk Cenapları	Miftehülmülk'ün memurluğundan istifası	11 Şubat 1909	22-23	9	1-2
Safaülmemâlik Cenapları	Safaülmemâlik'in memurluğundan istifası	11 Şubat 1909	22-23	9-10	2-1
Alaüddeve'nin Vatandaşlarla Paris'te Görüşmesi	Alaüddeve'ye tenkit	11 Şubat 1909	22-23	10	1
Bağdat Mektuplarının Özeti	Muhammed Ali Mirzâ Han'a tenkit	11 Şubat 1909	22-23	10	1-2
Şems	Şems gazetesinin yorumu	11 Şubat 1909	22-23	10	2
İsfahan'dan Mektup	İran'ın durumu hakkında açıklamalar	11 Şubat 1909	22-23	10-11	2-1-2
İsfahan Haberleri	İsfahan'dan haberler	11 Şubat 1909	22-23	11-12-13	2-1-2-1
Şems	Şems gazetesinin yorumu	11 Şubat 1909	22-23	13	1
Muhabirimiz Şebister'den Yazıyor	Şebister'den haberler	11 Şubat 1909	22-23	13-14	1-2-1-2
Reşt Haberleri	Reşt'ten haberler	11 Şubat 1909	22-	14-15-	1-2-1-

			23	16	2-1
Telgraflar	Necef- Encümen-i Saâdet - Isfahan ve Reşt arasındaki telgraflaşmalar	11 Şubat 1909	22-23	16	1-2
İlan	Abdülhaşim Şebisteri'nin ilanı	11 Şubat 1909	22-23	16	2
Settar Han ve Bakır Han'ın Fotoğrafı	Serdar-ı Millî Settar Han, Salar-ı Millî Bakır Han ve mücahitlerin fotoğrafı	18 Şubat 1909	24	1	1
Hüccetüislâm'ın Yüce Hükümleri	İmza: Abdullâh Mazenderanî, Muhammed Kâzım Horasanî	18 Şubat 1909	24	2	1-2
Hüccetüislâm'ın İstanbul'daki Ecnebi Devletlerin Sefâretlerine Tebliğ Edilen Protestonâmesinin Sureti	İmza: Abdullâh Mazenderanî, Muhammed Kâzım Horasanî	18 Şubat 1909	24	2-3	2-1
Telgraflar	Tebriz'den, Necef'ten, Isfahan'dan	18 Şubat 1909	24	3	1-2
Geçen Ay Gelen Mektuptan Özetle Tebriz Haberleri	Tebriz'den haberler	18 Şubat 1909	24	3-4	2-1-2
Geçen Ay Gelen Bir Başka Mektuptan Tebriz Haberleri	Tebriz'den haberler	18 Şubat 1909	24	4	2
Muhabirimiz Tahran'dan Yazıyor	Tahran'dan haberler	18 Şubat 1909	24	5	1-2
Lar ve Şiraz'dan Haberler	Lar'dan ve Şiraz'dan ulaşan haberler	18 Şubat 1909	24	5-6	2-1
Muhabirimiz Isfahan'dan Yazıyor	Isfahan'dan haberler	18 Şubat 1909	24	6	1-2
Genel Konsolosluğun Islahatları	Konsolosluk memurluğuna görevlendirilenler	18 Şubat 1909	24	6-7	2-1
Safaülmemâlik	Safaülmemâlik'in Viyana'ya hareket etmesi	18 Şubat 1909	24	7	1
Encümen-i Saâdet'ten Safaülmemâlik'e	İmza: Encümen-i Saâdet	18 Şubat 1909	24	7	1-2
Encümen-i Saâdet-i İraniyan'a Mektup	İmza: Safaülmemâlik	18 Şubat 1909	24	7	2
Encümen-i Saâdet'e Bir Diğer Mektup	İmza: Safaülmemâlik	18 Şubat 1909	24	8	1
Encümen-i Saâdet'ten Safaülmemâlik'e Mektup	İmza: Encümen-i Saâdet	18 Şubat 1909	24	8	1-2
Çözülememiş Bir Muamma ya da Hayali Bir Arzu	İmza: Abdülrahîm Hindî	18 Şubat 1909	24	8	2
Abdullâh Mazenderanî ve Muhammed Kâzım Horasanî'nin Mektubunun	İmza: Abdullâh Mazenderanî, Muhammed Kâzım	25 Şubat 1909	25	1	1

Sureti	Horasanî				
İdare Tarafından	Şems gazetesinin duyurusu	25 Şubat 1909	25	2	1
Sevindirici Telgraflar	Tebriz ve Isfahan'dan	25 Şubat 1909	25	2	1
Şems	Şems gazetesinin yorumu	25 Şubat 1909	25	2	1-2
Reşt'ten Telgraf	Gön. Encümen-i Eyaleti-i Gilan	25 Şubat 1909	25	2	2
Şems	Şems gazetesinin yorumu	25 Şubat 1909	25	2	2
Şiaüssaltana Hakkında	Şiaüssaltana'nın Mücahitler tarafından durdurulması hakkında Şems gazetesinin yorumu	25 Şubat 1909	25	3	1
Erşedüddeve'nin Tebriz'e Hareket Etmesi	Erşedüddeve'nin yenilgisi hakkında	25 Şubat 1909	25	3	1
Samsun'dan Tebriz'deki Felaketedelere Yardım Gönderilmesi	Toplanan 80 liranın irsali	25 Şubat 1909	25	3	1
Trabzon'da İkamet Eden İranlılar	Şah'a karşı protestonâme sunmaları ve Tebriz'e yardım göndermeleri	25 Şubat 1909	25	3	1
Sûr-u İsrâfil - Musavvat	Sûr-u İsrâfil ve Musavvat gazetelerine teşekkür ve tebrik	25 Şubat 1909	25	3	1-2
Sevindirici Haberler	Azerbaycan Eyaleti Encümeni'nin müzakereleri	25 Şubat 1909	25	3-4-5	2-1-2-1-2
İstanbul'da İkamet Eden İranlıların Protestonâmesi'nin Sureti	İstibdatçıların faaliyetleri karşısında yayımlanan bildiri	25 Şubat 1909	25	5	2
Yüce Meclis-i Mebûsan Riyaseti'ne	Meclis-i Mebûsan'ın 24. Oturumu'na İran Sefiri tarafından gönderilen mektubun sureti	25 Şubat 1909	25	5-6	2-1
İran Sefiri'nin Hizmetleri	İmza: Meclis-i Mebûsan'ın Başkanı Ahmed Rızâ	25 Şubat 1909	25	6-7	1-2-1-2
Anavatana Hitap ve İstenmeyen Evlatlarına Nasihat	Şiir ve hitap	25 Şubat 1909	25	7-8	2-1
Edebîyat- Musammat- Çok Yaşa Tebriz ve Onun Cesur Ahâlisi	İmza: Muhammed İsmail Ataullahov Mazenderanî	25 Şubat 1909	25	8-9-10-11	2-1-2-1-2-1
Mısır'daki Vatandaşlarımızın Genelinin Dikkatine	Mısır'daki vatandaşlara hitap	25 Şubat 1909	25	11-12	1-2-1-2
Açıklama	Çehrenüma ve Hikmet gazeteleri hakkında	25 Şubat 1909	25	11-12	1-2-1-2
280 Kişiden Oluşan Sığınmacılardan Bir Grubun	Osmanlı Sefâreti'ne sığınanlar İranlıların	4 Mart 1909	26	1	1

Fotoğrafi	fotoğrafi				
HüccetüIslâm'ın Hükümleri	İmza: Abdullâh Mazenderanî, Muhammed Kâzım Horasanî	4 Mart 1909	26	2	1
Telgraflar	Çeşitli telgraflar	4 Mart 1909	26	2	1-2
Tebrik	Necef'ten	4 Mart 1909	26	2	1
Son Haberler	Culfa'dan	4 Mart 1909	26	2	1-2
Vilayet Encümeni'nin Telgrafı	İsfahan'dan	4 Mart 1909	26	2	2
İstibdatçılar Karşısında Galibiyet	Şiraz'dan	4 Mart 1909	26	2	2
Settar Han'ın Telgrafı	Tebriz'den	4 Mart 1909	26	2	2
Şems	Şems gazetesinin yorumu	4 Mart 1909	26	2	2
Sipehdâr-ı Âzâm'ın Faaliyetleri	Mencil Köprüsüne kurulan istihkam ve Muhammed Ali Mirzâ'ya Telgraf	4 Mart 1909	26	2-3	2-1
Şems	Şems gazetesinin yorumu	4 Mart 1909	26	3	1
İzmir Şehrindeki Vatandaşlarımız Arasında Nifak	İzmir'deki sorunların çözümüne yönelik rica	4 Mart 1909	26	3	1
Bazı Kişilerin Rusya'ya Hareket Etmeleri	Devlet ricalinden bazı kişilerin memuriyetleri sebebiyle Rusya'ya gitmeleri	4 Mart 1909	26	3	1-2
Osmanlı Eyaletleri'nin Bazılarında Muhabirlerimize Yapılan Eziyet	Muhammed Ali Mirzâ taraftarlarının eziyetleri hakkında	4 Mart 1909	26	3	2
Tebriz'den Gelen Telgraf	Aynüddeve, Rahim Han ve Samed Han'ın yenilgisi hakkında	4 Mart 1909	26	3	2
Milletin Serdarı Settar Han'ın Tebriz'den Telgrafı	Gön. Settar Han	4 Mart 1909	26	3-4	2-1
Şems Gazetesi Aracılığıyla Encümen-i Saâdet'in Hizmetlerini Arz Ediyoruz	Konsolosluk hakkında	4 Mart 1909	26	4	1-2
Şems	Şems gazetesinin yorumu	4 Mart 1909	26	4	2
İngiltere Kralı Majesteleri VII.Edward'ın İran Konusunda Nutuğu	Şah'ın Meclisi açma sözünü yerine getirmesi gerektiği hakkında	4 Mart 1909	26	4	2
Hatırat Defteri	Bazı kişiler hakkında fıkralar	4 Mart 1909	26	4-5	2-1-2
İran'ın İradesi	Siyekol gazetesinden bir alıntının tercümesi	4 Mart 1909	26	5-6-7	2-1-2-1
Şems Gazetesinin Açıklamaları	Güya Bağdat'taki İran'ın despot memuru Şems gazetesini ele geçirmiş	4 Mart 1909	26	7	1-2

	ve yayınlanmasına izin vermiyor				
Mektep ve Hastane	Mektep ve Hastane için yardım toplanmasına dair	4 Mart 1909	26	7-8	2-1
Encümen-i Saâdet'e Bir Ay Boyunca Yapılan Bağışlar	Hesap özeti	4 Mart 1909	26	8	1-2
İlan	Abdülresul Efşar'ın ilanı	4 Mart 1909	26	8	2
Osmanlı Millî Meclis-i Mebûsanı'nın Müzakereleri	İslahatlar hakkında kararlar	11 Mart 1909	27	1-2	1-2-1-2
Meclis-i Mebûsan'ın Tatili ve Cenaze Merasimi	Adliye Nazırı Refik Beyefendi'nin cenazesinin uğurlanması	11 Mart 1909	27	2-3	2-1
Hüccetüislâm Mazenderanî ve Horasanî'nin Abdülazim'e ve Tahran İslam Sefâreti'ne Sığınanlara Elyazılı Mektubu	İmza: Muhammed Kâzım Horasanî, Abdullâh Mazenderanî	11 Mart 1909	27	3	1
İran Havadisleri - Tahran	Tahran'dan ulaşan haberler	11 Mart 1909	27	3-4	2-1
İsfahan Vilayeti Encümeni'nin Tahran'da Bulunan Sefâretler'e Telgrafı	İmza: Vilayet Encümeni	11 Mart 1909	27	4	1-2
İsfahan	İsfahan'dan ulaşan haberler	11 Mart 1909	27	4	2
Reşt	Reşt'ten gelen haberler	11 Mart 1909	27	5	1
Buşehr	Buşehr'den ulaşan haberler	11 Mart 1909	27	5	1-2
Şiraz	Şiraz'dan gelen haberler	11 Mart 1909	27	5	2
Kazerun	Kazerun'dan ulaşan haberler	11 Mart 1909	27	5	2
Tebriz	Tebriz'den gelen haberler	11 Mart 1909	27	5	2
Ülkenin Genel Ahvalı	İran'ın durumu hakkında yorum	11 Mart 1909	27	5-6	2-1
Tahran'daki Osmanlı Sefâreti Sığınmacıların Maslahatgüzar Cenaplarına Yazdıkları Arıza	Umum-u Mülteciler Heyeti Tarafından	11 Mart 1909	27	6-7	1-2-1
Şems	Şems gazetesinin yorumu	11 Mart 1909	27	7	1
Saadüddeve Hakkında	Saadüddeve'nin gözünü sadrâzâmlığa dikmesi	11 Mart 1909	27	7	1
Tahran	Tahran'dan haberler	11 Mart 1909	27	7	1-2
Şems	Şems gazetesinin yorumu	11 Mart 1909	27	7	2
Erzurum'dan Haberler	Erzurum'daki konsolosluk hakkında şikayetler	11 Mart 1909	27	7	2
Encümen-i Saâdet'e Gelen Bazı Şikayetler	Samsun ve diğer bazı yerlerden gelen	11 Mart 1909	27	7	2

	şikayetler				
Konsolosluk Memurları	Konsolosluk memurlarının işleri	11 Mart 1909	27	7	2
Trabzon'da Mektup	Bazı kötü işlerin önlenmesi hakkında	11 Mart 1909	27	7-8	2-1
İngiltere Dışişleri Bakanı'nın Nutkunun Tercümesi	Sir Edward Grey'in nutuğu	11 Mart 1909	27	8	1-2
Fransa Dışişleri Bakanı'nın Açıklamalarının Özeti	Mösyö Pichon'un açıklamaları	11 Mart 1909	27	8	2
Toplanan yardım paralarına dair	İmza: Hacı Aga Zencani	11 Mart 1909	27	8	2
Hüccetüislâm Hacı Molla Muhammed Taki Necefî Bey'in Elyazılı Mektubu	İmza: Muhammed Taki Necefî Isfahanî	18 Mart 1909	28	1	1
Yeni Asır	Muzafferî gazetesinin Müdürü Mirzâ Ali Bey'den bir tercüme	18 Mart 1909	28	1-2-3	2-1-2-1
İran Ordusu Konusunda Yazıyorlar	Tercümenin devamı	18 Mart 1909	28	3	1-2
Şüphesiz İslam Özgürlüğü Yasaklar?	Tercümenin devamı	18 Mart 1909	28	3-4	2-1
İran Milleti'ne Hitap	Tercümenin devamı	18 Mart 1909	28	4	1-2
Onun ulaşacağı yer cehennemdir. O hal ne kötüdür. 3-162	Tercümenin devamı	18 Mart 1909	28	4	2
Tercüman Diyor	Tercümanın açıklamaları	18 Mart 1909	28	4-5	1-2
İran Havadisleri - Tahran	Şah'tan Aynüddevle'ye: Settar Han'ı mağlup etmeden gelme	18 Mart 1909	28	5	1
Şems	Şems gazetesinin yorumu	18 Mart 1909	28	5	1
Tahran'dan Haberler	Tahran'daki gelişmeler	18 Mart 1909	28	5	1
Tahran'dan Gelen Haber	Şah hakkında	18 Mart 1909	28	5	1-2
Reşt	Şah'ın askerlerinin Reşt'e geçmekten kaçınmaları	18 Mart 1909	28	5	2
Reşt'in Tahran'a Yakın Bütün Yolları Mücahitlerin Elinde	Şah'ın planları ve meşrutiyet taraftarlarının üstünlüğü	18 Mart 1909	28	5	2
Reşt'ten Haber	Reşt toprak vergilerinin meşrutiyet taraftarlarının ihtiyacına verilmesi	18 Mart 1909	28	5	2
Tebriz	Settar Han'ın Aynüddevle'nin ordusuna fırsat vermemesi	18 Mart 1909	28	5-6	2-1
Aynüddevle'nin Mağlubiyetleri	Aynüddevle'nin saldırılarının başarısız olması	18 Mart 1909	28	6	1
Meşhed	Meşrutiyet kararı verilmesine ve	18 Mart 1909	28	6	1

	Meşrutiyet Kanunu düzenlenmesine dair				
Osmanlı Meclis-i Mebûsan'ı	Meclis'in aldığı kararlar	18 Mart 1909	28	6-7-8	1-2-1-2-1
Meclis-i Mebûsan Toplantılarının Uzatılması	Konuya dair Sultan'ın nutkunun okunması	18 Mart 1909	28	7	2
Nafia İşleri	Meclis kararları	18 Mart 1909	28	8	1
Harbiye İşleri	Meclis kararları	18 Mart 1909	28	8	1
Adliye İşleri	Meclis kararları	18 Mart 1909	28	8	2
Zenginlerin ve Yukarıda Oturanların Dikkatine	Yardım toplanmasına dair	18 Mart 1909	28	8	2
Hürriyet Yolunda Şehit Olan Mirzâ Said Bey'in Fotoğrafı	Mirzâ Said Selmâsî'nin portresi	25 Mart 1909	29	1	1
Rızâ'nın Telgrafı	Gön. Rızâ (Erfâüddevle)	25 Mart 1909	29	2	1
Hariciye Vezâreti'nden Sefâret'e Cevap	Gön. Saadüddevele	25 Mart 1909	29	2	1
Sefâret'ten Encümen-i Saâdet'e Mektup	İmza: Erfâüddevle	25 Mart 1909	29	2	1-2
Encümen-i Saâdet Tarafından Sefâret'e	İmza: Encümen-i Saâdet	25 Mart 1909	29	2	2
Sefâret'ten Necef'e Telgraf	Gön. Erfâüddevle	25 Mart 1909	29	2	2
Necef'ten Cevap	Gön. Abdullâh Mazenderanî, Muhammed Kâzım Horasanî	25 Mart 1909	29	3	1
Şems	Şems gazetesinin yorumu	25 Mart 1909	29	3	1
Encümen-i Saâdet'ten Aynüddevele'ye Telgraf	Gön. Encümen-i Saâdet	25 Mart 1909	29	3	2
Şems	Şems gazetesinin yorumu	25 Mart 1909	29	3	2
Encümen-i Saâdet'e Bir Hafta Boyunca Gelen Telgraflar	Necef, Tebriz ve Hencam'dan	25 Mart 1909	29	3-4	2-1-2
Şems	Şems gazetesinin yorumu ve bir şiir	25 Mart 1909	29	4-5-6	2-1-2-1
Tahran	Tahran'dan ulaşan haberler	25 Mart 1909	29	6	1-2
İzmir	Encümen-i Saâdet'in İzmir'deki tahkikatı	25 Mart 1909	29	6-7	2-1
Meclis-i Mebûsan	Meclis kararları	25 Mart 1909	29	7	1-2
Âyanlar Heyeti	Âyanlar Heyeti'nin toplantıları	25 Mart 1909	29	7	2
Hatırat Defteri	Bazı kişiler hakkında fıkralar	25 Mart 1909	29	8	1-2
Encümen-i Saâdet'e Mektup	İmza: Hezali Han	25 Mart 1909	29	8	2
Samsâmüssaltana Cenapları'nın Mirzâ Ali Isfahanî Bey'in Layihasına Cevap Mektubu	İmza: Necef Kuli	1 Nisan 1909	30	1-2	1-2-1-2

Saygıdeğer Reşit Muhabirimizden Özel Mektup	Kazvin, Tahran ve Reşit'ten haberler	1 Nisan 1909	30	2-3-4	2-1-2-1-2
Samsâmüssaltana'nın Fotoğrafi	İsfahan Eyaleti'nin Kanuni Fermanferması Samsâmüssaltana'nın portresi	1 Nisan 1909	30	4	1
Hacı Pişnemaz Selmâsî Bey Cenapları'nın Dikkatine	İmza: Hasan Nevade-i Kelanter	1 Nisan 1909	30	4-5-6	2-1-2-1
Şems	Şems gazetesinin yorumu	1 Nisan 1909	30	6	1
Çehrenüma veya Gazete Yani Ne ?	Çehrenüma Gazetesi'ne tenkit	1 Nisan 1909	30	6	1-2
Günün Kaybı ve Büyük Üzüntü	İmza: Muhammed Ali Vaizzâde	1 Nisan 1909	30	6-7	2-1-2
Mirzâ Said Selmâsî Bey'in Ölümü Üzerine	Selmâsî Bey adına kaleme alınan muhtelif şiirler	1 Nisan 1909	30	7-8	2-1-2
Meclis-i Mebûsan'ın Müzakereleri	Meclis kararları	1 Nisan 1909	30	8-9	2-1
Encümen-i Saâdet Tarafından Sefir-i Kebîr Erfâüddevle'ye Yazılan Arıza	İmza: Encümen-i Saâdet	1 Nisan 1909	30	9	1-2
Hacı Hasan Tarafından Encümen-i Saâdet'e Yazılan Arıza'nın Sureti	İmza: Hasan	1 Nisan 1909	30	9-10	2-1
Mısır'dan Gelen Mektup	Mısır'daki vatandaşlarımızın birinden mektup	1 Nisan 1909	30	10	1-2
Şems	Şems gazetesinin yorumu	1 Nisan 1909	30	10	2
Telgraflar	Çeşitli telgraflar	1 Nisan 1909	30	10	2
İsfahan'dan Telgraflar	Gön. Encümen-i Vilayeti ve Samsâmüssaltana	1 Nisan 1909	30	10	2
İran'ın Ahvali	İran'daki gelişmeler hakkında	1 Nisan 1909	30	10-11	2-1
Salar Han Beluc'un Türbet'ten Horasan Eyaleti Encümeni'ne Telgrafi	Gön. Salar Han Beluc	1 Nisan 1909	30	11	1
Şeyh Fazlullah Nuri'nin Hacı Mirzâ Habibullah'a Telgrafi	Gön. Fazlullah Nuri	1 Nisan 1909	30	11	1-2
Vatandaşlarımızın Genelinin Dikkatine	Encümen hakkında açıklamalar	1 Nisan 1909	30	11-12	2-1-2
İlan	İran Genel Konsolosluğu'nun ilanı	1 Nisan 1909	30	12	2
Ve kendilerine deliller geldikten sonra ayrılıp anlaşmazlığa düşenler gibi olmayın. 3-105	Makale	8 Nisan 1909	31	1-2	1-2-1-2

İstanbul'daki Türkçe Gazetelerden Haberler	Rus Devleti Sefâreti'ndeki muhafızların sayısının artırılması	8 Nisan 1909	31	2-3-4	1-2-1-2
Necefi Bey'in Hükümünün Sureti	Gön. Muhammed Taki Necefi İsfahanî	8 Nisan 1909	31	4	1
Miftehülmülk Cenapları	Miftehülmülk'ün Şam'a tayin edilmesi	8 Nisan 1909	31	4	1-2
Sefâret'e Şikayetler	Şikayetler ve itirazlar	8 Nisan 1909	31	4-5	2-1
Muhabirimiz Bir Önceki Ayda, Tahran'dan Verdiği Haberler	Şah'ın Meşrutiyet ilanını düşünmemesi hakkında	8 Nisan 1909	31	5	1-2
İran'ın Ahvali	Tahran dışında tüm eyaletlerin ve vilayetlerin milletin idaresi altına girişi hakkında	8 Nisan 1909	31	5	2
Bir Kaç Günde Gelen Doğru Haberler	İstibdat ordusu Azerbaycan'da zor durumda	8 Nisan 1909	31	6	1
Şucanizâm'ın Oğlunun Yenilgisi	Süvarilerin, mücahitler karşısında yenilgisi	8 Nisan 1909	31	6	1
Aynüddeve'nin Yenilgisi	Culfa'dan	8 Nisan 1909	31	6	1
Fetva İsteme ve Beylerin Hükümü	Gön. Muhammed Kâzım Horasanî, Muhammed Taki, Abdullâh Mazenderanî, İbn Sadreddin	8 Nisan 1909	31	6	1-2
Vatandaşlarımızın Genelinin Dikkatine	Önceki sayının devamı	8 Nisan 1909	31	6-7	2-1-2
Açıklamalar	Bir önceki yazı hakkında açıklamalar	8 Nisan 1909	31	7-8	2-1
İlan	Şirket-i Mübarek-i İranîyan'ın ilanı	8 Nisan 1909	31	8	1-2
Encümen-i Beraderan-i İranî Tarafından Vatandaşlarımızın Geneline	Vâlîde Hanı'nda tertiplenecek konferanslar ve nutuklar hakkında	8 Nisan 1909	31	8	2
İstanbul'un Bir Kaç Günlük Önemli Olayları	İstanbul'da son günlerde yaşanan olaylar	22 Nisan 1909	32	1-2	1-2-1-2
Serbesti Gazetesi Yazarı Hasan Fehmi Bey'in Öldürülmesi	Hasan Fehmi'nin öldürülme hadisesi ve defnedilişi	22 Nisan 1909	32	1	1-2
Osmanlı Askerleri	Silahlı Osmanlı Askerleri'nin Meclis-i Mebûsan'ın önünde toplanmaları	22 Nisan 1909	32	1	2
Şeyhülislâm'ın Teskin İçin Askerlerle Görüşmesi	Askerler tarafından Şeyhülislâm'a bildirilen talepler	22 Nisan 1909	32	1-2	2-1
Payitaht'taki Askerlerin	Mahmud Muhtar	22 Nisan 1909	32	2	1

Büyük Çoğunluğunun Toplanması	Paşa'nın emrindeki askerler dışında Payitaht'taki askerlerin çoğunluğunun Meclis önünde toplanması				
Toplanan Askerleri Önlemek Amacıyla Beyoğlu Semtinden Getirilen 3 Mitrilyöz	Asi askerlerin 3 mitrilyözü ele geçirmesi ve Ayasofya Meydanı'na getirmesi	22 Nisan 1909	32	2	1
Sultan'ın Hatt-ı Humayun'u	Sultan'ın asi askerlerin taleplerini kabul edildiğini bildiren fermanının askerler arasında okunması	22 Nisan 1909	32	2	1
Sabık Hariciye İşleri Veziri Tevfik Paşa'nın Vezârete Tayini ve Heyet-i Vükela'nın Oluşturulmasına Memur Edilmesi	Askerlerin Ayasofya Meydanı'nda taleplerinin yerine getirilmesi üzerine tüfek atışlarıyla kutlama yapmaları	22 Nisan 1909	32	2	1
Oluşturulan Yeni Heyet-i Vükela	Heyet-i Vükela'ya atananların isimleri	22 Nisan 1909	32	2	2
Yeni Kabine'yi Bildiren Ferman-ı Humayun'un Okunması	Ferman-ı Humayun'un okunmasıyla birlikte toplanan askerlerin geri çekilmeleri	22 Nisan 1909	32	2	2
Olaylar	Olaylara dair haberler	22 Nisan 1909	32	2-3-4-5	2-1-2-1-2-1-2
Meclis-i Mebûsan Başkanı Ahmed Rızâ Bey'in İstifası	Ahmed Rızâ Bey'in İstifası ve istifasından sonra nerede olduğunun bilinmediğine dair açıklamalar	22 Nisan 1909	32	2	2
Subaylar ve Payitaht Askerleri Arasında Geçen Olaylar	Subayların askerlere namaz kılmayı ve din erkanından kişilerle irtibat olmalarını yasaklamaları hakkında	22 Nisan 1909	32	2	2
Çarşılar hakkında	Payitaht'taki çarşıların durumu	22 Nisan 1909	32	3	1
Lazkiye Mebûsu Emin Arslan Bey'in Ölümü	Toplanan askerlerin Emin Arslan Bey'i İstanbul Mebûsu Hüseyin Cahid Bey zannedip öldürmeleri	22 Nisan 1909	32	3	1
Adliye İşleri Veziri Nazım Paşa'nın Ölümü	Meclis Reisi Ahmed Rızâ Bey zannedilip öldürülmesi	22 Nisan 1909	32	3	1
Diğer Hadiseler	Tahsilli liderlerden bir kaçının öldürülmesi ve halktan kişilerin de	22 Nisan 1909	32	3	1

	ölümleri ve yaralanmaları				
Şerif Sadık Paşa'nın Ölümü	Şerif Sadık Paşa'nın İran Sefâreti yakınında kâtibiyle ölü olarak bulunması	22 Nisan 1909	32	3	1
Yağmalama Olayları	Ümmet Şurası, İttihat ve Terakkî Cemiyeti İdaresi ve Tanin gazetesine saldırılar ve yağmalamalar	22 Nisan 1909	32	3	1
Avrupalı Gazetelerin Muhabirlerinin Çabaları	İstanbul'da yaşanan olayları öğrenmeye çabaları fakat bunda başarısız olmaları	22 Nisan 1909	32	3	1-2
Yeni Kabine'nin Kabul Edilmeyişi	Meşrutiyet karşıtı kabinenin tüm vilayetlerde protesto edilmesi	22 Nisan 1909	32	3	2
Ahmed Rızâ Bey'in Durumu	Ahmed Rızâ Bey'in İttihat ve Terakki Cemiyeti'nden bir toplulukla Selanik'e gitmesi	22 Nisan 1909	32	3	2
Zaptiye Nazırı Sami Paşa'nın İstifası	Sami Paşa ve Polis İdaresi memurlarından bir grupla istifası ve yerine Ali Paşa'nın tayin edilmesi	22 Nisan 1909	32	3	2
Donanma Kumandanı Ali Kabuli Bey'in Ölümü	Ali Kabuli Bey'in Sultan'ın Saray'ını topa tutacağı bahsiyle Saray'a götürülmesi ve Sultan'ın emriyle öldürülmesi	22 Nisan 1909	32	3	2
Sabık Sadrâzâm Kamil Paşa Hakkında Söylenti	Paşa'nın oğlu ile İngiliz Sefâreti'ne iltica etmesi	22 Nisan 1909	32	3	2
Volkan Gazetesi Müdürü Hakkında	Müdürün söylentiye göre firar ettiği	22 Nisan 1909	32	3-4	2-1
Sadrâzâm Tevfik Paşa'nın Açıklamaları	Yeni Kabine'nin istifa niyetinde bulunduğu dair	22 Nisan 1909	32	4	1
İsyan Eden Askerler Hakkında	İsyan eden askerlerin pişman olup Harekat Ordusu'na katılmaları	22 Nisan 1909	32	4	1
Adana'da Yağma Olayları	1000 kişinin ölümü, İngiliz Konsolosluğu'nun zarar görmesi ve İngiliz Bahriye Askerleri'nin tahliyesi	22 Nisan 1909	32	4	1
Hareket Ordusu ile	Harekat Ordusu'nun	22 Nisan 1909	32	4	1-2

Müzakereler	İstanbul'a gelişi ve Nasihat Heyeti ile müzakereleri				
Millî Harekat Ordusu'nun Bildirisi	Millî Harekat Ordusu'nun talepleri	22 Nisan 1909	32	4-6	2-1-2
Hürriyet Kahramanlarından Binbaşı Enver Bey'in Fotoğrafı	Enver Paşa'nın portresi	22 Nisan 1909	32	5	1
Prens Erfâüddevle'nin Bâb-ı Âlî'den İstekleri	İran tebaasından olan kişilerin muhafazası hakkında	22 Nisan 1909	32	6	2
Sefâret-i Seniyye'nin Duyurusu	Tehlike altında kişilerin Sefâret'te kalabileceklerine dair	22 Nisan 1909	32	6	2
Mirzâ Hüseyin Bey'in İstanbul'a Gelişi	Mirzâ Hüseyin Bey'e övgüler	22 Nisan 1909	32	6	2
Özür	Gazetenin geçen hafta yayımlanamaması dolayısıyla özür	22 Nisan 1909	32	6	2
Allah'ın ipine sınıksıkı sarılın ve bırakmayın! 3-103 (Makale)	Meşrutiyet vurgulu bir makale	22 Nisan 1909	32	5-6-7	2-1-2-1
Tanınmış Kişiler ve Tenasüh	İmza: Ricalül Gayb	22 Nisan 1909	32	7-8	1-2-1-2
Alihazret Sultan V. Mehmed Han'ın Fotoğrafı	Sultan V. Mehmed Reşad'ın portresi	29 Nisan 1909	33	1	1
Şeyhülislâm Tarafından Sultan II. Abdülhamid'in Ha'l'ini İçeren Fetva-i Şerif	Fetva'nın tercümesi	29 Nisan 1909	33	2	1
Millî Meclis'in Kararnâmesinin Suretidir	Millî Meclis'in, Sultan II. Abdülhamid'in hal'i ve Sultan V. Mehmed Reşad'ın tahta geçişi hakkında alınan kararlar	29 Nisan 1909	33	2	1-2
Cülûs, Alihazret Sultan V. Mehmed'in Tahta Geçişi	Cülûs töreni ve Sultan II. Abdülhamid hakkında açıklamalar	29 Nisan 1909	33	2-3	2-1
Mürtecilerin Durumu	Mürteciler hakkında açıklamalar	29 Nisan 1909	33	3	1
Sultan V. Mehmed Reşad Hakkında	Tahta geçişi üzerine tebrikler ve temenniler	29 Nisan 1909	33	3	1-2
İstanbul'daki Önemli Olaylar	Çeşitli olaylar	29 Nisan 1909	33	3-4-5-6-7	2-1-2-1-2-1-2-1
Yaşanan Olayların Gelişimi Hakkında	Olaylarla bağlantılı kişiler ve Volkan gazetesinin rolü	29 Nisan 1909	33	3-4	2-1
Yaşanan Olayların Gelişimi ve Sonuçlanması	Hareket Ordusu'nun İstanbul'a gelişi ve yaşanan diğer hadiseler	29 Nisan 1909	33	4-5-6-7	1-2-1-2-1-2-1
Şems	Şems gazetesinin	29 Nisan 1909	33	7	1

	yorumu				
Sultan II. Abdülhamid'in Selanik'e Gidişi	Sultan II. Abdülhamid'in Yüzbaşı Fethi Bey'in nezâretinde trenle Selanik'e gidişi	29 Nisan 1909	33	7	1
Çeşitli Havadisler	Yaşanan olaylar hakkında haberler	29 Nisan 1909	33	7-8	1-2-1
Şakir Paşa Hakkında	Abdülhamid'in Başyaveri Şakir Paşa'nın intihar ettiği iddiası	29 Nisan 1909	33	7	1
İsyancı Askerler Hakkında	İsyancı askerlerin ceplerinden çıkan paralar	29 Nisan 1909	33	7	1
Şehzade Burhanneddin Efendi Hakkında	Şehzade Burnadeddin Efendi'nin Korfu'ya firarı	29 Nisan 1909	33	7	1
Cevher ve Nadir Ağalar'ın Tefiki	Firar etmede başarısız olmalarına dair	29 Nisan 1909	33	7	1
Maktül ve Mecruh Kişiler Hakkında	Maktül ve mecruh kişi sayısının 2.000 olarak belirlenmesi	29 Nisan 1909	33	7	1
Asi Askerlerle Millî Askerler Arasında Çatışma	Çıkan çatışmada bir İngiliz gazetesi muhabirinin yaralanması	29 Nisan 1909	33	7	1-2
Bazı Kişiler Hakkında Açıklamalar	Mahmut Şevket Paşa, Enver ve Niyazi Beyler ve Sandanski Efendi hakkında	29 Nisan 1909	33	7	2
Bâb-ı Âlî ve Sefâret'te Yaşananlar	Bâb-ı Âlî civarında ve İran Sefâreti'nde yaşanan hadiseler	29 Nisan 1909	33	7	2
Millî Hürriyet Ordusu'nun İlanı	Mürtecilere karşı yapılacak işlemlere dair	29 Nisan 1909	33	7-8	2-1
Şeyh Nazi Hakkında	Şeyh Nazi'nin idamı	29 Nisan 1909	33	8	1
Meşrutiyet Karşıtları Hakkında	Meşrutiyet karşıtlarına yapılan muameleler	29 Nisan 1909	33	8	1
Mürtecilerin Durumu	Yakalanan mürteciler ve sayıları	29 Nisan 1909	33	8	1
Asi Askerler Hakkında	Asi askerlerin sevki	29 Nisan 1909	33	8	1
Gelen Telgraflar	Şah'ın İstanbul'daki olayları duymasından sonra Meclis'i açmayı planlaması	29 Nisan 1909	33	8	1
Naci Kasımzade'nin Encümen-i Beraderan-i İranî'den İstifası	Naci Kasımzade'nin rahatsızlığı sebebiyle istifası	29 Nisan 1909	33	8	1
Bu Hafta Encümen-i Saâdet'e Gelen Telgrafların Sureti	Tebriz ve Culfa'dan	29 Nisan 1909	33	8	1-2
Sipehdâr-i Âzâm'ın Fotoğrafı	Sipehdâr-i Âzâm'ın portresi	6 Mayıs 1909	34	1	1

Samsâmüssaltana'dan Sipehdâr-i Âzâm Hazretleri'ne Mektup	İmza: Necef Kuli Samsâmüssaltana	6 Mayıs 1909	34	2-3-4	1-2-1-2-1
Tahran'ın Sefâret'e Telgrafları	Gön. Muhammed Ali Şah Kaçar, Müşarüssaltana	6 Mayıs 1909	34	4	1-2
Sefâret'in Tahran'a Telgrafının Sureti	Gön. Can Nesar Rızâ (Erfâüddevle)	6 Mayıs 1909	34	4	2
Reşt ve Gilan Haberleri	Reşt'ten ve Gilan'dan ulaşan haberler	6 Mayıs 1909	34	4-5-6	2-1-2-1-2
Şems	Şems gazetesinin yorumu	6 Mayıs 1909	34	6	2
İç Haberler	İçişlerine dair haberler	6 Mayıs 1909	34	6-7-8	2-1-2-1
Taht'tan İndirilen Sabık Hakan Selanik'te	Sultan II. Abdülhamid'in Selanik yolculuğuna dair	6 Mayıs 1909	34	6-7-8	2-1-2-1
Asi Kişiler Hakkında	Dîvân-i Harb-i Örfî'nin muhakemeleri ve asi kişilere gösterilen muameleler	6 Mayıs 1909	34	8	1
Teessüf ve Özür Arzı	Şems gazetesinin bazı kişilere özrü	6 Mayıs 1909	34	8	1-2
Şehzade Emir-i Âzâm'ın Mirzâ Ali Ekber Han ile İstanbul'a Gelmesi	Şehzade ve Emir Ekber Han'ın Avrupa'dan İstanbul'a gelişi	6 Mayıs 1909	34	8	2
Reşt Fatihleri ve Mücahitleri'nin Fotoğrafı	Mirzâ Muhammed Ali Han, Muizüssaltana ve Mirzâ Hüseyin Han Kesmâyî	13 Mayıs 1909	35-36	1	1
İranlılar'ın Genelinin Dikkatine	İmza: İbrahim Kûmî	13 Mayıs 1909	35-36	2-3-4-5	1-2-1-2-1-2-1
Şems	Şems gazetesinin yorumu	13 Mayıs 1909	35-36	5	1-2
Yanlışın Giderilmesi ve Yanlış Anlaşılma	İmza: Hacı Zeynelabidin	13 Mayıs 1909	35-36	5-6-7-8-9-10	2-1-2-1-2-1-2-1
Şems	Şems gazetesinin yorumu	13 Mayıs 1909	35-36	10	1
Liyakof'un İran Devleti ve Milleti'ne Hizmetleri	İmza: Şeyh Hasan Tebrizî	13 Mayıs 1909	35-36	10	1-2
Liyakof'un Raporların Tercümeleleri	İmza: Albay V. Liyakof	13 Mayıs 1909	35-36	10-11	2-1-2
İkdam Gazetesi	İkdam gazetesi Müdürü Ahmed Cevdet Bey hakkında	13 Mayıs 1909	35-36	11	2
Yeni Kabine	Yeni Kabine'nin teşkili	13 Mayıs 1909	35-36	11	2
Örfî İdare Muhakemat	Mürtecilere dair alınan	13 Mayıs 1909	35-	12	1

Meclisi	kararlar		36		
Gayrimüslim Askerler	Gayrimüslim askerlerin askere alınması	13 Mayıs 1909	35-36	12	1
Kılıç Kuşanma Merasimi	Kılıç Kuşanma Merasimi'nin gerçekleştirilmesi	13 Mayıs 1909	35-36	12	1
Debistân-ı İranîyan'ın Kutlamaya Katılması	Debistân-ı İranîyan'ın Kılıç Kuşanma Merasimi'ne katılmaları	13 Mayıs 1909	35-36	12	1-2
Sefir-i Kebîr Prens Erfâüddevle'nin Şiiri	Erfâüddevle'nin, Padişah'ın Cülûsu münasebetiyle yazdığı kıt'a	13 Mayıs 1909	35-36	12	2
Başkâtip Tarafından Erfâüddevle'ye yazılan Mektup	İmza: Padişah Hazretleri'nin Başkâtibi Halid Ziya	13 Mayıs 1909	35-36	12	2
Yıldız Sarayı'nın Raporları	Yıldız Sarayı'nda kayıt altına alınan değerli eşyalar	13 Mayıs 1909	35-36	12-13	2-1
İdare Muhabiri Selanik'ten yazıyor	Selanik'ten ulaşan haberler	13 Mayıs 1909	35-36	13	1
Tebriz'e Yardım	Liyazanof Ticarethanesi Reisi Mösyö Saarbekof'un Tebriz'deki felaketedelere yardımı	13 Mayıs 1909	35-36	13	1
Tebriz'e Yardım	Muzafferî gazetesinin Müdürü Hacı Mirzâ Ali Bey'in Tebriz'deki Felaketedelere yardımı	13 Mayıs 1909	35-36	13	2
İdam	Asi kişilerin idamı	13 Mayıs 1909	35-36	13	2
Serseri Nizâmnâmesi	Serseri Nizâmnâmesine dair haberler	13 Mayıs 1909	35-36	13	2
Ermeniler ve Müslümanlar Arasında Ortaya Çıkan Huzursuzluk ve Çatışma	Adana'da Müslümanlar ve Ermeniler arasında yaşanan çatışma ve sonrasında alınan kararlar	13 Mayıs 1909	35-36	13-14	2-1
Tahran'dan Sefâret'e Gelen Telgraf'ın Sureti	Gön. Saadüddeve	13 Mayıs 1909	35-36	14	1
Şems	Şems gazetesinin yorumu	13 Mayıs 1909	35-36	14	2
Reşt'ten Özel Telgraf	Hürriyet Ordusu hakkında	13 Mayıs 1909	35-36	14	2
Encümen-i Saâdet'e Gelen Telgraflar	Horasan'dan, Tebriz'den, Necef'ten, Kazvin'den ve Tahran'dan	13 Mayıs 1909	35-36	15	1-2
Şems	Şems gazetesinin yorumu	13 Mayıs 1909	35-36	15-16	2-1
Emir Bahadır ile Memed Kahveçi'nin Hal Dili	Şiir	13 Mayıs 1909	35-36	16	1-2

Reşit Mücahitlerinin Fotoğrafi	Reşit mücahitlerinden 7 kişinin fotoğrafı	20 Mayıs 1909	37	1	1
İran Olayları	İran'da yaşanan olaylara dair haberler	20 Mayıs 1909	37	2-3-4-5-6-7-8	1-2-1-2-1-2-1-2-1
Tebriz Eyaleti Encümeni ve Bağ-ı Şah Arasında Telgraflaşmanın Sureti	Gön. Encümen-i Eyaleti, Naibüssaltana, Fermanferma, Yahya, Saadüddeve, Ebul Feth Tabatabai	20 Mayıs 1909	37	8-9-10	1-2-1-2-1-2
Liyakof'un Raporlarının Devamı	İmza: Albay V. Liyakof	20 Mayıs 1909	37	10-11-12	2-1-2-1-2
İdare Tarafından Vatandaşlarımızın Geneline Uyarı	İdare'nin İran vatandaşlarına uyarıları	20 Mayıs 1909	37	12	2
Gilan'ın Cesur Mücahitlerinin Fotoğrafi	Millî Ordu'dan Gilan'ın cesur mücahitleri'nin fotoğrafı	27 Mayıs 1909	38	1	1
Alimlerin Birinden Mektup	Hablül Metin gazetesinden alıntı	27 Mayıs 1909	38	2-3	1-2-1
Şems	Şems gazetesinin yorumu	27 Mayıs 1909	38	3-4	1-2-1-2
Hakikatin Beyânı	Şems gazetesi ve Encümen-i Saâdet arasında yanlış anlaşılma	27 Mayıs 1909	38	4-5-6	2-1-2-1
Sefir-i Kebîr Prens Erfâüddeve'ye Mektup	İmza: Muzafferî Hastenesi Hayır Topluluğun	27 Mayıs 1909	38	6	1
Millî Meclis'in Seçilmişleri ve Onun Şartları Konusunda Soru-Cevap Makalesinin Devamı	31. sayıdaki makalenin devamı	27 Mayıs 1909	38	6-7	2-1
İran Haberleri	İran'dan ulaşan haberler	27 Mayıs 1909	38	7-8	1-2-1-2
Bağ-ı Şah'tan	İmza: Muhammed Ali Şah Kaçar	27 Mayıs 1909	38	8-9	2-1
İsfahan'dan Tahran'a Gelen Telgrafın Sureti	Gön. Ali Kuli Serdar Esed, Nefes Kuli Samsâmüssaltana	27 Mayıs 1909	38	9-10	1-2-1
Tebriz'den Reşit'e Telgraf	Gön. Takizâde-Encümen-i Eyaleti	27 Mayıs 1909	38	10	1
Kafkas Harbiye Başkanlığı Makamı'na ve Harp Erkanı Müdürü'ne	Gön. Albay V. Liyakof	27 Mayıs 1909	38	10	1-2
İç Haberler	İçişlerine dair haberler	27 Mayıs 1909	38	10-11	2-1-2
Kabul Töreni	Sefirler'in Saray-ı Humanyun'a Kabul Edilmeleri	27 Mayıs 1909	38	10-11	2-1

Tebrik Merasimi	Sultan V. Mehmed Han'ın Cülûsu sebebiyle düzenlenen tebrik merasimi	27 Mayıs 1909	38	11	1
Sultan'ın Şişli Etfal Hastanesine Gidişi	Sultan'ın son olaylarda yaralanan askerlei ziyareti	27 Mayıs 1909	38	11	1
Sultan'ın Meclis-i Mebûsan'a Gelişi	Sultan'ın Meclis-i Mebûsan'da Meşrutiyet'e bağlılık sözü vermesi	27 Mayıs 1909	38	11	1
Yeni Kabine	Yeni Kabinenin Güvenoyu alması	27 Mayıs 1909	38	11	1
II. Abdülhamid Hakkında	Meclis-i Mebûsan'da Sultan II. Abdülhamid'e para tahsis edilmesi	27 Mayıs 1909	38	11	1
Mürteciler Hakkında	Mürtecilerin idamı	27 Mayıs 1909	38	11	1
Volkan Gazetesi Müdürü Hakkında	Volkan Gazetesi Müdürü'nün İzmir'de tutuklanması	27 Mayıs 1909	38	11	1-2
Dîvân-ı Harb-i Örfî'nin Kararları	İstibdat dönemi vezirlerinin mallarının, emlaklarının haczi ve sürgün edilmeleri	27 Mayıs 1909	38	11	2
Tebrik Kasidesi	İmza: Muhammed Cafer	27 Mayıs 1909	38	11-12	2-1
Tahran Mektubu	Tahran'dan haberler	27 Mayıs 1909	38	12	1-2
Müslüman Gilanlı Ve Gürcü Mücahitler'in Fotoğrafi	Gilanlı ve Gürcü Mücahitlerden oluşan bir grup	3 Haziran 1909	39	1	1
Ne Yapmalı?	Makale	3 Haziran 1909	39	2-3-4-5	1-2-1-2-1-2-1
Şah'ın Elyazılı Mektubu	İmza: Muhammed Ali Şah Kaçar	3 Haziran 1909	39	5-6	1-2-1
Paris'ten Mektup	Paris'ten haberler	3 Haziran 1909	39	6	1-2
Rusya'dan Mektup	Rusya'dan haberler	3 Haziran 1909	39	6-7	2-1
Paris'ten Mektup	Paris'ten haberler	3 Haziran 1909	39	7	1-2
İskenderiye'den Mektup	İskenderiye'den haberler	3 Haziran 1909	39	7	2
Şems	Şems gazetesinin yorumu	3 Haziran 1909	39	8	1
Serdar-ı Erfa	Tebriz'deki felaketedelere yardım gönderilmesi hakkında	3 Haziran 1909	39	8	1
Gelen Mektuplar	Çeşitli mektuplar	3 Haziran 1909	39	8-9	1-2-1-2
Meşhed'den Mektup	Meşhed'den haberler	3 Haziran 1909	39	8	1
Reşt'ten Mektup	Reşt'ten haberler	3 Haziran 1909	39	8	1-2
Azerbaycan'dan Mektup	Azerbaycan'dan haberler	3 Haziran 1909	39	8-9	2-1
Şah'ın Elyazılı Mektubu	İmza: Muhammed Ali Şah Kaçar	3 Haziran 1909	39	9	1
Kazvin'den Tahran'a Telgraf	Gön. Muizüssaltana ve	3 Haziran 1909	39	9	1-2

	Mücahitlerin Geneli				
İç Haberler	İçişlerinden çeşitli haberler	3 Haziran 1909	39	9-10	2-1-2
Hariciye Memurlarının Görevlendirilmeleri Hakkında	Konuya dair mukavelenâmelerin tetkik edilmesi	3 Haziran 1909	39	9	2
İstibdat Dönemi Vezirleri Hakkında	İstibdat dönemi vezirlerinin sürgün edilmesi	3 Haziran 1909	39	9-10	2-1
Şems Gazetesi	Şems gazetesinin yorumu	3 Haziran 1909	39	10	1
Mösyö Bompard'ın Tayini	Fransız Sefir'in, İstanbul Sefâreti'ne tayin edilmesi	3 Haziran 1909	39	10	1
Maarif İşleri Hakkında	Maarif İşleri'nde yapılan düzenlemeler	3 Haziran 1909	39	10	1
Dersim Cıvarı	Dersim'e asker gönderilmesi	3 Haziran 1909	39	10	1
Wilhelm Colmar von der Goltz Hakkında	Goltz'un 15 gün sonra İstanbul'a geleceği haberi	3 Haziran 1909	39	10	1
Taht'tan İndirilen Hakan Hakkında	Taht'tan indirilen Hakan'ın bütün servetini iade etmesi	3 Haziran 1909	39	10	1-2
İstanbul'un İmarı ve Tezyini	İstanbul'un imar ve tezyini için şehremaneti borçlanması	3 Haziran 1909	39	10	2
Hasib Efendi Hakkında	Sabık Tahran Maslahatgüzarı Hasib Efendi'nin Tahran Sefâreti'ne tayini	3 Haziran 1909	39	10	2
Sultan V. Mehmed Reşad'ın Cülûsu'nu Tebliğ Edecek Olan Heyet	Heyet'in demiryolu ile ecnebi devletlere gitmeleri	3 Haziran 1909	39	10	2
Duyuru	Encümen-i Saâdet'ten gelen mektubun gelecek hafta yayınlanacağı hakkında bilgilendirme	3 Haziran 1909	39	10	2
İttihad	İmza: Muhammed Ali Vaizzâde	3 Haziran 1909	39	10-11	2-1-2
Meclis Vekillerinin Tanıtımı	Bir grup saygıdeğer kişi	3 Haziran 1909	39	11-12	2-1
Önceki Ay İsfahan'dan Reş'te Gelen Mektup	İmza: İsfahan Vilayeti Encümeni- Necefkuli Bahtiyârî	3 Haziran 1909	39	12	1
Reş'ten İsfahan'a Cevap	İmza: Gilan Vilayeti Encümeni	3 Haziran 1909	39	12	2
Nimetullâh Burûcerdî'nin Fotoğrafı	Nimetullâh Burûcerdî'nin portresi	10 Haziran 1909	40	1	1
Ne yapmalı ?	Makale, önceki sayıdan devamı	10 Haziran 1909	40	2-3-4-5	1-2-1-2-1-2-1

Encümen-i Saâdet'ten Şems Gazetesi Müdürü'ne Mektup	İmza: Encümen-i Saâdet	10 Haziran 1909	40	5-6	1-2-1
Şems	Şems gazetesinin cevabı	10 Haziran 1909	40	6-7	1-2-1
Tebriz İçin Gönderilen Yardım	Yardımanın henüz ulaşmamış olduğu bilgisi	10 Haziran 1909	40	7	1
Mesnevi'den Hasbihal	Şiir	10 Haziran 1909	40	7	1-2
Hüccetü'lislâm Hacı Şeyh İsmail Reştî Necefi'nin Alihazret Sultan V. Mehmed Reşad'ın Huzurunda Bulunması	Sultan'ın Hüccetü'lislâm ile tercümanlı mülakatı	10 Haziran 1909	40	7-8	2-1
Hacı Şeyh İsmail Reştî Bey Cenapları'nın Nutkunun Sureti	Hacı Şeyh İsmail Reştî Bey'in Osmanlı ve İran hakkında sözleri	10 Haziran 1909	40	8	1-2
İran'ın Ahvali	İran'dan haberler	10 Haziran 1909	40	8-9	2-1
Heyet-i Vüzerâ'nın İlanı	Meşrutiyet hakkında bildiri	10 Haziran 1909	40	9	1-2
Bütün Vilayetlere Gönderilen Mübarek Elyazılı Mektup	İmza: Muhammed Ali Şah Kaçar	10 Haziran 1909	40	9	2
İran Topraklarına Müdahaleler	İran'a yapılan müdahaleler hakkında	10 Haziran 1909	40	9-10	2-1
Settar Han ve Bakır Han'ın Durumu	Settar Han ve Bakır Han'ın Osmanlı Konsolosluğu'na sığınmaları	10 Haziran 1909	40	10	1
Settar Han'ın Açıklamaları	Settar Han'ın Tebriz'e giren Rusları protesto etmesi	10 Haziran 1909	40	10	1
Ahrar-ı İranîyan'ın Açıklamaları	Ecnebi askerler İran'dan çıkmadan silahların bırakılmayacağına dair	10 Haziran 1909	40	10	1
Rus Gazeteleri ve Tan Gazetesi	Gazetelerden ulaşan haberler	10 Haziran 1909	40	10	1
Tahran'dan Haberler	Tahran'dan gelen haberler	10 Haziran 1909	40	10	1
İç Haberler	İçişlerinden çeşitli haberler	10 Haziran 1909	40	10-11	1-2-1-2
Doğu Rumeli Şimendiferi Hakkında	Rumeli Şimendiferi hususunda yaşanan sorunun çözümü	10 Haziran 1909	40	11	1-2
Padişah'ın Seyahatleri	Padişah'ın temmuz ayında Bursa, Edirne, Selanik ve Şam ziyaretleri hakkında	10 Haziran 1909	40	11	2
Sultan'ın Yardımı	Padişah'ın Adana'daki felaketzedelere para ihsanı	10 Haziran 1909	40	11	2
Meclis-i Mebûsan Hakkında	Meclis-i Mebûsan'ın toplantılarına dair	10 Haziran 1909	40	11	2

Girit Meselesi	Girit meselesi'nin Yunanistan ve Osmanlı arasında sorun teşkil etmesi	10 Haziran 1909	40	11-12	2-1
Mizan Gazetesinin Sahibi Murat Bey Hakkında	Murat Bey'e müebbet hapis cezası verilmesi	10 Haziran 1909	40	12	1
Osmanlı ve Bulgaristan Arasındaki Sorunlar	Sorunlara ilişkin olarak askerî-siyasî bir memurun Bulgaristan hududuna gönderilmesine karar verilmesi	10 Haziran 1909	40	12	1
Hükûmet Tarafından	Ovacık, Çemişgezek ve Hozan'a silahlı bir grubun gönderilmesi	10 Haziran 1909	40	12	1
Yıldız Sarayı Hakkında	Saray'ın bazı yerlerinde saklanmış para ve vesairenin bulunması	10 Haziran 1909	40	12	1
Osmanlı Savaş Gemileri Hakkında	Tecrübe kazanmak amacıyla gemilerin Marmara Denizi ve Yafa'daki Osmanlı Limanları'na kadar yolculuk edeceği	10 Haziran 1909	40	12	1-2
Girit Meselesi	Girit meselesi konusundaki gelişmeler	10 Haziran 1909	40	12	2
Trabzon'dan Gelen Mektup	Bazı kişiler hakkında	10 Haziran 1909	40	12	2
Hüccetü'lislâm Hacı Abdülhüseyin Müctehid Lârî ve Şeyh Zekeriyya'nın Fotoğrafi	Hüccetü'lislâm ve Şeyh Zekeriyya'nın bir grup ile fotoğrafı	17 Haziran 1909	41	1	1
Bahçesaray'daki Tercüman Gazetesinden Bir Tercüme	Japon Uyumaz	17 Haziran 1909	41	2-3	1-2-1
Yazık! Yüz Binlerce Yazık!	İmza: R. D. Y.	17 Haziran 1909	41	3-4	1-2-1
İki İmparatorun Görüşmesi	II. Nikolay ve II. Wilhelm'in görüşmesi	17 Haziran 1909	41	4-5	1-2-1-2
Bizi Ne Yapmalı?	Makale, önceki sayıdan devamı	17 Haziran 1909	41	5-6-7-8	2-1-2-1-2-1
İran'ın Ahvali	İran'dan gelen haberler	17 Haziran 1909	41	8	1-2
Sipehdâr Hakkında	Sipehdâr'ın emri altındaki kuvvetleriyle birlikte Tahran'a hareket etmesi	17 Haziran 1909	41	8	2
Reşt'ten Tahran'a Gönderilen Telgrafın Sureti	Gön. Encümen-i Eyalet-i Gilan	17 Haziran 1909	41	9-10-11	1-2-1-2-1
Ajanslardan İran Hakkında Gelen Telgraflar	Tahran'dan, Tebriz'den ve Pars'tan	17 Haziran 1909	41	11	1-2
Tebriz Haberleri	Tebriz'den haberler	17 Haziran 1909	41	11-12	2-1
Gilan Haberleri	Gilan'dan haberler	17 Haziran 1909	41	12	1-2
Tebrik	Mudirülmülk Serdar-ı Hümayun'un Tiflis	17 Haziran 1909	41	12	2

	Konsoloslugu'na İntisabı				
Tahran Haberleri	Tahran'dan haberler	17 Haziran 1909	41	12-13	2-1
İç Haberler	İçişlerine dair çeşitli haberler	17 Haziran 1909	41	13-14	1-2-1
Padişah'ın Savaş Gemileri'nin Talimini İzlemesi	Padişah'ın hususi vapuruyla hanedan üyeleri, sadrâzâm vesair erkanla savaş gemilerinin talimi izlemesi	17 Haziran 1909	41	13	1-2
Ordu Hakkında	Osmanlı Ordusu'na ilişkin alınan kararlar	17 Haziran 1909	41	13	2
Prens Erfâüddevle'nin Daveti	Erfâüddevle'nin Sefâret'te Mısır Hıdivi Abbas Hilmi Paşa'yı ağırlaması	17 Haziran 1909	41	13	2
Prens Erfâüddevle'nin Ziyareti	Erfâüddevle'nin Muzafferî Hastanesini ziyareti	17 Haziran 1909	41	13-14	2-1
Hüccetülisam Hacı Şeyh İsmail Reştî Necefî Bey Hakkında	Hüccetülislâm'ın Odessa'dan Reşt'e gitmesi	17 Haziran 1909	41	14	1
Yeni Sikkeler Hakkında	Padişah'ın tuğrasının bulunduğu sikkelerin yakında tedavüle konacak olması	17 Haziran 1909	41	14	1
Bulgaristan'dan Tayin Edilen Yeni Sefir	Mösyö Sarafov'un Bulgaristan tarafından İstanbul'a tayin edilmesi	17 Haziran 1909	41	14	1
Maarif Vezâreti'nin Kararı	Mekteplerde Fransızca öğreniminin zorunlu hale getirilmesi	17 Haziran 1909	41	14	1
Girit Meselesi'ne Dair Telgrafların Özeti	Paris'den, Roma'dan ve Viyana'dan	17 Haziran 1909	41	14	1-2
Sürgünler Hakkında	İstibdat zamanında görev alan kişilerin sürgüne gönderilmesi	17 Haziran 1909	41	14	2
Genel İçtimaat Kanunu	Meclis-i Mebûsan ve Meclis-i Âyan'da kabul edilen kanunun Dâhiliye Vezâreti'ne havale edilmesi	17 Haziran 1909	41	14	2
Ayvalık'tan Gelen Telgraf Haberler	Bazı Rumların Osmanlı askerlerine saldırması	17 Haziran 1909	41	14	2
Tevkifler ve Sürgünler	İstibdat memurlarının İstanbul'dan sürgün edilmeleri	17 Haziran 1909	41	14	2
Şam Gazetelerinden Telgraf Haberler	Osmanlı askerlerinin Araplarla çatışması	17 Haziran 1909	41	14-15	2-1
Encümen-i Saâdet Tarafından İki Kişinin	Gönderilen kişilerden birinin gitmekten	17 Haziran 1909	41	15	1

Avrupa'ya Gönderilmesi	vazgeçmesi hakkında				
Hüccetüislâm Behbehani'nin Horasanî ve Mazenderanî Beylere Telgrafının Sureti	Gön. Hüccetüislâm Behbehani	17 Haziran 1909	41	15	1
İstanbul İran Devleti Genel Konsolosluğu Tarafından	İmza: Genel Konsolos	17 Haziran 1909	41	15	1-2
Şems	Şems gazetesinin yorumu	17 Haziran 1909	41	16	1
Selam!	İmza: C. H.	17 Haziran 1909	41	16	1-2
İhtar	İmzasız gelen mektupların hakkında uyarı	17 Haziran 1909	41	16	2
Kazvin ve Reşt Fatihi Muizüssaltana'nın Fotoğrafi	Muizüssaltana'nın portresi	24 Haziran 1909	42	1	1
Necef'ten Mektup	İran hakkında haberler	24 Haziran 1909	42	2	1
Horasanî ve Mazenderanî Beyler'in Hitabının Sureti	İmza: Abdullâh Mazenderanî, Muhammed Kâzım Horasanî	24 Haziran 1909	42	2-3	1-2-1
Eşitlik - Beraberlik	İmza: R. D. Y.	24 Haziran 1909	42	3-4-5	1-2-1- 2-1
İç Haberler	İçişlerine dair çeşitli haberler	24 Haziran 1909	42	5-6-7	1-2-1- 2-1-2
Girit Meselesi	Girit meselesi hakkında haberler	24 Haziran 1909	42	5	1-2
Arnavut Meselesi	Arnavut Meselesi'ne dair haberler	24 Haziran 1909	42	5-6	2-1
Paris'te Adana ve Halep'teki Felaketzedelerin Yararına Tiyatro Tertip Edimesi	Tiyatro için gazeteye ilan verilmesi ve katılımcıların sayısının iyi derecede oluşu	24 Haziran 1909	42	6	1
Manastır'dan Haber	II. Meşrutiyet'in ilan edildiği günün millî bayram olarak kabul edilmesi	24 Haziran 1909	42	6	1
Samsun'un Sabık Konsolosu Hacı Ahmed Ali Bey Cenapları Hakkında	Ahmed Ali Bey'in Sefâret-i Seniyye'ye tayin edilmesi	24 Haziran 1909	42	6	2
Şems	Şems gazetesinin yorumu	24 Haziran 1909	42	6	2
Mithat Paşa'nın Başı	Beşiktaş zindanında bulunan kemik kalıntılarının Mithat Paşa'ya ait olduğunun düşünülmesi	24 Haziran 1909	42	6	2
Kabasakal Çerkez Mehmed Paşa Hakkında	Paşa'nın idam edilmesi	24 Haziran 1909	42	6	2
Harbiye Vezâreti Hakkında	Harbiye Vezâreti'nin askerî teçhizat alımı	24 Haziran 1909	42	6	2
Ayvalık'taki Olaylar Üzerine	Dîvân-ı Harb-i Örfi'den	24 Haziran 1909	42	7	1

	bir heyetin Ayvalık'a hareket etmesi				
Hükümdarların Görüşmeleri	Reval'den	24 Haziran 1909	42	7	1
Osmanlı ve Bulgaristan Sınırı	Bulgarların sınırda kışla inşaatı	24 Haziran 1909	42	7	1
Edebîyat - Tasnif	İmza: Müeyyed	24 Haziran 1909	42	7	2
İran Haberleri	İran'dan haberler	24 Haziran 1909	42	8	1-2
Muzafferî Hastanesi Topluluğu Tarafından İlan Ediliyor	Topluluğun ilanı	24 Haziran 1909	42	8	2
Şems	Şems gazetesinin yorumu	24 Haziran 1909	42	8	2
Muhteşemülmülk'ün Fotoğrafi	Muhteşemülmülk'ün portresi	1 Temmuz 1909	43	1	1
İnsaniyet ve Halk	İmza: R. D. Y.	1 Temmuz 1909	43	2-3-4-5	1-2-1-2-1-2-1
İngilizler, Fransızlar ve Rus Çarı	İngilizler'in ve Fransızlar'ın Çar karşılığı hakkında	1 Temmuz 1909	43	5-6	1-2-1-2
Şems	Şems gazetesinin yorumu	1 Temmuz 1909	43	6	2
Necef'ten Mektup	Necef'ten haberler	1 Temmuz 1909	43	6-7	2-1-2
İç Haberler	İçişlerinden çeşitli haberler	1 Temmuz 1909	43	6-7-8-9-10	2-1-2-1-2-1-2
Girit Meselesi	Bâb-ı Âlî'nin Girit meselesi hakkında ilgili devletlere nota vermesi	1 Temmuz 1909	43	7-8	2-1
Harbiye ve Hariciye Vezirleri'nin Sadrâzâm ile Mülakatı	Girit meselesi hakkında gerçekleştirilen görüşme	1 Temmuz 1909	43	7	2
Yunanistan'a Karşı Harp Fikirleri	Askerî mahfillerde ve İttihat ve Terakki mahfillerinde Yunanistan ile harp fikirlerinin artması	1 Temmuz 1909	43	8	1
Meclis-i Âyan'da Matbûât Kanunu Müzakereleri	Matbûât kanunu hususunda alınan kararlar	1 Temmuz 1909	43	8	1
Maliye Veziri Rıfat Bey'in İstifası	Rıfat Bey'in istifası ve yerine Cavid Bey'in tayin edilmesi	1 Temmuz 1909	43	8	1-2
Meşrutiyet ve Hürriyetin Başlangıcı Münasebetiyle Yapılan Hazırlıklar	Meşrutiyet kutlamaları için komisyon kurulması	1 Temmuz 1909	43	8	2
Sabık Stockholm Sefir'i Asım Bey Hakkında	Asım Bey'in Sofya Sefâreti'ne tayini	1 Temmuz 1909	43	8	2
Meclis-i Mebûsan'dan Gelen İstihbarat	Meclis'te rütbelerin ilgası hususunda düzenlemeye dair	1 Temmuz 1909	43	8	2

Şehzade Abdülhalim Efendi Hakkında	Abdülhalim Efendi'nin askerlik hizmetine yerine getirecek olması	1 Temmuz 1909	43	8	2
Meclis-i Âyan'ın Toplantıları	Meclis-i Âyan'ın toplantı günlerinin sıklaşması	1 Temmuz 1909	43	8	2
Ermeniler'in Ruhani Lideri Rahip Danyalyan Nersus Efendi	Nersus Efendi'nin Adana Dîvân-ı Harbi'nde mahkemeye çıkarılması	1 Temmuz 1909	43	8	2
Rumların Ruhani Lideri Drama Mitropolit	Ruhani Liderin Kavala'daki Rumlar arasında ihtilal çıkarma isteği sebebiyle tutuklanarak İstanbul'a gönderilmesi	1 Temmuz 1909	43	9	1
İsmail Kemal Bey	Avrupa'ya kaçan Meclis-i Mebûsan üyesinin İtalya'da Osmanlı Sefâreti'ne sığınması	1 Temmuz 1909	43	9	1
Bulgaristan İskeçe Ahâlisinin Bâb-ı Âlî'ye Telgrafı	Ahâlinin Bâb-ı Âlî'den düşmanca davranan Rumlar'ın bu hareketlerinin önlenmesinin isteği	1 Temmuz 1909	43	9	1
Kudüs'ten Gelen Telgraf	Kudüs'te saat kulesi inşa edilecek yere çan kulesinin inşa edilmesi	1 Temmuz 1909	43	9	1
Meclis-i Mebûsan Üyelerinin İngiliz Parlemtosu'nu Ziyareti	Meclis-i Mebûsan üyelerinden 17 kişinin Paris'ten Londra'ya geçmesi	1 Temmuz 1909	43	9	1
Yeni Bir Millî Ziraat Bankası Kurulması Planı	Ahmed Muhtar Paşa ve Kont Kamondo riyasetinde yeni bir millî ziraat bankası kurulması planlanması	1 Temmuz 1909	43	9	1-2
Avrupa ve Mısır'dan Gelen Mektuplar	Avrupa ve Mısır'dan Hakan-ı Mahlu adına posta ile gelen mektupların Mahmut Şevket Paşa'ya verilmesi	1 Temmuz 1909	43	9	2
Yıldız Sarayı	Yıldız Sarayı yakınlarında polis mektebi açılacak olması	1 Temmuz 1909	43	9	2
Hicaz Demiryolu	Hicaz demiryolunda devam eden çatışmalar	1 Temmuz 1909	43	9	2
Ayvalık'taki Olayları	Dîvân-i Harb'in Ayvalık'ta tahkikatları	1 Temmuz 1909	43	9	2
Adana'daki Olaylar	Adana'daki olayların faillerinin araştırılması	1 Temmuz 1909	43	9	2
Muş'tan Gelen Haberler	Muş'ta asayişin ve emniyetin sağlanması	1 Temmuz 1909	43	9	2

Yemen Vilayeti	Yemen Vilayeti'nde bazı düzenlemeler için komisyon kurulması	1 Temmuz 1909	43	9	2
Ayvalık'taki Hükûmet Memurları	Ayvalık'taki Hükûmet memurlarının suçlulara ait tüfeklere ve baruta el koyması	1 Temmuz 1909	43	10	1
Mısır Hidivi Abbas Hilmi Paşa	Sultan V. Mehmed Reşad tarafından Paşa'nın şerefine Dolmabahçe Sarayı'nda ziyafet verilmesi	1 Temmuz 1909	43	10	1
Erzurum'dan Gelen Haberler	Tevkif edilen asi askerler ve mürterciler hakkında	1 Temmuz 1909	43	10	1
Yeğişe Turyan Efendi	Ermeniler'in yeni patriği tarafından Bâb-ı Âlî'ye takdim edilen muhtıra	1 Temmuz 1909	43	10	1
Arnavutluk ve Rumeli Mebûsları	Arnavutluk ve Rumeli Mebûsları'ndan 8 kişinin sadrâzâmla mülakatı	1 Temmuz 1909	43	10	1
Hariciye Vezâreti	Bulgaristan Sefâreti'ne nota verilmesi	1 Temmuz 1909	43	10	2
Dış Haberler	Fas emiri, Çar ve İngilizler, Alman Prens'in İstifası, Rus İmparatoru ve İmparatoriçesi, Yunanistan'ın Harbiye Tedarikleri	1 Temmuz 1909	43	10-11	2-1
İran'ın Ahvalinin Özeti	İran hakkında haberler	1 Temmuz 1909	43	11-12	1-2-1
İran ile Alakalı Çeşitli Haberler	İran'a dair haberler	1 Temmuz 1909	43	12	1-2
Tiflis Yüce İran Devleti Genel Konsolosu Mudirülmülk Serdar-ı Humayun'un Fotoğrafi	Mudirülmülk'ün portresi	8 Temmuz 1909	44	1	1
Elkab	İmza: Hasret	8 Temmuz 1909	44	2-3	1-2-1-2
Şems	Şems gazetesinin yorumu	8 Temmuz 1909	44	3-4	2-1
Mektup	İmza: Şeyhül Ahrar Şeyh Selim Bey	8 Temmuz 1909	44	4-5-6	1-2-1-2-1
Şems	Şems gazetesinin yorumu	8 Temmuz 1909	44	6	1
İç Haberler	İçişlerine dair çeşitli haberler	8 Temmuz 1909	44	6-7-8	1-2-1-2-1
Donanma-yi Humayun	Savaş gemilerinin geçit merasimi	8 Temmuz 1909	44	6	1-2
Tazminat	Bulgaristan'ın Osmanlı'ya Tazminatı	8 Temmuz 1909	44	6	2

Meclis-i Mebûsan'dan	II. Meşrutiyet'in millî bayram olarak kabulü	8 Temmuz 1909	44	6	2
Bâb-ı Âlî	Bâb-ı Âlî'nin İstanbul'da bulunan ecnebi devletlerin sefirlerini Yunanistan'ın Osmanlı hududuna tecavüzde bulunduğu konusunda bilgilendirmesi	8 Temmuz 1909	44	6	2
Yunan Hükûmeti	Yunan Hükûmeti'nin savaş hazırlıkları	8 Temmuz 1909	44	6-7	2-1
Doğru Bir Kaynaktan	Yunanistan'ın savaş hazırlıkları hakkında	8 Temmuz 1909	44	7	1
Bâb-ı Âlî'nin Aldığı Karar	Ermeniler'in Osmanlı dışına çıkışlarına engel olunması	8 Temmuz 1909	44	7	1
Bâb-ı Âlî'nin Düzenlemeleri	Gümrük Vergisi'nin arttırılmak istenmesi	8 Temmuz 1909	44	7	1
Osmanlı Bahriye Vezâreti	Vezâret'in iki büyük savaş gemisi inşası için görüşmeleri	8 Temmuz 1909	44	7	1
Girit Meselesi	Girit meselesine dair haberler	8 Temmuz 1909	44	7	2
Kumandan Mahmud Şevket Paşa'nın Beyânatı	İçişlerinin ahvali hakkında açıklamalar	8 Temmuz 1909	44	7-8	2-1
Maraş, Antakya, Belen, İskenderun	Maraş, Antakya, Belen ve İskenderun'da Örfî İdare'nin ilan edilmesi	8 Temmuz 1909	44	8	2
31 Mart Hadisesi	Dîvân-ı Harb'in tahkikatını tamamlaması	8 Temmuz 1909	44	8	2
Tebriz İçin Bağış	İskenderiye'den Tebrize yapılan bağış	8 Temmuz 1909	44	8	1-2
Güzel Seçim	Hastane ve Mektep Hayır Topluluğu'na seçilenler	8 Temmuz 1909	44	8-9	2-1
İran Hakkında Ajanslardan Telgraf Haberler	İran'a dair çeşitli haberler	8 Temmuz 1909	44	9	2
Şems	Şems gazetesinin yorumu	8 Temmuz 1909	44	9-10	2-1
Tahran'dan Haberler	Tahran ile ilgili çeşitli haberler	8 Temmuz 1909	44	10	1
Şems	Şems gazetesinin yorumu	8 Temmuz 1909	44	10	1
Tahran'dan Haberler	Tahran ile ilgili çeşitli haberler	8 Temmuz 1909	44	10-11	1-2-1
Necef'ten Encümen'e Telgraf	Gön. Heyet-i İlmiye-i Necef	8 Temmuz 1909	44	11	1
Necef'ten İdare'ye Telgraf	Gön. Heyet-i İlmiye	8 Temmuz 1909	44	11	1
Meramnâme	Şems gazetesine Osmanlı Tebriz Konsolosluğu'na	8 Temmuz 1909	44	11-12	2-1

	sığınanlardan gelen mektup				
Son Telgraf	Tahran'dan	8 Temmuz 1909	44	12	1-2
Duyuru	Vâlîde Hanı'nda Ruslar'ın İran'ın İçişlerine müdahalesi sebebiyle miting tertip edilmesi	8 Temmuz 1909	44	12	2
El-Ard Fi Hikaye Es-Selcukiyye Kitabı	Şarkiyatçı Karl Süsheim'in hazırladığı kitabın satış ilanı	8 Temmuz 1909	44	12	2
Ayetullah Hacı Şeyh Muhammed Şakir İstihbanî Elaslî Necefi'nin Fotoğrafı	Ayetullah'ın ölümü münasebetiyle yayımlanan portresi	15 Temmuz 1909	45	1	1
Makale	İmza: R. D. Y.	15 Temmuz 1909	45	2-3-4	1-2-1-2-1-2
Makale	İran'a dair mülâhazalar	15 Temmuz 1909	45	5-6-7	1-2-1-2-1-2-1-2
Muazidüssaltana	Muazidüssaltana'ya dair açıklamalar	15 Temmuz 1909	45	7	2
Azerbaycan Encümeni Üyelerinin İstekleri	Tebriz ve Tahran arasında telgraflaşma	15 Temmuz 1909	45	8-9-10	1-2-1-2-1-2
Ne Yapmalı?	Makalenin 40. sayıdan devamı	15 Temmuz 1909	45	10-11-12	2-1-2-1
İran'dan Son Haberler	İran ile ilgili çeşitli haberler	15 Temmuz 1909	45	12	1-2
Geçen Gün Encümen-i Saâdet'e Ulaşan Telgraf	Gön. Samsâmüssaltana	15 Temmuz 1909	45	12	2
İran'dan Gelen Telgraflar	Ruslar'ın İran'a müdahalesine dair	15 Temmuz 1909	45	12	2
Surûş Gazetesi	Surûş gazetesine tebrik	15 Temmuz 1909	45	12	2
Ahmed Şah Kaçar'ın Fotoğrafı	Sultan Ahmed Şah'ın portresi	22 Temmuz 1909	46	1	1
Sultan Ahmed Şah Kaçar'ın Saltanat Tahtı'na Oturması	Ahmed Şah'ın tahta geçişi üzerine bir makale	22 Temmuz 1909	46	2-3	1-2-1-2
Bir Kaç Gün İçerisinde Gelen Telgraflar	Pars'dan, Londra'dan, Tahran'dan, İsfahan'dan ve Berlin'den	22 Temmuz 1909	46	3-4-5	2-1-2-1-2
Sefâret-i Seniyye ve Tahran Arasındaki Telgraflaşma	Gön. Rızâ (Erfâüddevle), Adadüssaltana	22 Temmuz 1909	46	5-6	2-1
Şems Gazetesi İdaresi'ne Telgraf	Gön. Fethullah	22 Temmuz 1909	46	6	1
Tahran'dan Mektup	Bazı konularda açıklamalar	22 Temmuz 1909	46	6-7-8	1-2-1-2-1
Millî Meclis'in Vekillerinin Tanıtımı	Meclis Vekilleri'nin isimleri	22 Temmuz 1909	46	8	1-2
Ne Yapmalı ?	Makalenin 45. sayıdan devamı	22 Temmuz 1909	46	8-9-10	2-1-2-1

Ahrar'ın İran'daki Zaferi	Sabah gazetesinin 7119. sayısından çeviri	22 Temmuz 1909	46	10-11-12-13-14	1-2-1-2-1-2-1-2-1-2
İç Haberler	İçişlerine dair çeşitli haberler	22 Temmuz 1909	46	14-15	2-1
Millî Bayram	Ahmed Şah'ın Cülûsu üzerine İstanbul'daki kutlamalar	22 Temmuz 1909	46	14	2
Ahmed Agayev	Ahmed Agayev'in İstanbul'a gelişi	22 Temmuz 1909	46	14	2
Duyuru	Şems gazetesinin duyurusu	22 Temmuz 1909	46	15	1
Gelen Telgraflar ve Mektuplar	İran'da Meşrutiyet'in iadesi münasebetiyle gazete idaresine gelen telgraflar ve mektuplar için teşekkür	22 Temmuz 1909	46	15	1
Meclis-i Âyan'dan İran Sefâreti'ne Telgraf	Gön. Meclis-i Âyan Başkanı Said	22 Temmuz 1909	46	15	1
İran'ın Ahvali'nin Özeti	İran hakkında haberler	22 Temmuz 1909	46	15-16	2-1
Düvel-i Muazzama	Düvel-i Muazzama'nın Osmanlı ve Yunanistan arasında barışı sağlama teşebbüsleri	22 Temmuz 1909	46	16	1
Bulgaristan Komiteleri	Bulgaristan Komiteleri'nden 12 kişinin Osmanlı sınırına girmeleri ve yaşanan çatışma	22 Temmuz 1909	46	16	1
Mürtecilerin Durumu	Mürtecilerin idam edilmesi	22 Temmuz 1909	46	16	1-2
10 Temmuz Münasebetiyle	Şişli'de II. Meşrutiyet'in ilanı münasebetiyle özel bir kutlama gerçekleştirilmesi	22 Temmuz 1909	46	16	2
Girit Meselesi	Meclis-i Mebûsan'ın Kabine'den Girit meselesi konusunda izahat istemesi	22 Temmuz 1909	46	16	2
Makedonya'nın Ahvali	Son günlerde Makedonya'da yaşananlar hakkında	22 Temmuz 1909	46	16	2
Gelen Son Telgraflar	Ahmed Şah'ın Saltanat'a geçişinden dolayı Tahran halkının sevinci	22 Temmuz 1909	46	16	2
Serdâr Esâd Bahtiyârî'nin Fotoğrafı	Serdâr Esâd Bahtiyârî'nin portresi	29 Temmuz 1909	47	1	1
Makale	Meşrutiyet hakkında bir makale	29 Temmuz 1909	47	2-3-4-5	1-2-1-2-1-2-1

Tebriz	Tebriz'deki olaylara ilişkin makale	29 Temmuz 1909	47	5-6-7-8	1-2-1-2-1-2-1
Bakır Han'ın Fotoğrafı	Salar-ı Millî'nin portresi	29 Temmuz 1909	47	6	1
Hıyabanın Millî Askerleri'nin Fotoğrafı	Büyük istihkamların birinin önünden çekilen fotoğraf	29 Temmuz 1909	47	7	1
Ne Yapmalı?	Makalenin 46.sayıdan devamı	29 Temmuz 1909	47	8-9-10	1-2-1-2-1-2
Batum'daki Muhabirimizden Mektup	Batum'dan haberler	29 Temmuz 1909	47	10-11	2-1
Mösyö Kambel	Mösyö Kambel'in Hariciye Vezâreti tarafından Kafkasya'ya tayini	29 Temmuz 1909	47	11	2
Tahran'dan Sefâret'e Telgraflar	Gön. Müşarussaltana	29 Temmuz 1909	47	11	2
Şems	Şems gazetesinin yorumu	29 Temmuz 1909	47	11	2
Osmanlı Meclis-i Mebûsan'ı Riyaseti'nden Sefâret'e	Gön. Meclis-i Mebûsan Başkanı Ahmed Rızâ	29 Temmuz 1909	47	11-12	2-1
Encümen-i Sevdageri-i İranîyan'ın Sipehdâr-ı Âzâm ve Sedar Esad'a Telgrafları Ve Onları Cevapları	Gön. Encümen-i Sevdageri-i İranîyan, Sipehdâr-ı Âzâm, Serdar Esad	29 Temmuz 1909	47	12	1
Encümen-i İttifak'ın Sefâret'e Telgrafı	Gön. Encümen-i İttifak	29 Temmuz 1909	47	12	1
Sefâret'in Cevabı	Gön. Rızâ (Erfâüddevle)	29 Temmuz 1909	47	12	1
İran'ın Ahvali Hakkında Telgraflar	Pars ve Tahran'dan	29 Temmuz 1909	47	12	2
Yüce İran Devleti Sefir-i Kebîri Erfâüddevle Prens Mirzâ Rızâ Han Cenapları'nın Fotoğrafı	Prens Erfâüddevle'nin portresi	5 Ağustos 1909	48	1	1
Duyuru	Gazetenin ilk yılının son sayısı olmasına dair bir açıklama	5 Ağustos 1909	48	2	1
Muhammed Ali Mirzâ'nın Saltanattan Düşüşü ya da İran Saltanatı'ndan Hal'i	İmza: Cafer Hamaney	5 Ağustos 1909	48	2	1
İranlılar'ın Genelinin Dikkatine	İmza: Şeyh Hüseyin Tebrizî	5 Ağustos 1909	48	2-3	2-1
Times Gazetesinden Tercüme	Gazetenin 22 temmuz 1909 tarihli 39018. sayısından tercüme	5 Ağustos 1909	48	3-4	1-2-1
Tahran Haberleri ve Geçen Aya Dair Bazı Açıklamalar	Tahran'dan haberler	5 Ağustos 1909	48	4-5	1-2-1-2
Tahran'dan Reş'te Gönderilen Telgrafın Sureti	Gön. Vatan Fedaisi Abdülhüseyin	5 Ağustos 1909	48	5	2
Tahran'dan Reş'te	Gön. Vatan Fedaisi	5 Ağustos 1909	48	5-6	2-1

Gönderilen Telgrafın Sureti	Hasan				
İran Hakkında Telgraf Haberler	Petersburg, Tahran, Pars ve Londra'dan	5 Ağustos 1909	48	6	1-2
Kumandan Liyakof Hakkında	Liyakof'un memuriyetine son verilmesi	5 Ağustos 1909	48	6-7	2-1
Şeyh Fazlullah	Şeyh Fazlullah'ın idam edilmesi hakkında	5 Ağustos 1909	48	7	1
Tahttan İndirilen Şah'ın Askerleri ve Emir Bahadır Hakkında Telgraf	Tahran'dan	5 Ağustos 1909	48	7	1
General Liyakof'un Rusya'ya Çağırılması	Times gazetesinden alıntı	5 Ağustos 1909	48	7	1
Mefahirülmülk	Mefahirülmülk'ün İdam edilmesi	5 Ağustos 1909	48	7	1
Şah Hakkında	Şah'ın mücevherleri iade etmeden hareket edemeyeceğine dair	5 Ağustos 1909	48	7	1
Mirzâ Ali İsfahanî Bey Hakkında	Tahran'daki Osmanlı Sefâreti'ne Sığınması	5 Ağustos 1909	48	7	1-2
İç Haberler	İçişlerine dair çeşitli haberler	5 Ağustos 1909	48	7-8	2-1
Muhbirulsaltana Hakkında	İstanbul'dan İran'a gidişine dair	5 Ağustos 1909	48	7	2
Canet'in Durumu	Fransa'nın Canet'i işgal etmesine Bâb-ı Âlî'nin karşı çıkışı	5 Ağustos 1909	48	7	2
Seyyid Muhammed Mütemehdî Hakkında	Yemen Vilayeti'nden gelen telgraf	5 Ağustos 1909	48	7	2
Yemen Vilayeti İdaresi'nin Sureti	Yemen'in yönetimi hakkında	5 Ağustos 1909	48	8	1
Erzurum'dan Gelen Telgraf	İzzetullah Han'ın Rus Konsolosluğu'na Sığınması	5 Ağustos 1909	48	8	1
Çar'ın Almanya Seyahati	Tan gazetesinden alıntı	5 Ağustos 1909	48	8	1-2
Rus İmparatoru	Rus İmparatoru 'nun Eylül ayında Sultan Mehmed ile görüşmeyi planlaması	5 Ağustos 1909	48	8	2
Kral VIII. Edward	Kral VIII. Edward'ın İstanbul'u ziyaret etmeyi düşünmesi ve Sultan V. Mehmed Reşad'ın buna karşılık iade-i ziyaret düşüncesi	5 Ağustos 1909	48	8	2
Hükümdarlar'ın Ziyaretleri	Sultan II. Abdülhamid dönemine oranla hükümdarların ziyaretlerinin arttığı hakkında	5 Ağustos 1909	48	8	2
Rus Çarı	Rus Çarı'nın İtalya	5 Ağustos 1909	48	8	2

	seyahati'nden sonra Sultan'ı ziyarete geleceği hakkında				
Hudud Meselesi	Sadrâzâm'ın konuya dair Sefir-i Kebîr Prens Erfâüddevle'ye beyânları	5 Ağustos 1909	48	9	1
Hariciye Vezâreti	Hariciye Vezâreti'nden hudud memurlarına, İranlılar'a karşı kardeşçe davranılması emri	5 Ağustos 1909	48	9	1
Jandarma ve Polis Mektebi	İranlılar'dan 12 kişinin mektebe kabulü	5 Ağustos 1909	48	9	1
Girit Meselesi	Girit meselesi konusunda gelişmeler	5 Ağustos 1909	48	9	1-2
Girit Hakkında Telegraflar	Paris'ten	5 Ağustos 1909	48	9-10	2-1
Girit Meselesi Hakkında Bâb-ı Âlî'nin Teşebbüslerinin Sonucu	Düvel-i Muazzama'nın Cevabı	5 Ağustos 1909	48	10	1
Bağdat Mektubu	Bağdat'tan haberler	5 Ağustos 1909	48	10	1-2
Fas ve İspanya	Faslılar'ın cihad ilanı ve gelen haberler: Paris, Madrid, Barcelona, Paris, Londra, Melilla'dan	5 Ağustos 1909	48	10-11-12	2-1-2-1-2

Ek 2: Mahmut Paşa'nın Naaşının İstanbul'a Getirilmesi

بقراری که شنیده ایم

از ارکان محترم حریت پروران عثمانی و فدایی وطن مرحوم محمود پاشای داماد سابقاً در پاریس وفات نموده بود یگانه فرزند برومندش حضرت پرنس صباحالدین بقیه عظام انمرحوم را با کشتی فرانسه حمل باسلامبول، و روز گذشته که چهارشنبه پنجم شهر شعبان بوده باشد باسلامبول وارد. مراسم استقبال بدرجه مشعشع شد که چشم دمر را خیره نمود نکارش شرح او را دفتر هالازوم است. جمعی از اهالی ایران و چهار نفر مبعوث از طرف انجمن برادران ایرانی تا قلعه سلطانیه مسفرت، نقش انمرحوم و هیکل غیرت و حمیت پرنس مشارالیه را استقبال نمودند. حق این است قلم عاجزست از آنکه درجه حسن توجه عموم را نسبت به پرنس مشارالیه ادا نماید. همین قدر مینکاریم در ساعت دوازده روز وقت غروب که کشتی وارد خالیج اسلامبول کردید علاوه از چند کشتی که جهت استقبال تا قلعه سلطانیه رفته بودند و در معیت بر کشتند بیش از پانصد مراکب کوچک بحری از رومورکور و موش و قایق و صندل استقبال نموده بودند و عساکر برسم عزاداری در اسکله ایستاده مقام احترام و بانوای عزا و شادی توأم مترنم بودند. غم و شادی بهم آمیخته بود و جمیع مراکب بحری یعنی کشتیهای تجارتي و دولتی عثمانی و سایر دول، سلام میدادند و بیش از صد هزار مردم از هر گروه در دریا کنار محترمانه جهت قبول ایستاده بودند. بلی يك مرده بنام که صد زنده به ننگ.

Ek 3: Sultan II. Abdülhamid'in Başkâtibi Ali Cevad Bey'in Prens Erfâüddevle'ye Yazdığı Teşekkür Mektubu

صورت کاغز جناب عطفتماب علی جواد بگ سر کاتب علیحضرت سلطانی بجناب اشرف پرنس ارفع الدوله سفیر کبیر.

قصیده بلیغه که محتوای تبریکات و تمنیات خالصانه بوده بمناسبت اجرای رسم گشاد مجلس مبعوثان از طرف والای سفیرانه ترتیب کردیده بعرض نظارگاه عالی رسیده مندرجات آن که دال بر حسنیات نزیهه ادیبانه عالی بود در پیشگاه همایون ذات شوکت سمات حضرت پادشاهی متبوع مفخم و معظم اینجانب زیاده از حد موجب ممنونیت کردیده بر حسب الامر فرمان همایون جناب خلافتیناهی مسرت خاطر همایونی را تبشیر و ابلاغ نموده بدین وسیله تأمینات احترامات مخصوصه خود را تائید و تکرار مینمایم.

سر کاتب حضرت پادشاهی

علی جواد

Ek 4: Sultan II. Abdülhamid'in Hal' Fetvası'nın Farsça Tercümesi

صورت فتوای شریفی است که از طرف شیخ الاسلام متضمن خلع سلطان حمید ثانی داده شده است

ترجمه اش را عنناً میکاریم

امام المسلمین زید که بعض مسائل مهمه شرعیه را از کتب فقهیه و شرعیه طی و اخراج و کتب دینییه را منع و خرق و اخراق و اموال بیت المال را خلاف مساع شرعی تصرف و تبذیر و اسراف، و بی سبب شرعی قتل و حبس و تخریب رعیه و سائر مظالم گوناگون را پس از اعتیاد و ارتکاب بصلاح رجوع نموده (قسم) خورد و بعد در یمین و سوگند و عهد خود خانیس شده فتنه عظیمه که باعث اختلال احوال و امور مسلمین تغلب زید را ازاله کرده و از جوانب بلاد کثیره مسلمین او را مخلوع دانسته و اخبار متوالیه خلع او را اشعار نموده باشند، ضرر بقای زید مزبور محقق گشته و صلاح زوالش ملحوظ آید زید را از امامت و سلطنت تکلیف فراغت و یا خلع او از جانب اولیای امور و ارباب حل و عقد هر کدام اوجح دیده شود اجرای آن آیا واجب میباشد؟

الجواب: واجب است

کتابه الفقیر

السید محمد ضیاءالدین

عفی عنه

Ek 5: Sultan II. Abdülhamid'in Hal Edilmesi ve Sultan V. Mehmed Reşad'ın Tahta Geçişi Hakkındaki Meclis Kararnâmesinin Sureti

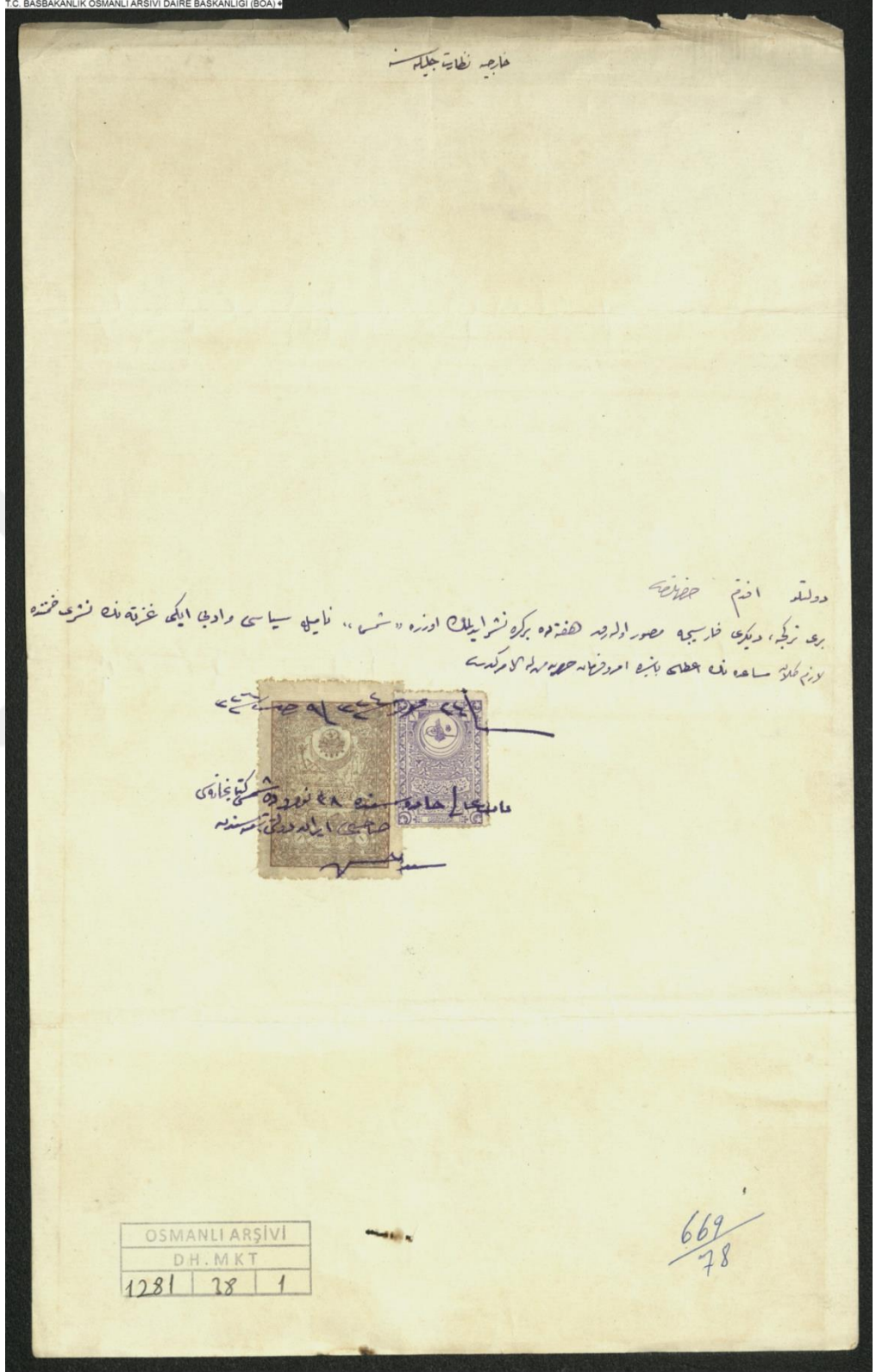
صورت قرارنامهء مجلس ملی است

در سال هزار و سیصد و بیست و هفت هجری هفتم شهر ربیع الآخر و هزار سیصد و بیست و پنج میلادی چهاردهم ماه نیسان بروز سه شنبه ساعت شش و نیم مجلس عمومی ملت که مرکب از اعیان و مبعوثان میباشند مجتمعاً فتوانامه شرعی شیخ الاسلام محمد ضیاءالدین افندی را که بامضای خود ممضی بود قرائت شد چون فتوانامه متضمن و محتوای دو شق بوده، جهت و شق خلع را بار جحان مدلل بالاتفاق قبول نمود. و سلطان عبدالحمید ثانی را از خلافت اسلامیة و سلطنت عثمانیه خلع و اسقاط و ولیعهد مشروع حضرت محمد رشاد افندی را باعنوان سلطان محمد خان خامس بمقام خلافت و سلطنت اصعاد و اجلاس را قرار داده شد

Ek 6: Sultan V. Mehmed Reşad'ın Başkâtibi Halid Ziya Uşaklıgil'in İran Sefir-i Kebîri Prens Erfâuddevle'ye Yazdığı Teşekkür Mektubu

صورت کاغذی است که از طرف باش کاتب نوشته شده است

جناب اشرف پرنس میرزا رضا خان ارفع الدوله سفیر کبیر دولت علیه ایران منظومهء غرائی که محصول کلک بدیع الرقم عالی بود و بمناسبت جلوس حضرت پادشاهی تبریکاً انشاد فرموده بودید بعرض حضور علی رسیده در حضور شاهانه بی اندازه مظهر حسن قبول و مستلزم مخظو ظیبت کردید. و بموجب ارادهء سنیه ملوکانه به تبلیغ مراتب خوشنودی خاطر همایونی مبادرت ورزید. سر کاتب حضرت شهریاری خالد ضیا

DH.MKT.01281.00038.001

Belge 1: Seyyid Hasan Tebrizî'nin Şems Gazetesini Yayımlamak İstedğine Dair Arzuhâli

دائرة دارالترجمه

دارالترجمه
مكتوبه
عقد
٤٠٥

عظمتو اوقم حضرتي
ري ترك و ديكى فارس و مصر و اورده هفتدم بر كه نشر ايدلك اوزره ، سخن ، نامه سياه و ادبى ليك غزله ملك
نشرى صفت لازم كلامه مساعدك اعهد سراسر غرضى حاوى با جلاله منسب كسى كنجى ندى صباى شفا ايزاده نه سيشه
اوضيله و رينو نه عرض حال لغا ارساله فقط اصول و نه نظر ايجاز افرانه هم عذوقه زنده ايدى در كار جو رطوبه اوزره
حضرت مولا و كره - ايجاز افرانه
خا خا خا
سوخال

OSMANLI ARŞIVI		
DH. MKT		
1281	38	2

669
79

Belge 2: Şems Gazetesinin Yayımıyla Alakalı Daire-i Hariciye Mektubi Kalemi ile Dâhiliye Nezâreti Vekaleti Arasındaki Yazışma

دائرة الدخائل
مكتب
١٩٥

شرف تجاری صاحب تب ارایه ده جسسه انقلاطی تقبیم ایوب خایم نقه جدید سنک نزاره سید نقه جدید اصفا
الورد اداره عاصریه هوای سربیل مسعودی عجماره بری ترکیه و دیار فارس و مصر اولرله کفزه ده برکه بیجا لیه اوزره
رئیس (نامیه سینه واری ایکی غنة اهدان و تشریح رعیت اعصی استقامتسنه و مطبوعات نقه سناسنک اوجین ماده سنه
فقده افره سنه « سنه سنه اجیدیه بولور ابره استیونق سنه اطمین اولر وظائف و تصدیقات سنه دولتی سلاله
تاریخ اولور و مطبوعات برکونه قیامت و جنس و فرغده عقده ارك خلوتجه و کون محکمجه اجل اولرجه معال سلطنت
سنه سنه عقده جاک اولر اصوله تطبیقا اجل اولور شرطیه کونک نالی رعیت اولر عقده « دیوچر بونک نظر استعی
شرط محرمه نقه بری قبول ابریک نقه برده ایجاب ایدر رعیت سنه سنه و اعص قلمه اوزره کندی نه بودجه ایل
محرمه و بعضی و ایرانک و سعادت جمال قونسلق سنه سنه بر قطعه سنه اهنید سوی عالی جناب نقه تینا اهدیه نه
ایساق زونک جوابا نقه نه سا ارایه استعا بولیس بایع اوزر ناه عقده سنه اولور

مطبوعات دایریدری
مکتب
دایره مطبوعات

OSMANLI ARŞIVI
DH. MKT
1281 38 7

669
80

Belge 3: Şems Gazetesinin Yayımıyla İlgili Nezâret-i Celile-i Dâhiliye İdare-i Matbûât'tan Gelen Cevap

Görsel 1: Şems Gazetesinin 4 Eylül 1908'de Yayımlanan İlk Sayısının İlk Sayfası

Görsel 2: Enver Paşa (Altyazı: Hürriyet Kahramanlarından Binbaşı Enver Bey)

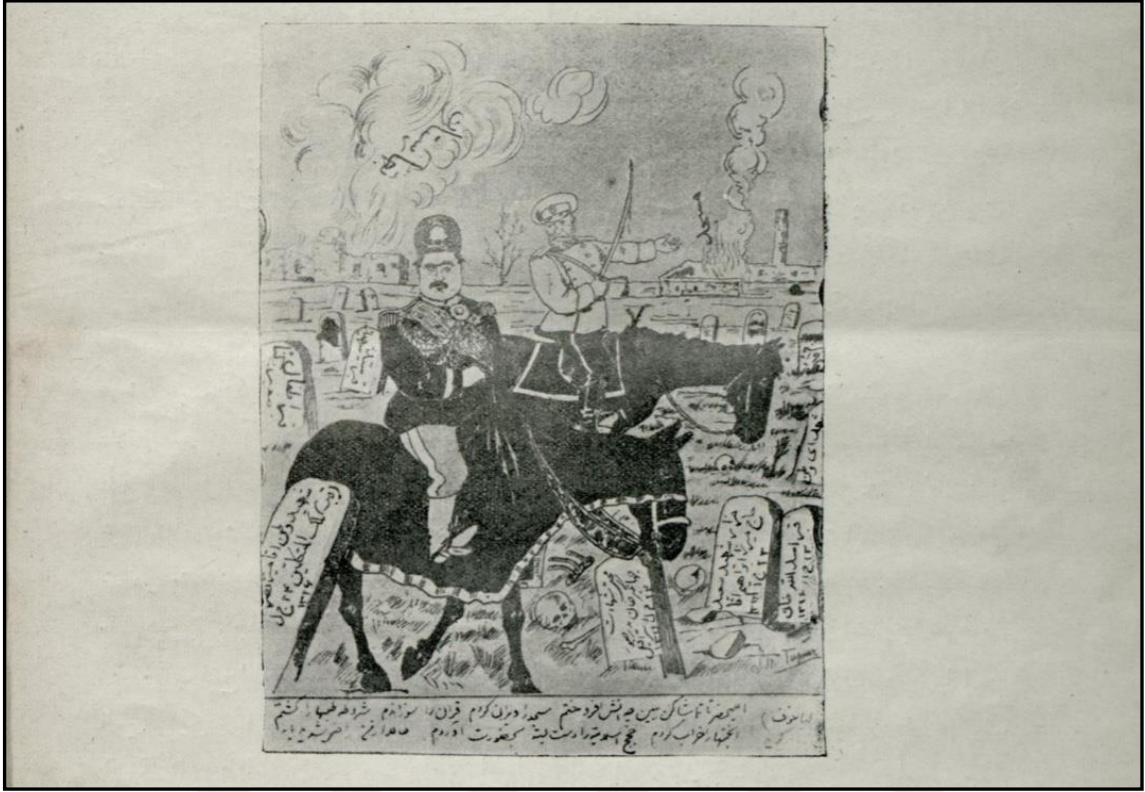
Görsel 3: Sultan V. Mehmed Reşad (Altyazı: Sultan V. Mehmed Han Hazretleri)

Görsel 4: Cemâleddin Afgânî (Altyazı: Hürriyet Yolu Şehitlerinden Seyyid Cemâleddin Esedâbâdî, Bilinen Adıyla Afgânî)

Görsel 5: Atabat-ı Aliyat Hüccetülislâmları (Altyazı: Hüccetülislâm Ahund Molla Muhammed Kâzım Horasanî Bey Cenapları, Hüccetülislâm Merhum Hacı Mirzâ Hüseyin Tahrânî Bey, Hüccetülislâm Ahund Molla Abdullâh Mazenderanî Bey Cenapları)

Görsel 6: Muhammed Ali Şah Kaçar ve Albay V. Liyakof'un Karikatürü

Görsel 7: Ahmed Şah Kaçar (Altyazı: Meşrutiyetin İkinci Şahensehi, Sultan Ahmed Şah Hazretleri)

Görsel 8: Prens Erfâüddevele (Altyazı: Erfâüddevele Prens Mirzâ Rızâ Han Hazretleri Büyük İnan Devleti'nin Sefir-i Kebiri, Yeni Şah Tarafından Sefâret Makamındaki Görevini Sürdürmesine Karar Verildi)